Analele Dobrogei

1935

www.ziuaconstanta.ro

ANUL XVI 1935

ANALELE DOBROGEI

Revista Societăţii Culturale Dobrogene

Director: C. BRĂTESCU

SUMARUL:

Arbore Al. P.: Sicia transdunăreană dupa Th. Condratovici.
Brătescu C.: Falezele M. Negre între Carmen-Sylva şi Schitu-Costineşti (cu 4 clişee).
Dumitrescu Frasin C.: Kemal, Rugă, Epigrame.
Ionescu M. Dobrogianu, Colonel: Biografia.
Marcu Traian: Trei epigrame.
Mărculescu O.: Descoperiri arheologice dobrogene (cu 20 clişee).
Micu Ioan: 1. Note asupra stelei funerare cu inscripţie greacă şi cu bassoreţieful unui retiarius, din Muzeul Dobrogei (cu 1 clişeu).
2. Strofe odice din Horaţiu: Oda Taliarhului; Leuconoei: Lui Dellius.
Păunel V.: Calea dunăreană şi dobrogeană a lui Grillparzer în anul 1843.
Pricopie M.: Puterile credinţei; Psalmul 136; Norul de M. Lermontov; Lângă patuleţ de Nadson.
Roman M.: Iredenta bulgară în Dobrogea.
Sălceanu Gr.: Ancorare; Pe munţi; Eşti flacară de soare: Lumina; Plecarea.
Sauciuc-Săveanu Th.: 1. Un monument de măsură, numită Dimodion, din Muzeul din Constanţa (cu 3 clişee).
2. Epigrama sepulcrală din Muzeul din Constanţa, a lui Hermogenes şi alte fragmente de inscripţii (cu 6 clişee).
Tudor D.: Antichităţi din Scythia Minor în colecţia Maria Istrati Capşa din Muzeul „Palatul Cultural" din Turnu Severin (cu 8 clişee).
RECENZII: **Arbore Al. P.**: *G. I. Brătianu*: Recherches sur Vicina et Cetatea Albă. **Iliescu M. Dan**: *Tudor D.*: Un nou monument al cavalerului trac descoperit la Tomi; *H. Sarafide*: L'histoire de l'évolution de la médecine en Dobrondgea; *Ionescu Ion*: „Sau Ghiuşenţia!"; *Stoian Al.*: Caramurat (Ferdinand I). **Şlemco Roman**: *Max Vasmer*: Osteuropäische Ortsnamen; *D. Rauser-Lernousova*: Étude géologique du lac Soleny dans la baie Krouglaya près Sébastopol; *B. Fedorowicz*: Sur les terrasses dans les vallées des fleuves Katcha et Alma en Crimée; *L. Berg*: Sur l'origine des éléments septentrionaux dans la faune de la mer Caspienne; *V. Bogačev*: Sur une nouvelle trouvaille d'espèces méditerranéennes dans la mer Caspienne; *P. A. Prawoslawlew*: Sur les travaux de l'expédition de l'Académie des Sciences pour explorer les baies de la mer Caspiénne Mertwy Koultouk et Kaidak en 1934; *W. I. Krokos şi W. G. Bondartschuk*: Ueber die quartären Ablagerungen des nordöstlichen Teils des Asowschen Meeres; **Vulpe Radu**: Noutăţi archeologice dobrogene (cu 4 clişee).

CERNAUŢI 1935

Institutul de Arte grafice şi Editură „Glasul Bucovinei"

19609

www.ziuaconstanta.ro

Manuscrisele se trimit d-lui C. Brătescu, profesor universitar, Cernăuți.

Redacția nu ia sub a sa răspundere nici una din opiniunile emise de autorii articolelor publicate.

www.ziuaconstanta.ro

62

MUZEUL REGIONAL DOBROGEA R.P.R.
Inv. 2884 (0.5.)

IREDENTA BULGARĂ ÎN DOBROGEA

I.

BULGARII S'AU STABILIT ÎN DOBROGEA CA COLONIŞTI ÎN CURSUL SECOLULUI XIX

O parte din ei au venit din spre Nord şi anume din Sudul Basarabiei, iar altă parte dela Sud, din Balcani şi din împrejurimile Varnei, în preajma anului 1850 şi'n anii următori.

Cei veniţi din Basarabia în 1828 s'au stabilit ca coloni în Nordul Dobrogei şi anume în judeţul Tulcea, apoi s'au coborât până la capul Midia. Aceşti Bulgari fuseseră duşi de Ruşi în Basarabia în locul Tătarilor între 1806—1812, în grupuri de mai multe familii, dar a doua generaţie — spre a nu face serviciul militar la Ruşi — a trecut Dunărea în Nordul Dobrogei, stabilindu-se în jurul satelor tătăreşti şi punând mâna pe pământurile cele mai productive.

Specialistul bulgar *Miletici* recunoaşte că numeroşi Bulgari au venit din regiunile Şumla, Provadia şi Razgrad în urma războiului ruso-turc din 1828 şi că numeroase aşezări din Dobrogea şi din judeţul Silistra au fost întemeiate de către aceşti emigranti.

Acelaş Miletici mai spune că, în afară de Găgăuţi şi de puţine colonii greceşti, restul populaţiei creştine din jud. Varna, Balcic, Dobrici, Novi-Bazar, Provadia, Curtbunar şi Silistra, ca şi din întreaga Dobroge, este *colonizare recentă*, care nu trece de 100 ani, iar în cazuri extreme, nu trece de 150 ani.

Majoritatea Bulgarilor din Sudul Dobrogei au venit dela Sud, fugind de teama persecuţiilor turceşti, tot ca colonişti şi s'au infiltrat în Dobrogea veche deabia după anul 1877 şi mai ales după anul 1882.

Inv 619/1964
4239/70
www.ziuaconstanta.ro

O parte din Bulgarii din Dobrogea nouă (Silistra, Curtbunar, etc.), au venit şi din Rusia acum câteva decenii, după cum şi o mare parte din cei din judeţul Tulcea sunt originari din împrejurimile Varnei, Şumlei, Provadiei, Preslavului şi Razgradului.

In rezumat, înainte de 1828 elementul bulgar nu s'a arătat în Dobrogea decât în mod sporadic şi disparat: câţiva negustori, câţiva muncitori. Jumătate cel puţin din actuala populaţie bulgară a provinciei nu s'a constituit decât printr'o infiltraţie neîntreruptă, de dată recentă: în mare parte posterioară anexiunii şi mai ales în 1882.

Această infiltraţie a fost favorizată de restabilirea ordinei şi siguranţei în Dobrogea, de belşugul pământurilor şi de toleranţa noastră împinsă până la incurie şi neprevedere.

In cursul secolului XIX, condiţiunile de stabilire ale coloniştilor străini sub dominaţiunea otomană erau:

— A face jurământ de credinţă Sultanului,

— A respecta toate legile şi regulamentele aflate în vigoare şi

— A se supune autorităţilor.

Coloniştilor aşezaţi pe pământurile disponibile ale Statului li s'a acordat, în mod gratuit, pământ pentru cultură, dar le era interzis, timp de 20 ani, să vândă acest pământ.

II.

ACTIVITATEA BULGARĂ ÎN DOBROGEA

I. Intre 1878—1913

In partea I-a a acestui studiu s'a arătat data la care Bulgarii şi-au făcut pentru prima oară apariţia în Dobrogea, stabilindu-se în special în partea de Nord a acestei provincii (judeţul Tulcea de azi).

Procentul numeric al populaţiei bulgăreşti faţă de totalul populaţiei din Dobrogea, era de circa 6—6,5%.

In anul 1828 şi următorii se produc infiltraţiuni din Sudul Basarabiei, de unde populaţia bulgărească se refugiază peste Dunăre pentru a se sustrage dela serviciul militar. Dela acea dată şi până la 1878 se produc infiltraţiuni sporadice dela Sud, din regiunea Şumla — Provadia — Raz-

www.ziuaconstanta.ro

grad, din cauza persecuţiunilor turceşti. Majoritatea emigraţilor se stabilesc în sudul Dobrogei vechi şi numai o mică parte ajung până în judeţul Tulcea de azi.

Punctul culminant al creşterii populaţiei bulgăreşti din Dobrogea îl găsim în preajma anului 1878, când această populaţie atinge un procent de circa 10,5%.

Din punct de vedere economic, în momentul anexării Dobrogei, găsim această populaţiune cu o situaţiune relativ înfloritoare, îndeosebi în ceeeace priveşte marea proprietate agricolă.

Această situaţiune se datoreşte faptului că elementele bulgăreşti, insinuându-se pe lângă armatele ruseşti, sub pretextul comunităţii de rassă şi credinţă, au servit ca translatori, călăuze şi mai ales ca furnizori. Profitând de această situaţiune privilegiată şi simţind că stăpânirea turcească se clatină sub loviturile armatelor ruso-române, s'au dedat la jafuri şi omoruri pentru a intra în posesiunea actelor de proprietate ale locuitorilor turci şi tătari, acte pe care Statul român a făcut greşeala de a le recunoaşte după anexare.

Sub raportul cultural, elementul bulgar nu s'a manifestat în nici o direcţiune până la 1878. Aceasta se datoreşte pe deoparte asupririi turceşti, iar pe de altă parte faptului că populaţia bulgărească avea un caracter accentuat rural şi era refractară oricărui contact cu celelalte populaţiuni mai înaintate din punct de vedere cultural.

Sub raportul religios, Bulgarii s'au găsit tot timpul în stare de inferioritate faţă de celelalte populaţiuni, din cauza caracterului lor închis, nesincer şi invidios.

Ei nu aveau decât câteva biserici, în care se slujea în limba slavonă şi care erau puse sub autoritatea episcopatelor greceşti.

Din acest punct de vedere, Românii se găseau într'o situaţie privilegiată, având şcoli şi biserici cu turnuri şi clopote, la construcţia cărora contribuiau adesea chiar Turcii cu materiale şi onorau cu prezenţa lor marile serbări creştineşti, în timp ce Bulgarii nu aveau voe să-şi construiască decât biserici fără turnuri şi fără clopote.

Această deosebire de tratament se datoreşte faptului că Românii trăiau în bune relaţiuni cu Turcii, faţă de cari erau leali şi sinceri.

www.ziuaconstanta.ro

In rezumat, elementul bulgăresc găsindu-se în vădită stare de inferioritate faţă de celelalte populaţiuni din Dobrogea până la 1878, atât din punct de vedere numeric, cât şi din punct de vedere cultural şi economic, nu putea fi vorba de manifestări iredentiste sau de revendicarea acestei provincii.

Abia după anexarea Dobrogei la România, datorită înfloririi economice şi libertăţilor largi acordate de Statul român, populaţia bulgărească începe a se manifesta şi sub raportul cultural, înfiinţând şcoli primare şi secundare cu profesori şi învăţători din Bulgaria şi societăţi culturale, al căror scop era trezirea conştiinţei naţionale bulgăreşti.

Ridicarea stării culturale a elementului bulgăresc şi trezirea conştiinţei naţionale bulgare este o consecinţă a înfloritoarei stări economice de după războiul din 1877—78, care le-a permis să pătrundă în oraşe şi să acapareze o parte din industria şi comerţul acestei provincii, formând o clasă burgheză, pe care nu o găsim sub stăpânirea turcească.

Centrul economic şi cultural bulgăresc a fost oraşul Tulcea, unde viaţa economică ajunge aproape exclusiv în mâinile Bulgarilor şi unde se înfiinţează şcoli primare şi secundare bulgăreşti, societăţi culturale, biblioteci, cluburi, societăţi sportive şi de cruce roşie, în legătură cu societăţile similare din Sofia.

Avântul cultural pe care îl ia elementul bulgăresc fiind lipsit de suportul necesar al unei pături intelectuale autohtone, s'a simţit nevoia să se facă apel la statul bulgar. Acesta a trimis elemente selecţionate, care să corespundă nu numai cerinţelor din punct de vedere didactic, ci şi trezirii conştiinţei naţionale bulgăreşti în această provincie.

Sosirea acestor emisari în Dobrogea marchează începutul unei acţiuni ofensive destul de accentuată, mergând chiar până la sfidarea autorităţii de stat şi, la adăpostul aşa numitelor comunităţi bulgare, tolerate de autorităţile româneşti, pregătind terenul viitoarelor acţiuni iredentiste şi revizioniste bulgare.

Bulgarii din Dobrogea încep a-şi trimite copiii la şcolile superioare din Bulgaria, unde sunt primiţi fără examen şi o parte din aceste elemente ajung mai târziu la posturi de cunducere în stat, contribuind la menţinerea trează a ideii

www.ziuaconstanta.ro

dobrogene în cercurile intelectuale bulgăreşti (Gheşoff — fost prim ministru, originar din Başchioi — Tulcea, Ghenadieff — ministru, originar din Enichioi — Tulcea, ofiţeri, profesori, etc.).

Datorită situaţiunii pe care o ocupau în Bulgaria elementele originare din Dobrogea, Bulgarii din această provincie se simt sprijiniţi şi încurajaţi în acţiunea lor şi se dedau la manifestaţiuni violente şi provocătoare, arborând steagul bulgăresc cu ocaziunea sărbătorilor naţionale bulgăreşti şi româneşti, considerându-se Stat în Stat şi uitând că sunt cetăţeni români.

Aceste manifestaţiuni provocătoare indignează nu numai populaţia românească din Dobrogea, ci şi celelalte naţionalităţi conlocuitoare.

Sesizându-se de această situaţiune alarmantă, guvernul român trimite ca prefect de Tulcea pe *Ion Nenițescu*, cunoscutul poet şi fost militar activ (1898).

Acesta, sub sugestiunea lui Spiru Haret, începe opera de combatere a acţiunii bulgăreşti şi anume :

— Lichidează comunităţile bulgare.
— Desfiinţează toate şcolile bulgăreşti.
— Suprimă toate societăţile culturale.

Acţiunea lui Neniţescu are la bază principiul că *nu-i este permis unui cetăţean român să se manifeste ca supus al unui alt stat şi să lucreze la subminarea statului în care trăeşte şi al cărui cetăţean este.*

Ca aplicare practică a acestui principiu, prefectul Neniţescu a pus în vedere conducătorilor membrilor comunităţilor bulgare, să se pronunţe categoric *dacă se consideră cetăţeni români şi, în acest caz, să se supună legilor româneşti, sau se consideră supuşi ai statului bulgar şi, în acest caz, sunt liberi să plece în Bulgaria.*

Este de remarcat că nici unul din Bulgarii cărora s'a adresat nu şi-a declinat calitatea de cetăţean român, ceeace a legitimat acţiunea de desfiinţare a comunităţilor, societăţilor şi şcolilor bulgăreşti *cu caracter provocător.*

Prin aceste măsuri întreaga acţiune subversivă bulgară a fost lichidată.

Totuşi, având în vedere faptul că constituţia românească

www.ziuaconstanta.ro

garantează dreptul minorităţilor de a-şi păstra limba, credinţa şi caracterul etnic, li s'a acordat şi Bulgarilor din Dobrogea dreptul de a avea în şcolile româneşti o oră de limba bulgară predată de profesori cetăţeni români.

Toţi profesorii şi învăţătorii veniţi din Bulgaria şi cari nu erau cetăţeni români, au fost trecuţi peste graniţă.

Soluţiunile legale date problemei bulgăreşti în Dobrogea i-a dezarmat pe Bulgari, cari nu au putut găsi motive de protest.

Pentru întărirea sentimentului românesc la populaţiunea românească din Dobrogea, au fost aduşi din vechiul regat profesori eminenţi în frunte cu Gheorghe Secăşeanu, învăţători selecţionaţi şi funcţionari administrativi din cei mai buni, a căror acţiune culturală şi administrativă a lăsat urme neşterse în această provincie.

Această stare de linişte a durat până în preajma războiului balcanic când, simţindu-se noi acţiuni conspirative bulgăreşti, *li s'au retras Bulgarilor şi concesiunile acordate mai înainte şi aceasta nu numai după cererea organelor de stat, ci chiar a celorlalte naţionalităţi conlocuitoare.*

Strălucita acţiune culturală românească în Dobrogea n'a mers însă mână în mână cu o acţiune de ridicare a elementului românesc din punct de vedere economic, ceeace a dat Bulgarilor posibilitatea să-şi mute centrul de activitate economică în Bulgaria, unde îşi trimeteau capitalurile pentru înfiinţarea de bănci, industrii, etc.

II. Intre 1913—1916

Prin reîntregirea Dobrogei după războiul balcanic se adaogă o nouă massă de populaţie eterogenă.

După datele istorice, se stabileşte precis că în Dobrogea nouă n'a existat o populaţie bulgărească autohtonă.

Populaţia bulgărească îşi face apariţia în această provincie, în număr neînsemnat, abia în anul 1890, ca urmare a acţiunii de colonizare a Statului bulgar.

După 1890 încep toate presiunile pentru a se intra în posesiunea proprietăţilor turco-tătare prin ameninţare, jafuri şi omoruri.

MUZEUL REGIONAL DOBROGEA R.P.R.

www.ziuaconstanta.ro

Politica de colonizare a statului bulgar este urmărită cu perseverenţă şi populaţia bulgărească din această provincie atinge în preajma anului 1913 un procent însemnat.

Statul român repetă greşeala din 1878 şi recunoaşte Bulgarilor din această provincie toate drepturile de proprietate asupra terenurilor smulse prin jaf şi violenţă.

Prin aceasta se întăreşte economiceşte elementul bulgar în detrimentul elementului tătăresc şi turcesc în special, element loial şi de ordine.

O verificare serioasă a titlurilor de proprietate ar fi făcut să se redea terenurile vechilor proprietari şi Bulgarii s'ar fi găsit într'o vădită situaţie de inferioritate economică.

Terenurile luate de Bulgari în mod abuziv reprezintă proporţia de 90—95% din totalul proprietăţii bulgăreşti în noua Dobroge.

După anexarea Dobrogei noi la România, centrul de activitate bulgărească se mută dela Tulcea la Bazargic, unde, sub auspiciile guvernului bulgar, se înfiinţează imediat un comitet de conducere şi propagandă, menit să întreţină cultivarea limbii prin şcoli şi biserici.

Compunerea acestui comitet :

— Preşedinte, Nicola Drumof, bancher, cerealist.

— Vice preşedinte, Dr. Theodor Bacevarof.

— Membri : Petre Calincof, Ivan Vasilief, Gh. Atanasof, Nicola Atanasof şi Bosidor Iuciormanski.

— Secretar, R. Beşcof.

Scopul :

— Înălţarea Bulgarilor dobrogeni din punct de vedere cultural şi spiritual.

— Menţinerea legăturilor sufleteşti ale poporului bulgar din Bulgaria cu cel din Dobrogea.

— Ridicarea, menţinerea şi crearea de şcoli, biblioteci şi societăţi de binefacere bulgăreşti, etc.

— Reînfiinţarea şi recâştigarea drepturilor personale cetăţeneşti şi politice, precum şi câştigarea libertăţii populaţiei dobrogene.

Mijloace pentru atingerea scopului urmărit :

— Răspândirea de ziare, reviste, apeluri, proteste, studii istorice, memorii şi diferite alte publicaţiuni.

www.ziuaconstanta.ro

— Organizarea de conferinţe şi întruniri publice atât în Bulgaria cât şi în străinătate, pentru arătarea situaţiei politice şi etnografice a Dobrogei, precum şi organizarea de serate literare, reprezentaţii teatrale, loterii, baluri şi diferite serbări publice.

— Organizarea de cluburi dobrogene înzestrate cu biblioteci şi arhive.

— Organizarea şi întreţinerea unui birou de informaţii şi de legături cu toate organizaţiile culturale naţionale din Bulgaria şi străinătate.

— Intreţinerea propagandei în scopul urmărit de societate.

— Infiinţarea de sucursale în celelalte oraşe din Bulgaria precum şi în centrele europene.

Membri fondatori sunt consideraţi toţi Bulgarii dobrogeni refugiaţi în Bulgaria.

Membrii activi se recrutează dintre Bulgarii din părţile robite, cari doresc să lucreze în folosul ideii bulgare.

Acest comitet a adresat memorii Marilor Puteri, cerând să se treacă în tratatul de pace anumite drepturi, prin care se urmărea în realitate menţinerea unei situaţii de preponderanţă economică a Bulgarilor şi consolidarea ei.

Nu s'a dat nici o urmare acestor cereri, populaţia bulgărească nereprezentând în această provincie o populaţie de baştină şi nu i se putea acorda privilegii, de acestea putând beneficia cu mai mult drept Turcii, cari însă n'au ridicat nici o pretenţiune.

Pentru curmarea agitaţiunilor bulgăreşti din această regiune, guvernul român a numit ca prefecţi ai Jud. Caliacra şi Durostor pe doi dintre cei mai eminenţi administratori şi oameni de stat, G. Georgescu şi în special I. Cămărăşescu, cari şi-au îndeplinit misiunea cu atâta tact şi pricepere, încât au înscris una din cele mai frumoase pagini ale istoriei acestei noi provincii.

Răsboiul din 1916 a împiedecat realizarea părţii a doua a programului elaborat, care cuprindea: pacificarea şi românizarea provinciei.

Opera de pacificare a fost realizată cu atâta succes, încât însuşi Bulgarii păstrează cele mai frumoase amintiri

www.ziuaconstanta.ro

despre această administrație, concepută într'un spirit larg de dreptate și legalitate.

Totuși, o parte din intelectualii bulgari din această provincie, nemulțumiți de anexarea Dobrogei noi la România, s'au refugiat în Bulgaria unde, împreună cu refugiații politici din vechea Dobroge, au format societatea „Dobrogea", urmărind același scop și uzând de aceleași mijloace ca și Comitetul de conducere și propagandă înființat la Bazargic după anexiunea Cadrilaterului la România, comitet despre care s'a vorbit mai sus.

III. Intre 1916—1918 (ocupația bulgară)

Chiar din momentul isbucnirii războiului din 1916, populația bulgărească din Dobrogea nouă, tratată de Statul român cu atâta toleranță, a adoptat o atitudine dușmănoasă fățișă, ajutând trupele bulgare în înaintarea lor, atacând trupele românești din spate și dedându-se la atrocitățile cunoscute asupra soldaților români răniți și prizonieri și asupra populației românești rămasă fără apărare.

Actele bulgărești de atrocitate au fost date publicității și descrise pe larg în numeroase volume, în care se ilustrează caracterul acestui popor, rămas pe o treaptă de civilizație foarte înapoiată.

Sentimentul de recunoștință pentru sprijinul pe care l-au găsit la Români în lupta lor de eliberare de sub jugul turcesc, este necunoscut la Bulgari.

De altfel, aceeași lipsă de recunoștință au manifestat-o Bulgarii și față de marii lor protectori Ruși, cărora le datoresc în cea mai mare măsură independența și existența lor ca stat, neezitând să intre în războiu alături de Puterile Centrale și să pună trupele lor în fața trupelor rusești.

Pentru a ilustra și mai bine spiritul recalcitrant și lipsa de recunoștință a acestui popor, vom cita un exemplu de pe timpul începutului de revoluție rusă din 1905. Din 78 de neamuri felurite din imperiul rusesc, numai Bulgarii din sudul Basarabiei, aduși de Ruși ca colonișți din Peninsula Balcanică și ocrotiți de guvernul rus, s'au mișcat pentru a forma republica Cubei — Bolgrad.

www.ziuaconstanta.ro

In urma trupelor bulgare, care înaintau în Dobrogea, populaţia bulgărească s'a constituit în bande, care atacau populaţia de altă origină şi în special populaţia românească, omorând şi distrugând din temelie sate întregi şi jefuind tot ce aparţinea acestei populaţiuni ca: vite, alimente, îmbrăcăminte, etc.

Dacă populaţia nebulgărească din Dobrogea a fost scăpată de o exterminare totală, aceasta se datoreşte în mare măsură comandamentului german şi în oarecare măsură celui turc.

După ocuparea întregii Dobroge, Comandamentul trupelor bulgare de ocupaţie a încredinţat rolul politic şi administrativ societăţii „Dobrogea", care a început o acţiune de teroare, desfiinţând societăţi, închizând şcolile şi nepermiţând să se vorbească altă limbă afară de cea bulgară. Chiar în biserică au impus să se slujească numai în limba bulgară.

In locul şcolilor româneşti s'au deschis imediat numai şcoli bulgăreşti.

Acţiunea aceasta de bulgarizare a Dobrogei a culminat în congresul pan-dobrogean dela Babadag (17—18 Decembrie 1917), la care au fost aduşi cu forţa delegaţii populaţiei din cele patru judeţe ale Dobrogei, pentru a vota o moţiune adresată guvernului bulgar şi Puterilor Centrale, prin care se cerea anexarea întregei Dobroge la Bulgaria.

In 1918, după spargerea frontului dela Salonic şi ocuparea Bulgariei de către trupele aliate, elementul românesc refugiat, împreună cu demobilizaţii, se înapoiază la căminurile lor, unde găsesc o situaţie din cele mai jalnice, totul fiind distrus şi jefuit.

Populaţia bulgărească din Dobrogea iese din acest răsboiu întărită economiceşte, graţie aceloraşi procedee întrebuinţate în timpul răsboiului din 1877/78.

Bulgarii înfrânţi, dau dovadă de cea mai înjositoare laşitate, se umilesc şi cer iertare pentru faptele lor, justificând că tot ceeace s'a făcut acolo se datoreşte presiunii exercitată de trupele bulgare.

Sancţiunile aplicate Bulgarilor pentru conduita lor în timpul răsboiului sunt sporadice şi aplicate fără nici un

www.ziuaconstanta.ro

sistem, iar starea economică înfloritoare permite acestei populaţiuni să acapareze toate personagiile influente, să obţină achitări şi repetate amnestieri, să-şi consolideze şi mai bine drepturile de proprietate. Insuşi preşedintele congresului dela Babadag, Dr. Ognianoff, a fost achitat şi trăeşte astăzi la Constanţa nestingherit în toate drepturile sale de proprietate şi sfidând tot ce este românesc.

Ceeace indignează şi revoltă populaţia românească din Dobrogea, este mai ales faptul că Bulgarii au reuşit a face să fie împroprietăriţi chiar dezertorii bulgari din armata română, în dauna elementului românesc pretutindeni nedreptăţit.

IV. Irredenta şi revendicările bulgare după 1918

La revenirea noastră în Dobrogea, o parte din populaţiunea bulgărească în frunte cu conducătorii ei, de teama răspunderii şi în speranţa că vor reveni din nou, se refugiază odată cu trupele bulgare.

Până la încheerea păcii, aceşti refugiaţi întreţin curente şi redactează memorii pe lângă toate statele, cerând ca, în baza principiului de autodeterminare, să se hotărască ţinerea unui plebiscit în Dobrogea Nouă, renunţând la Dobrogea Veche. Contra acestor demersuri se ridică întreaga populaţie musulmană din Dobrogea şi la marele congres din Constanţa — după ce s'au expus toate suferinţele îndurate din partea Bulgarilor, cari le-au acaparat averile începând dela 1878 până la 1890 — votează o moţiune, pe care o adresează guvernului român, conferinţei de pace şi tuturor Marilor Puteri. Prin această moţiune se protestează împotriva pretenţiunilor bulgăreşti şi se cere ca, în cazul când se admite cererea Bulgarilor privitoare la plebiscitul în noua Dobroge, să se admită plebiscitul în întreg Deliormanul până la linia Rusciuk-Razgrad-Şumla-Varna, unde elementul preponderant îl constituesc Turco-Tătarii.

In faţa acestei atitudini a populaţiei musulmane din Dobrogea, Bulgarii renunţă la ideia plebiscitului, iar refugiaţii bulgari, pierzând ultima speranţă, convoacă în primăvara anului 1919 al doilea congres dobrogean, de data aceasta la Razgrad. In acest congres se ia hotărârea ca ac-

www.ziuaconstanta.ro

ţiunea lor de până aci să se transforme într'o acţiune revoluţionară.

Dela această dată, elementele refugiate în Bulgaria, al căror număr se ridică la circa 18.000, se reorganizează sub conducerea intelectualilor, membri vechi şi noi ai Societăţii „Dobrogea" şi, sub ocrotirea directă a guvernului bulgar, întreprind două acţiuni :

— O acţiune internă în Bulgaria, pentru solidarizarea întregei populaţiuni în jurul ideii de cucerire a Dobrogei.

— O acţiune externă, constând din : formarea de nuclee în Dobrogea, cu rolul de a stârni nemulţumiri, de a perturba ordinea în stat şi de a exploata situaţia creiată în felul acesta în opinia publică străină, spre a forma convingerea că populaţia din Dobrogea nu poate suporta stăpânirea românească şi că, în consecinţă, provincia aceasta trebue redată Bulgariei pentru pacificarea spiritelor.

Ceeace este mai important de reţinut, în afară de adunările periodice, sub denumirea de congrese, meetinguri, etc., care se repetă fără întrerupere, este acţiunea societăţii „Dobrogea", sub două aspecte : politic şi militar.

Din punct de vedere politic.

Societatea „Dobrogea" este subvenţionată de guvernul bulgar, dela care primeşte directive în acţiunile politice ce întreprinde.

Din punct de vedere militar.

Această societate a primit să fie subordonată, în mod acoperit, Statului Major bulgar din punct de vedere operativ ; în acest scop, Statul Major bulgar a procedat la plasarea elementelor refugiate, sub forma de colonişti, în diferite puncte pe linia de frontieră a Cadrilaterului, ca să asigure :

— Menţinerea permanentă a legăturilor cu populaţiunea din Dobrogea, graţie cărora să organizeze un aparat special de informaţiuni în acest ţinut.

— Organizarea şi înarmarea unităţilor de comitagii, compuse din refugiaţii pe teritoriul bulgar.

— Organizarea nucleelor de simpatizanţi pe teritoriul nostru, cu a căror colaborare să întreprindă atacuri, în următoarele scopuri :

1. Exercitarea unei presiuni permanente asupra popu-

www.ziuaconstanta.ro

laţiunii rămase în Dobrogea, ca să acţioneze politiceşte după ordinele societăţii „Dobrogea“ şi — eventual — pedepsirea acestei populaţii în caz de neconformare.

2. Terorizarea elementului turc din Dobrogea, care nu aderă la acţiunea societăţii „Dobrogea“ şi care are o atitudine loială faţă de Statul român, forţându-l prin aceste perpetue ameninţări să emigreze.

3. Terorizarea elementului românesc şi a aparatului administrativ, pentru ca cele mai bune elemente să părăsească ţinuturile acestea.

4, Creiarea unei situaţiuni de permanentă încordare în Dobrogea, care — determinând autoritatea românească la aplicarea de măsuri excepţionale — să dea conducătorilor societăţii „Dobrogea“ pretextul bine venit de a exploata în faţa opiniei publice din Bulgaria şi din străinătate această acţiune a Statului român, prezentând-o ca o acţiune de terorizare şi prigonire a elementului bulgăresc.

Aceasta pentru timp de pace.

Pentru timp de război, planul alcătuit de Statul Major bulgar prevede :

1. Nucleele informative vor executa instrucţiunile ce se vor da la începutul operaţiunilor militare, conform indicaţiunilor unor delegaţi speciali, ce vor fi fixaţi în interiorul Dobrogei şi acoperiţi de nucleele informative.

2, Unităţile de comitagii vor executa la începutul operaţiunilor militare alte misiuni, al căror scop este de pe acum precizat: distrugerea mijloacelor de comunicaţii, a lucrărilor de artă, răspândirea ştirilor provocatoare de panică, incendierea depozitelor necesare armatei, etc.

Este de remarcat faptul că o parte din elementele tinere din Dobrogea, membri ai Societăţii „Dobrogea“, ataşate Secţiei de informaţiuni din Statul Major bulgar, îndeplinesc cu ocaziunea serviciului militar, mai ales cei cu termen redus, misiuni militare informative, după directivele date de ataşatul militar bulgar din Bucureşti. Pentru ca aceste legături să nu fie prea vizibile, ele se practică prin intermediul preotului dela biserica bulgară din localitate, unde fiecare din aceşti agenţi îşi maschează prezenţa sub pretext religios.

www.ziuaconstanta.ro

Serviciul de informaţiuni al Uniunii Sovietice, informat de starea creată în Dobrogea, îndeosebi în Cadrilater, a tras concluzia că terenul este prielnic pentru întreprinderea de acţiuni teroriste şi de propagandă comunistă în această provincie. In urmărirea acestui scop, U. R. S. S. reuşeşte prin emisarii săi să scindeze Societatea „Dobrogea" în două şi anume: una rămâne în forma ei veche sub numele de V. D. R. O. (Organizaţia internă revoluţionară dobrogeană), iar alta, alcătuită pe baze comuniste, capătă denumirea de D. R. O. (Organizaţia revoluţionară dobrogeană) şi este subvenţionată de U. R. S. S.

Această organizaţie dizidentă (D. R. O.) formează comitete de acţiuni şi un organ de conducere sub prezidenţia D-rului Viceff şi se trece imediat la acţiune, în anul 1925.

Din urmăririle efectuate de Serviciul S., s'a constatat că această nouă organizaţie dispune între altele şi de următoarele secţiuni:

a) De propagandă.

b) De informaţiuni.

— Secţiunea de propagandă are aceeaşi structură ca şi toate organizaţiunile comuniste, deosebindu-se numai prin aceea că scopul revoluţionar-social al acestei secţiuni este ca, introducând lupta de clasă în viaţa Statului nostru, să grăbească prăbuşirea sistemului social în fiinţă şi, odată cu aceasta, să anexeze Dobrogea la Statul bulgar.

— Secţiunea de informaţiuni urmăreşte: recrutarea de elemente capabile să procure informaţiuni de natură mai ales politico-militară, necesare armatei şi acţiunii politice a Statului sovietic. Elementele recrutate, fie civile, fie militare, dar îndeosebi funcţionarii, sunt sistematic dirijate, îndemnate să plece din Cadrilater, spre a se introduce în toate instituţiunile mai importante de stat, unde sunt fixate ca pioni ai acestui serviciu, pentru formarea unei reţele informative pe întregul teritoriu al ţării.

Organizaţia de spionaj descoperită anul trecut la Poşta Centrală din Bucureşti, reprezenta unul din nucleele informative formate de Serviciul de informaţiuni al U. R. S. S. pe teritoriul nostru.

Deşi organizaţia D. R. O. are un program politic re-

www.ziuaconstanta.ro

voluţionar, considerat ca ilegal şi netolerat în Bulgaria, totuşi Statul bulgar tolerează prezenţa ei în Bulgaria, ca şi acţiunea ei pe teritoriul nostru şi, ceva mai mult, tolerează chiar prezenţa unor experţi technici sovietici în materie de informaţiuni, cari dirijează acest aparat informativ şi le acordă chiar sprijinul său.

Din cercetările făcute, s'a constatat că s'a ajuns la stabilirea de raporturi între Serviciul de informaţiuni al Statului bulgar şi această organizaţie revoluţionară, în următoarele condiţiuni :

1. Această organizaţie nu va întreprinde nici un fel de acţiuni comunisto-revoluţionare pe teritoriul bulgar.

2. Acţiuni comuniste-revoluţionare vor fi întreprinse numai pe teritoriul românesc, în special în Dobrogea, cu scopul de a provoca perturbaţiuni şi de a lupta prin toate mijloacele pentru anexarea Dobrogei la Bulgaria.

3. Elementele de conducere ale Secţiei de informaţiuni din această organizaţie să fie cunoscute de Serviciul de informaţiuni al Statului bulgar.

Intregul material informativ ce se va obţine de această secţie de informaţiuni să fie comunicat în copie şi Serviciului de informaţiuni al Statului bulgar.

Această secţie informativă, după cerere, să procure material informativ necesar Statului bulgar.

4. In caz de războiu, secţia de informaţiuni va lucra pentru îndeplinirea rolului ce-i va reveni, în strânse legături cu serviciile de informaţiuni ale Statului bulgar.

O altă latură a activităţii D. R. O. este aceea că un stat din occident — în vederea acţiunilor sale din Macedonia şi Bulgaria — a acaparat această nouă organizaţie, transformând-o în unealtă şi este pe cale să acapareze şi organizaţiile de comitagii, care operează în Cadrilater. In ce scop, se va vedea mai târziu.

Din primele indicaţiuni ce posedăm până în prezent, reese că, prin acţiunea comitagiilor bulgari în Cadrilater, se urmăreşte a se împiedica o apropiere între România şi Bulgaria. De altfel, este cunoscut faptul că, cu prilejul vizitei d-lui Titulescu la Sofia, organizaţiunile macedonene din Bucureşti au dat un atac violent împotriva Legaţiunii bul-

www.ziuaconstanta.ro

gare din Bucureşti şi simultan, se produceau incursiuni în Cadrilater. Această acţiune, socotită a fi un alt dedesubt, s'a constatat în urmă că s'a produs în urma unor sugestiuni ale organizaţiunilor macedonene din Bulgaria.

Acţiunea acestor două societăţi dobrogene, cea veche şi cea nouă, a avut următoarele rezultate concrete :

1. Stabilirea de legături în Dobrogea sub auspiciile Statului bulgar şi posibilitatea de a împinge aceste legături până în Sudul Basarabiei, în cele 44 sate locuite de Bulgari, în scopul de a se activa şi acolo pentru cauza naţională bulgară şi a se provoca perturbaţiuni contra ordinei şi a desvoltării paşnice a acestei regiuni.

2. Formarea unui întreg aparat de propagandă şi agitaţie, care să lupte şi în alte ţări pentru cauza bulgară.

3. Crearea unui aparat informativ cu caracter militar, care — datorită încăpăţânării şi fanatismului specific Bulgarilor — este menit să îndeplinească un rol important într'un eventual războiu, sau în împrejurări critice excepţionale.

4. Statul sovietic a reuşit şi el să întindă din Basarabia în Dobrogea un braţ tentacular spre Slavii de Sud şi pentru lărgirea bazei acţiunii revoluţionare mondiale, al cărei pericol pentru fiinţa noastră de Stat este evident.

III.

INCHEERE

După cum s'a văzut în cuprinsul acestui studiu, Bulgarii din Dobrogea reprezintă populaţiunea a cărei aşezare în această provincie este de cea mai recentă dată. Cu toate acestea, este populaţiunea cea mai turbulentă, care revendică drepturi istorice inexistente şi se găseşte în permanent conflict cu celelalte populaţiuni indignate de pretenţiunile sale arogante şi nejustificate.

S'a evidenţiat că din toate războaele trecute, această populaţiune a eşit întărită economiceşte, din cauză că a ştiut să profite de situaţiunile turburi pentru a se îmbogăţi pe orice cale.

Datorită acestui fapt şi încurajată de atitudinea prea indolentă a administraţiei româneşti, lăsată în cea mai mare

www.ziuaconstanta.ro

parte în seama elementelor locale, care pun mai presus de toate interesele personale şi trădează, sub raportul naţional, misiunea ce li s'a încredinţat, s'a ajuns la actuala stare de lucruri, ale cărei consecinţe sunt următoarele :

1. Am dat posibilitatea de a se creia în Dobrogea situaţiuni penibile, care au putut fi exploatate de Bulgari în Dobrogea, în Bulgaria şi în străinătate.

2. Am dat posibilitatea elementului bulgar să-şi consolideze şi mai mult situaţia economică.

3. Am dat posibilitatea ca Bulgarii să exercite, sub diferite incarnaţiuni politice, un rol preponderant în această regiune şi am acordat beneficii, care au permis acestui element să se infiltreze acolo unde nu avea ce căuta, provocând prin aceasta acţiuni dăunătoare Statului nostru.

4. In fine, am dat posibilitatea ca Bulgarii din Cadrilater să pătrundă din propria lor voinţă şi după sugestiile guvernului bulgar în toate domeniile, ca şi cum s'ar găsi într'o provincie bulgară.

In ce priveşte problema colonizării în Dobrogea, care va forma obiectul unui studiu aparte, şi situaţia populaţiei musulmane, se evidenţiază următoarele :

In scop naţional, s'a întreprins într'o măsură oarecare colonizarea Cadrilaterului.

S'au trimis acolo două categorii de Români : Daco-Români din vechiul regat şi Români macedoneni.

Aşezările autohtone în această regiune îşi îndeplinesc cu greu misiunea, dar cu bune rezultate, şi această infiltraţiune va da roadele urmărite de Statul nostru.

In ce priveşte colonizarea cu Români macedoneni, se constată că aceştia s'au ocupat prin tradiţie mai ales cu creşterea vitelor şi cu comerţul, dar niciodată cu agricultura.

Acest element foarte bine înzestrat din punct de vedere al însuşirilor negustoreşti, ar fi făcut minuni în târgurile evreeşti din Basarabia, pe când în Cadrilater, Românii macedoneni s'au găsit în faţa unei noi meserii, aceea de plugari, care nu se prea potriveşte nici cu obiceiurile, nici cu deprinderile, nici cu temperamentul lor.

In ultimul timp ni se face cunoscut că populaţia bulgară, profitând de neîndemânarea şi nepriceperea coloniştilor

144 619 1239/70
www.ziuaconstanta.ro

macedoneni la cultivarea pământului, a isbutit să exploateze, sub diferite forme, pământurile acestora.

Dar mai îngrijorător şi mai regretabil este faptul emigrării elementului musulman din Cadrilater în Turcia, vânzându-şi Bulgarilor pământurile sub formule juridice dibace.

Este cazul să relevăm această tragedie a Musulmanilor din Cadrilater.

Dela anexarea Dobrogei vechi (1878), Regele Carol I — ajutat de sfetnicii săi — ajunsese la concluzia că singura populaţie inofensivă şi loială pe care se poate conta până la romanizarea complectă a Dobrogei, este populaţia musulmană.

In consecinţă, i s'a arătat acestei populaţiuni o solicitudine specială, garantându-i-se cea mai deplină libertate religioasă, culturală şi juridică. Timpul a dovedit că aprecierile asupra acestei populaţiuni au fost juste şi există dovezi că Musulmanii au avut prilejul să ne arate întreaga lor recunoştinţă, mai ales în următoarele trei împrejurări :

1. In timpul războiului din 1916, Musulmanii din Dobrogea au apelat la Statul turc şi la Comandamentul german pentru ocrotirea şi apărarea populaţiei şi a bunurilor româneşti. In casele lor au găsit adăpost familiile româneşti şi averile locuitorilor români au fost luate în păstrare de Musulmani.

2. In momentul când se svonise că prin pacea separată dela Bucureşti urma să se modifice linia de frontieră a Dobrogei şi să fie strămutată pe linia Cobadin, mii de Turci şi-au părăsit pământurile şi căminurile, refugiindu-se în massă pe teritoriul ce rămânea ţării noastre. In geamia dela Constanţa, construită de Regele Carol I, s'au ţinut interminabile consfătuiri, s'au înălţat rugăciuni pentru bunii ocrotitori români şi s'a cerut guvernului turc să nu-i lase pradă Bulgarilor.

3. In 1918, când Bulgarii au cerut plebiscit pentru Cadrilater, toţi Musulmanii din Dobrogea şi Cadrilater — după cum am arătat şi în altă parte — s'au ridicat împotriva acestei pretenţiuni absurde a Bulgarilor, relevând purtarea barbară a acestora faţă de ei şi accentuând că ei reprezintă elementul preponderant în această regiune, afir-

www.ziuaconstanta.ro

mându-şi ca atare în mod loial dorinţa de a rămâne sub stăpânirea românească. Ceva mai mult, ca un răspuns la pretenţiunile Bulgarilor asupra Cadrilaterului, Musulmanii au cerut alipirea întregului Deliorman la ţara noastră.

Nu ştim în ce măsură este cunoscută M. S. Regelui Carol II şi guvernelor noastre această abatere dela tactica stabilită încă dela 1878 şi anume: *ocrotirea specială a Turcilor până la romanizarea Dobrogei şi dacă se mai ştie că pământurile pe care le vând Musulmanii, trec astăzi deghizat în mânile Bulgarilor cu concursul conştient al administraţiei noastre, care contribue astfel la isgonirea unui element loial şi la întărirea elementului bulgar, care îşi urmează opera de acaparare a acestor bunuri şi teritorii.*

CENTRELE ORGANIZAŢIEI V. D. R. O.

Turtucaia	Alfatar
Turkşmil	Ţar Asen
Senova	Şahinlar
Covangilar	Caraorman
Belica	Ghiurghengic
Cusuiu din Vale	Ghiulerchioiu
Sarighiol	Pândicli
Antimova	Alifac
Vischioi	Caibular
Chiose Abdi	Acbunar
Rahova de Jos	Echingic
Cadichioi	Cociular
Sarsânlar	Cairac
Hadâr Celebi	Arabagii
Chiose Aidin	Caraaci Mic
Astatchioi	Topcii
Sarighiol	Aratmagea
Sargilar	Cainargeaua Mică
Popina	Cainargeaua Mare
Garvan-Cioara	Carageat
Hogeachioi	Chiutuclia

www.ziuaconstanta.ro

Doimuşlar
Vetrina
Cocina
Cirecci
Beibunar
Aidemir
Calipetrova
Haschioi
Srebărna
Baltagiu Nou
Uzulchioi
Seid Ali Facâ
Silistra
Babuc

XV.

CENTRELE ORGANIZAȚIEI D. R. O.

Cadichioi
Sarsânlar
Popina
Tătărița
Silistra
Ostrov
Almalău
Babuc
Cercovna
Alfatar
Ghiurghengic
Cociular
Topcii
Olucli
Ghiulerchioi
Echingic
Cairac
Hadâr Celebi
Bei Bunar
Cainargeaua Mică
Caibular
Caraci Mic
Arabagi
Alifac
Pândicli
Aratmagea

Atacurile comitagiilor bulgari în Dobrogea între 1923—1933

Anul	Atacuri propriu zise	Apariții
1923	120	2
1924	121	6
1925	115	21
1926	70	9
1927	35	8
1928	38	5
1929	21	5
1930	25	2
1931	13	6
1932	21	4
Total	579	68

www.ziuaconstanta.ro

GRAFICUL No. 1

ORGANIZAŢIA V. D. R. O.

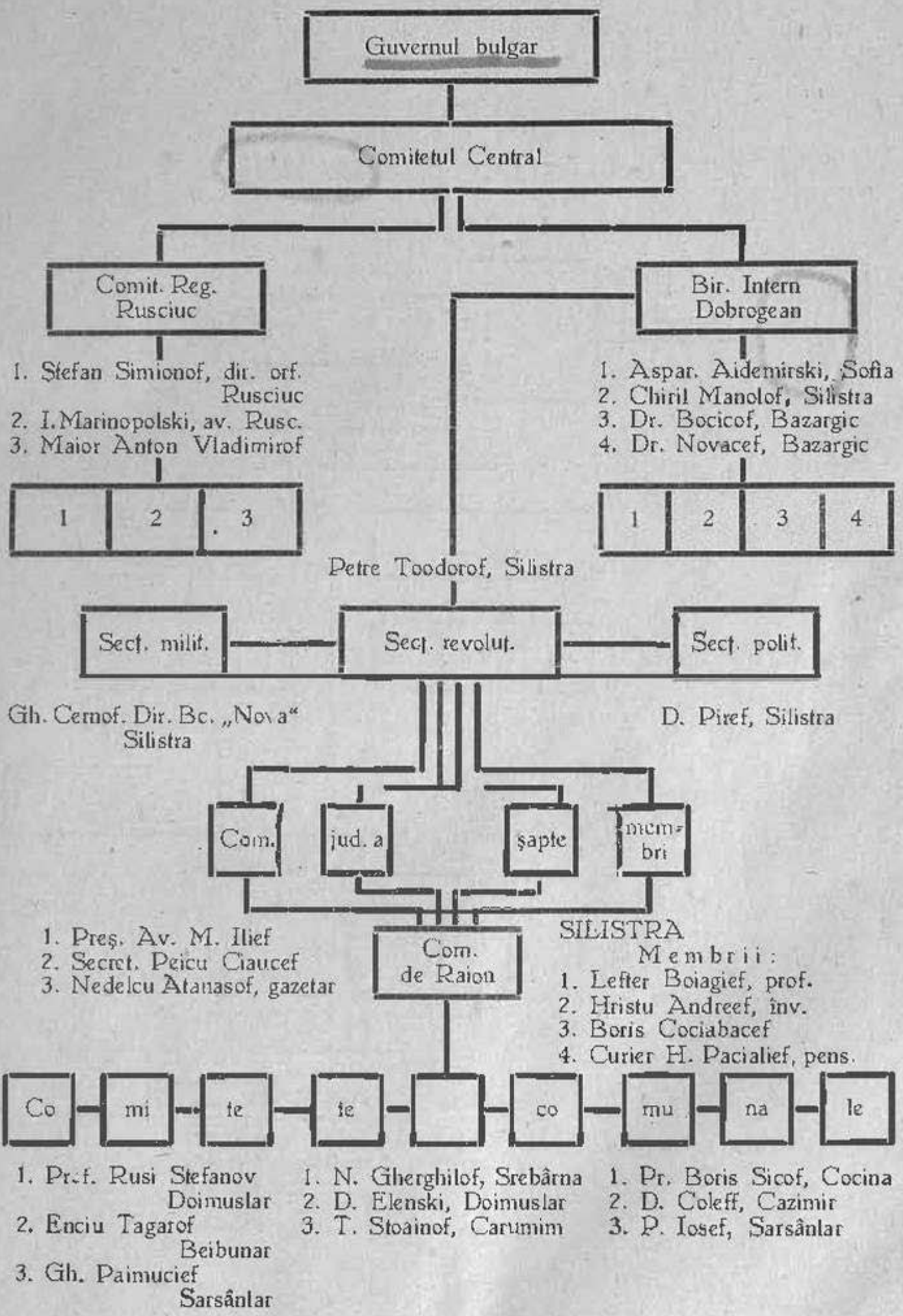

www.ziuaconstanta.ro

GRAFICUL No. 2
ORGANIZAȚIA D. R. O.

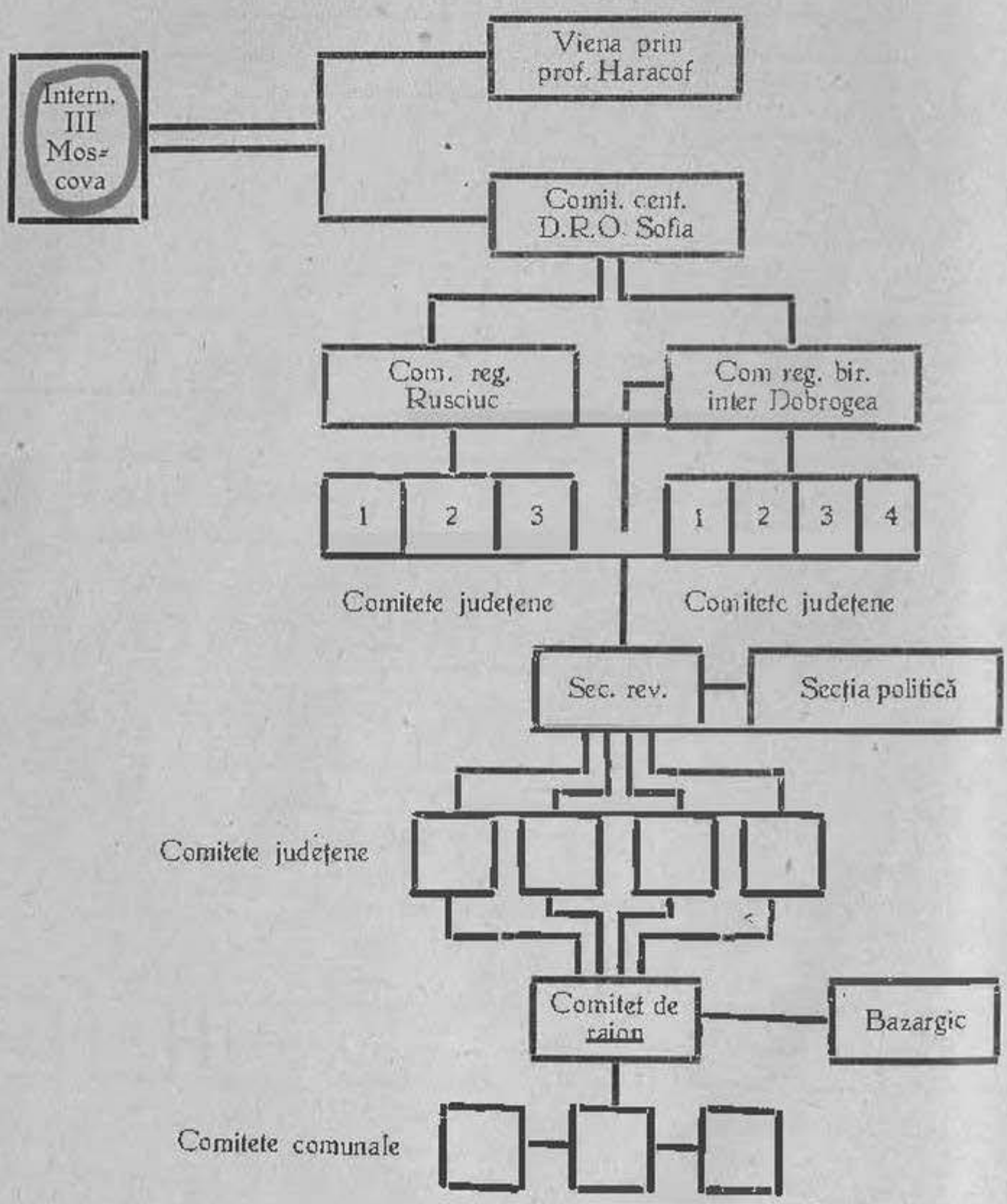

www.ziuaconstanta.ro

ANCORARE

Vin pânzele... oraşul se arată
Cu'nvăluiri de turnuri şi grădini,
Păinjeniş de umbre şi lumini
Tresare peste apa nemişcată.

O ancoră cu vuet se cufundă,
Sfărmând în cercuri apele ce dorm...
Sub lună, tresărind din undă'n undă,
Se oglindesc catargele diform.

Grigore Sălceanu

PE MUNŢI

Pe munţi amurgul se coboară,
S'aude-un muget trist de taur,
Răsare luna pe o moară,
Ca un păinjeniş de aur.

In adâncimi cascada urlă,
Un dangăt lung pe vânt se duce,
In jarul lunii, pe o turlă,
Străfulgeră, pierind, o cruce.

Grigore Sălceanu

www.ziuaconstanta.ro

ANTICHITAŢI DIN SCYTHIA MINOR

COLECŢIA MARIA ISTRATI-CAPŞA

MUZEUL „PALATULUI CULTURAL" DIN T. SEVERIN

În Colecţia *„Maria Istrati-Capşa"*, transformată după războiu în *„Muzeul Dr. C. Istrati"* şi adăpostită în Palatul Cultural din T. Severin, se află o vitrină (Nr. 16) rezervată antichităţilor greco-romane din Dobrogea. Ele au fost achiziţionate de însuşi Dr. Istrati care, ne fiind specialist, a cumpărat mai multe falşificate. Din această vitrină am spicuit pe cele mai caracteristice, ce ar putea contribui la cunoaşterea trecutului dobrogean.

Fig. 1

1. — Tomi. Cap femenin din marmură albă. Aflat pe malul mării, unde căzuse în urma surpării râpei. Inalt de 0,173 m. *Fig. 1.*

Părul femeii e strâns în coc pe ceafă, iar peste el pare să fi fost o coroană de foi. Faţa ei este rău tocită de intemperiile atmosferice. Probabil a fost ruptă dela o statuă ce infăţişa pe o *Victoria*. Epoca sculpturii nu poate fi precisată.

2. — Tomi. Fragment dintr'un mare relief de marmură albă. Măsoară: 0,390 × 0, 270 × 0, 183 m. *Fig 2.*

Reprezintă tot o *Victoria*, încununată, cu aripile şi o parte din picioare distruse, ce ţine în mâna dreaptă un biciu, iar cu stânga îşi ridică colţul hainei. Era desigur într'o *quadriga*, pe care o mâna în spre dreapta. Urme din spatele şi picioarele cailor abea se mai disting în faţa ei. Aş înclina a data acest monument din secolul II—III a. Chr., deşi e slab conservat. Va fi făcut parte dintr'o clădire de seamă a oraşului, poate chiar din friza unui templu.

3. — Tomi. Colţul de jos din stânga al unui relief de marmură albă. După cum rezultă din însemnarea făcută în registrul-inventar al vechei colecţii, a fost găsit în *„cripta cu cranii din Constanţa"*

www.ziuaconstanta.ro

Fig. 2

şi „oferit de d-l I. Bănescu".

Dimensiunile: 0,165 × 0,117 × 0,019. *Fig. 3 a.*

Figuraţiile erau închise de un cadru mai lat la bază şi rezervat pentru o inscripţie ce nu s'a săpat, sau a fost executată cu vopsea şi nu ni s'a păstrat. Cele două scene, fragmentare şi ele, sunt separate de o coloană păstrată, ce stă pe o triplă bază profilată. În compartimentul din stânga se află în picioare un personagiu muşchiulos, care îşi reazămă dreapta pe o măciucă sprijinită de pământ. Capul îi e sfărâmat. Ce va fi avut în stânga ridicată şi acum distrusă, e greu de ghicit. Mijocul lui e înfăşurat într'o bucată de stofă, o specie de şorţ. In dreapta coloanei se vede un leu fără cap, pe jumătate doborât la pământ şi sprijinit cu labele din faţă pe fusul coloanei. El

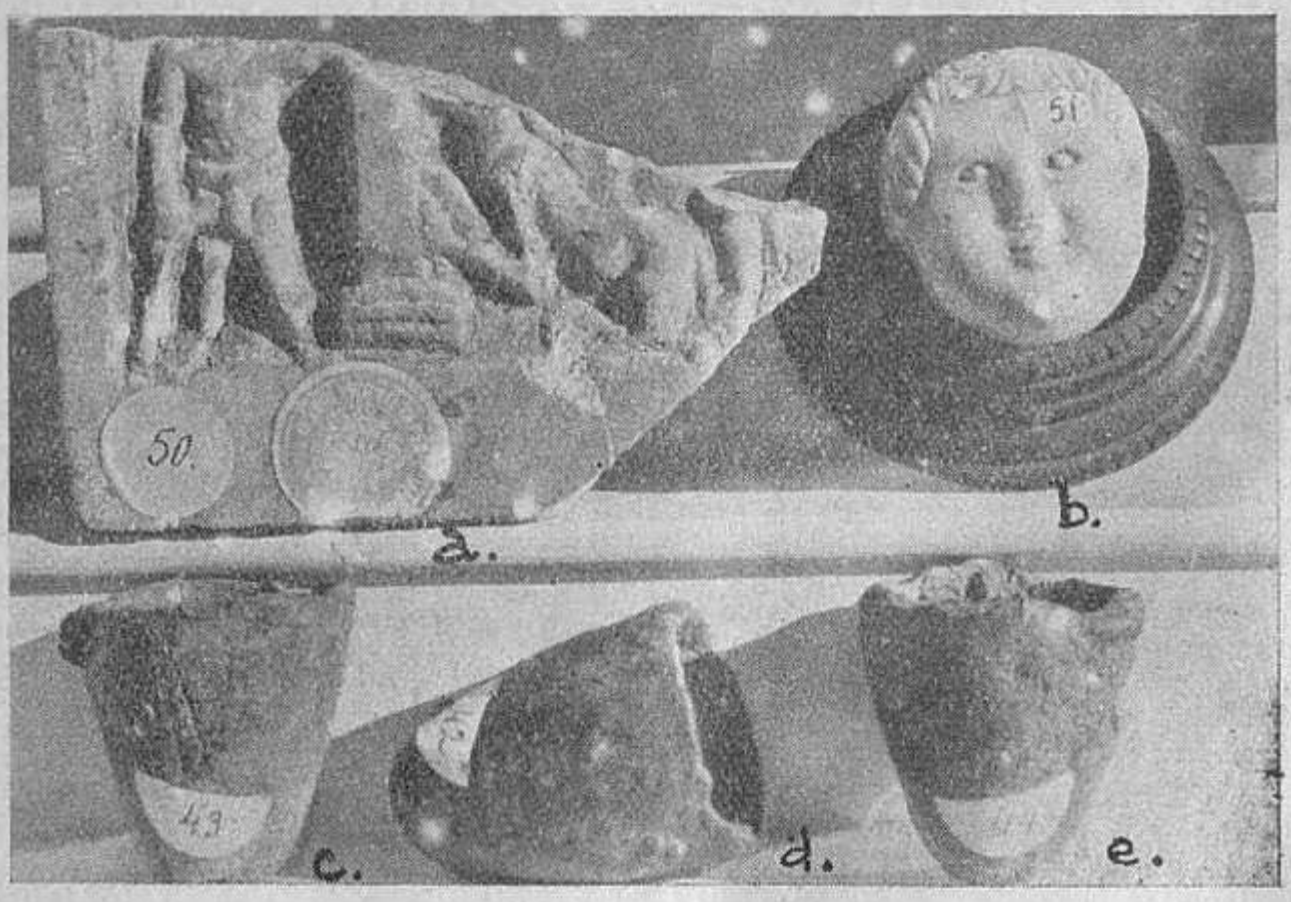

Fig. 3

www.ziuaconstanta.ro

e în luptă cu un om din care abia se mai păstrează o parte din picioare cu o bucată din haină.

Placa de marmură cuprindea, fără îndoială, o serie de tablouri separate prin coloane, din muncile lui Hercule. In primul compartiment era însuşi zeul în repaos; în a doua despărţitură, lupta lui cu leul din Nemea şi apoi se înşiruiau altele, în număr de şase, sau cel mult douăsprezece.

Fig. 4

4. — Tomi. Lampă de pământ roşu, lucrată cu multă pricepere. Măsoară: 0,124 m. lungime şi 0,078 m. lăţime. *Fig. 4.*

Reservorul ei este perfect circular şi cu capacul puţin adâncit. Ciocul îi e împodobit cu două ornamente arcuite, iar mănuşa perforată şi frumos curbată. Pe scobitura capacului şi deasupra orificiului de alimentat cu combustibil, se află o scenă de lupanar între un satir şi o nimfă. După formă şi lucru, opaiţul poate fi datat cu certitudine din secolul întâi d. Chr. Un exemplar absolut identic, însă de proveniență necunoscută, se găseşte şi în colecţia d. Dr. Severeanu. E posibil ca fabricantul acestui tip de lămpi să fi fost chiar din Tomi, sau din unul dintre oraşele vecine, căci în altă parte nu-l mai întâlnim.

5. — Tomi. Lampă din lut roşu, lungă de 0,079 m. şi înaltă de 0,062 m. *Fig. 5 a.*

Are capacul pierdut în cea mai mare parte şi pe el era săpată o scenă din care mai rămâne partea inferioară a unui taur doborât

www.ziuaconstanta.ro

la pământ. Ar fi fost deci Mithra tauroctonul și, în acest caz, opaițul era folosit într'o grotă mithriacă [1]). Pe fund sunt imprimate două litere grecești, a căror înălțime atinge 0,011 m.: ΔΙ. Fără îndoială, aceasta e firma unui fabricant local deja cunoscut la Tomi [2]).

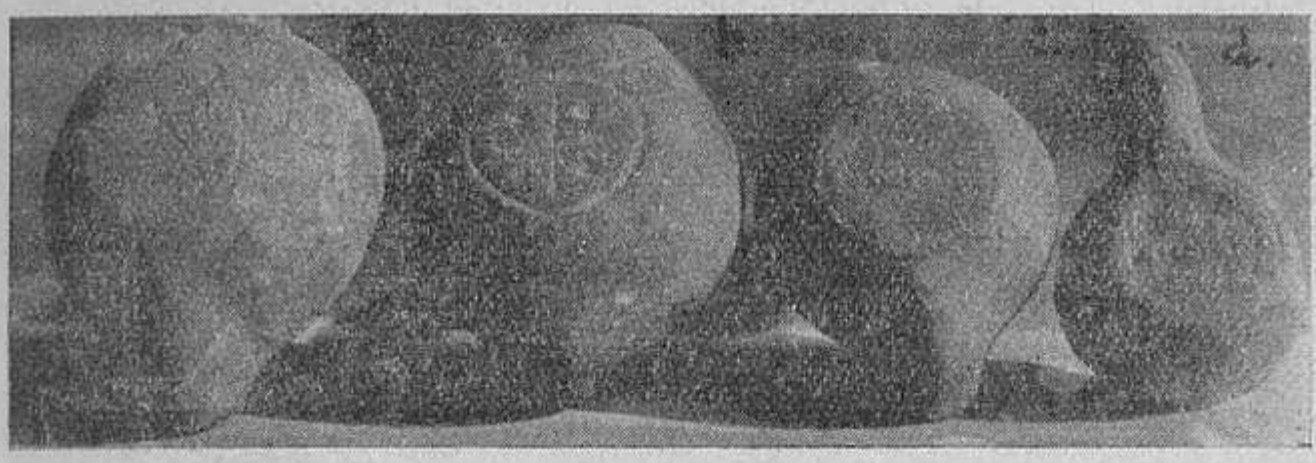

Fig. 5

6. — **Tomi**. Lampă de pământ negru, de o mărime apropiată celei precedente. Are ciocul și mănușa lipsă. *Fig. 5, b.*

Pe fund stă adâncită și închisă într'un cerc o cruce simplă, punctată între golurile dintre brațe. Obiectul e din primele veacuri ale creștinismului la Tomi. Orașul, ca centru creștin de seamă, e bine cunoscut [3]).

7. — **Tomi**. Lampă de lut roșu, ce are mănușa ruptă. Măsoară: 0,071 × 0, 0,054 m. *Fig. 5, c.*

Pe capacul ei se află reliefată o acvilă, iar pe fund o inscripție grecească aproape ștearsă, ce se poate ceti în felul următor:

Ἀθά (ν α ς). etc.
Ἐποῖ (ει).

Înălțimea literelor e de 0,006 m. Primele trei dau posibilități la o mulțime de întregiri. Fabricantul, ori care ar fi numele exact al lui, trebue să fie local, ca și în alte cazuri necunoscute [4]). Epoca: secolul III—IV d. Chr.

---

[1]) Lucerne similare și cu aceeași întrebuințare, la Cumont, *Textes et Monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra*, II, p, 409, Nr. 289 și fig, 338, Bruxelles, 1896.

[2]) Teodorescu. *Monumente inedite din Tomi*, , p. 51, Nr. 23, București, 1915. Taurul aci nu e culcat la pământ.

[3]) Netzhammer, *Die christlichen Alterfümer der Dobrudscha*, p. 69 sqq., Bukarest, 1918.

[4]) Teodorescu, o. c., p. 52, Nr. 24; un Εὐ κτήμων ἐποῖει (?).

www.ziuaconstanta.ro

8. — **Tomi.** Lampă de lut roşu. Măsoară: 0,067 × 0, 044 × 0,024 m. Înălţimea literelor: 0,004. *Fig. 5, d.*

E de tipul marilor fabricanţi şi exportatori în tot Imperiul din secolul al doilea după Chr. Pe fundul ei sunt slab păstrate urmele a şapte litere susceptibile la multe lecturi ca: *Atimeti, Armeni, Campili,* etc.

11—16. — Tot din **Tomi** sau din împrejurimi mai notăm următoarele lămpi: *a)* Cinci opaiţe de *terra rosa* aflate la Constanţa, identice ca tehnică şi mărime (0,070 m. lungime şi 0,053 m. lăţime). Fiecare poartă, reliefată pe capac, câte o acvilă. *b)* Două opaiţe asemănătoare celor precedente, unul aflat la Tomi, iar altul la *Axiopolis* (Cernavoda), ce sunt împodobite pe capac cu câte un *Pegasus* pe care călăreşte *Bellerophon. c)* O *lucerna* de pământ negru, aflată la Axiopolis, poartă imprimată pe fund o inscripţie iligibilă, cu caractere greceşti şi aranjate pe trei etaje, din care se pot vedea numai doi *k. d)* O ultimă lampă din lut negru a fost aflată la Constanţa şi pare a fi semnată pe fund: *Albucci* (?).

Fig. 6.

17. — Faţa unui cap dela o statuetă de marmură albă. Descoperită la **Tropaeum Traiani** (Adamclissi) [5]). Înaltă: 0,068 m. *Fig. 3, b.*

Obrajii şi bărbia rotunde, gura mică, nasul drept, ochii bulbucaţi, părul dispus în şuviţe groase, căzute pe frunte şi pe tâmple, ne arată o sculptură din vremea traianee. Poate că puţin dibaciul sculptor s'a gândit să înfăţişeze pe însuşi învingătorul Dacilor, ce era foarte popular la Tropaeum şi prin măreţul monument ridicat aci.

18. — *Com.* **Cilic,** *jud. Tulcea.* Altar de calcar văros, aflat lângă biserica satului, după cum rezultă dintr'o însemnare a d. Moisil [6]).

E înalt de 1 m., iar la profile de 0,200 m. *Fig. 6.*

Intr'o scobitură, pe una din feţele trunchiului e sculptat în alto-relief *Pria-*

[5]) Menţionată de d. Moisil în *Buletinul Comis. Monum. Ist.*, 1911, p. 140 şi de d. Murnu, în acelaş *Bul.*, 1913. 9. 99, nota I.

[6]) o. c., p. 140.

www.ziuaconstanta.ro

pus, înalt de 0,400 m. Dela brâu în jos divinitatea e în nud, iar în poala tunicei, cu care îi este îmbrăcat bustul, poartă o grămadă de fructe. Are barba mare şi pe cap o căciulă rotundă. Cu un *phallus* enorm se ajută la sprijinirea greutăţii din poală. În jurul capului lui şi eşind chiar din creştet, se desprind două mari ciorchine de struguri. Monumentul de faţă are un caracter agrest şi de gen sincretist, după cum indică simbolul productivităţii şi al abundenţei Dealtfel aşa era conceput cultul priapic în veacul anarhiei religioase şi militare, când zeul acesta devine *Priapus Pantheus*, cum îl şi numeşte o inscripţie din Dacia [7]). Astfel se explică concepţia largă ce o capătă adorarea lui, precum şi numeroasele feluri de reprezentare din această vreme [8]). Înfăţişări similare celei de faţă sunt şi ele destul de numeroase [9]), şi mai cu seamă în centrele rurale cu o agricultură înfloritoare; căci aci trebue văzut mai întâi un Priap ca protector al fertilităţii grădinilor şi ogoarelor. Azi se cunosc puţine centre romane unde a înflorit cultul acestui zeu. Faptul e datorit lipsei de monumente mari sculpturale ori de inscripţii, căci adoratorii lui se mulţumeau a-i aduce mici ex-voturi anepigrafice, cele mai multe inedite prin muzeele ţărilor dunărene. Altarul dela Cilic, dat fiind şi modul izolat în care a fost descoperit, era probabil aşezat în mijlocul unei grădini ori câmpii cultivate, cu scopul de a protegui plantaţiile de orice vătămare omenească sau a naturii [10]). Zeii unei regiuni sau situaţii locale sunt impuşi mai întâi de ocupaţia şi nevoile materiale ale credincioşilor.

19. — Fragment din peretele unui sarcofag de piatră, provenind dintr'o localitate necunoscută din Dobrogea. Măsoară: 485×0, 315×0, 170 m. *Fig. 7 a.*

---

[7]) CIL. III, 1139 (Dessau, *I. L. S.*, Nr. 3589): *Priepo Pantheo, P. P. Aelii et Antoninus aediles col. Apul. dedicaverunt, Severo et [Q]uin[t]iano cos.* Tot pentru cultul lui Priap în Dacia mai v. Pârvan, *Ştiri nouă din Dacia Malvensis*, An. Ac. Rom. Tom, XXXVI, Mem. Sect. Ist., pag. 28 şi pl VIII, fig. 4. Un phallus inedit dela o statuă priapică aflat la Romula e în col. Capşa.

[8]) Jessen, *s. v.* Priapos, în Roscher, *Lex.*, III, 2, col. 2981 sqq.; Cumont, în Daremberg-Saglio, *Dictionnaire des antiquités*, IV, I, *s. v.* Priapus, p. 645 sqq.

[9]) Jahn, in *Jahrbücher des Vereines von ‚Alterthumsfreunden im Rheinlande*, XXVI (1859), pl. 2, fig. 1, reprodus şi la Jessen. în Roscher, *Lex.*, col. 2983, fig. 2; Reinach, *Rép. statuaire.*, II, p. 74, Nr. 5 şi III, p. 232, Nr. 4; Chapot-Cagnat, *Manuel d'arch.*, I, p. 414, fig. 212, etc.

[10]) Cumont, o. c., p. 646.

www.ziuaconstanta.ro

Din motivul sculptural cu care era ornat se mai păstrează corpul fără cap și flancul piciorului drept sfărâmat al unui amoraș bine modelat, în sbor spre dreapta, susținând pe umeri o bogată ghirlandă împletită din foi, iar în mâna dreaptă, lăsată pe lângă corp în jos, un strugure. Motivul ornamental se continua, repetându-se de mai multe ori pe fețele laterale ale sarcofagului. Strugurele din mâna lui Eros ne indică caracterul bahic al reprezentației, ca și pe sarcofagul „*Ghica*", aflat probabil la Reșca în Romanați și acum în muzeul

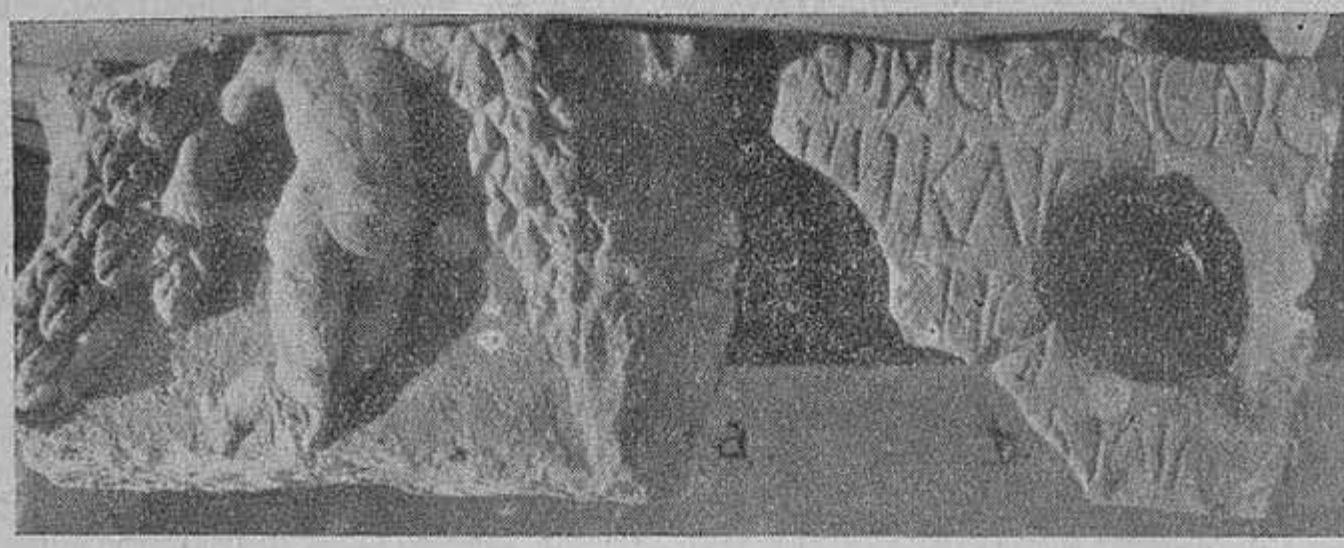

Fig. 7

din București[11]). Piatra în care a fost lucrat fragmentul din col. Capșa e din una din carierele dobrogene, probabil dela Enigea. Epoca: secolul II d. Ch.

20. Fragment dintr'o inscripție funerară grecească, ruptă în patru bucăți. Localitate necunoscută din Dobrogea. Măsoară: 0,335×0,295×0,125. *Fig. 7 b.* În centrul fragmentului e o scobitură circulară în care a fost fixată o țâțână de ușe. Din inscripție au mai rămas patru rânduri fragmentare, a căror înălțime ajunge: 0,065 m. Epoca: veacul III—IV după Cristos. Asupra textului facem în prealabil următoarele observații. Înaintea lui ω din primul rând e păstrat colțul de jos al unui *N*; deci ne putem gândi la terminațiunea unui genetiv plural: NωN. Ultima literă din același rând e un O sau C. În rândul următor, primele trei litere sunt sigur: *TIU*. Lângă scobitura circulară e partea de sus a unui C. Din rândul al treilea se poate scoate sigur cuv. ζήσα[ς], ceeace ne dă caracterul funerar al monumentului. Ultimul

---

11) Tocilescu, *Monumentele epigrafice și sculpturali ale Muz. Naț. de Antichități.* p. 541 sqq., București, 1902.

www.ziuaconstanta.ro

rând conține semnele *OIOIO*, ce ar putea fi socotite și ca un ornament. Lectura:

....νῶν ἔθηκεν ο (sive *c*)
....τιυ (sic) καὶ σ (. . . .)
....ζησα[ς ἔτη . . . .]
....OIOIO (?) . . . .

21. Candelă creștină din bronz, lungă de 0,249 m. și înaltă de 0,079 m. Proveniența: localitate necunoscută din Dobrogea. *Fig.* 8.

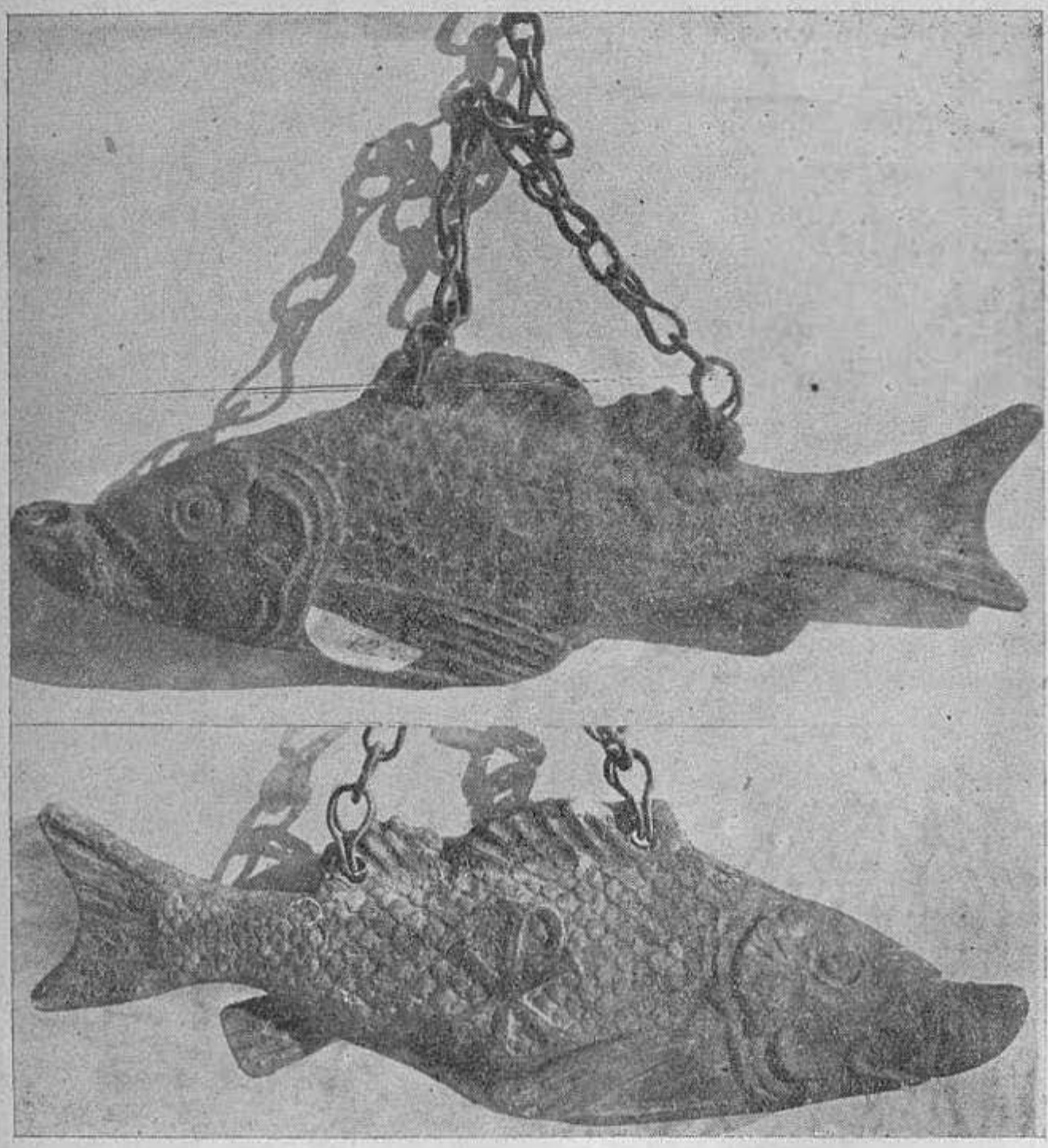

Fig. 8

Lampa are o frumoasă formă de pește, turnată cu multă îngrijire, ceeace o face a fi una din cele mai frumoase din acest gen [12].

[12]) Exemplare similare la Dölger, *IXOYC*, vol. III, pl. LXXXVI, 2 și IV, pl. 247, 1, Münster im Westf., 1922—1928.

www.ziuaconstanta.ro

Se atârna cu un lănţişor, păstrat intact şi el şi fiind format din verigi, una mică rotundă şi alta alungită şi dublă, ce se succed. Cele două ramuri ale lanţului sunt prinse în două perforaţii ale aripioarelor peştelui, iar sus se termină cu un cârlig de atârnat. Peştele înghite un altul mai mic, răsturnat cu pântecele în sus, ce are în gură un orificiu pentru introdus fitilul. Borta pentru alimentat basinul e în aripioara din spatele peştelui, ce se astupa cu un dop tot de bronz, acum pierdut. Pe o latură a peştelui stă bine reliefată o cruce de formă bizantină, puţin vătămată de rugină şi a cărei înălţime e de: 0,037 m. Corespondent pe laturea opusă se găseşte un *labarum* simplu, format dintr'o simplă cruce de tip „Sf. Andrei" şi întretăiată de un P. E înalt de: 0,038 m. Obiectul, prin analogie, poate fi datat din secolul IV-V, d. Chr., când înflorea în Scythia minor creştinismul cu un aspect romano-bizantin. Atunci s'au produs aci frumoase lucruri de artă creştină, ce s'au exportat şi prin împrejurimi[13]). Centrul acestor fabricate era tot *Tomi*[14]).

22.—23. Trei cupe conice din pământ, de aceeaşi mărime. S'au descoperit la *Constanţa*. Măsoară: 0,074 m. în înălţime. *Fig. 3, c—e.*

In interior păstrează urme de bronz topit. Cred că au servit ca mici creuzete în care se topea bronzul pentru a fi apoi vărsat în tipare. Forma conică arată că erau aşezate pe un fel de rastele.

Roma, 1 August 1935. **D. Tudor**

---

13) O lucernă de bronz găsită la Luciu în jud. Ialomiţa, cf. Pârvan, o. c., p. 30, Nr. 35 şi pl. IX, 2. Alte descoperiri la Netzhammer, o. c., passim.

14) Multe inedite în Muzeul din Bucureşti. Altele la Constanţa şi în colecţiile particulare.

www.ziuaconstanta.ro

SICIA TRANSDUNĂREANĂ

DUPĂ TH. CONDRATOVICI

Cercetând, sub raportul așezărilor în Dobrogea, diferitele neamuri ce se găsesc în această provincie, am întâmpinat mari greutăți în lămurirea unor asemenea chestiuni din cauza lipsei de orice fel de informațiuni și mai cu seamă scrise. Descrierile de călătorie ale acelora ce-au trecut prin acest ținut, informațiunile răzlețe ce se pot găsi presărate ici și colo prin diferite lucrări de un caracter foarte variat sunt singurele isvoare de orientare și informație în această privință, dar, cum ușor se poate bănui, puțin îndestulătoare pentru o cunoaștere temeinică a problemei.

In unele cazuri se puteau întâlni printre bătrâni unii oameni, martori ai diferitelor evenimente istorice, cari puteau aduce unele lămuriri de o importanță capitală în legătură cu mișcările de populațiuni, petrecute în această bucată de pământ dintre Dunăre și Mare, sau cu diferite evenimente istorice capitale. De aceea expunerea orală, bine aleasă, este mai ales pentru provincia noastră de un foarte mare interes și așa se explică de ce chiar cunoscutul profesor și cercetător bulgar Miletič a folosit-o cu cel mai bogat rezultat când a căutat să stabilească vechimea elementului bulgăresc din nord-estul Bulgariei, cuprinzând în această delimitare și Dobrogea, — în cele două lucrări clasice ale acestui profesor. [Lj. Miletič: Das Ostbulgarische *(în colecțiunea: Schriften der Balkancommission — Linguistische Abteilung — Wien 1903; Lj. Miletič:* Staroto bălgarsko naselenie vă seaveroiztočna Bălgaria, *Sofia 1920). (Vechea populațiune bulgărească din nord-estul Bulgariei)].*

Dificultatea unei precizări măcar aproximative a timpului de așezare este și mai mare mai ales pentru populațiunile infiltrate încetul pe încetul, în cete mici, pe neobservate, cum este cazul elementului rusesc, înțelegându-se prin această denumire Lipovenii și Ucrainenii, presărați în așezări compacte prin unele sate, sau împrăștiați în populațiunea diferitelor orășele și târguri din Dobrogea.

www.ziuaconstanta.ro

O lucrare de o deosebită valoare in ceea ce priveşte elementul ucrainean din Dobrogea este aceea a lui Th. Condratovici, intitulată: **Zadunaiscaia sici,** *sau in traducere românească :*

Sicia transdunăreană.

(După amintiri şi povestiri locale)

de

Teodor Condratovici

(Cu anexa portretului Zaporojeanului A. I. Colomieţ, care trăeşte până acum, — a hărţii şi planului Siciei şi deasemenea cu anexa vederii Dunavăţului).

Editura redacţiei revistei „Kievskaia Starina" („Antichitatea Kievului").

Kiev,

Tipografia H. T. Korceak-Novitchi, strada lui Mihai, Casă proprie.

1883.

In această scriere s'a infăţişat povestea Siciei transdunărene după amintirile bătrânului Anania Ivanovici Colomieţ în vârstă de 120 ani, (1762—1882), ce trăia in satul Dunavăţul de jos din Judeţul Tulcea şi care participase ca element activ şi martor ocular la o bună parte din istoria acestei organizaţiuni căzăceşti dela gurile Dunărei.

Plină de pitoresc şi de interes, opera lui Condratovici, devenită o carte foarte rară, este un izvor de cel mai mare preţ pentru cine voeşte să cunoască povestea Cazacilor zaporojeni de la gurile Dunărei, ale căror isprăvi războinice sunt şi astăzi vii în amintirea populaţiunilor din aceste părţi ale Dobrogei şi al căror nume a rămas legat până în prezent de localitatea **Zaporojeni,** *nume dat în prezent resturilor de cetate veche ce se află la sud-vest de satul Dunavăţul de jos din Judeţul Tulcea, de pe partea sudică a dealului Carabair, deasupra bălţii, lângă localitatea pomenită mai sus.*

Apreciind marele interes ce-l oferă această carte, ne-am gândit că trebue să fie cunoscut cuprinsul ei de toţi acei ce se interesează de trecutul Dobrogei şi de aceea am dat, in paginile ce urmează, un rezumat cât se poate de amănunţit al lucrării pomenite mai sus, din care nu s'a lăsat aproape nimic ce-ar putea să folosească pentru orice fel de documentare in legătură cu elementul omenesc ce alcătueşte obiectul expunerii lucrării lui Th. Condratovici.

Alex. P. Arbore

profesor—Focşani

www.ziuaconstanta.ro

SICIA DUNĂREANĂ

Ucraina s'a unit cu Rusia în anul 1654 la Periaslav, în timpurile hatmanului Bogdan Hmelniţchi, ca un stat autonom, cu organizare de stat şi armată proprie. Ţarul Rusiei Mihail a jurat că va păstra punctele unirii, dar cu firea lor perfidă, Ruşii nu s'au ţinut de jurământ.

Mai ales Petru cel Mare şi Ecaterina II, cari au căutat să facă din Rusia un imperiu mare, au călcat toate drepturile Ucrainenilor, au subjugat Ucraina şi au împărţit între generalii ruşi pământul bogat al Ucrainei împreună cu ţăranii ei, prefăcuţi în iobagi.

In timpul lui Petru cel Mare s'a ridicat contra Ruşilor hatmanul Mazepa, care s'a unit cu Carol XII, dar n'a reuşit să salveze Ucraina din ghiarele Ruşilor. Ecaterina II a distrus unicul cuib al libertăţii Ucrainenilor, „Zaporojska sicz", în anul 1775.

După ce „Zaporojska sicz" a fost distrusă, unii din Cazaci, cari n'au vrut să stea sub jugul rus, au preferat să se mute în delta Dunărei sub jugul turcesc — (Turcii nu s'au amestecat ca Ruşii în viaţa popoarelor subjugate ; cereau numai plata birurilor) — ; dar Cazacii, făcând serviciu militar la Turci, au fost plătiţi de ei.

Despre această mutare în delta Dunărei se aminteşte în cântecele populare ucrainene, dar soarta acestei emigraţiuni a Cazacilor nu-i cunoscută până la anul 1828, când coşoveiul (supremul comandant al Cazacilor, ales în fiecare an) Osep Hladkii s'a întors cu o parte a Cazacilor la Ruşi.

Toate izvoarele istorice despre „Sicia transdunăreană" se mărginesc la câteva indicaţiuni, că ea a servit numai ca loc de refugiu pentru iobagii şi recruţii din Ucraina şi că guvernul rus a făcut de câteva ori propuneri Cazacilor să se întoarcă în Rusia (pg. 2).

Despre organizarea, viaţa şi istoria Cazacilor transdunăreni dela 1775—1825 lipsesc indicaţiuni şi izvoare în toată literatura istorică. Sicia transdunăreană a lăsat urme şi în populaţia Dobrogei şi deltei dunărene de astăzi şi de aceea istoria ei este importantă.

Despre sectele religioase ruseşti din Dobrogea sunt însemnări mai mult ocazionale şi foarte subiective (Nadejdin, Kelsiev). Unicul vizitator al Dobrogei, care a lăsat însemnări (de valoare foarte mică) despre Sicia transdunăreană, este fostul general turcesc Sadic-Paşa (Mihail Ceaicovschi), care a încercat să organizeze din Lipoveni şi Ucraineni o armată turcească, numită „Cazacii otomani".

Cartea lui „Cazacii în Turcia" (3 volume, Paris, 1857, sub semnătura X. K. O.), este atât de tendenţioasă şi încurcată, că nu poate să aibă nici o valoare. Ceaicovschi spune că Sicia a fost mutată la

www.ziuaconstanta.ro

Dunavăţ sub conducerea lui Vasile Şcerbena. Afară de aceasta, după Ceaicovschi, mutarea Cazacilor în delta Dunărei ar sta în legătură cu Mazepa şi Cazacii lui; se povesteşte deasemenea despre o blană legendară, care ar fi fost semnul demnităţii coşoveiului şi pe care toţi coşoveii n'au desbrăcat-o niciodată, ca să nu piardă odată cu blana şi demnitatea lor.

Afară de aceasta, Ceaicovschi vrea să convingă pe toţi că elementul polon a fost foarte însemnat şi numeros între Cazaci şi că s'ar fi încercat să se restabilească Polonia cu ajutorul Cazacilor.

Despre viaţa internă a Siciei transdunărene ca şi despre istoria ei Ceaicovschi n'are nici o ideie (pg. 4).

Despre Cazacii transdunăreni mai există câteva notări mici în jurnalele istorice ruseşti ; tot aşa şi despre ultimul coşovei Osep Hladkii, dar ele nu dau material istoric precis, având şi o mulţime de inexactităţi. Nici biografia lui Hladkii, scrisă de fiul său în „Russkaja Starina", Februarie 1881, nu face excepţie dintre aceste izvoare inexacte.

Având acestea în vedere, T. Condratovici, cercetând istoria Siciei transdunărene, s'a folosit de literatura poporană, amintirile şi istorisirile bătrânilor ucraineni din Dobrogea. Acesta a cules vr'o 70 cântece poporane istorice, dar aceste cântece se referă mai mult la distrugerea Siciei şi la mutarea ei din Ucraina în delta Dunărei.

Mai mult material au dat povestirile şi amintirile ; aproape fiecare bătrân a ştiut să spună ceva interesant din viaţa Siciei transdunărene ; dar cel mai interesant izvor a fost Ananie Iv. Colomieţ, în vârstă de 120 ani, fost cazac (pg. 5).

La gura braţului Sf. Gheorghe se găseşte un sat de pescari ucraineni, Catârlez. Aici s'au refugiat Ucrainenii din Rusia până la sfârşitul secolului trecut. Acolo s'a întâlnit în anul 1881 Th. Condratovici cu unicul reprezentant viu al Siciei transdunărene, Colomieţ.

Amintirile acestui om conţin aproape tot timpul existenţei Siciei transdunărene şi ne dau posibilitatea de a ne reprezenta viaţa socială a acestei comunităţi căzăceşti (pg. 5—6).

Colomieţ spune că au venit la el străini şi l-au întrebat despre comorile Cazacilor, dar el nu ştie nimic despre ele ; dacă ar fi ştiut, ar fi scos singur banii (pg. 6).

Când T. Condratovici l-a rugat să povestească ce ştie, pentru a nota totul, el şi-a început povestirea dela formarea statului ucrainean, din secolul al IX, la Kiev (pg. 7).

Colomieţ nu ştie să citească, dar a auzit dela alţii istoria Ucrainei după cărţi şi şi-a format cunoştinţe istorice destul de bune ca pentru un neştiutor de carte (pg. 10). Hagiografia, cântecele poporane, povestirile dela bătrâni au complectat cunoştinţele lui (pg. 10).

Colomieţ s'a născut în satul Pişcana-Mare, aproape de Balta, pe la anul 1760—62 şi în timpul primei întâlniri cu T. Condratovici, în anul 1881, avea 119 ani. Doi ani înaintea morţii Ecaterinei II-a, adică în anul 1794, a fost recrutat şi a fugit din armata rusă în anul

www.ziuaconstanta.ro

1802 (pg. 11). Cu 15 tovarăşi a plecat din regiunea Odesei la Nistru a trecut în ţara Turcilor şi a servit la un Turc cinci ani ca pescar. In anul 1807, în timpul războiului ruso-turc, a plecat la Ismail şi de-acolo în Moldova, unde a rătăcit până la 1811, când în Principate s'a făcut controlul locuitorilor de către comisiunea compusă din delegaţii ruşi, turci şi români. Cei refugiaţi au declarat că sunt supuşi turci şi au fost trimişi la Seimeni, sat mai jos de Silistra, unde se afla atunci sediul coşului zaporojan (pg. 12).

Astfel după 9 ani de rătăcire Colomieţ a venit la Sicie.

De atunci Colomieţ a participat la viaţa Siciei transdunărene şi din cauza aceasta amintirile lui sunt de mare valoare. Impreună cu alţi Zaporojeni a participat la expediţia contra Necrasovţilor, la mutarea din Seimeni la gurile Dunărei, mai întâiu la Cetârlez şi pe urmă la Dunavăţ. La cele din urmă expediţii ale Zaporojenilor Colomieţ n'a luat parte, afară de o singură expediţie la Constantinopol, care însă n'a avut caracter militar (pg. 12). In anul 1821 Colomieţ s'a întors în Rusia, probabil ca să nu ia parte la expediţia Turcilor împotriva Grecilor, cum a făcut şi în războiul contra Sârbilor, când a trimis pentru el un alt soldat, plătindu-l cu bani. S'a întors înapoi în anul 1828 (pg. 13). Colomieţ a trăit în Cetârlez, dar în ultimul an înaintea morţii lui s'a mutat în Dunavăţul de Jos, 2—3 km dela Dunavăţul de Sus, unde a fost Sicia. A trăit acolo la Timoş Colomiicenco (pg. 14). Colomieţ n'a jucat un rol însemnat între Cazacii Siciei şi din cauza aceasta lipseşte în povestirile lui elementul personal, dar aceasta ridică valoarea spuselor lui, căci el n'a avut nici un motiv să povestească lucruri neadevărate. Părerile lui asupra vieţii Zaporojenilor transdunăreni sunt pesimiste, deci lipseşte şi idealizarea nenaturală (pg. 15).

Colomieţ spune că Zaporojenii au primit la început locuri în Bugeac şi apoi, sub conducerea lui Holovatei, au fost trimişi la Cuban (pg. 15) şi din cauza aceasta au plecat din Slobozia la Herson. Acolo s'au împărţit în trei părţi: 1) o parte a venit aici în Turcia, 2) a doua a plecat la Malta şi 3) a treia parte a rămas sub Ruşi, fiind trimisă la Cuban (Caucaz) şi a format Căzăcimea dela Ciornomore (Marea Neagră).

Cei cari au plecat la Turci s'au îndreptat pe Mare la Akkerman, care era atunci sub stăpânirea turcească (pg. 16). In această povestire trebuie observat că timpul emigrării Zaporojenilor dela Dunăre este amânat cu 16 ani, dacă ne referim la indicaţiile lui Skalkovski, iar cauza este nu faptul distrugerii Siciei în anul 1775, ci mutarea Zaporojenilor la Cuban (pg. 16). Afară de aceasta mai este în această povestire un eveniment despre care n'avem nici o indicaţie nici la Skalkovski şi nicăeri în alte izvoare şi anume mutarea unei părţi a Zaporojenilor la Malta. Când comparăm această parte a povestirii lui Colomieţ cu spusele lui Skalkovski, că după distrugerea Siciei, cam 5.000 de Cazaci au fugit pe bărci în josul Niprului în imperiul turcesc şi acolo li s'a îngăduit să se aşeze în delta Dunărei

www.ziuaconstanta.ro

şi când observăm că, după spusele lui Colomieţ, a venit numai o mică parte de Cazaci la Akkerman din Herson, poate 200 sau 300 oameni (au fost numai 10 luntri), atunci ajungem la concluziunea că, în afară de o greşală cronologică, avem la Colomieţ şi un amestec al faptelor. Probabil Colomieţ a auzit ceva despre despărţirea unei părţi din Cazaci în timpul mutării din Slobozia la Cuban şi a amestecat-o cu migraţiunea cea mare a Cazacilor după distrugerea Siciei, care era însoţită de un tratat al Zaporojenilor cu Turcii în privinţa condiţiunilor mutării Zaporojenilor la gurile Dunărei. Desigur că mutarea Zaporojenilor nu s'a făcut deodată, ci a durat mai mulţi ani (pg. 16). Una din aceste mutări îi este cunoscută lui Colomieţ şi el a amestecat-o cu prima mutare după distrugerea Siciei (pg. 17). Cazacii cari au părăsit Ucraina şi au fugit la Turci (1775) au luat cu ei numai icoana din biserică, insignele militare şi documentele zaporojene (primite din partea Polonilor, Ruşilor şi Nemţilor) (pg. 17).

Un alt cântec popular din Tulcea, auzit dela Isidor Teliha, vorbeşte despre plecarea dela Dunăre după mutarea Zaporojenilor dela Nistru la Cuban şi motivează această mutare cu luarea pământurilor dela Zaporojeni, care pământuri le-au fost luate în Basarabia şi au fost date moşierilor (pg. 18).

La Akkerman au stat Zaporojenii o săptămână. De aici au trimis la Constantinopol o delegaţie compusă din 40 oameni, — câte un om dela fiecare curenie (Sicia era împărţită în 38 de curenii, un fel de locuinţe) — ca să obţină dela Sultan permisiunea să ocupe delta Dunărei. Prin acest număr mare al delegaţilor Zaporojeni au vroit să convingă pe Sultan că aproape toţi Cazacii vreau.să se mute în Turcia, adică câte o mie de oameni din fiecare curenie. Numărul lor a fost mult mai mic. Mai târziu numărul cazacilor ajunse în deltă şi la cifra de 40.000, dar atunci numărul lor a fost mult mai mic (pg. 20).

Nu se ştie dacă Cazacii au vrut să înşele pe Turci în privinţa numărului lor, cum au făcut adesea ori mai târziu, ca să obţină mai multă hrană şi soldă, sau poate că au vrut numai să anunţe că numărul lor va fi în viitor atât de mare (pg. 20), însă Turcii nu s'au grăbit cu primirea Cazacilor „sub înalta mână a lor", căci ei ştiau că Cazacii nu sunt un element stabil şi că sunt legaţi de Ucraina şi chiar de Rusia prin religia lor. Există şi un cântec poporan ucrainean în care se exprimă această neîncredere a Turcilor, numai că nu se ştie dacă acest cântec se referă la distrugerea Siciei în anul 1709 (după lupta dela Pultava) şi la emigrarea de atunci, sau la distrugerea Siciei în 1775, fiindcă tocmai în anul 1709 Ţarul n'a vrut să primească pe Cazaci în Rusia, iar în anul 1775 a vrut să mute pe Cazacii din Zaporoje. Pe de altă parte situaţia socială a Ukrainei în cântecul de faţă corespunde mai mult cu a doua distrugere a Siciei din anul 1775 (pg. 21—22). Insfârşit au obţinut permisiunea, delegaţii au jurat în numele tuturor Zaporojenilor şi după întoarcerea delegaţilor la Akkerman Zaporojenii au pornit la drum (pg. 22).

După povestirea lui Colomieţ însă se observă că Zaporojenii n'au

www.ziuaconstanta.ro

plecat în ţara turcească, în delta Dunărei, ci s'au ridicat în sus pe Dunăre şi făcând un tratat cu împăratul austriac, s'au aşezat în „ţara Nemţilor". Lângă Serbia, spune Colomieţ, este oraşul Panciulova (Panciova) şi ei s'au aşezat acolo. Acolo-i aşa: pe deoparte Serbia şi peste Dunăre „ţara Nemţilor"! Atât mutarea Zaporojenilor în ţinuturile austriace cât şi locul şederii lor sunt arătate prin povestirea lui Colomieţ destul de precis; diferenţa constă numai în privinţa cronologiei, căci Colomieţ amestecă plecarea Zaporojenilor în Turcia după mutarea lor la Cuban, cu plecarea în Turcia în anul 1775. Intr'adevăr, avem ştiri că Zaporojenii emigraţi în Turcia s'au îndreptat, prin comandantul garnizoanei austriace din Iaşi, căpitan Budeus, către guvernul austriac cu rugămintea (pg. 22) ca să le dea locuri de aşezare în ţinuturile austriace.

Propunerea a fost primită şi Zaporojenii s'au mutat prin Transilvania şi Ungaria în locurile destinate pentru ei, în Banat, pe malurile Tisei, în comitetul Baci lângă oraşul Zenta. In baza tratatului Zaporojenii au primit locurile pentru veşnicie şi erau obligaţi să dea ajutor militar în vreme de războiu. Zaporojenii au păstrat autonomia internă cu dreptul de a alege pe coşovei şi pe atamanii de curenii, de a împărţi intre ei pământurile, de a se judeca cu judecători proprii şi după obiceiurile lor militare. Proprietăţile naţionale ale Zaporojenilor au fost deasemenea recunoscute de către imperiul austriac, începând cu straiul şi sfârşind cu armătura. Numărul tuturor emigranţilor a fost, după ziarele austriace de atunci şi după o carte scrisă de ofiţerul austriac Hendlovici, cam 8000 suflete şi prima colonie a lor a căpătat numele Setscha. (Vezi Kievskaja Starina, Iunie 1882 pg. 549—552) (pg. 23).

Soarta Zaporojenilor mutaţi în Banat nu este cunoscută pe baza izvoarelor istorice. Presupunerea lui Holovaţchi că Zaporojenii s'au stins din cauză că nu s'au căsătorit, n'are nici un temeiu. Nu-i posibil de a admite presupunerea autorului observaţiunii citate mai sus în Kievscaia Starina (vezi pg. 15 jos) că urmaşii Zaporojenilor s'au păstrat în Banat şi până în prezent ca populaţiune ucraineană a satului Cheresturi, în comitatul Baci. Noi ne mirăm cum V. A. (autorul articolului din Kievscaia Starina), numind pe Ucrainenii din Banat urmaşi ai Zaporojenilor, n'a observat că în articolul citat de el (Pismo z Prosvite, Lwow, 1 Ianuarie 1879, partea I, pag. 4) se spune clar că aceşti Ucraineni au părăsit înainte cu o sută de ani munţii Carpaţi (Transcarpaţia, Ucraina transcarpatină, care aparţine Ceho-Slovaciei) şi s'au aşezat în valea roditoare de lângă Cheresture, şi n'au părăsit limba lor maternă, nici scrierea, nici religia lor (pg. 23).

Se vede însă că aceşti colonişti vorbesc dialectul Ucrainenilor transcarpatini, iar nu limba ucraineană curată, cum au vorbit Zaporojenii depe Nipru şi cum spune autorul articolului din „Kievskaia Starina" despre Ucraineni din Banat, fiind peste putinţă să nu ştie acela cât de mult se deosebesc aceste două dialecte ucrainene unul de altul. Admitem, se înţelege, că o parte din Zaporojeni a ră-

www.ziuaconstanta.ro

mas în Banat, amestecându-se cu colonistii transcarpatini, însă cea mai mare parte din Zaporojeni, în conformitate cu spusele lui Colomiet, au plecat din Banat și s'au așezat în Seimeni. Această presupunere este cu atât mai verosimilă, cu cât Seimenii se găsesc pe drumul dintre Banat și Dobrogea, unde Zaporojenii n'au putut să se mute îndată după plecarea lor din Ucraina la 1775 (pg. 24).

N'avem nevoie să acceptăm motivul legendar, după care Zaporojenii au fost siliți să părăsească Banatul (pentrucă un oarecare Eancio ar fi omorât pe nepoata regelui german-austriac), însă mutarea lor la Seimeni, după părerea noastră, este complect verosimilă, căci șederea Zaporojenilor la Seimeni nu poate să fie pusă la îndoială. (pg. 24).

Rămâne numai întrebarea, unde erau Zaporojenii înainte de mutarea lor în Banat, adică înainte de 1788? De obiceiu se spune că Zaporojenii, după plecarea din Rusia, s'au așezat în delta Dunărei și anume pe insula Ponțis-Leti, care se găsește între gurile Sulina și Chilia. Se arată chiar câmpul Hedrille-Bohaz (?), la malul Dunărei, unde ar fi fost locul Siciei-Zaporojene. (Materiale pentru geogr. și statistica Rusiei, strânse de ofiț. stab. generale. Ținutul basarabean scris de căpit. Zasciuk, 1862, pg. 529 cu referință la spectrul hronologic al istoriei țărilor novoruse II, 116) (pg. 24).

Aceasta se confirmă în oarecare grad și prin notița lui Levcenco (Kievscaia Starina, Mai (?) pg. 344—345) în care acesta, după spusele unui ofițer cunoscut care a fost la Letea în timpul ultimului război, indică satele Letea, Satu nou (Satanov), Perevoz și altele ca locul șederii Zaporojenilor, cari ar fi dat denumirea întregei insule (pg. 25). Dar nici în amintirile lui Colomiet, nici în cercetările noastre nu găsim confirmarea acestei păreri. Noi n'am vizitat personal satele arătate de Levcenko, dar, fiind în Sulina (10 km. dela Letea) și în toată Dobrogea, ne-am întâlnit cu multe persoane care locuiau pe insula Letea în satele susnumite, sau care au locuit înainte acolo și au cunoscut aceste locuri și dela nimeni n'am auzit că acolo au trăit Zaporojenii în mod compact; și, în general, în întreaga deltă a Dunărei și în Dobrogea noi n'am găsit nici o amintire de așezarea acolo a Siciei Zaporojenilor înainte de mutarea ei din Seimeni la Dunavăț, adică până la 1812—1823 (pg. 25).

Dacă unii dintre locuitorii Letei și altor sate au spus ofițerului rus că sunt moștenitorii Zaporojenilor, aceasta era foarte natural, căci este greu de găsit în aceste locuri măcar un colțișor unde să nu fi fost Zaporojeni, cari au rămas în delta Dunărei până în anul 1828, și unde n'ar fi urmașii lor; afară de aceasta și acum se socoate drept o onoare de a se trage cineva din Zaporojeni, așa că și emigranții de mai târziu se fălesc cu această origină. Astfel existența Siciei zaporojene în delta Dunărei până la începutul sec. XIX nu este sigură, cu atât mai mult cu cât, făcând cunoștință cu geografiia și condițiile vieții acestei regiuni, este greu de admis că în aceste locuri, pe la sfârșitul secolului XVIII, ar fi fost posibilă o colonizare atât de numeroasă ca Coșul Zapo-

www.ziuaconstanta.ro

rojenilor (pg. 25). La gurile Dunărei şi în prezent, afară de Vâlcov, Chilia, Sulina, Cafârlez, Cara-Orman şi Dunavăţ, toate localităţile sunt numai aşezări ale pescarilor; locurile citate au fost ocupate de Necrasovţi, sau n'au fost bune de locuit pentru un număr mai mare de locuitori (pg. 25); în orice caz, în aceste locuri n'a rămas nici o urmă de amintire despre existenţa în acele locuri a Siciei, cu toate că amintirile despre Zaporojeni sunt încă vii în întregul ţinut.

Având aceasta în vedere, trebuie să presupunem că timp de 10 ani, înainte de a pleca în Banat, adică până la 1785, Sicie regulată n'a existat la gurile Dunărei şi că Zaporojenii au trăit în cete mari de pescari, fiind împrăştiaţi prin întreaga deltă, dar mai ales lângă limanurile basarabene, lângă Vâlcov, Chilia, Letea, avându-şi poate centrul în mai sus menţionatul Hedrille-Bohaz, pe care n'am putut să-l găsim pe nici o hartă (pg. 26).

Presupunerea noastră despre dislocarea geografică a Zaporojenilor o facem pe baza spuselor lui Colomieţ, anume că în timpul şederii Zaporojenilor la Seimeni, ei plecau adeseori în aceste localităţi cu instrumente de pescuit şi că aveau acolo chiar aşezări mici de pescari. Zaporojenilor le-a fost însă greu să trăiască la gurile Dunărei la un loc cu Necrasovţii bine organizaţi şi de aceea au fost nevoiţi să se mute în Banat. O parte din Zaporojeni au rămas totuşi la gurile Dunărei, întrucât avem indicaţiuni că în anul 1806, la invitaţia generalului Mihelson, o parte din Zaporojeni s'au întors în Rusia şi au format regimentele „dela gura Dunărei" (pg. 26). [*Notă:* Aici trebuie să adăugăm că denumirea Siciei zaporojene transdunărene „Sicia dela gurile Dunărei" de V. A. este complect greşită şi poate să provoace numai neînţelegeri. Sicia transdunăreană nu s'a numit astfel (Sicia dela gurile Dunărei — Ustidunaiska Sicz) niciodată, ci numai Sicia transdunăreană — (Zadunaisca Sicz).

Această denumire apare şi în cântecele istorice din Dobrogea. Denumirea oficială de Cazaci dela gurile Dunărei (Ustidunaiski Cozackii) s'a dat cu ordinul din 20 Februarie 1807 soldaţilor cazaci alcătuiţi din Ţigani, Moldoveni şi Sârbi şi chiar din Zaporojeni reîntorşi din Rusia după îndemnul lui Mihelson şi cari au fost denumiţi mai târziu „Cazacii akmanhitski" sau în limba poporului „Cazacii manhinski" — (Materiale pentru geografia şi statistica Rusiei de Zaszczuk: Ţinutul basarabean pg. 530)] (pg. 26).

In ceea ce priveşte motivul emigrării Zaporojenilor în Banat, credem că luptele cu Ruşii necrasovţi, care au durat şi după mutarea Zaporojenilor la Seimeni până la înfiinţarea Siciei la Dunavăţ, lămuresc destul de bine dece Zaporojenii n'au putut să locuiască în deltă şi au fost nevoiţi să-şi caute alte locuri, în care însă n'au rămas decât pentru scurtă durată (pg. 26—27).

Revenind la povestirea lui Colomieţ, vedem că Zaporojenii plecaţi din Banat au fost nevoiţi să ceară dela Turci un permis de a-şi înfiinţa Coşul în Seimenii-Vechi, între Silistra şi Hârşova. Acolo a fost Sicia până la anul 1812. Istoria ei a rămas pentru noi nelămurită

www.ziuaconstanta.ro

aproape tot timpul funcționării. Ea începe să se clarifice numai cu anul 1811, cu povestirile lui Colomieț, care abia atunci devine zaporojan. Din aceste povestiri rezultă că în Seimeni n'a fost Sicie adevărată, organizată după toate regulile traiului militar-frățesc (cum a fost pe Nipru și la Dunavăț) și că Zaporojenii au socotit șederea lor la Seimeni ca provizorie (pg. 27). „La Seimeni n'au trăit Zaporojenii într'un loc — au locuit în Seimeni, la Partocali pe Iglița.... Au trăit în bordeie... Sicie adevărată n'a fost... nu așa ca aici (la Dunavăț), spune Colomieț. Ocupația principală a Zaporojenilor a fost și la Seimeni pescuitul. Ei aveau pe Dunăre și pe Iglița pescării (?) și pe lângă aceasta eșiau în cete și la gurile Dunărei și la Mare (pg. 27). Din întâmplările ce s'au petrecut înaintea intrării lui Colomieț în Sicie avem numai mărturiile lui despre războiul ruso-turc din 1807 — 1809 și despre participarea în acest război a Zaporojenilor în calitate de supuși turci. Cu prilejul acestui război, Zaporojenii au fost chemați în cetatea Rusciuc, unde s'au prezentat sub conducerea Coșoveiului de atunci Samiilo Kalneholotskii. Comandantul Rusciucului era Omer-Pașa, care cunoștea bine pe Zaporojeni și-i iubia. Prietenia lui față de Zaporojeni și-a arătat-o și prin aceea că a indus în eroare Poarta, comunicându-i un număr de Zaporojeni veniți la Rusciuc cu mult mai mare decât era în realitate, ca să capete mai multă soldă și mai multă hrană pentru Zaporojeni; desigur că nu s'a uitat nici pe el însuși (pg. 27).

Când începură operațiunile militare, situațiunea Zaporojenilor deveni foarte grea. După pregătirea tunurilor pentru bombardarea malului unde se întăriseră Rușii, Turcii hotărîră să dea un atac pentru a-i goni pe Ruși din poziția lor; pentru acest atac au fost destinați în primul rând Zaporojenii. In felul acesta comandantul rus află despre prezența Zaporojenilor în armata turcească și începu să facă demersuri secrete ca ei să treacă de partea Rușilor. După spusele lui Colomieț, Zaporojenii au declarat neutralitatea, adică ei au promis Rușilor că nu vor tinti în armata rusă, ca să scape de primejdia de a fi omoriți cu toții în atac. Intrucât aceste cuvinte sunt adevărate nu se știe, dar din continuarea războiului se vede că Zaporojeni s'au luptat împreună cu Turcii și că o parte din ei, 200—300 oameni, au fost luați prizonieri de către Ruși (pg. 28), lucru ce nu s'ar fi întâmplat, dacă ar fi fost vre o înțelegere între Zaporojeni și Rusi.

Zoporojenii prizonieri au ajuns până în guvernământul Kursk și după încheierea păcii au fost restituiți Turcilor. Pe drum au primit la Kiev, pentru biserica Siciei, ca dar: odăjdii (îmbrăcămintea pentru preot), crucea și evanghelia. Astfel vedem că legătura Zaporojenilor cu Ucraina a fost continuată și aceste legături au fost întreținute mereu (pg. 29).

După pacea definitivă, în anul 1811, s'a făcut în Moldova și Valachia controlul locuitorilor prin comisia mixtă, compusă din reprezentanții guvernului turc-beșlegi, ai guvernului român-serdari și ai guvernului rus-comisari. „Veniau într'un sat, povestește Colomieț, chemau primarul, convocau locuitorii și întrebau ai cui supuși sunt? Celor ce se

www.ziuaconstanta.ro

declarau supuşi turci li se elibera un bilet de liberă circulaţie (chicichiz), „scria ceva pe genunchi şi-i da", şi afară de această hârtie se dădea şi câte un „cuzluc" sau „stoparnic" (atunci acei bani au fost mari cât potcoava unui cal) şi trimiteau câte 60 până la 80 oameni în „postul sârb" in faţa Silistrei ; pe Moldoveni şi Valahi îi lăsau la locurile lor, iar pe Ruşi îi trimeteau în patria lor; acolo se cerceta cine a fugit dela boieri, trimiţându-se fiecare de unde se găsea fugar. Se înţelege că acest control nu s'a făcut cu toată stricteţa, căci vedem că mulţi refugiaţi au avut posibilitatea să se declare ca cetăţeni turci. (Colomieţ însuşi a fost dezertor din armata rusă). Pentru Sicie controlul a fost foarte folositor, căci astfel s'a mărit numărul Zaporojenilor (pg. 29).

Şi Zaporojenii aveau nevoie de un număr mare de soldaţi, căci îi aştepta o luptă lungă şi crâncenă pentru ocuparea locurilor dela gurile Dunărei. Pescuitul şi vânatul au fost totdeauna ocupaţiile principale ale Zaporojenilor dela Nipru şi au fost izvorul fundamental al vieţii lor, căci prada de războiu era numai un izvor ocazional şi de ea nu se împărtăşiau decât cei ce luau parte la lupte. Zaporojenii dela Nipru îşi împărţeau în fiecare an, după cureni, limanurile pentru prinderea peştelui ; pescuiau şi sărau peştele, pregătiau blăni de animale şi erau furnizorii principali de blăni şi peşte în toată Ucraina, aşa că după distrugerea Siciei vechi, in anul 1709, hatmanul Skoropadski ceru Ţarului Petru ca să le fie îngăduit Ucrainenilor să facă negoţ cu Zaporojenii plecaţi in ţinuturile turceşti, pentru a cumpăra dela ei peşte şi blăni (pg. 30).

De aici se vede că Zaporojenii veniţi în delta Dunărei erau nevoiţi să-şi caute locuri unde ar putea să se ocupe cu îndeletnicirea lor obişnuită şi de aceea delta Dunărei a fost pentru ei un loc foarte căutat şi dorit.

Această deltă însă era ocupată de o populaţie bine organizată, care ştia să-şi apere interesele ; această populaţie erau Nekrasovţii.

Aceşti Cazaci schizmatici, depe Don, aduşi în deltă de către Necrasov, au fost găsiţi, după spusele lui Colomieţ, într'o stare cu totul sălbatecă; „n'au arat şi n'au semănat timp de trei ani, au mâncat „papură" şi nişte „nuci de apă" şi când au venit Zaporojenii, ei (Necrasovţii) erau singurii stăpâni ai deltei. Se înţelege că ei n'au fost mulţumiţi de sosirea Zaporojenilor ; dar Zaporojenii din Seimeni au eşit în fiecare an în deltă la pescuit (pg. 30), înându-se mai mult in părţile gurilor Chiliei. Neînţelegeri între ei au fost chiar dela început şi cu timpul au crescut mai mult până ce s'au transformat in adevărat războiu. Colomieţ povesteşte astfel despre cauza războiului: la Lipoveni (adică Necrasovţi, căci Colomieţ îi numeşte numai Lipoveni, cu toate că denumirea de Lipoveni aparţine coloniştilor ruşi de mai târziu), trăia un călugăr fără pantaloni — căci călugării lipoveni umblau fără pantaloni, numai in nişte cămăşi lungi —, care trăia într'un stejar la Caceatin, aproape de Dunăre, lângă Catârlez.

Stejarul avea trei ramuri ce se întindeau in laturi departe de tulpină.

www.ziuaconstanta.ro

Acolo i-au făcut Lipovenii un cuib călugărului, iar sub stejar au clădit o căsuță. După moartea lui l-au așezat în stejar și l-au acoperit cu o stofă roșie, ca să fie oseminte sfinte. Un cazac, Preteca, care umbla pretutindeni, aruncă oseminte din stejar, le murdări, luă stofa și plecă. Lipovenii au aflat aceasta și l-au prins cu ajutorul vrăjitoarelor care l-au ademenit și, aducându-l la Preslau (lângă Ceatalul Sulinei, unde Dunărea se desparte în gurile Sulina și Sf. Gheorghe), l-au răstignit pe cruce și apoi l-au aruncat în Dunăre. In Sulina l-au prins Grecii; aceștia au chemat pe Cazaci, cari l-au recunoscut (pg. 31).

Aflând despre omorul lui Preteca, Coșoveiul Cazacilor veni dela Seimeni și ceru satisfacție de la Necrasovți. Aceștia s'au obligat în scris să plătească o sumă oarecare de bani, dar după plecarea lui, au regretat că nu l-au omorît împreună cu toți Cazacii lui. Coșoveiul află despre aceasta și hotărî să se răzbune, folosindu-se de acest pretext ca să înceapă luptele pentru ocuparea întregei delte. Inainte de a începe operațiunile de luptă, Coșoveiul se îndreptă către cei trei Pași ce guvernau atunci Dobrogea: Abriam-Pașa din Tulcea, Nazir-Pașa din Sulina și Hiba-Pașa din Babadag, vorbindu-le acestora nu numai de răzbunarea lui, dar și despre izgonirea Necrasovților. După spusele lui Colomiet, Pașii ar fi răspuns: dacă aveți putere, dați-i afară la dracul; după cuvintele unui alt bătrân din Tulcea, Ostap Danciuc, Pașii s'ar fi mirat de această vrăjmășie dintre coreligionari și și-ar fi exprimat desinteresarea complectă față de această neînțelegere și luptă dintre dânșii.

„Aici unde a fost Sicia, povestește Ostap, aici locuiau Lipovenii și Cazacii au spus Pașei ca să le permită să gonească pe Lipoveni. „Acesta Cazac și acela Cazac și sunteți creștini!". Dar Cazacii au răspuns: Lipovenii nu sunt creștini ca și noi. La aceasta a răspuns Pașa: „și acesta ghiaur și acela ghiaur; dacă aveți putere, luptați-vă". După diferite pertractări cu Pașii, Coșoveiul Samiilo Kalnebolotski s'a întors la Seimeni și a comunicat Cazacilor despre acțiunea sa în contra Necrasovților. Cazacii din delta Dunărei de asemenea au fost înștiințați. Indată după sosirea Coșoveiului la Seimeni au și fost expediați Cazaci împotriva Lipovenilor: un grup de 80 Cazaci au plecat pe malul stâng al Dunărei; al doilea grup, mai mic, dar având între ei renumiți haiduci ca Kovalec, Lalem, Kiriușca și Chozila Macovetchi, au plecat pe malul drept al Dunărei, prin sate și au omorît pe toți Lipovenii. Amândouă grupurile s'au unit la Vâlcov, un sat situat pe malul stâng al brațului Chilia, înainte de vărsarea în mare. Acolo s'au strâns mulți Zaporojeni. Lipovenii din satele din împrejurimi au fost omorîți. De aici au plecat Zaporojenii spre mare la Portița, care unește lacul Razim cu marea. Ei au vrut să atace satele Lipovenilor, Sarichioi, Jurilofca și altele ce se găseau pe malul Razimului și, în caz de izbândă, să atace centrul principal al Lipovenilor dela Dunavăț. Trecând Portița, au observat că Necrasovții s'au pregătit de apărare și că au strâns puteri însemnate la Cuciuc, în apropiere de Chiustendji.

www.ziuaconstanta.ro

Cazacii s'au pregătit pentru defensivă, având în vedere puterea mare a Lipovenilor şi pentru aceasta au mai aşteptat şi ajutor din Tulcea (pg. 33). Când au venit Cazacii şi Turcii, Zaporojenii au început măcelul Lipovenilor. La Sarichioi Lipovenii n'au avut putere să reziste şi Cazacii l-au ocupat uşor.

Spre Dunavăţ Cazacii n'au plecat, — (Lipovenii strânseseră acolo multă armată) — ci s'au întors la Tulcea. Astfel Cazacii nu şi-au ajuns scopul lor principal: luarea Dunavăţului. La Tulcea au făcut un măcel groaznic: trei zile au omorît la Lipoveni, până ce n'a mai rămas nici unul. Amintirea acestui măcel s'ar fi păstrat până în zilele lui Condratovici; iar la un bătrân din Sarichioi ar fi rămas descrierea tuturor peripeţiilor acestei lupte (pg. 34).

După măcelul din Tulcea, lupta între Ucraineni şi Ruşi a încetat, adică n'a mai fost regulată şi s'a mărginit la atacuri reciproce între cete mici. Aproape de fiecare loc uscat din bălţile Dunărei sunt legate amintiri despre luptele Zaporojenilor cu Lipovenii şi interesant este faptul că în multe din aceste amintiri femeile joacă rolul principal.

Nu lipsesc nici povestirile fantastice despre puterea vrăjitoriilor. După spusele lui Colomieţ, au fost chemaţi doi cazaci, Kovalec şi Lalem la Constantinopol, probabil din cauza măcelului din Tulcea. Ei au fost achitaţi, dar Kovalec nu s'a mai întors în deltă de frica Lipovenilor, ci s'a stabilit la Adrianopol, (Eaderne), primind dela Turci 50 lei lunar până la moarte (pg. 35). Mai probabil e că Turcii n'au mai dat voie lui Kovalec să se întoarcă în deltă şi l-au aşezat forţat la Adrianopole. Lalem însă s'a întors în deltă şi s'a aşezat în insula Curbia(în limanul Razim), înconjurându-se de o mulţime de câni.

De aceşti câni se povestea şi în vremea lui Condratovici, aşa că numele lui Lalem e bine cunoscut în Dobrogea. Câinii erau astfel dresaţi, că urmăreau şi rupeau în bucăţi numai pe Lipoveni; la alţi oameni nu se dădeau. Vladmir Ciumac din Tulcea povesteşte că numele lui Lalem a fost Avem şi numai Turcii l-au numit Lalem, rămânându-i numele aşa. Lipovenii n'au putut să se apropie de regiunea unde locuia Lalem, căci câinii îi rupeau în bucăţi.

Aceste lupte au slăbit complect puterile Lipovenilor, aşa că Zaporojenii au hotărît să se mute în delta Dunărei. Pe la sfârşitul anului 1812 ei au părăsit Seimenii, dar au venit numai până la Isaccea, unde au fost siliţi să se oprească din cauza iernii timpurii, care a întrerupt comunicaţia pe Dunăre. Iarna la începutul anului 1813 a fost foarte grea (pg. 36), aşa că Zaporojenii au reuşit să-şi continue drumul abia în postul mare, 1813. Ei au venit la Catârlez, au întemeiat Coşul şi după aceea au început construcţia bisericii (până la ferestre); s'au gândit totuşi şi la ocuparea Dunavăţului.

Ca să înţelegem de ce Dunavăţul a fost ţinta lor, trebuie să observăm harta deltei. Munţii Balcani ajung cu ramurile lor până în Dobrogea şi se sfârşesc cu două ramificaţii: una din ele formează stânca dela Tulcea, care trece Dunărea şi din cauza căreia din Dunăre se desparte braţul Chiliei; a doua formează un mic şir de munţi,

www.ziuaconstanta.ro

Beş-Tepe, ce intră între lacul Razim şi Dunăre, aproape de mijlocul deltei, unindu-se şi cu podişurile din partea apuseană a acestui lac — astfel că formează singurul loc uscat şi ridicat în partea nordică a acestui lac în tot ţinutul mlăştinos al deltei, acoperit cu stuf şi bălţi. Această ridicătură, Beş-Tepe, dintre Dunăre şi malul nordic al Razimului, punctul cel mai apropiat spre Marea-Neagră, unde se găseşte şi Dunavăţul, a fost ţelul Zaporojenilor cari, ocupându-se aproape exclusiv cu pescuitul, au căutat un loc apropiat de Mare, dar în acelaş timp mai ridicat pentru locuinţe, agricultură şi creşterea vitelor. In acest înţeles, locul descris este singurul posibil de locuit în toată delta unde, pe întindere de 50 km. dela Tulcea, nu se vede nimic afară de apă şi stuf. Toate celelalte locuri ocupate de oameni, Ivancea, Catârlez, Gorgova şi celelalte, ba chiar şi Sulina abia pot servi ca aşezări pescăreşti sau locuinţe pentru câteva mii de oameni (pg. 37). Prin aceasta se explică de ce Zaporojenii au ales partea sudică a deltei, şi nu cea nordică, mai apropiată de ţara lor ; dece n'au putut să se împace cu Lipovenii ; dece acest loc a fost ocupat de Lipoveni şi dece aceştia l-au apărat atât de mult. Acest loc a fost, din punct de vedere economic şi strategic, pentru Zaporojeni tot atât de important ca şi pentru Genovezi rămăşiţele cetăţii ce se găseşte la 1 1/2—2 km. dela locul Coşului Siciei. Ruinele acestea există şi astăzi în forma unui turn pe jumătate ruinat, păstrându-se foarte bine pătratul valului lângă lacul Kruhlec. Foarte posibil, cum vom vedea mai departe, ca şi pe locul unde a fost Sicia să fi fost o asemenea cetate, dacă nu a Genovezilor, atunci a vreunui alt popor, pentrucă valurile ce înconjoară acest loc dinspre partea uscatului, după spusele lui Colomiet, nu sunt făcute de Zaporojeni, ci de Necrasovţi ; dar, după părerea noastră, ele trebue să fie din timpuri şi mai vechi. După însemnătatea sa strategică, locul Dunavăţului se poate compara cu stânca ce se găseşte la intrarea din lacul Razim în limanul Babadag şi pe care până astăzi (timpul lui Condratovici) se văd ruinele unei vechi cetăţi Genoveze — Iraclia, sau lipoveneşte Raclia. Când ne gândim la aceasta, înţelegem dece căutau Zaporojenii să gonească pe Necrasovţi din Dunavăţ şi depe povârnişul Beş-Tepe spre Babadag, în direcţia râului Slava şi spre malurile de Vest alc Razimului, care nu aveau pentru Zaporojeni o însemnătate mare. Imigraţiunea de mai târziu a Ucrainenilor, exclusiv agricolă, n'a căutat să ocupe aceste locuri (Dunavăţul etc.), ci s'a îndreptat spre locurile mult mai convenabile dela Sud-Vest şi Nord-Est de Tulcea ; pentru Zaporojeni însă, chestiunea Dunavăţului a fost chestia existenţei lor în delta Dunărei.

„La Catârlez n'au vrut să stea — explica Colomiet — pentru că-i mai bine la Dunavăţ, unde este stepă, dar aici (la Catârlez) numai apă şi stuf şi cerul deasupra". Intr'adevăr şi lângă Catârlez se găsesc câteva zeci de hectare de pământ bun pentru sămănături şi mai ales pentru creşterea vitelor, din cauza sării ce-o conţin (— locuri ocupate în vremea lui Condratovici de păstori de oi — câşle (pg. 38).

Nu-i de mirat că Zaporojenii au dat lupte crâncene cu Lipo-

www.ziuaconstanta.ro

venii timp de 2 ani şi că, după ocuparea Dunavăţului de către Cazaci, Lipovenii au emigrat în Asia Mică la Mainos şi că luarea Dunavăţului este înfovărăşită de povestiri pline de vrăjitorii. „La Lipoveni a fost un preot vrăjitor, spune Colomieţ, pe care Zaporojenii au vrut să-l omoare, dar nu se prindea de el nici cuţitul, nici sabia ; numai după ce au găsit cuţitul în capul patului, au putut să-l omoare cu acest cuţit ; abia după aceasta au putut să ia Dunavăţul, mutându-şi acolo şi biserica lor".

Lucruri asemănătoare povesteşte şi Ostap Danciuc, care aminteşte că eroul Necrasovţilor era Stenca Razim (Cazac dela Don, omorît la Moscova în 1671). „Aici unde este Sici au stat Lipoveni. Şi a fost la ei un om Razim (după el s'a numit şi lacul), foarte bătrân, aşa că era acoperit cu solzi. El a fost un vrăjitor şi abia Cazacul care prindea Lipovenii cu cânii (Lalem) a putut să-l omoare (pg.39). Cazacul s'a apropiat de el mergând nici pe uscat nici pe apă, iar Lipoveanul se ascundea. Acela a pus un picior într'o luntre şi cu celălalt mergea pe malul bălţii şi ajunse astfel la coliba lui".

In sfârşit Dunavăţul fu luat şi Zaporojenii s'au mutat în el cu toată averea lor militară şi cu biserica neterminată. Astfel Sicia şi-a găsit şi şi-a ocupat locul ei potrivit şi a fost organizată cum trebuie după obiceiurile vechi.

Povestirea lui Colomieţ despre înfiinţarea Siciei este foarte detailată şi conformă cu celelalte date istorice, aşa încât nici nu mai trebuie să amintim de cele spuse în această chestiune de cartea lui Ceaicovschi. Acest scriitor vrea să deducă începutul Siciei transdunărene, cum am spus, din vremea lui Mazepa, dela acei Cazaci cari au sosit împreună cu el la Bender (Tighina). După Ceaicovschi, Sicia fu mutată la Dunavăţ în anul 1800 de către coşoveiul Vasile Şcerbina, fiul lui Damian Şcerbina, fost coşovei în anul 1785 (numai că Ceaicovschi nu spune unde). Acest Vasile Şcerbina ar fi fost şi întemeietorul satelor Raia, Beş-Tepe, Sarni si Vâlchi.

După moartea lui Şcerbina, spune Ceaicovschi, în anul 1800 ar fi fost ales coşovei un răzaş polon, Leah. Semnul demnităţii coşoveiului era o manta roşie cu blană de urs negru, pe care ar fi dăruit-o lui Constantin Horodeski, fost coşoveiu în vremea lui Mazepa (1710), Sultanul Ahmet III.

Fiecare coşoveiu era obligat să poarte acea manta în tot timpul funcţiunii sale şi din cauza aceasta Leah n'a desbrăcat-o tot timpul până la moartea sa (1821). Despre luptele cu Necrasovţii pomeneşte Ceaicovschi foarte puţin, mărginindu-le la anul 1821 şi următorii, iar cauza acestor lupte ar fi fost, după el, diferite neînţelegeri provocate de guvernul rus.

Noi ştim însă că mutarea Siciei la Dunavăţ s'a făcut în timpul coşoveiului Samiilo Kalneboloţchi, care-a avut această funcţiune în timpul războiului ruso-turc din 1809, în timpul luptelor cu Necrasovţii şi în timpul mutării Siciei la Catârlez. Numai pe la 1814 el a cedat locul bătrânului Rohozeánei-Did, care a venit din Sicia de la Nipru

www.ziuaconstanta.ro

şi care a fost ales numai pe timp scurt, cum spune Colomieţ. Abia după aceasta a fost ales coşovei Leah, îndeplinind această funcţiune nu până la 1821, ci numai timp de 3 ani şi nu numai că n'a condus Cazacii contra Sârbilor, dar nici n'a fost măcar atunci coşoveiu. După Leah a fost coşoveiu Litvin, despre care Ceaicovschi povesteşte o istorioară scandaloasă privitoare la o întâmplare erotică (pg. 41), dar Colomieţ neagă aceasta, spunând că acest caz s'a întâmplat lui Olexa Riasnei, ce-a fost destituit din funcţiunea sa de coşoveiu şi pedepsit cu lovituri de băţ. Litvin din contra a fost foarte evlavios şi a murit într'o mănăstire, după sfatul preotului Cazacilor, Luchian. Probabil că în acest timp a fost coşoveiu şi Vasile Smek, dar nu după Litvin, cum spune Ceaicovschi, ci probabil după Olexa Riasnei, căci după spusele lui Colomieţ a fost coşoveiu după Litvin un oarecare Bilinka şi pe urmă Horodena.

In general, dela anul 1816 până la 1817 Sicia a avut un timp de neînţelegeri interne, observând că s'au schimbat coşoveii foarte des, aşa că nici Colomieţ nu ştie precis ordinea lor. In anul 1817, sau poate pe la sfârşitul lui 1818, a fost coşoveiu Alexandru Suhina. Se cunoaşte precis timpul funcţionării lui, căci atunci au făcut Cazacii sub conducerea hatmanului Ioan, numit ad-hoc, o expediţie contra Sârbilor. Despre această expediţie nu ştie Colomieţ nimic, afară de povestirea neverosimilă despre moartea hatmanului care s'ar fi stins, fiind bătrân şi ne mai putând să mănânce pânea uscată, deoarece n'a avut apă câteva zile ca s'o moaie. După aceasta, între 1817—1818 a fost coşoveiu Moroz, după Ceaicovschi originar din Chiev. In timpul conducerii sale, (pag. 42) i-au cerut Turcii la Constantinopole 600 oameni pentru lucrări hidraulice. Colomieţ a luat parte la aceste lucrări şi povesteşte că Turcii s'au purtat foarte frumos cu ei, dându-le mâncare şi plată bună. După această expediţie Moroz a demisionat cam între 1818—1819 şi a plecat la muntele sfânt „Atos", unde s'a călugărit, devenind arhimandrit într'o mănăstire grecească.

Când au început luptele, Moroz s'a întors la Sicie şi a devenit hatmanul ad-hoc al Zaporojenilor contra Grecilor.

Aceasta a fost o nenorocire în viaţa Siciei transdunărene, fiindcă aceşti Cazaci au fost nevoiţi să se lupte contra creştinilor şi Slavilor, ei fiind creştini şi Slavi, dar în serviciul Turcilor. Situaţiunea aceasta precară a pricinuit distrugerea Siciei, lucru ce se vede exprimat în cântecele poporane ale Cazacilor (pg. 43). Zaporojenii au înţeles această situaţiune faţă de Grecii-creştini şi sub influenţa predicilor arhimandritului Filaret (deasemenea din Atos), au hotărît să se întoarcă în Rusia. Printre emigranţi a fost şi Colomieţ, care a preferat să se ducă în Rusia decât în războiu. Filaret a venit la Sicie înaintea războiului cu Grecii, poate chiar cu scopul ca Zaporojenii să nu ia parte în războiu contra Grecilor. Circa 800 Zaporojeni au urmat chemării lui şi au plecat spre Odesa pe 28 luntri.

Acolo au fost primiţi foarte bine, Filaret fiind dăruit cu o cruce de aur, iar Cazacii trebuind să primească pământuri. Mulţi au rămas

www.ziuaconstanta.ro

pe loc până la distrugerea Siciei transdunărene în anul 1828 (pg. 44), iar Filaret a plecat la Ismail și a murit în timpul unui chef la Brăila.

Motivul principal al plecării în Rusia a fost recunoașterea situației penibile a Cazacilor cari trebuiau să se lupte cu creștinii; au fost însă și alte motive: unii au plecat în Rusia ca să scape de războiu — în numărul acestora a fost și Colomiet —, dar pentru adevărații Cazaci libertatea a fost mai presus de toate; din cauza libertății ei au părăsit patria lor iubită și din cauza libertății ei au fost gata să se lupte contra oamenilor cari se luptau pentru libertate.

In anul 1821, când Europa în persoana lui Byron s'a grăbit la Missolonghi să sară în ajutorul Grecilor, Cazacii au fost siliți să se lupte împotriva lor, împreună cu Turcii (pg. 45). Se știe că această expediție a fost nefericită pentru Cazaci, căci Grecii au învins flota turcească în care luptau Cazacii. Corabia în care se găsea Moroz cu 600 Cazaci a fost aruncată în aier de o mină grecească. Despre această participare a Cazacilor în luptele contra Grecilor amintește Colomiet, Ceaicovschi (pg. 46) și Marco Kluhii (surd) din Tulcea.

Zaporojenii au luat parte la potolirea revoltei grecești nu numai în Grecia dar și în Moldova, unde au operat detașamentele grecești sub conducerea lui Ipsilanti, care a murit pe urmă la Chiev. Colomiet a păstrat amintiri din acest războiu în Moldova și despre prădăciunile făcute atât de Greci cât și de Zaporojeni. Astfel el spune despre o corabie grecească prinsă de Ruși la Sulina, ce era plină cu lucruri prădate la Galați; vorbind despre biserica Siciei, amintește despre multe lucruri bisericești, chiar și clopote, ce-au fost furate în timpul răscoalei din Moldova.

Acum se apropie sfârșitul existenței Siciei zaporojene. După Huba, în timpul războiului greco-turc ce-a durat câțiva ani, a fost coșoveiu un oarecare din curenia steblievschi (numele i-l uitase Colomiet), iar după el a fost ales Vasel Nezamaivschi. In timpul funcționării acestuia s'au arătat la Sicie primele semne serioase ale descompunerii (pg. 47). Câtă vreme au fost la Sicie bătrâni Cazaci din Sicia dela Nipru și câtă vreme numărul Cazacilor s'a complectat și cu refugiați din Ciornomore, adică oameni militari nelegați de familie, s'au păstrat la Sicie vechile tradițiuni ale Cazacilor liberi și aceștia respingeau propunerile imperiului rus de a se întoarce în Rusia (pg. 48). Mai târziu începe decadența obiceiurilor vechi și se observă înrâuririle exterioare. Alegerea lui Hladchii ca coșoveiu este un semn de creșterea influenței Cazacilor însurați (raia), ce nu locuiau în Sicie, ci în satele dimprejurul Siciei, ei fiind reprezentanții populației pașnice și cari erau gata la orice fel de compromisuri, numai ca să trăiască liniștit. Semnele influenței exterioare se cuprind în scrisoarea generalului rus Tucicov, primarul Ismailului, transmisă prin reprezentantul austriac, la Galați. Această scrisoare anunță că în curând va începe războiul cu Turcii și sfătuia pe Cazaci să fugă din Turcia, adică să treacă în Rusia. Afară de aceasta Rușii au pertractat în mod secret cu diferite persoane și mai ales cu Hladchii. Când secretarul (pisarul)

www.ziuaconstanta.ro

citi această scrisoare în palancă (Sicie) în prezența atamanilor de curinii și a tuturor persoanelor oficiale, conducătorii au rămas nedumeriți. „Cum să fugim? întrebă coșoveiul Vasile Nezamaivschi —, avem să nenorocim pe mulți; Turcii vor măcelări pe cei rămași" ! Și câtă vreme a fost Nezamaivschi coșoveiu, n'au ascultat sfaturile Rușilor; dar la 1 Oct. 1827 Nezamaivschi a refuzat să fie reales (pg. 49) și acum s'a întâmplat ceva ce nu mai fusese niciodată la Zaporojeni: s'a ridicat un oarecare Vlasie din Raia (satele dinprejurul Siciei) și a spus: „până acum au ales Zaporojenii mulți coșovei, dar acum vrem să alegem noi, țăranii" — și a propus să fie ales cumătrul lui ataman din curenia platnerivschi, Iosif Hladchii. In această alegere vedem că țăranii pașnici au avut influență asupra treburilor militare, deoarece și între Zaporojeni au fost mulți doritori de pace. Cazacii n'au mai respectat vechile tradiții și raiaua le-a impus voința ei. Hladchii a fost, cum vedem, reprezentatul unui partid cu anumite scopuri. El a poruncit ca în toate cureniile să fie aleși ca hatmani oamenii lui, din cei tineri, (nu din vechii Cazaci militariști), fapt ce nu s'a mai întâmplat până acum, ca coșoveii să influențeze alegerea hatmanilor. Cazacii tineri, crescuți în robie, au ascultat cuvintele coșoveiului și, fiind în cea mai mare parte legați de Rusia prin familiile lor, au dorit să se întoarcă în condițiuni ușoare în Rusia.

Cazacii bătrâni au protestat contra creșterii puterii coșoveiului, dar ei au fost în minoritate și poate nici n'au înțeles nenorocirea ce amenința Sicia. In timpul acesta Vasile Nezamaivschi (pg. 50) a plecat la Ismail, la Tucicov, pentru a afla mai amănunțit stadiul chestiunii reîntoarcerii lor; i s'a spus numai să convingă pe Hladchi ca să treacă la Ruși. Din biografia lui Hladchi scrisă de fiul său, aflăm că el avea de mai înainte legături cu Tucicov și stătea în corespondență secretă cu el privitor la trecerea lor la Ruși. Fiul lui Hladchi scrie că tatăl lui a căutat să convingă mai întâi pe hatmanii de curenii despre necesitatea trecerii la Ruși, povestindu-le că, în vederea războiului ruso-turc, Turcii au de gând să mute pe Cazacii din delta Dunărei în Egipt, deoarece războiul se va petrece chiar în deltă. Aceste zvonuri le răspândia Hladchi prin oamenii lui, iar el însuși căuta să fie loial față de Turci. Inrâurirea lui printre Cazaci cu privire la trecerea lor la Ruși, n'a fost mare, căci numai o mică parte l-au urmat plecând cu el (pg. 51).

In acest timp, Turcii au început să facă pregătiri pentru războiu. Vizirul cel mare a cerut din partea Cazacilor a doua oară să trimită 13.000 de Cazaci la Silistra. In sfârșit, în săptămâna mare a anului 1828 a venit al treilea ordin. Hladchi a trimis Cazacii, ca să liniștească guvernul turc, eliberându-se de elementele ostile trecerii la Ruși și care i-ar fi putut strica planul lui. Pentru aceea el a poruncit hatmanilor de curenii să cheme Cazacii din bălți și, pregătind două mii de Cazaci, i-a condus personal la Silistra.

După ce Hladchi a adus Cazacii la Silistra, în prima zi de Paști s'a prezentat vizirului, anunțându-l că a adus 2000 de ostași,

www.ziuaconstanta.ro

urmând ca restul să fie strâns ulterior din bălți ; a adăugat că la Sicie mai trebuie lăsați Cazaci pentru apărare, iar raiaua și biserica ar fi bine să fie strămutate la Adrianopol (Iaderne). Această declarație a fost foarte naturală, de oarece vizirul știa că la Sici n'au fost nici odată mulți Cazaci, fiindcă ei trăiau în bălți sau la malul mării ; de asemenea își dădea seama că mutarea Siciei și raialei dela Dunavăț era necesară, având în vedere primejdia la care ar fi fost expuși Cazacii în cazul intrării Rușilor în deltă. Mutarea la Adrianopol era foarte bine inventată, căci numai astfel Hladchi a putut să facă pregătiri pentru trecerea Dunărei fără nici o bănuială din partea Turcilor. Insă planul lui Hladchi n'a reușit bine, căci îndată după întoarcerea lui la Sici s'a produs acolo o panică ne mai pomenită. Probabil că Turcii au aflat despre intențiunile lui, astfel că și el și partizanii lui au căutat să scape din mâna Turcilor și nu s'au îngrijit de restul Cazacilor ce se găseau prin bălți și de raia, adică femei și copii, lăsându-i fără nici o apărare în voia soartei și în mâinile Turcilor supărați, a Mocanilor, Moldovenilor, Lipovenilor și a altor populațiuni pe jumătate sălbatece și banditești ale deltei și Dobrogei.

Din Sicie au plecat în total 4 bărci, cu biserica, averea Siciei și cu refugiați, spune Colomiet, dar numărul bărcilor trebuie să fi fost mai mare, sau ceea ce-i mai verosimil (pg. 54), celelalte bărci s'au alăturat la cei plecați mai târziu din Dunavăț, căci partizanii lui Hladchi s'au ținut departe de Sicie, ca să nu fie trimiși la Silistra. Noi știm că numărul celor plecați împreună cu Hladchi n'a trecut de 500, din cari s'a format un regiment cu cinci centurii sub comanda lui Hladchi. După ce s'a răspândit zvonul despre plecarea lui Hladchi din Dunavăț, s'au speriat Cazacii din celelalte sate (Cara-Orman, Catârlez și altele) lăsate în voia soartei. Ei au părăsit locuințele lor și au fugit, unii la Bazargic, alții în bălți, unde au devenit jertfa Mocanilor pe jumătate sălbateci. Mulți au perit atunci, spune Colomiet ; se ascundeau în bălți, în stuf, iar Moldovenii pe cine-l prindea, îi tăia capul.... Cam 1000 suflete au perit atunci! Cinci bătrâni Zaporojeni, netrimiși la Silistra din cauza bătrâneții și cari n'au vrut să urmeze pe Hladchi și au rămas în Sicie, au fost uciși de Turci. (Kelepovski, Rohozianei-Did, Lulka-Iakiv, Durnei Hvedir și Mamaliga Temis). Ei au băut rachiu și au adormit, iar Turcii venind le-au tăiat capetele. Și raiaua ar fi avut aceeași soartă dacă nu mai rea ; aflând despre plecarea Cazacilor, Moldovenii, locuitorii satului Beș-Tepe, au vrut să măcelărească femeile și copiii rămași fără de apărare, ca să se folosească de averea lor ; au fost reținuți de preotul lor, Ioan Căruță-mândră, care ar fi declarat, după spusele lui Colomiet : „am să pun blestemul pe voi și pe copiii voștri". Aceste cuvinte au salvat raiaua dela moarte sigură și au dat posibilitate femeilor să fugă peste câteva zile deasemenea peste Dunăre, unde se găsea armata rusă (pg. 55).

Hladchi a plecat cu tovarășii lui prin brațul Sf. Gheorghe, trecând în Mare pe la Catârlez, iar apoi pe brațul Chilia a ajuns la Ismail. Aici Cazacii au fost supuși la carantină prescurtată, iar co-

www.ziuaconstanta.ro

şoveiul şi hatmanii de curenii au fost prezentaţi împăratului, care se găsea atunci la Ismail. Zaporojenii s'au aruncat în genunchi şi au cerut iertare împăratului. Împăratul a primit dela coşovei documentele şi regaliile dăruite Zaporojenilor de către Sultanii turci şi le-a spus: „Dumnezeu vă va ierta, statul vă iartă şi eu vă iert".

Intre amintirile locale despre această întâmplare sunt două versiuni: Ignatie Vasilkievski spune aproximativ aceleaşi lucruri ca şi biografia tipărită în „Russkaja Starina" (biografia lui Hladki scrisă de fiul său Vasile). Cârciumarul Isidor (Izidor) ne dă o povestire mai mult legendară şi caracteristică, ce înfăţişează pe Cazaci ca pe nişte eroi (pg. 56).

In timpul acesta Ruşii pregătiau trecerea Dunărei. Hladchi avea mare trecere pe lângă Ţar, spune Ignatie Vasilkovski. „Unde pleca Ţarul, generalul Debici, se găsea şi Hladchi ce cunoştea bine situaţiunea regiunilor Dunărei în aceste părţi".

Hladchi a indicat locul cel mai bun pentru trecerea Dunărei pe lângă Sacşea (Isaccea), şi pe acolo au trecut Ruşii. Hladchi, ca pescar, cunoştea toate bălţile şi locurile mai ridicate; el a arătat Ţarului un val de pământ pe care nu-l cunoşteau Turcii şi care ducea prin bălţi lângă Isaccea. Turcii, crezând că pe acolo nu-i posibil de trecut, au lăsat această regiune fără pază. Se spune că, după trecerea armatei, Hladchi singur ar fi dus într'o barcă pe Ţar pe celălalt mal al Dunărei. Pentru aceste servicii, care n'au fost cu totul cavalereşti faţă de Turci, Hladchi a fost numit maior, apoi general-maior, i s'a dat Crucea Sf. Gheorghe clasa IV (pg. 57), a stat la masă cu împăratul la Odesa, încredinţându-i-se mai apoi comanda regimentului Căzăcesc format din Cazaci plecaţi din deltă şi, în sfârşit, hătmănia armatei căzăceşti din Azov, care a fost formată din Cazacii refugiaţi din deltă şi completaţi cu refugiaţii din Basarabia şi Novorosia, amnestiaţi de către guvernul rus.

Mutându-se la Kalcic, locul ales pentru Cazaci, Hladchi şi-a adus familia sa din guvernământul Pultava, a cărei existenţă o ascunsese până acum, deoarece, după obiceiul căzăcesc, coşoveiul nu putea să aibă familie. Hladchi a rămas ca hatman al Cazacilor din Azov până la pensie, probabil până la anul 1849, când s'a mutat într'un sat căzăcesc, de unde mai apoi a fost silit să plece din cauza neînţelegerilor cu Cazacii. După aceea a mai trăit încă 14 ani la moşia sa din guvernământul Ecaterinoslav, murind la 1866 de holeră.

Nu ştim întrucât sunt obiective informaţiunile tânărului Hladchi privitoare la raporturile Zaporojenilor cu bătrânul Hladchi, dar în delta Dunărei toate amintirile despre Hladchi sunt lipsite de cea mai mică simpatie. Rămăşiţele Cazacilor transdunăreni şi toată populaţiunea ucraineană a Dobrogei a păstrat amintiri foarte rele despre ultimul coşovei, nu din cauze politice, ci din pricina mulţimii jerfelor provocate prin trecerea lui Hladchi la Ruşi.

In cântecele populare istorice ce s'au păstrat în Dobrogea şi în delta Dunărei n'am găsit nimic referitor la întâmplările locale din viaţa Zaporojenilor; în general lipsesc în ele orice amintiri despre

www.ziuaconstanta.ro

Hladchi, afară de o variantă a cântecului despre distrugerea Siciei, în care ultimele rânduri se referă la Hladchi şi conţin, referitor la el, o ironie foarte amară:

„A zburat o granadă — şi a căzut în mijlocul Siciei,
A perit armata Zaporojenilor — n'a perit gloria,
Pe noi ne-a bărbierit atamanul Hladchi şi încă va bărbieri,
Dar totuşi ne va mări gloria căzăcească".

(Dela Maria Mihailiha, din Tulcea).

Situaţiunea Zaporojenilor rămaşi în Turcia a fost foarte grea după trădarea lui Hladchi. Cei 2000 Cazaci ce se aflau la Silistra au fost imediat dezarmaţi şi trimişi mai întâiu la Adrianopol, iar apoi la Constantinopol şi depuşi în închisoare. După spusele lui Colomiet, Turcii au vrut să-i măcelărească pe toţi, dar au fost scăpaţi datorită consulului german (probabil austriac) Baron. La Constantinopol lucrau la întărirea cetăţii.

După ce guvernul turcesc s'a convins, prin trădarea lui Hladchi, că nu poate pune temeiu pe Cazaci în calitate de paznici ai hotarului dunărean, n'a mai admis ca Sicia să funcţioneze în delta Dunărei sau în vecinătate (pg. 61) cu Rusia şi a propus Cazacilor să se aşeze mai departe de Rusia, „la Marea Albă", lângă oraşul Salonichi. Din Constantinopol chiar au plecat 400 Zaporojeni ca să vadă ţinutul destinat pentru aşezarea lor; locul era frumos, bogat în ape şi limănuri pentru pescuit. Se pregătise totul şi se îngropase chiar stâlpii de hotare, când Zaporojenii au renunţat să se mai stabilească acolo şi s'au întors, după spusele lui Ceaicovschi, datorită sfaturilor călugărilor de la muntele Athos. Ei nu voiau să se îndepărteze de Marea Neagră, fiindcă numai această Mare era mai apropiată de Ucraina şi deci Sicia ar fi fost pentru Ucraina locul unde, după tradiţie, căutau locuitorii libertatea pe care n'o aveau sub Ruşi. Cu depărtarea Siciei de la Marea Neagră existenţa ei ar fi fost ameninţată şi nu mai avea nici un rost. Nu ştim de ce Cazacii n'au ales Anatolia sau Adrianopol; probabil că Turcii n'au vrut să admită acest lucru. După ce Cazacii au văzut că Sicia nu poate să mai existe de acum înainte, ei s'au întors în delta Dunărei, împrăştiindu-se în toate colţurile ei ca simpli pescari fără nici o organizaţie. In curând s'au întors la ei mulţi din Zaporojenii plecaţi cu Hladchi.

Ignatie Vasilkivski povesteşte că în anul 1828 Ţarul a spus lui Hladchi să adune toţi refugiaţii din Rusia în armata sa, promiţându-le că-i va ierta de toate crimele şi păcatele. Când armata rusă a ocupat delta Dunărei şi Ruşii credeau că delta va rămâne în stăpânirea lor, Hladchi a venit la Dunavăţ, trimiţând solie în părţile Deltei, ca să strângă pe Cazaci în locul cel vechiu al Siciei, pentru a-şi începe din nou viaţa ei la Dunavăţ.

Din autobiografia lui Colomiet ştim că şi el a fost din numărul acelora cari au fost chemaţi în locul cel vechiu al Siciei, deoarece el trăise până atunci în stepele hanului din apropiere de Odesa. După doi ani, adică la 1830, Cazacii lui Hladchi au plecat definitiv din

www.ziuaconstanta.ro

deltă, aşezându-se la Azov. — Inscrierea printre căzăcimea lui Hladchi a durat mai departe şi emisarii lui străbăteau Basarabia şi Novorosia (la sud de Harcov). Mulţi se duceau la el, dar şi mulţi fugeau de la el, singuratici sau în grupuri, refugiindu-se în delta Dunărei, mai ales atunci când Ruşii au început să-i fundă, prefăcând căzăcimea în armată regulată.

Cornei Bilei din Tulcea povesteşte: am fugit de la stăpân în Basarabia fiind încă băiat tânăr, şi tocmai atunci a venit un oarecare Racicovschi, trimisul lui Hladchi, ca să atragă oamenii în căzăcimea de la Azov. Acolo Cazacii au devenit muscali. După povestirile dobrogenilor, se vede că nemulţumirile cu Hladchi au dăinuit până la desfiinţarea armatei din Azov. Ignatie Vasilkovschi, care a fost la Azov, povesteşte (pg. 63) că erau foarte nemulţumiţi de situaţiunea lor Cazacii cu cari s'a întâlnit acolo, fiindcă fuseseră transformaţi în ţărani, deoarece Ţarul spunea că nu mai are nevoie de ei. Blestemându-l pe Hladchi pentru această situaţiune în care ajunseseră, Cazacii aceştia fugeau din Azov, întorcându-se spre delta Dunărei.

In tristeţe şi singurătate şi-au trăit zilele bătrânii Zaporojeni în delta Dunărei, pescuind sau petrecându-şi timpul la vânătoare, adesea ori în mare sărăcie, căutând să-şi uite dorul de vechea lor viaţă căzăcească în vin şi beţie.

Ceaicovschi spune că în anul 1849 a găsit în Dobrogea doi Cazaci bătrâni: pe Semen Bezverhii la Cuciuc Seimeni lângă Hârşova şi pe Ştefan Zaremba în Cara-Orman. La începutul deceniului al cincilea am găsit, spune el, la Cataârlez pescari renumiţi moldoveni, bulgari, ruşi (moscali) şi ucrainieni, cari au fost cel mult trei sute; între ei numai cinci Zaporojeni: doi cu un ochiu şi trei ologi. Aceste neajunsuri fizice nu le căpătaseră în lupte, ci în cârciume. Evreii vindeau rachiu, lipovenii luau dela Zaporojeni peştele, dându-le pescarilor numai chitanţele Evreilor, iar banii îi plăteau Evreilor.

Şase ani mai înainte trăia încă Kiril Macovetchi, eroul luptelor cu Necrasovţii; el a trăit în Tulcea ca paznicul uneia din cele două biserici ucrainene, dintre care una — cea veche — făcută din ceamur şi învelită cu lemn, a fost construită de Zaporojeni.

Amintirile despre Zaporojenii din Dobrogea sunt încă foarte proaspete, iar dintre dânşii rămăsese numai Ananie Colomieţ, uitat de soartă, pentru ca istoria Siciei transdunărene să nu fie dată cu totul uitării.

Am observat că în anii 1816—1817, înainte şi după revoluţia grecească, au fost în Sicie schimbări foarte dese de coşovei. Colomieţ declară deschis că el nu le ştie ordinea cronologică. „Poate au fost 50 în total; unii dintre ei au fost realeşi de 3 şi 4 ori. Astfel Smek şi alţii au fost coşovei de 3—4 ori. Venea Pocrova (1 Octombrie) şi coşoveiul în funcţiune refuza să fie ales; atunci Cazacii alegeau pe altul (pg. 66), dar după scurt timp realegeau pe cel vechiu, spune Colomieţ.

www.ziuaconstanta.ro

Dacă facem o încercare să restabilim cronologia coşoveilor, atunci ea s'ar prezenta astfel:
1811—1813 Samiilo Kalnebolotski;
1814—1816 Rohozeanei Did, Leah, Litvin, Bilinka, Hordena, Smek;
1817—1818 Oleksa, Reasnei, Ol. Suhena, Moroz;
1819—1820 Hreţca Holovatei şi alţii;
1821—1822 Huba Hreţco şi alţii;
1823—1824 ataman de cureni Stebliivski şi alţii;
1825—1827 Vasel Cerniha, Vasel Nezamaivski;
1828 Iosif Hladki (bondar).

Acest tablou este numai aproximativ şi are goluri; astfel se ştie că Smek a fost coşovei de câteva ori, tot asemenea şi Huba; în sfârşit numele acelor coşovei, cari au funcţionat timp scurt, rămân probabil pentru totdeauna necunoscute. Schimbarea aceasta aşa de deasă a coşoveilor se datoreşte şi luptelor dintre săraci şi bogaţi în sânul Siciei. Deşi majoritatea o formau cei săraci, totuşi ei nefiind organizaţi, n'au putut să-şi susţină aleşii lor mult timp. Căzăcimea însurată, care forma „*raiaua*", împreună cu aristocraţia bănească nou formată a Siciei tindea spre susţinerea ordinei şi totodată spre mărginirea libertăţii Cazacilor, dar nu preţuia tradiţia Zaporojenilor şi suporta greu dependenţa de Turci. Căzăcimea veche împreună cu sărăcimea ce era nevoită să muncească şi să capete din această muncă numai o mică parte (în folosul celor bogaţi), au format elementul puţin paşnic, care ocrotea libertatea căzăcească şi, din pricina acestei libertăţi, se împăca bine şi cu situaţiunea sub Turci. In sfârşit a fost încă al treilea grup, nu mai numeros, dar care oscila între cele două tabere, decizând hotărîrea prin numărul său. Acest ultim grup se compunea din aventurierii refugiaţi, mai ales criminali, cari se sustrăgeau pedepselor fugind din Rusia. Grupul acesta nu respecta nici tradiţia, nici vre-un alt principiu şi de multe ori apăra libertatea Cazacilor ca să abuzeze de ea pentru foloase personale, sau ajuta grupului moderat de însuraţi şi bogaţi dacă putea să tragă foloase pentru ei şi să primească asigurarea întoarcerii în Rusia fără să fie pedepsiţi, cum a fost cazul cu trădarea lui Hladchi.

Se înţelege că, atunci când existau grupuri cu tendinţe atât de contrare, însărcinarea de coşovei era foarte grea. Păzind ordinea şi neadmiţând nelegiuiri, coşoveiul a putut totdeauna să fie acuzat că urmăreşte lărgirea puterii sale în paguba libertăţii Cazacilor. Când se făcea că nu vede anumite dezordini, era acuzat din partea grupului moderat şi era pus într'o situaţiune grea faţă de guvernul turc, care-i pretindea o atentă supraveghere a puterii Cazacilor. Deci este limpede că, în lipsa unui tact deosebit sau a unei energii excepţionale, coşoveiul a fost nevoit să demisioneze, să fie alungat, sau să facă compromisurile cele mai necinstite şi prin aceasta să se facă instrumentul numai a unui grup. Dar această atitudine nu se putea să nu influenţeze în mod detestabil viaţa Siciei. Ignatie Vasilkivski povesteşte că coşoveiul care se purta aspru cu cei nelegiuiţi era destituit prin sfatul

www.ziuaconstanta.ro

atamanilor de curenii şi pedepsit cu 200 lovituri de băţ. Câteodată Sultanul se mira că coşoveiul distins de el era desfituit. Atunci Paşa îl lămurea că, după orânduirile Cazacilor, ei alegeau pe cine vroiau.

Toate aceste nelegiuiri, hoţii, împărţirea în grupuri şi demoralizarea superiorilor, fatale în fiecare societate unde începe lupta socială, nu pot fi însă adevărata cauză de decădere a Siciei. Fiecare grup din Sici avea dreptate din punctul său de vedere, dar înţelegere între ele n'a fost cu putinţă, căci nu era posibil să se schimbe relaţiile faţă cu Turcia, iar mutarea dela graniţa rusească însemna distrugerea Siciei. Astfel situaţiunea Siciei reprezenta un cerc vitios din care nu era nici o eşire şi care trebuia să se sfârşească prin descompunerea obştei căzăceşti, în primul rând a celei militare.

Pentru Colomieţ distrugerea Siciei este urmarea fatală a nelegiuirilor militare, hoţiilor etc.

II.

Acum avem să cercetăm viaţa inferioară şi organizarea obştei căzăceşti, întrucât aceasta este cu putinţă de făcut după aminfirile lui Colomieţ şi după povestirile altor oameni bătrâni.

Sicia transdunăreană ca şi metropola ei de pe Nipru a păstrat, până la sfârşitul existenţei ei, acest caracter strict militar, pe jumătate călugăresc, în baza căruia femeile n'au putut să intre în obştea căzăcească şi în general să trăiască la Sicie. Am amintit că coşovei n'a putut să fie un bărbat căsătorit, chiar dacă familia lui ar fi trăit departe. Tot aşa ca şi în jurul Siciei depe Nipru, s'au grupat şi aici sate locuite de familiile Zaporojenilor căsătoriţi — la Sicia de la Dunavăţ au fost câteva sate în care trăiau oamenii cu familiile lor. Toate aceste sate, sau mai bine zis, locuitorii lor, erau cunoscuţi sub numele colectiv de „*raia*", cu care Turcii numeau în general pe locuitorii creştini ai satelor ce se găseau în anumite relaţii de vasalitate faţă de spahii, cari au jucat înainte, în imperiul otoman, un rol de răzeşi feodali europeni. —

Se înţelege că raiaua Zaporojenilor a purtat acelaş nume fără a fi supusă însă cuiva în înţelesul arătat mai sus, ci supusă numai din punct de vedere administrativ coşoveiului Siciei.

Raiaua era formată din satele următoare: Satul de lângă Sicie, lângă lacul Murighiol şi lacul Cruhlec, format din 80—100 case şi care se numea *Raia* în adevăratul înţeles al cuvântului; *Murighiol*, un sat mic pe lacul cu acelaş nume, mai departe spre direcţia Beş-Tepe; *Caraharman*, sau mai bine *Cara-Orman* (Pădurea Neagră) cu 40 case în mijlocul insulei formată de braţele Sulina şi Sf. Gheorghe. In afară de acestea, locuinţele Zaporojenilor şi ale pescarilor au fost la *Catârlez*, *Ivancea*, *Gorgov*, *Vâlcov*, *Letea* etc. şi, în general, în locurile de pescărie şi în bălţi.

Sicia se compunea, ca şi cea de pe Nipru, din 38 cureni, fiecare şi pălănci, adică curenia în care trăia coşoveiul şi unde a fost cancelaria militară a Siciei. Din 35 denumiri de curenii, pe care Co-

www.ziuaconstanta.ro

lomieț a putut să și le amintească, vedem că aproape toate au fost aceleași ca și la cureniile Siciei depe Nipru, în afară de cureniile djer=liivschi și plastunivschi ce=au lipsit în Sicia depe Nipru. Ca și în denumirea de curenie, tot așa și în întreaga administrație a Siciei trans=dunărene vedem dorința de a se păstra tradiția cea veche. Între altele, spune și Colomieț, numărul de curenii niciodată nu trecea de 40 (cu palanca și tifarnea) și că dorința de a construi cu bani proprii o curenie nouă a fost totdeauna respinsă ca un lucru contrar tradiției istorice :. „Lasă, cum au fost acolo 40, să fie și la noi!"

Superiorii militari au fost, ca și în Sicia depe Nipru: coșoveiul, pisarul (secretarul) osaul, cu adăugirea încă a translatorului sau a dragomanului. Acești funcționari se alegeau în fiecare an „la Pocrova" (1 Octombrie), care (Pocrova) a fost patronul și al Siciei transdunărene; toți cei de mai înainte, împreună cu servitorii — „băiatul", „grăjdarul" (koniuh), — formau locuitorii pălăncii, a unei case îngrădite, care era punctul central al Siciei. Cureniile alegeau fiecare pe atamanul lor de curenie, care era reprezentantul administrativ și șeful cureniei sale precum și gospodarul în înțelesul economic. Alegerea superiorilor și sărbătorirea „Pocrovei" se făceau cu solemnitate ca și la Sicia de pe Nipru.

In această zi veneau la Sicie, pe cât era posibil, toți Cazacii, fiindcă de obiceiu trăiau la Sicie numai superiorii (funcționarii) și un număr mic de Cazaci, în cea mai mare parte bătrâni, ce nu mai aveau putința să ducă viața de vânători sau pescari; toți ceilalți își petreceau anul întreg la pescuit sau la vânat etc.

După serviciul divin, aduceau o masă în fața pălăncii, puneau pe ea crucea, evanghelia, pâinea și toate regaliile militare ce se păstrau în biserică, pe altar. Regaliile Siciei erau: hrisoave (hramote) primite de la Nemți, Turci, Poloni (?) (semnul întrebării este al lui Condra=tovici), bunciuc, pernaci și topuzul, acesta din urmă un fel de cuțit de aramă pe care=l purtau la brâu — probabil o armă de paradă, dăruită de unul dintre Sultani. In numărul regaliilor militare amintește Colomieț despre oarecare „holovchii", ce aveau chip de cap ome=nesc (pg. 73).

Când totul era pregătit înaintea pălăncii, eșea coșoveiul, săruta crucea și evanghelia, pe urmă pâinea și spunea: — Vă mulțumesc, domnilor atamani și vouă, domnilor cazaci, pentru pâine, pentru sare și pentru domnie . . . Acum n'am să fiu domn . . . Alegeți pe cine vreți! — Atunci Cazacii, dacă doreau să rămână mai departe același coșoveiu, îl convingeau să rămână; dacă nu, atunci începeau să se certe între dânșii până alegeau pe altul. După aceasta urma masa și cheful. Nu fiecare coșovei isprăvea anul în funcțiunea sa, deoarece desele certuri făceau ca alegerea coșoveiului să fie de scurtă durată.

La Sicia transdunăreană vedem, după spusele lui Colomieț, lipsa completă de artilerie și cavalerie, lipsa din serviciu a santi=nelelor, care înlocuiau la vechii Zaporojeni instrucția și manevrele; în general se remarcă o decădere mare a spiritului militar.

www.ziuaconstanta.ro

Un steag militar Cazacii transdunăreni n'au avut şi el a fost înlocuit cu buncicul turcesc, probabil pentrucă steagurile creştine de mai înainte nu se mai potriveau acum cu emblemele turceşti, iar acum Cazacii făceau parte din armata turcească.

Fiecare curenie avea bairacul său, un fel de steag din postav roşu cu semiluna albă şi cu 6 stele. Când murea vreun Cazac, atunci se punea acest bairac, în onoarea răposatului, în faţa cureniei.

In timpul războiului, organizarea militară a Zaporojenilor devenea mai bună şi avea un caracter într'adevăr militar.

Cetele trimise din Sicie în război erau comandate de un ataman nakaznei (ataman ales adhoc), ales totdeauna de Cazacii trimişi în război. (Denumirea nakaznei pan sau otoman se dădea şi Cazacilor pe cari-i trimitea undeva coşovciul în numele său, dându-le împuterniciri mari). Se înţelege că la alegerea atamanului nakaznei se avea în vedere, în primul rând, abilitatea militară a celui ales, cunoştinţa drumurilor, a localităţilor şi altele ; dar, în afară de aceasta, s'a luat în seamă şi aptitudinea sa gospodărească precum şi cinstea lui.

In fruntea cetei mergeau de obiceiu bucătarii sau brutarii (pg. 75). Datoria lor era să aleagă locuri bune pentru popas şi să coacă pâinea pentru armată. Toate acestea se păstrau, bine înţeles, după putinţa şi condiţiunile marşului. De obiceiu Cazacii mâncau pâine uscată muiată în apă, salamaha (făină de secară fiartă cu apă şi untdelemn) cu slănină, sau numai cu apă, etc. In expediţiuni mai mari Cazacii luau cu ei o biserică mobilă şi un preot.

In îndeplinirea serviciului militar se observă deasemenea semnele caracteristice ale decăderii spiritului militar. Astfel vedem obiceiul răscumpărării dela participarea în război, punându-se în loc un soldat plătit. Se înţelege că acest lucru îl făceau oamenii mai bogaţi şi cu ocupaţiuni paşnice şi comode. Acest obiceiu era mărginit însă de condiţiunea că numai un Cazac, care participase la marşuri şi războaie putea să pună în locul său un soldat plătit, adică numai un Cazac care-şi făcuse serviciul său şi, prin urmare, avea dreptul la odihnă.

Din spusele lui Colomieţ vedem însă că această condiţiune nu s'a respectat întocmai şi că, la nevoie, se practica şi dezertarea.

Disciplina militară şi ordinea la Sicie se observa, în principiu, foarte strict, dar nu totdeauna cu succes în practică. Chestiunile mici erau judecate în curenii de către atamani ; cazurile mai serioase, ca violările ordinei Siciei, veneau în faţa coşoveiului, a adunării atamanilor şi numai în anumite cazuri foarte grele, de omor, etc. s'a întrebuinţat şi pedeapsa cu moartea prin spânzurătoare. Acest ultim fel de pedeapsă a fost la sfârşit, probabil, scos din jurisdicţia coşoveiului şi a obştei Siciei şi criminalii cei mari se trimiteau la Brăila sau Galaţi, ca să fie pedepsiţi de Paşă. Pedeapsa cu bătaia putea fi hotărîtă şi aplicată chiar pentru invinuiri mici ca de ex. când un tânăr nu-şi scotea pălăria întâlnindu-se cu un bătrân, sau când trecea pe lângă palancă.

Plebea Siciei pedepsea şi pe coşovei — cazul lui Olexa Rias-

www.ziuaconstanta.ro

nei — când erau prins vizitând femeile din Raia, ceea ce era cu desăvârşire interzis mai ales funcţionarilor superiori; aceasta se întâmpla când coşoveiul era foarte sever faţă de căzăcime şi făcea, după părerea Cazacilor, nedreptăţi. „Trei sau patru (coşovei) au fost astfel pedepsiţi" spune Colomiet; îi băteau şi luau „djereme" (adică un fel de plată în rachiu sau vin pentru această ispravă).

Dreptul de a pedepsi pe coşovei era un semn de desfrânare din partea mulţimii ce nu voia să asculte de superiorii aleşi de ea, căutând să-i înlăture când aceştia voiau să ţină ordinea, împiedicându-i dela anumite hoţii ce-ar fi putut aduce intervenţiunea guvernului turcesc.

Numărul Cazacilor se completa, cum ştim, aproape numai cu refugiaţi din Ucraina. Sicia era locul refugiului, ca şi Sicia depe Nipru, pentru acei cari căutau libertatea politică sau personală. Aici veneau cei persecutaţi de moşieri, cei nemulţumiţi cu dictatura administrativă în Ucraina dela stânga Niprului (hetmanscena) etc. Motivele sociale şi politice pentru refugiu nu lipseau şi'n tot timpul existenţei Siciei transdunărene, aceste motive au fost mai numeroase decât înainte.

Este suficient să ne amintim că acesta a fost timpul distrugerii complete a căzăcimii ucrainene cu toate libertăţile ei politice şi agrare, timpul introducerii iobăgiei pe malul drept al Niprului, timpul când guvernul rus a luat cu sila pământul ţăranilor şi a predat ţărănimea, până acum liberă, în puterea nemărginită a moşierilor, timpul începutului recrutării şi colonizării militare în Ucraina şi, în sfârşit, timpul persecutării oamenilor fără paşapoarte (s'a introdus acum obligaţiunea paşapoartelor), a refugiaţilor ce se ascundeau în stepele Novorosiei şi Basarabiei. Se înţelege că pentru toate aceste motive au fost o mulţime de oameni cari, neavând altă scăpare, au trebuit să fugă la Sicia din delta Dunării.

Sunt şi cântece populare istorice, care descriu această situaţiune. Unul din ele, notat la Tulcea, dela Maria Mihailiha, descrie această situaţie grea a unui tânăr care, neavând familie şi neştiind încotro să se ducă, capătă dela o fată indicaţiunea a trei drumuri: 1. spre Don, 2. spre Crimeia şi 3. la Zaporoje în delta Dunării.

Fiind refugiaţi din Rusia, nu ştiau drumul ce trebuia urmat ca să ajungă în delta Dunării şi, fiindcă de multe ori aceşti refugiaţi rătăciau sau aveau multe de îndurat până ajungeau la Sicie, de aceea s'a organizat această emigrare, trimiţându-se din timp în timp şi câte odată şi în fiecare an emisari în Ucraina, cari căutau oameni sănătoşi, demni de a fi Cazaci, aducându-i în delta Dunării pe drumuri mai sigure şi păzite de Cazaci. Colomiet povesteşte chiar despre un oarecare Andrei Verşibalo, ataman din curenia serghiioschii, care se ducea în fiecare an în Ucraina şi aducea câte 15 oameni. Despre asemenea emisari vorbeşte şi un cântec popular, notat la Tulcea, şi care arată toate piedicile ce trebuiau să fie învinse de acei ce se duceau la Sicie, precum şi condiţiunile sociale care sileau populaţiunea Ucrainei să fugă în delta Dunării (iobăgia şi recrutarea). Cântecul a fost culeş dela Ostap Danciuc (pg. 80).

www.ziuaconstanta.ro

Cei veniţi la Sicie erau primiţi fără ceremonie. Erau întrebaţi numai de unde au venit şi dece, iar mai apoi trebuiau să răspundă dacă vor să fie Cazaci. Dacă răspundeau afirmativ atunci îşi alegeau curenia şi coşoveiul le preciza ca să nu săvârşească anumite lucruri neleginite, şi din cauza cărora au fost nevoiţi să fugă, le recomanda să prindă peşte, dar să nu se apuce de hoţii. Cu aceasta se isprăvea tot ceremonialul primirei unui Cazac nou.

Descriind primirea Cazacilor noi, Colomieţ nu aminteşte despre întrebarea obigatorie privitoare la religiunea celor veniţi.

Probabil că aceasta se înţelegea dela sine şi cei veniţi erau întrebaţi înainte de interogatoriul oficial. Ori cum ar fi fost, trebue să credem că religia a jucat un rol important la Sicia transdunăreană. Din amintirile lui Colomieţ se poate vedea că Cazacii se distingeau printr'o evlavie mare, care se arăta în îngrijirea bisericei dela Sicie şi prin obiceiul de a se călugări la sfârşitul vieţei, cât şi din respectul de care se bucurau unii preoţi la Sicie.

Unii din coşovei se călugăreau, cum a fost cazul cu Litvin, care s'a dus la Mirnopoian unde a şi murit. Profesorul dela universitatea din Bucureşti, Tocilescu, ne-a spus că Mirnopoian este mănăstirea Poiana Mărului, care a jucat un rol important în viaţa căzăcimii transdunărene. La această mănăstire, situată nu departe de gara Râmnicul-Sărat în Moldova (?!), se duceau Cazacii ca să moară acolo. Astfel au murit aici, în afară de coşoveiul Litvin şi coşoveiul Hordena; tot aici s'a călugărit şi ultimul preot al Siciei, părintele Iustin, ce-a fost la Silistra cu Cazacii şi la închiseare după trădarea lui Hladchi.

Mirnopoian a devenit o mănăstire cercetată de Cazaci probabil din cauza unei anumite tradiţii, de oarece, după spusele lui Colomieţ, aici s'a călugărit Vasile [Bezrucovii—(Fără mâneci)], pisarul (secretarul) lui Mazepa, care a construit la Galaţi biserica Sf. Paraschiva şi a murit călugăr la Mirnopoian. Mulţi Cazaci se duceau şi la „Multele sfânt" (Athos); între aceştia a fost şi coşoveiul Moroz care s'a întors la Sicie şi a murit în timpul războiului greco-turc.

Referitor la preoţime, la Sicie s'a păstrat până la sfârşit o completă independenţă, alegându-şi totdeauna ei preoţii, — uneori chiar din mijlocul lor — şi trimiţându-i numai după aceea pentru hirotonisire la episcopii şi mitropoliţii moldoveni. Ei alegeau pe cineva dintre Cazaci, care să fi fost numai ştiutor de carte (pg. 84) iar episcopul îl făcea preot, cu atât mai uşor, cu cât în numărul episcopilor moldoveni au fost câte odată unii şi de origină ucraineană, ca de ex. mitropolitul din Iaşi, Gavril, despre care aminteşte şi Colomieţ. Mult timp după aceea s'a păstrat obiceiul la populaţiunea ucraineana din Dobrogea de a-şi alege preotul, obiceiu care se găseşte practicat şi în satele căzăceşti din Basarabia, în al doilea deceniu al secolului al XIX, după cum se vede din nota din numărul lunii Aprilie al publicaţiunii „Kievskaja Starina" (pg. 166).

Organizarea economică a Siciei transdunărene se prezintă aproape

www.ziuaconstanta.ro

ca şi la Sicia depe Nipru, cu unele aspecte căpătate în urma unei anumite desvoltări locale. Ca aspecte locale ar fi, după părerea noastră, evoluţia spre gospodăria agrară, desvoltarea mare a proprietăţii particulare şi a diferitelor întreprinderi, goana după ori ce fel de câştig, accentuarea diferenţei între Cazacii bogătaşi şi golani, etc.

Această viaţă economică a Zaporojenilor dela Dunăre s'a oprit anume în momentul când trebuia să se transforme pe baze cu totul noui.

După luarea Dunavăţului de către Cazaci şi după mutarea Sicici zaporojene, guvernul turc a dat Zaporojenilor un teritoriu mărginit, sau mai bine zis le-a recunoscut lor drepturi de folosinţă asupra pământului luat de ei cu sila dela Necrasovţi.

După indicaţiunile lui Colomieţ, hotarul pământului căzăcesc mergea dela lacul Kamenni (ghiolul Chetrii de astăzi?) între Mahmudia şi Murighiol (pg. 85), către Sud spre Razim, iar la Sud-Est pământurile Zaporojenilor mergeau până la mare, cuprinzând în întregime şi insula Dranov. Lăsând la o parte mlăştinele şi bălţile, restul acestui teritoriu, bun pentru locuit şi pentru agricultură, se înfăţişează, aproape ca suprafaţa unui triunghiu echilateral care are baza circa 30 km. şi înălţimea circa 15—17 km.

După spusele altor bătrâni din Dobrogea, hotarul pământurilor zaporojene mergea spre W. până la Pristav, deci aceste pământuri au avut o întindere mai mare. In sfârşit, după afirmaţiunile lui Pivtoracenco, fiul renumitului zaporojan Pivtoraca, hotarul acesta ar fi început încă şi mai de departe şi anume dela Isaccea. Ostap Danciuc redă spusele lui Pivtoracenco astfel: „De cealaltă parte a Dunărei, lângă Satu-Nou, este mănăstirea (dacă nu greşim) a Sf. Nicolaie; acolo a fost podul plutitor, pe care a trecut armata rusă; în această parte a Dunărei, mai jos de Isaccea, a fost o fântână şi un pod; lângă această fântână erau trei stâlpi bătuţi în pământ; acolo era semnul hotarului!". Dela aceşti stâlpi mergea hotarul pe drumul vechiu spre Baba — din Isaccea spre Baba, prin Poşta, Adjilar, şi pe lângă Vizir Motli până la limanul (lacul) Baba (Babadagului); acolo este satul Zimbil (Zibyl pe hartă) şi hotarul îl împărţea în două".

Dacă ne amintim că Dobrogea a început să fie colonizată, mai mult sau mai puţin regulat, abia la începutul secolului XIX şi că abia atunci s'a început în ea gospodăria agrară, atunci putem să admitem că la început hotarul pământurilor zaporojene a putut să fie acolo unde îl precizează Pivtoracenco. Mai apoi hotarul a trebuit să se retragă treptat spre Est, ajungând acolo unde-l arată Colomieţ (pg. 86).

Această presupunere e cu atât mai verosimilă cu cât Zaporojenii n'au mai avut nevoie de o suprafaţă atât de mare de pământ; de altă parte populaţiunea ce creştea mereu şi care se compunea în cea mai mare parte din colonişti Ucraineni, ca la Tulcea, Prislav, Beş-Tepe, etc., cerea pământurile pentru ea.

A se opune la împărţirea pământurilor n'au încercat Zaporojenii, deoarece ei atunci nu se ocupau cu agricultura şi nici nu aveau pe lângă Sicie o raia destul de mare.

www.ziuaconstanta.ro

Suprafaţa pământului în hotarele arătate de Colomieţ reprezintă un povârniş foarte întins în direcţia dela Beş-Tepe spre Sud şi Sud-Est, adică spre Razim şi spre şesul Dunavăţului, care face parte din delta Dunărei. Fiind puţin deluroasă şi înconjurată din toate părţile de munţi (?), această suprafaţă este în unele locuri stepă adevărată, în alte locuri foarte bună peutru agricultură, fiind acoperită peste tot de un strat de Ciornoziom, nu prea gros, dar foarte roditor. Străbătând aproape întreaga suprafaţă, noi ne-am convins de visu cât de necesară era pentru Cazaci stăpânirea acestei întregi suprafeţe, atât din punct de vedere strategic cât şi din punct de vedere economic, mai ales dacă ne raportăm la raia, adică la locuitorii dedaţi agriculturii, cari se strângeau încetul pe încetul în jurul Siciei.

Acum pământul acesta este ocupat pe deoparte de Tătari ce locuesc în Cara-ibeli, Beibudjan (?), Atmadji, etc. şi pe de-altă parte de Mocani şi Ucraineni la Dunavăţul de sus şi de jos, la Murughiol, Mahmudie, Prislav, Pârlita, etc.

Zaporojenii au primit pâmânturile acestea cu scutire de dijmă nu numai la produsele agrare şi la vite, dar şi la pescuitul în hotarele lor, adică pe Dunavăţ şi pe limanurile şi bălţile din jurul Siciei. La Dunăre, la Marea-Neagră şi la Razim plătiau însă taxe vamale în folosul guvernului turc.

In hotarele obştei zaporojene şi raialei cultivarea pământului era complect liberă pentru ori şi cine şi întinderea pământului cultivat depindea de numărul mâinilor de lucru şi de nevoile fiecărei familii.

Nu exista nici o împărţire a pământurilor şi fiecare ara unde vrea şi cât vrea. Colomieţ spune în această privinţă: „... şi Turcul nu spunea niciodată, „pământul meu", ci numai „pământul nostru, al împăratului nostru".

Această deplină libertate în folosirea pământului comun, fără nici un amestec din partea obştei, depindea înainte de toate de prisosul pământului care întrecea nevoile locuitorilor, mai ales ale acelora ce se ocupau cu agricultura.

O mare parte din acest ţinut al Zaporojenilor, mai ales partea din sudul triunghiului, se dădea în arendă Mocanilor, adică Românilor transilvăneni, cari şi până în vremea lui Condratovici îşi ţineau turmele în aceste regiuni.

In afară de Mocani, în satele Cara-Bair la nord şi Sarnusi sau Sarnasu (Sarinasuf ?) la sud, trăiau Bulgari şi Moldoveni, cari se ocupau deasemenea în cea mai mare parte cu creşterea vitelor şi arendau dela Zaporojeni pământurile necesare pentru păşunat. Această arendare o făcea însuşi coşoveiul, care primea şi plata arendei, socotită de obiceiu după numărul vitelor sau al plugurilor. Afară de plata arendei, păstorii mai dădeau şi vite pentru aprovizionarea Siciei cu carne; această dare nu se cuprindea în obiectul discuţiei la arendarea locului, ci ea se dădea în semn de prietenie, sau în schimbul peştelui ce se primea dela Zaporojeni.

www.ziuaconstanta.ro

Locuitorii ucraineni cari formau raiaua şi Cazacii ce-şi aveau gospodării nu se ocupau cu creşterea vitelor, ci numai cu agricultura.

Socotind că Colomiet număra în toate aşezările zaporojene (raia) nu mai mult de 200 case, trebue să credem că contingentul agrar al Siciei cu sloboziile ei nu era mare ; ceeace este important este faptul că numărul creştea mereu şi putem să bănuim că, datorită împrejurărilor politice favorabile, a trebuit să întreacă, în scurt timp, numărul locuitorilor necăsătoriţi ai Siciei, cari nu se ocupau cu agricultura. Dintre Zaporojeni, numai cei căsătoriţi se ocupau cu agricultura, iar aceştia trăiau tocmai din această cauză în raia, pe când dintre adevăraţii Zaporojeni Colomiet indică numai pe unul, Hnat (Ignatie) Holovaci, din steblivschi curini, care avea boi, vaci, cai, oi şi vii şi care mereu ara şi semăna (p. 88). Nu trebuie să uităm că coloniştii ce veneau din Rusia mai târziu erau exclusiv agricultori şi că acest element agrar a putut să determine o schimbare economică în existenţa sicei, care a dat o direcţie nouă şi sănătoasă în viaţa acestei organizaţiuni căzăceşti.

Ocupaţia principală a Zaporojenilor rămase şi mai departe, ca şi mai înainte, pescuitul peştilor şi vânatul, ocupaţiuni întreprinse pe o bază mare, fiind mijlocul esenţial de existenţă al obştei căzăceşti.

In această ocupaţiune principală s'a exprimat şi caracterul economic al Siciei, ca tovărăşie a muncitorilor sau mai bine zis, asociaţia asociaţiilor, reprezentată prin curenii. Impărţirea locurilor în fiecare an între curenii pentru exploatarea peştelui n'a existat în Sicia transdunăreană cum era la aceea depe Nipru, probabil atât din cauza locurilor bune pentru pescuit, cât şi din cauză că vânătoarea peştelui se făcea mai ales la malul mării cu aşa numitele „kormaki" sau „peremete", ce trebuiau să fie schimbate mereu dela un loc la altul după formarea bancurilor de nisip. Aproape toate cureniile aveau „zăvoade" pescăreşti comune ; multe curenii aveau în comun „erici" şi năvoade sau „matule".

Veniturile acestor unelte pescăreşte erau proprietatea obştească a fiecărei curenii. La aceste zăvoade munciau toţi membrii cureniilor cu excepţia celor ce plecau după câştig în altă parte, sau erau ocupaţi în serviciul obştesc ca atamani, osauli etc. Astfel aceste zăvoade reprezentau asociaţii muncitoreşti şi formau centre economice în jurul cărora s'au grupat Cazacii, împărţiţi în curenii. Unele curenii cu o populaţie mai numeroasă aveau mai multe zăvoade ; cea mai mare parte însă câte 2 sau 3.

Această grupare era o unitate nu numai socială dar şi economică, trăind o viaţă complect independentă.

Organizarea militară a Siciei nu admitea în sânul ei femei. Mai târziu însă, datorită influenţei emigraţici din ultimul timp, a început să se piardă caracterul exclusiv războinic al acestei formaţiuni. Atunci apar în jurul Siciei colonii întregi de familii ale Zaporojenilor ce nu făceau parte din gospodăria cureniilor. Astfel apar în curenii pe lângă zăvoade comune şi zăvoade particulare

www.ziuaconstanta.ro

ce aparţineau la început probabil societăţilor Cazacilor însuraţi, iar mai pe urmă şi persoanelor particulare.

Asemenea schimbări se observă şi la Sicia de pe Nipru mai ales în momentul ultim al existenţei ei ; de acolo s'a transmis şi la Sicia transdunăreană ca un obiceiu ce nu mai stârnea mirarea, pentru că luând poziţie în potriva acestui fapt, se lua atitudine ostilă şi împotriva familiei cu care lumea a început să se impace şi în Sicia transdunăreană. A introduce familia în sânul obştei, adică a cureniilor nu era îngăduit de tradiţia căzăcească a Zaporojenilor, care îi obliga să păstreze viaţa şi organizarea militară veche. De aceea oamenii cu familie, sau cari ar fi dorit s'o aibă nu aveau altă ceva de făcut decât să înfiinţeze zăvoade particulare pe lângă ale cureniilor şi odată ce s'a trecut peste viaţa social-economică reglementată în Sicie, s'a creiat încetul pe încetul şi mijlocul de îmbogăţire personală. Unii dintre Cazaci îşi strângeau cu zăvoada bogăţii relativ mari. Colomieţ aminteşte despre cazacul Fedor (Teodor) Holovatei, care Singur avea 24 zăvoade, stârnind prin aceasta invidia unui mare pescar turc, care voi să-l atragă într'o cursă şi să-l omoare.

Una din urmările admiterii gospodăriilor particulare la Sicie şi mai ales a zăvoadelor particulare a fost apariţia bogaţilor şi săracilor, cari au început să se duşmănească între dânşii. Membrii ocupaţi cu gospodăria agricolă sau cu zăvoadele de pescuit nu mai puteau părăsi uşor aceste ocupaţiuni ca să se ducă în războaie, ci căutau să plătească în locul lor câte un mercenar. Pe de altă parte existenţa zăvoadelor particulare a făcut ca o parte din populaţiunea săracă a Siciei să poată câştiga şi în afară de munca în curenii, lucrând în particular la pescuitul ce se făcea în afară de organizaţiunea Zaporojenilor şi care se practica în proporţii foarte mari . . .

In proporţii mai modeste, dar nu neînsemnate, se făcea şi vânatul. Delta Dunărei se distingea atunci prin mulţimea nenumărată a animalelor şi a păsărilor sălbatice, începând cu căprioare (?), cerbi (?) mistreţi etc. şi terminând cu cârduri nesfârşite de gâşte şi raţe sălbatece, de lebede şi pelicani etc. Chiar acum, când populaţia a crescut simţitor şi când după inundaţia cea mare din anul 1857 au perit o mulţime de animale sălbatice şi păsări, noi, mergând dela Sulina la Cataârlez pe malul mării am avut unica ocaziune în viaţă să vedem cârduri de gâşte şi raţe sălbatice ce aveau o lungime de un kilometru şi poate şi mai mult ; aproape în fiecare birt la Dunăvăţul de jos şi de sus am putut vedea grămezi întregi de piei de scufundari (margus albellus), lebede, pelicani, vulpi şi lupi etc. In amintirile lui Colomieţ nu găsim indicaţiuni că vânatul se făcea de către Zaporojeni ca o întreprindere comună ; totuşi, probabil că vânătoarea s'a practicat de cete întregi căzăceşti şi poate chiar de curenii întregi, dar şi de unii dintre Cazaci pentru cari vânatul a fost o ocupaţie deosebită. In afară de vânătoarea cu puşti, Zaporojenii prindeau animalele cu căpcane etc. şi consacrau acestei ocupaţiuni tot timpul

www.ziuaconstanta.ro

liber, mai ales în timpul iernei, când era vremea nepotrivită pentru pescuit.

Produsele pescuitului şi ale vânatului se trimiteau de obicei la Galaţi sau Brăila, în bărci mari — tot aşa cum se face şi astăzi — cu deosebirea că vânzarea se făcea atunci direct, fără intermediari, cari astăzi nu mai admit pe pescari la vânzare. Banii primiţi pentru peşte se considerau proprietatea comună a cureniilor, nefiind daţi pentru casa comună a Siciei (pg. 92); ceeace se obţinea după vânzarea peştelui de la zăvoadele particulare se împărţia între părtaşi, aşa că lucrători cu plată nu existau la aceste zăvoade. Zăvoadele particulare formau nişte asociaţiuni sui-generis, în care o parte anumită a venitului din vânzarea cu hurta (la început $^1/_3$, mai apoi ca şi acum $^1/_2$) se dădea proprietarului zăvodului, iar restul se împărţea în mod egal la părtaşii ce participau la asociaţie cu munca. Astfel părtaşii împărţeau câştigul şi pierderea cu proprietarul; de obiceiu însă aveau câştig, mai ales când peştele se prindea bine. Aceste relaţii dintre proprietarii zăvoadelor de pescuit cu lucrătorii părtaşi s'au păstrat între pescarii dunăreni şi până acuma, cu singura deosebire că acum proprietarul se îngrijeşte şi de hrana şi îmbrăcămintea pescarilor; dar se înţelege că găseşte, cu ajutorul conducătorului (atamanului) care strânge lucrătorii, foarte multe ocaziuni să înşele şi să exploateze pe lucrători în folosul său.

O parte a populaţiunii Siciei, care nu găsea sau, din anume motive, n'a voit să găsească de lucru la Sicie şi în zăvoadele ei, sau în acele ale raialei, pleca în fiecare vară la muncă după câştig, la cosit, la seceriş, la recolta păpuşoiului, la prăşit etc., în Turcia, Serbia, Macedonia etc. Banii câştigaţi Zaporojenii îi depuneau în casa cureniei, sau îi întrebuinţau pentru propriile lor nevoi, cumpărând haine, cizme, arme etc.

Necesitatea satisfacerii nevoilor particulare accentuându-se, a silit din ce în ce mai mult pe Cazaci să-şi caute de lucru în afară de Sicie. Pentru găsirea a cât mai bogate mijloace de existenţă, ei au început să „meargă după pradă", formând un fel de bande bine organizate, care au pricinuit multe neînţelegeri între administraţia Siciei şi guvernul turcesc (pg. 93). Hoţiile şi prădăciunile se datorau, între altele, şi faptului că în populaţiunea Siciei se pripăşise mulţi refugiaţi din Rusia, fugiţi din motive criminale şi pentru cari orice muncă era insuportabilă. Trebuie să recunoaştem însă că şi funcţionarii Siciei trăgeau unele foloase materiale după urma unor asemenea prădăciuni ce intrau în tradiţiunea veche a Zaporojenilor, cari priveau atacurile asupra Turcilor şi Tătarilor ca fapte eroice, mai mult demne de laudă decât de dojană.

Atacurile se făceau de către bande bine organizate, compuse din oameni pricepuţi, cari ştiau unde trebuie să se ducă şi unde să se ascundă de urmărire. Colomiet povesteşte un rând întreg de poveşti despre asemenea atacuri şi din spusele lui reese că autorităţile Siciei au căutat adesea ori să scape Zaporojenii prinşi cu hoţii, sau pentru

www.ziuaconstanta.ro

că trăgeau şi ei foloase materiale depe urma unor asemenea fapte, sau ca să-şi salveze oamenii lor. Când aceste atacuri banditeşti depăşeau marginile eroismului, atunci mulţi dintre cei prinşi erau spânzuraţi, fiindcă nelegiuirile se răspândiseră foarte mult, aşa că pentru oamenii ce aveau bani, viaţa era periclitată: dacă nu-i omorau Turcii, atunci îi omorau Cazacii.

La veniturile militare se adăugă şi venitul birtului Siciei. Vânzarea en gros a băuturilor spirtoase s'a arendat unui evreu din Galaţi, care avea un depozit la Sicie din care vindea numai cu vadra.

Vânzarea în amănunt era în mânile Cazacilor şi se făcea la rând de fiecare curenie, care trimitea 4 Cazaci pe timp de o lună pentru vânzarea băuturilor. Venitul vânzării era comun pentru Sicie şi se găsea la dispoziţia pălăncii.

Povestirea lui Colomieţ este mai de crezut decât spusele lui Ceaicovschi, care susţine că şi vânzarea cu amănuntul era în mânile Evreilor ce jefuiau pe Cazaci; de multe ori însă şi aceşti Evrei au fost omorâţi de către Cazaci (pg. 95).

Un articol important în gospodăria Siciei îl forma şi subvenţia din partea guvernului turc, plătită prin paşa din Brăila şi care consta din solda în bani şi din „tain", adică hrana (proviant) pe deoparte în natură, pe de alta în bani.

Se înţelege că această subvenţie o primea numai Sicia; raiaua nu primea nimic, dar nici nu era obligată să participe în război. Nu cunoaştem precis cuantumul subvenţiei. Colomieţ spune că coşoveiul primea 3000 piaştri anual, iar atamanii de curenii primeau, în baza hotărârii cureniilor, dela 200—300 piaştri pe fiecare jumătate de an „dela Pocrova până la Sf. Gheorghe şi dela Sf. Gheorghe până la Pocrova". Pentru fiecare curenie guvernul turc dădea 600 (?) oca de făină şi 600 piaştri în numerar la fiecare jumătate de an. Cantitatea de făină pare a nu fi reală, fiind prea mică, mai ales că totdeauna Cazacii căutau să-şi exagereze numărul, pentru a primi o cantitate mai mare de soldă şi hrană. In afară de făină, Cazacii mai primeau în natură şi oţet, linte şi probabil unt de lemn. Guvernul le mai dădea de asemenea şi praf de puşcă şi plumb, pe când armele şi îmbrăcămintea trebuiau să şi le procure Cazacii cu banii lor proprii.

Averea întregii Sicii se impărţia în: 1) bunurile întregii Sicii sub îngrijirea pălăncii şi 2) bunurile cureniilor, separate pentru fiecare curenie şi total independente de gospodăria comună a întregii Sicii. Veniturile Siciei întregi erau formate din arenda pământurilor, vânzarea băuturilor şi solda primită dela guvernul turcesc. Din aceşti bani se acopereau şi obligaţiile de caracter comun, adică salariile tuturor persoanelor oficiale, reparaţiile clădirilor oficiale, cheltuelile de deplasare ale superiorilor, primirile festive dela Pocrova etc. (pg. 96).

Toate celelalte erau îngrijite de curenii. Fiecare curenie administra autonom partea soldei şi tainul (hrana), veniturile pescuitului şi vânatului, plăţile Cazacilor ce se ocupau cu afaceri particulare etc.

[Notă. Sicia transdunăreană a păstrat şi a mai desvoltat ordinea

MUZEUL REGIONAL R.P.R.
www.ziuaconstanta.ro

economică a Siciei depe Nipru, cum rezultă din cuvintele contemporanului scriitor francez Scherer: „Chacune (Kurène) avait son économie et son administration particulières. Tous ceux qui démeuraient dans la même Kurène n'avaient qu'une bourse et qu'une table et ils allaient ensemble à la guerre". — Scherer, *Annales de la petite Russie ou Histoire des Casaques Zaporogues.* P. 1788. T. I, pg. 135].

Administratorul gospodăriei unei curenii era un ataman, care era nu numai reprezentantul administrativ şi militar al comunităţii sale, dar şi şeful economic, gospodarul. Obligaţiunile lui principale au fost: îngrijirea de buna stare economică a cureniei, ordinea în curenie, întreţinerea clădirilor, lucrarea ogorului (grădinii), pregătirea proviziunilor gospodăreşti etc. După îndeplinirea datoriilor primea şi plata de 200--300 piaştri dela guvernul turcesc, pe lângă care mai primea un fel de plată suplimentară şi dela Cazaci.

Ajutorul atamanului era bucătarul, deasemenea persoană oficială, ce primea 100—120 piaştri pe jumătate an. Pentru lucrări mărunte femeeşti ca lipitul caselor, munca în ogor etc. se tocmeau femei din raia, ce-şi primeau plata dela palancă pentru lucrările de construcţii, sau de la curenii, în cea mai mare parte în natură: pâine etc. Obiectele gospodăreşti ce nu se puteau face în casă se cumpărau de către fiecare curenie pentru nevoile sale.

Işi cumpărau făină (mai ales din Bazargic) (pg. 97), oţet, untdelemn pe care îl ţineau în „kaşcazaki", adică în oale mari de lut. Vinul îl aduceau în cea mai mare parte de la Odobeşti din România. Din spusele lui Colomieţ aflăm şi preţurile alimentelor şi lucrurilor necesare: făina de grâu se vindea cu 7 lei 100 ocale, adică, după preţul de astăzi, 7 copeici pentru pud (16 kgr.); mălaiul 3 parale (pari) pentru 4 ocale, adică $1^2/_8$ centime pentru 12 funturi ruseşti (4 kgr. 800 gr.); o pereche de boi cu car 70 lei; o vacă 30—35 lei; hoba, adică un fel de manta sau îmbrăcăminte deasupra cămăşii, 25 lei; un pieptar fără mâneci $2^1/_2$ lei. Nici munca nu se plătia tocmai scump pe atunci; se dădea 15 centime (30 parale) pentru o zi la coasă, la secere 30 centime şi numai pentru lucrările de fortificaţie s'a plătit o mahmudea întreagă, adică 50—60 centime. Nu se prea duceau însă Zaporojenii la muncă.

Cât priveşte viaţa Siciei dela Dunavăţ, amintirile lui Colomieţ ne oferă un material foarte preţios, cu ajutorul căruia ne putem reconstitui aspectul obştei căzăceşti dispărute; această reconstituire, este cu atât mai interesantă, cu cât etnografia Siciei depe Nipru nu ne este cunoscută mai în amănunte.

Sicia era aşezată în acelaş loc unde este astăzi Dunavăţul de sus şi unde, până la apariţia Zaporojenilor, a fost satul Necrasovţilor cu acelaş nume. Până la prima mea întâlnire cu Colomieţ, n'am avut prilejul să merg la Dunavăţ şi de aceea, cu toate întrebările amănunţite, n'am putut să-mi fac, după spusele lui Colomieţ, o ideie clară despre situaţiunea Siciei. Şi la o a doua întâlnire cu Colomieţ la Dunavăţul de jos, n'am putut să vizitez cu el Sicia, deoarece n'a

www.ziuaconstanta.ro

fost în stare să meargă cu mine pe jos până acolo. Am fost silit să vizitez Dunavățul de sus fără Colomieț (pg. 98), cu tovarășul meu de drum și cu preotul de la Dunavățul de jos, Ștefan Kruștalev. Eșind din Dunavățul de jos, un sărac sat tătărăsc, ocupat abia de 2—3 ani de ucraineni, cari-l prefac acum după firea lor și ridicându-ne pe un deal nu prea mare, am văzut în fața noastră, aproape drept spre nord, un deal destul de mare și puțin la dreapta lui, dealungul unui deal râpos destul de înalt (circa 10 stânjeni), satul Dunavățul de sus — fosta Sicie, care se încovoaie spre dreapta de la gârla Dunavățului.

La stânga noastră se întindea stepa întinsă cu munții Beș-Tepe, văzuți în depărtare, iar la dreapta se întindea balta fără sfârșit a Dunărei, întretăiată de cotiturile Dunavățului și împodobită de sălcii le ce cresc pe malul Dunărei. La intrarea în sat, la cotitura Dunavățului, am trecut peste un val și un șanț, care înconjura Sicia, iar de aici îndreptându-ne puțin la dreapta, am mers pe ulița aproape paralelă cu gârla, la capătul căreia, aproape de baltă, se găseau două cârciume întreținute de Evrei. La sfârșitul șesului peste care trece această uliță se întâlnește un drum strâmb spre gârlă, peste care se ridică un pod, întrerupt la mijloc, pentru a putea trece șlepurile. Aici a fost portul Zaporojenilor și această destinație o avea și în prezent după mulțimea bărcilor ce se găseau în apropiere. La cârciumă se găseau o mulțime de oameni, deoarece în acea zi era sărbătoare, — Ucraineni și Mocani — dar nimeni nu ne-a putut da nici o deslușire despre situațiunea de odinioară a Siciei, lucru explicabil, deoarece după distrugerea Siciei, locul a rămas mult timp aproape nelocuit (pg. 99), iar după războiul Crimeii a fost dat Tătarilor refugiați din Crimeia. Cea mai mare parte a locuitorilor actuali nu stau aici decât de vreo 4—5 ani, adică dela războiul din 1877—1878, când Tătarii s'au mutat în Turcia. Dunavățul de sus mai are încă bordeie tătărești, dar în general are înfățișarea unui sat ucrainean din orice județ Cerkassy sau Cehrin. Eșind din cârciumă și plecând spre marginea nord-estică a satului care se mărginește cu balta, totuși destul de ridicată deasupra bălții, și lăsând la o parte drumul spre Murughiol, ce întretaie din nou rămășițele valului, ne-am îndreptat spre dealul de la stânga, la poalele căruia se găsește Dunavățul de sus. Nu departe de port, pe șesul amintit, ne-a arătat părintele Ștefan rămășițele abia observate ale unei clădiri vechi, lămurindu-ne că mulți locuitori spun că acolo ar fi fost biserica Siciei. Presupunerea aceaste e foarte probabilă, dar trebuie să spunem că rămășițele clădirii de piatră sunt de proveniență mult mai veche și foarte asemănătoare, după material, cu ruinele valurilor genoveze de piatră ce se găsesc lângă Sicie aproape de Kruhlec și deasemenea cu ruinele cetății genoveze de lângă Enissale, Slava etc. Mergând din acest loc spre nord-est, am văzut la stânga că pământul nu-i neted și că se văd urme de clădiri ce-au fost acolo; foarte probabil că acestea sunt urmele cureniilor zaporojene.

De pe deal am văzut la nord lacul Kruhlec și rămășițele ce

www.ziuaconstanta.ro

se găsesc lângă el ale unei fortificaţiuni vechi genoveze, care se ridica pe dealul din apropiere. In depărtare se vedea Murughiolul şi la dreapta un şes nemărginit mlăştinos, la marginea căruia lucia ici şi colo Dunărea (pg. 100). Mai spre dreapta, spre nord-est, se vedeau pădurile negre de la Cara-Orman şi la dreapta de tot se zărea dunga mării îndepărtate. Inapoi, adică la sud-est şi la sud de dealul pe care ne găsiam, se vedea ca în palmă Dunavăţul, care ocupa un unghiu obtus destul de mare din şesul ce intră în baltă, mărginit la sud de gârla Dunavăţului şi la est de baltă. Partea de nord şi de vest a acestei întinderi, ocupată de sat, e întărită de un val cu şanţ, care închide astfel tot locul fostei Sicii, formând din acest loc un fel de cetate în forma unui trapez. Valul de nord, lung de 2500—3000 paşi şi malul gârlei Dunavăţ ce atinge satul spre sud, formează cele două laturi paralele ale acestui trapez, iar valul de vest, lung de 340 paşi, merge perpendicular pe laturi drept de la nord spre sud, pe când laturea de est a trapezului, formată din marginea şesului şi baltă, se întoarce destul de mult spre nord-est. Colomiet spune că valurile şi şanţurile sunt făcute de Necrasovţi; părerea noastră însă este că ele sunt mult mai vechi, din anticitate, sau din vremea expansiunii genoveze în aceste părţi. Aceste valuri nu seamănă cu cele de lângă lacul Kruhlec din punct de vedere al materialului şi al tăriei construcţiei.

Valurile de la Kruhlec formează aproape un pătrat regulat cu laturile de circa 300 paşi, ale cărui laturi verticale au direcţiunea nord-est. Peste drum de aceste valuri se ridică un val mic, sus pe deal, terminându-se în vârful lui cu un grup de ruine ale unei clădiri de piatră. Ostap Danciuc ne spune că nu de mult valul ce taie drumul era unit cu valurile de formă pătrată. Toate aceste valuri sunt construite din pietre rotunde şi din lespezi mari de piatră, unite cu ciment alb foarte tare, ce conţine în el şi var, pe când valurile ce înconjoară locul Siciei sunt din pământ şi lut. Materialul şi modul de construcţie a rămăşiţelor presupuse ca fundamentul fostei biserici de la Sicie (pg. 101) seamănă, ca material şi construcţie, cu valurile de lângă lacul Kruhlec.

Se înţelege că reconstruirea planului Siciei se poate face numai aproximativ pe baza cunoştinţelor ce le avem. Din clădirile Siciei n'a mai rămas aproape nimic, ceea ce nu-i de mirat dacă ne gândim că ele au fost clădite din ceamur, adică din lut, pământ şi gunoiu, iarbă şi paie şi că locul Siciei, rămânând mult timp nelocuit, a fost ocupat de o populaţiune tătărească, acolo unde se ridică acum un sat cu totul nou. Ceaicovschi, care-a fost pe ruinele Siciei în al cincilea deceniu al secolului trecut, spune că atunci „toate urmele clădirilor dispărusera, afară de o cârciumă ce sta încă între ruine şi unde un Evreu vinde vin şi rachiu până în prezent!" Ostap Danciuc, vizitând Sicia puţin mai înainte, spune că a găsit încă urmele cureniilor şi a altor clădiri vizibile. „Mie Halabala Ioan mi-a arătat unde stătea fiecare curenie... Când vii de la Murughiol spre Sicie, se

www.ziuaconstanta.ro

văd urmele unde au fost cureniile, casa coşoveiului şi cancelariile . . .

Când veneai din spre Murughiol, se aflau la dreapta, sub deal . . . Din casa coşoveiului rămăsese numai sobele, iar acolo unde au fost cureniile se vedeau numai grămezi de gunoi, oase de peşti . . . ceea ce arată că oamenii trăiseră bine" . . .

Din spusele lui Colomieţ, la intrarea în Sicie dinspre port, la dreapta, nu departe de malul prăpăstios scăldat de apa Dunavăţului, se afla biserica. Venind dinspre port, spre stânga, la intrarea în Sicie se găsea cârciuma Siciei, din faţa căreia începea o uliţă lungă, mărginită de două rânduri de curenii şi care mergea dealungul cursului gârlei Dunavăţului ce făcea cotituri ; strada era însă dreaptă şi, mergând în direcţia nord-est, dădea în drumul spre Murughiol. Rândul de jos al cureniilor, adică cel din spre est, mai aproape de baltă şi gârlă se mărginea cu biserica cureniei crelivskei, apoi urma baturinskii etc. şi la sfârşit, la eşirea spre Murughiol — platnerivskii cureni. In rândul de vest sau rândul de sus, sub deal, prima la stânga de la cârciumă se găsea kalnebolotski cureni, după ea titarnea şi pe urmă palanca ; după aceasta djerliivski, apoi rekliivski şi, în sfârşit, în faţa cureniei platnerivski era curenia vedmedivski, ultima din acest rând. Acest plan se potriveşte şi cu indicaţiunile lui Ostap Danciuc, care spune că ruinele pălăncii se vedeau sub deal la dreapta, venind din spre Murughiol.

Mai departe, spune Colomieţ, „clădirile cureniilor se aflau cu coamele spre uliţă şi spre est şi cu ferestrele spre sud, ceea ce nu-i adevărat, deoarece strada nu mergea drept de la sud la nord, ci înclinându-se puţin spre nord-est ; pe lângă aceasta trebuie să observăm că clădirile cureniilor aveau câte două coame şi că, deci, numai cureniile din rândul de sus au putut să fie cu coamele răsăritene spre stradă (pg. 103).

Cât priveşte exteriorul Siciei, acesta se deosebea puţin de înfăţişarea obişnuită a unui sat ucrainean. Biserica era mică, cu un turn de lemn şi era acoperită cu şindrilă. Interiorul era mai impunător. Colomieţ spune „că era toată în aur". Aceasta nu-i de mirat, deoarece Cazacii căutau să ia pradă în războaie şi niciodată nu uitau de biserica lor. Cele mai multe lucruri bisericeşti, chiar şi clopotele, le aduceau din Moldova. Coşoveiul n'avea un loc special în biserică, el stând de obiceiu lângă strana dreaptă. Palanca se deosebea de celelalte clădiri ale cureniilor, fiindcă era împrejmuită şi avea camere : una pentru coşoveiu şi cancelaria. In curtea pălăncii erau hambare, grajduri, beciuri etc. Curenia avea ca arhitectură înfăţişarea unei case ucrainene împărţită de sală în două jumătăţi destul de lungi, aşa că la fiecare jumătate se găseau nu mai puţin decât trei ferestre. Ca mărime, cureniile nu erau egale, ci fiecare corespundea cu numărul Cazacilor din curenie. Cea mai mare şi mai bine organizată a fost curenia platnerivschi ; curenia stebliivski, cu toate că era mică, avea mulţi Cazaci. Acoperişul era făcut din stuf, cum este şi acum la casele de la Dunavăţ ; lângă curenie se găseau hambare sau „budke", ce

www.ziuaconstanta.ro

erau un fel de cămări ; se mai aflau grădini şi chiar pomi fructiferi, ce se găseau mai ales pe lângă cureniile din rândul de jos, de pe lângă apă. Cea mai bună grădină cu mulţi pomi o avea curenia platnerivschi ce eşea la câmp. Interiorul cureniilor era foarte simplu : în sală se găsea cuptorul pentru pregătirea mâncării în timpul verii (pg. 104), — la dreapta şi la stânga sălii se găsea câte o odaie fără podele (cu lut pe jos), cu laviţe largi, pe care dormeau Cazacii. Numai armele, iataganele, săbiile, pistoalele şi celelalte unelte de război şi vânat, atârnate pe pereţi, deosebeau casele Cazacilor de cele ale ţăranilor ucraineni.

Populaţiunea cureniilor n'a fost niciodată prea mare. Iarna se adunau mai mulţi, pe când vara plecau toţi în bălţi la zăvoadele pescăreşti etc., aşa că uneori atamanul, bucătarul şi 3—4 Cazaci bătrâni, cari nu mai puteau să muncească şi pentru cari curenia era familia fiecăruia, formau întreaga populaţie a cureniei.

Referitor la mâncare, curenia alcătuia o familie : toţi mâncau la un loc şi toţi aduceau ce puteau pentru hrană. In cameră puneau 5—6 mese şi mâncau. Dimineaţa era prima mâncare, pe la orele 9, pe urmă masa de amiază şi seara cina. Posturile le observau cu mare stricteţe şi nu mâncau nici peşte, după obiceiul grecesc şi românesc. Mâncarea lor obicinuită era borş cu slănină sau carne, câte odată cu peşte sărat, sarmale, mămăligă etc. Sărbătorile se remarcau prin solemnitatea lor şi mâncarea mai aleasă ; la Pocrova tăiau vite, se consuma vin şi rachiu în cantitate mare, la discreţie, plătit din casa militară ; atunci se făcea o serbare mare. Zaporojenii din delta Dunărei nu-şi uitau obiceiurile lor vechi şi beau mult. Rachiul le plăcea mult şi îl beau cu paharul. Cea dintâi schimbare, pe care au adoptat-o în viaţa lor, a fost aceea a îmbrăcămintei, atât din motive climaterice cât şi din cauză că ei mai niciodată nu se îngrijeau de haine şi purtau ce aveau.

Despre haina tradiţională căzăcească, în felul cuntuşului, noi n'am auzit nimic în Dobrogea. Colomieţ spune că în deltă Cazacii purtau haine pe jumătate turceşti, în afară de şapcă, cizme şi pantaloni ce s'au păstrat şi la Ucrainenii din Dobrogea şi până astăzi, fără nici o schimbare. Coşoveiul avea o şapcă sură, cu fundul împodobit, o jiletcă turcească de mătase dedesupt, caparan sau antereu (haină turcească) pe deasupra, făcută din postav roşu, pantaloni largi albaştri (saravare) din postav subţire încinşi cu brâu persan şi în picioare cizme frumoase cu carâmbi. Cazacii de rând purtau aproape aceleaşi haine pe care le au şi astăzi Ucrainenii din Dobrogea (în vremea lui Condratovici), adică pantaloni largi pentru cizme, caparan din postav de cămilă sau de oaie (în ultimul caz albastru sau negru) un brâu roşu şi şapcă neagră sau sură. Această îmbrăcăminte seamănă cu cea de astăzi, cu deosebire că în locul caparanului, mai ales în zilele de lucru, Ucrainenii dobrogeni poartă jiletce cu mâneci albastre, în cea mai mare parte cu spatele şi mânecile aproape totdeauna din flanele de o culoare mai mult sau mai puţin deschisă şi cu desemne

www.ziuaconstanta.ro

în pătrăţele. Odinioară jiletca era împodobită cu un mare număr de nasturi strălucitori, aşezaţi uneori pe patru rânduri (pg. 106).

Vara Zaporojenii purtau ciorapi şi ghete roşii orientale.

In genere Zaporojenii nu se îngrijeau mult de îmbrăcăminte, mai ales pe lângă casă.

In ceea ce priveşte frizura, Cazacii bătrâni purtau un moţ pe capul ras, iar cei tineri pe capul tuns, cum poartă şi acum ţăranii bătrâni în Ucraina.

Mulţi bani se cheltuiau pentru arme, Cazacii preferând să umble rău îmbrăcaţi, numai să aibă arme scumpe şi frumoase.

Tot aşa obicinuiau să aibă şi lulele împodobite cu cervonţi (monede de aur).

Interesant este de a afla ceva şi despre viaţa intelectuală dela Sicie, care avea tradiţiunea ei istorică. Intr'adevăr, personalitatea lui Colomieţ şi conţinutul povestirilor lui întăresc această presupunere. Când ne aducem aminte mulţimea ştirilor ce ni le povesteşte Colomieţ şi cunoştinţele lui literare, dacă se poate spune aşa ceva despre un om neştiutor de carte, ce asculta numai citirea şi povestirile altora, cunoştinţa cântecelor istorice populare şi putinţa de a face din ele o legătură de noţiuni istorice, atunci, având în vedere că Colomieţ a fost un om mediocru, ne putem face o ideie destul de lămurită despre mediul în care a fost educat povestitorul nostru, căci Colomieţ îşi datoreşte această desvoltare sufletească numai Siciei. Din vorbele lui Colomieţ vedem că legendele şi cântecele istorice aveau aici o mare autoritate şi nu se uitau, cu toate că în delta Dunărei lipseau complect cobzarii şi cântăreţii din liră, cari în Ucraina erau singurii păstrători ai acestor amintiri istorice ce astăzi dispar din ce în ce. Povestitorii trecutului, ca Ivan Hluhi, despre care aminteşte Colomieţ, erau foarte onoraţi, povestirile lor au fost ascultate cu mare interes şi din aceste cântece şi povestiri se formau ideile istorice ce ne provoacă uimirea atunci când le auzim la Colomieţ. La Sicie nu se întâlnea numai o literatură poporană orală, ci acolo se găsiau şi cărţi.

Acestea nu erau proprietarea particulară a oamenilor ştiutori de carte, ci ele aparţineau întregei societăţi, alcătuind biblioteca Siciei ce se păstra în palancă sub supraveghierea pisarului şi stătea la dispoziţiunea celor ce doriau să le citească. Din ce cărţi se compunea o asemenea bibliotecă nu ştim, pentrucă Colomieţ n'a putut să ne spună, însă, după indicaţiunile lui, erau acolo „descrieri" cu conţinut spiritual şi istoric (pg. 108). Cât de mare era necesitatea citirei se poate vedea din faptul că şi analfabeţii rugau pe ştiutorii de carte să le citească, dându-le ospeţe şi vedre cu vin pentru aceasta. Cazacii nu se mulţumeau numai cu citirea la Sicie, ci, plecând la pescuit, se duceau la pisar şi împrumutau cărţi din bibliotecă.

Nemulţumindu-se cu cărţile din biblioteca Siciei, se îndreptau după cărţi şi la unii oameni particulari depărtaţi de Sicie, cum era de ex. Barkliin „om de neam ucrainean", ce trăia la Brăila etc. Greu este să ştim care era „cartea mare" despre care spune Colo-

www.ziuaconstanta.ro

miet că în ea era scris despre Iurek (Rurek) şi Pădurea Neagră precum şi despre Bairak, carte ce-o citeau Cazacii în zilele de sărbătoare întruniudu-se la un loc.

Aceasta poate să fi fost probabil o copie în manuscris a istoriei Ruşilor, (Istoria Russov), ce se citea atunci în Ucraina în multe copii, din care una putea să ajungă la Sicie. Unele fapte din povestirile lui Colomiet indică că această carte i-a fost cunoscută; aşa de exemplu genealogia Cazacilor dela Cozari (Hozari) etc. Că această carte se găsea în biblioteca Siciei, este un fapt foarte caracteristic.

La Sicie au fost mulţi ştiutori de carte, acest fapt explicându-se prin aceea că din Rusia fugeau la Sicie şi mulţi intelectuali. Afară de aceasta, la Sicie preoţii militari şi pisarii întreţineau un fel de şcoală pentru copiii din raia, cari formau corul bisericii.

Am spus că Sicia transdunăreană a fost prelungirea (continuarea) Siciei depe Nipru. Aceasta trebuie s'o înţelegem nu numai în înţelesul general, dar şi în identitatea tuturor motivelor ce-au pricinuit începutul şi existenţa acestor obştii căzăceşti. Nu poate să fie nici o îndoială că una din datoriile istorice ale Căzăcimii a fost apărarea lor şi a patriei pe deoparte, iar pe dealtăparte a Europei apusene de Turci şi Tatari. Emigrarea lor în delta Dunărei se explică prin faptul că o bună parte dintre Zaporojeni, ne mai putând suporta condiţiunile de trai obştesc ce apăsau patria lor, erau nevoiţi să fugă în altă parte ca să poată trăi liber. Nu patima după fapte romantico-cavalereşti, nu gloria pentru luptele cu necredincioşii, nu cătarea pradei au fost motivele care au silit pe oameni să părăsească patria lor şi să fugă la Sicie, ci iobăgia, asuprirea politică şi spirituală, persecuţiunile naţionale etc.

Sicia a fost, în primul rând, asociaţia economică a pescarilor şi vânătorilor cari trăiau din produsul ocupaţiunii lor. Organizarea militară a Siciei, provocată la început de necesitatea apărării şi apoi pentru rezistenţa împotriva opresiunilor politice din partea Poloniei şi a Rusiei, este o operaţiune secundară.

Aceste semne caracteristice le găsim şi în istoria Siciei transdunărene. Mulţi Cazaci au fost însuraţi şi au trăit cu familiile lor în raia, iar Sicia a fost centrul populaţiei căzăceşti şi locul şederii celor necăsătoriţi.

Viaţa Siciei transdunărene, mai ales în ultimii ani, ajunsese la un moment interesant când, pierzând caracterul militar, a avut posibilitatea să se prefacă într'o colonie ucraineană cu totul originală, de sine stătătoare şi desvoltându-se liber.

Dar, după ce o serie de fapte au contribuit ca această obşte căzăcească să se distrugă printr'o destrămare lentă, s'a distrus şi legătura între părţile destul de numeroase ale Siciei ce a mai rămas în deltă şi în loc de colonia ucraineană organizată în mod obştesc (pg. 115) găsim acum în Dobrogea numai grupuri de familii ucrainene ce nu mai sunt unite între ele aproape prin nimic.

www.ziuaconstanta.ro

PUTERILE CREDINȚEI

I.

A trecut de multișor vremea prânzului. Pe masa cea mare din sufragerie așteaptă trei tacâmuri și un castron gol. Prin ușa întredeschisă către sălița ce duce la bucătărie, pătrunde miros de mâncare caldă și se aude sfârâitul domol al unui primus.

La un colț al mesei, un copilaș stă pe scaunul lui nalt și cu greutate copiază o lecție din abecedar. O femeie nălțuță stă aplecată de-asupra lui și, când și când, îl îndreaptă.

— „Mămico!... Eu nu mai pot!... Mi-i foame! Și copilul pune creionul pe plăcuță.

— „Acuși trebuie să vie și tăticu!“...

Dar își dă seama că cere prea mult dela un copil și de-aceea se duce la bucătărie de unde se întoarce cu un polonic de supă cu fidea.

— „Puișorul mamei, mânâncă matale și fără tăticu!“...

Nu termină însă bine vorba, când poarta dela stradă fu trântită cu putere. Copilul sări jos de pe scaun, își smunci cu greutate șervetul înodat la gât și alergă spre curte, bătând din palme și strigând voios:

— „Vine tataia!... Vine tataia!“...

Tataia însă nu-i pune nimic în mână și nici nu-l mai ia în brațe ca'n alte dăți. El se'ncruntă și-și ridică amenințător pumnul strâns.

— „Ho, nebunule!... Ce te-a găsit de-alergi așa?“...

Mititelul și-a umflat buza de jos, iar ochii i s'au umplut de lacrimi. Dar își stăpânește plânsul și se'ntoarce pășind încet și trist. Și mămica îl suie la locușorul lui de lângă colțul mesei.

Femeia aduce supa și toarnă la toți. Tustrei sorb cu zgomot din lichidul galben, plin cu strălucitoare pete de grăsime. Nici unuia însă mâncarea nu-i merge la inimă.

Tăcut și trist, copilul clipește des din gene și privește temător când la un părinte, când la altul și se chinuie să soarbă supa fără nici un zgomot. Tatăl, cu sprâncenele încruntate și cu sufletul închis, mănâncă repede, voind parcă să termine mai degrabă un lucru pe care l-a început în contra voinței sale. Femeia duce lingură după lingură la buze, dar farfuria ei rămâne veșnic plină. Ochii ei mari și întunecați ca un cer de zguduitoare ploaie, se'ntorc mereu către soțul care nu'nțelege să spuie nici măcar un cuvânt politicos.

În tăcerea aceasta pe care o rupe doar trei ușoare sorbituri, se simte liniștea înăbușitoare și aerul cel greu care premerge furtunei.

www.ziuaconstanta.ro

După ultimul fel de mâncare, copilașul a simțit că e ceva rău în atmosfera familiară. El se dă jos, trage șalul de pe umerii mamei și se duce tăcut în dormitor să se culce.

Soții rămân singuri, dar nu se privesc. Domnul bea un pahar mare de vin, scoate tabacherea, își răsucește o țigară groasă și trage câteva fumuri.

Apoi se ridică.

Nevestei i s'a ridicat tot sângele în obraz.

— „Dragă, dar unde te duci"... îi spune ea cu ochii umflați de lacrămi.

Soțul se răstește cu dușmănie:

— „La cafenea!"...

— „Stai te rog!... Numai un pic!... Am pus ibricu de cafea!"...

— „M'am săturat de borșul tău!"...

Și cu pasul hotărât și apăsat, ieși. Pe urma lui, soția căzu cu fața peste masa plină de tacâmuri și multă vreme trupul ei se zbuciumă parcă sub fiorii unor teribile friguri.

In zilele următoare lucrurile au mers și mai rău. Soțul nu mai da pe acasă decât în târziul nopții și pleca de dimineață, fără să lase măcar bani de cheltuială.

— „Nu știu ce este la mijloc!"... se plânse nevasta către o prietenă care venise s'o vadă. „Când l-am luat eram o copilă, fără tată. Lucram croitorie la un magazin din București, pentru ca să-i cumpăr cărți și să-i dau mâncare, fiindcă da'n particular examen de liceu. Și l-am ținut cu mânile mele și la Universitate. In cele din urmă l-am scos profesor, iar de cincisprezece ani suntem cununați. Nu ne-am certat niciodată și nu mă simt cu nimica pe suflet!... Și... acum... uite cum se poartă cu mine... Ah!... Unde să mă duc eu în lumea asta, că nu mai am pe nimeni... Și copilul"...

Femeia nu-și putu termina vorba. Lacrămi bogate se'nșiruiră pe obrajii ei slabi și galbeni.

Prietena cercă s'o mângâie:

— „Taci soro!... Nu te mai zbuciuma!... Da' parcă nu sunt ei toți bărbații la un fel?..: Ca și câinilor, li se abate de fug năuci pe străzi, ca să linchească ce găsesc prin cele măhălăli!... Dar tot acasă îi trage ața mai la urmă!"...

Nevasta tresări.

— „Adică... tu crezi... că"...

— „Ce să cred, soro!... Știu!... Dar știe tot orașul!... La ce să-ți mai ascund?... S'a'nhăitat cu una cu părul oxigenat... Funcționară la Primărie! Aia'ndesătică... O scârbă care-și zice Paula, dar pe care eu'știu că o cheamă Smaranda Șătroi!"...

— „Ticălosul!... Va să zică"...

— „Asta e, firește!... La cinematograf merg împreună!... La Bulevard, tot așa!... Iar mai pe'noptate, merg braț la braț ca doi logodnici!"...

www.ziuaconstanta.ro

Soţia gândi multă vreme, tăcută şi nemişcată. Apoi isbucni dintr'odată, agitând pumnii încordaţi:

— „Mazdroanţă!... Mi-aduc aminte acum de ea!... Am să-i arăt eu!"...

Dar prietena se sili s'o liniştească:

— „Nu face scandal, că nu-ţi ajută la nimic!... Cel mult ai să'ncurci lucrurile mai rău!... Ascultă la mine: prin câte de-al de astea n'am trecut eu!... E... hei!... Păi cârpa aia de bărbatu-meu, cu douăzeci de ani mai bătrân ca mine, nu umbla mai anul trecut cu călcăile aprinse după o aia care cânta la o cârciumă?...

— „Ei!... Şi ce-ai făcut?"...

— „I-am strâns boarfele şi-am aruncat cu legătura după el!"...

— „Ei... da!... Puteai să-l şi baţi, că e mai slăbuţ!"... vorbi nevasta cu multă părere de rău. Dar al meu"...

— „Stai să vezi!... Pe urmă mi-a părut rău! Dă!... Ori cum ar fi, se cheamă că e român la casă şi că nu eşti pe gura vecinilor, cari se hlizesc la tine când te ştiu fără bărbat în casă!... Atunci m'am dus la părintele Epifan de la Sfinţii Impăraţi şi l-am rugat să-i citească prin cărţi"...

— „Şi pe urmă?"...

— „Pe urmă, la vr'o două sări, mă trezesc dintr'odată cu el pe uşă, ruşinat ca un motan pocăit! Şi unde nu s'a târât în ge-nunchi după mine şi mi-a lins mâna ca să-l iert... hei!... l-am iertat, dar trei luni de zile...

Prietena plecă. Antonia rămase gânditoare, dar oarecum liniştită în sufletul ei, acum când ştia cauza nenorocirei. Apoi privi instinctiv către icoană, iar sufletul ei îngână o scurtă rugăciune.

— „Trebuie să mă duc şi eu!... Poate că Cerul se va'ndura şi de suferinţa mea!"...

Dar nu se duse numai decât. Ii venea greu să arate lumii în ce frământări se zbătea. Spera încă să-şi vadă soţul întors la da-toria casei lui. Trecu însă o lună, iar în casa a cărei linişte o'nvi-diau vecinii, viaţa continua şi mai tristă ca'nainte. Soţul venea doar fiindcă se'nfiltrase în inima lui acest obiceiu. Poate că dintr'o incon-ştientă grijă, acum lăsa ceva bani, mai mult de hatârul copilului, căruia îi arăta aceeaşi nepăsare rece. Dar odată intrat în casă, gân-durile lui erau să plece cât mai curând.

Socotise de multe ori, că ceia ce face el, profesorul Dionisie Deliu, nu e tocmai inteligent. Işi aducea aminte că Antonia îl ajutase în clipele cele mai grele şi mai hotărâtoare din viaţă, dar simţea că pe fiece zi ce trece, casa îi e tot mai nesuferită.

Cu cincisprezece ani în urmă, nevasta vânduse casa pe care o moştenise în Bucureşti şi cumpărase căsuţa aceasta pe numele amândurora, în oraşul unde el îşi alesese catedra.

Dar de-atunci nimic nu se mai schimbase în interior. Pereţii spoiţi cu var albăstriu, de ani lungi aruncau în văzduhul camerelor

www.ziuaconstanta.ro

o lumină mohorâtă. Aceleaşi lucruri, care stăteau veşnic în aceleaşi locuri, îi strecurau în suflet o tulburătoare monotonie.

Şi tot de atâta vreme, în fiecare dimineaţă, când sărea din pat ca să deschidă geamul, trebuia să dea cu ochii de acelaş gard urât al vecinului...

Cum călca peste pragul casei în interior, avea impresia că totul se dărâmă peste el.

Şi atunci se gândea la plecare. Numaidecât lua drumul către oraş. Peste zi avea multe ore de făcut şi de abea dovedea cu mersul dela o şcoală la alta. Seara însă, când văzduhul străzilor se'ntuneca, mergea domol şi visător către o mahala mai îndepărtată. Dacă se'ntâmpla să fie prea devreme, sau dacă era lume multă pe stradă, odihnea puţin în grădiniţa unui restaurant. Poruncea o jumătate de vin şi, bând-o fără grabă, asculta cântecele unui taraf de lăutari.

Timpul trecea astfel mai repede, iar când întunericul se'mputerea şi oamenii muncitori şi cinstiţi dormeau în căsuţele lor, el, profesorul Deliu, îşi afunda gâtul sub gulerul hainei, îşi trăgea pălăria peste ochi şi, sub umbra gardurilor, se furişa până la o casă a cărei intrare era din stradă.

Ciocănea cu unghia în geam, o cheie se'nvârtea cu grijă în broasca ruginită care scârţâia uşor şi... două braţe moi şi pline de somn i se'ncolăceau pe după gât...

— „Nu te-a văzut nimeni, dragă ?..."

— „Nimeni !... Absolut nimeni !..."

— „Vezi, măi dragă, să nu mă compromiţi !..."

Plăcerile acestea îi turnau în suflet o mare de fiori plăcuţi.

Către zorii zilei, pe când precupeţii nu se gândeau să treacă spre piaţă, se'mbrăca repede, cu sufletul reţinut crăpa un pic uşa şi se uita în sus şi'n jos. Apoi cu inima bătând cu putere, o ţuştea pe trotuar şi-şi lua mersul domol, ca un om care ar fi venit de departe.

— „Vezi să nu te vadă gardistul din post !..." îi şoptea Paula, închizând uşa în urma lui.

Şi nu se liniştea decât atunci când se ştia departe.

Dar într'o noapte se lăsă furat de somn şi nu se mai trezi la ora obişnuită. Cântaseră de mult cocoşii. Trecuseră carele cu zarzavat către hale, iar acum grăbeau spre piete gospodinele cu pasul lor des, înfipt şi plin de veselie.

Paula se trezi şi'ncepu să-l zgâlţâie cu desperare.

— „Dragă !... Măi dragă !... Vai de mine !... Ce faci, măi dragă !.. S'a luminat de tot..."

Dionisie se trezi, căscă nepăsător, apoi se'ntinse de-i trosniră toate ciolanele.

— „Nu-i nimic !... Azi e doar sărbătoare ! Eu n'am şcoală, tu n'ai birou... O să petrecem şi noi o zi 'ntreagă împreună !..."

Cu părul vâlvoi, cu faţa descompusă ca'n faţa unei mari nenorociri, Paula sări jos din pat.

www.ziuaconstanta.ro

— „Cum ?... Ce ?... Aici ?... Vai de mine !... Să nu faci una ca asta !... Să te vază proprietarul şi să mă dea afară din casă... Ce ideie ciudată la fine !... Vrei să mă faci de râsul mahalalei ?...

— „Dar n'am să plec decât la noapte, pe'ntuneric, şi n'are să mă vadă nimeni !...“

— „Nu !... Nu !... Acuma !... Să pleci imediat !...“

Dionisie nu mai stărui. El se 'mbrăcă într'o clipă şi se postă lângă uşă, cu mâna pe clanţă. Paula deschise geamul şi privi pe stradă.

— „Nu-i nimeni, poţi pleca !...

Omul plecă mânios, fără să o sărute. Dar ea răsuflă uşurată.

— „Ce ideie !... Şi tocmai azi... Ce dracu, n'a găsit şi el altă zi ?...“

Zilele următoare Dionisie nu mai dădu pe la ea. Apoi îi făcu o vizită scurtă şi rece. Linguşindu-se, ea-l rugă să mai stea, sau cel puţin să vie a doua zi s'o ieie dela birou ; dar îl aşteptă pe scările Primăriei mai bine de jumătate de ceas.

In cele din urmă consimţi să plece la restaurant împreună cu o colegă.

— „Văd că nu prea stau lucrurile ca înainte !...“ ispiti prietena.

Paula simţea nevoia unei destăinuiri. Totuşi fu prudentă.

— „Dă, soro !... Nazuri bărbăteşti !... Dumnealui ar vrea cam prea multe !... Nu se mulţumeşte cu cât m'a compromis ! Eu... mi se pare... Dar am să stric brânza cu el !...“

— „Aud că nevastă-sa e prostuţă ! N'are nici măcar o şcoală profesională ! Am auzit că nici nu s'ar pricepe să se poarte în societate. Cu fine cred că s'ar schimba lucrurile ! De !... Fată cu trei clase... cu situaţia aranjată... şi bine sub toate raporturile... Cred şi eu că nu s'ar ruşina să iasă 'n lume la braţul tău !...“

— „Nu este aşa ?... Da' par'că nu i-am spus-o ?... Eu trebuie să mă sacrific însă !... Eu optsprezece ani, el... treizeci şi opt...“

— „Nu te uita la vârstă, că n'are importanţă !... Gândeşte că e profesor, om cu vază în oraş ! .. Vezi, dragă, să nu faci prostia şi să-l scapi...“

Paula gândi câteva clipe. Apoi vorbi tristă.

— „Dar tu nu vezi singură că s'a răcit ?... Nu mai dă pe la mine, iar ca să umblu eu după el...“

— „Ei, sacrifică şi tu acolo ceva şi... şi du-te la părintele Epifan de la Sfinţii Impăraţi !... Am auzit că are un ceaslov vechiu în care citeşte pentru făcătură de dragoste între oameni !... Multă lume spune că face chiar şi minuni !...“

— „O fi adevărat ?...“

— „Toată lumea spune !...“

— „Atunci am să mă duc şi eu, negreşit !...“

www.ziuaconstanta.ro

II

Micul oraş provincial aflase de mult despre cele ce se petreceau în gospodăria profesorului Deliu. Lumea, care-l vedea alergând în toate zilele dela o şcoală la alta, ştia că primeşte o leafă mai mult decât frumoasă, dar totuşi, acei cari îi intraseră 'n casă, nu văzuseră la el urmele unei vieţi de oameni cu stare. Şi mai toţi învinuiau pe gospodină de lipsă de tact, sau de nepricepere.

— „Nu poate ea să-l chivernisească şi pace!..." vorbeau adeseaori vecinele între ele.

— „Nu vezi că nu se pricepe să se 'mbrace ca lumea? Tot bluze strânse la gât şi rochii până 'n călcâie, parc'ar trăi pe vremea lu madam Cuţit!..."

De aceea nu puţini erau oamenii cari priveau cu simpatie la stăruinţele lui Dionisie Deliu pe lângă tânăra funcţionară de la Primărie. Când o ducea spre casă, sau când numai din întâmplare se întâlneau la un cinematograf, toţi priveau zâmbitori către dânşii.

— „Colegul nostru n'a avut gust prost cu fetişcana asta!..." vorbi maiestrul de muzică Bodruz.

Maiestrul de educaţie fizică, domnul Cucoşeanu, privi lung prin geamul berăriei după cei doi îndrăgostiţi.

— „E bine!... Se cutremură carnea pe ea când merge!..."

Bodruz oftă.

— „Hei, dragul meu!... N'are toată lumea ochi pentru ce-i frumos!... De câte ori nu mi-a trecut bucăţica asta pe sub nas... Dar parcă mi-a dat în minte s'o agăţ? Acuma însă când văd că altul a fost mai priceput ca mine şi mi-a suflat-o..."

— „Angajeaz-o la corul bisericei!..."

— „Da!... E o ideie!... Am să-i propun şi-o lefuşoară mai bună... Dar nu!... E vorba de un coleg. El o iubeşte serios şi o va lua în căsătorie la sigur! Că nici nu e chip să trăiască mai departe cu o... femeie de condiţie joasă!...

Erau orele cinci după amiază. Lume după lume trecea spre bulevard, sau spre plaja mării. Bodruz îşi părăsi prietenul şi plecă grăbit. In drum se abătu la o cofetărie şi luă o cutie de bomboane. Apoi urcă pe o stradă la deal până ce dete de locuinţa colegului său Dionisie, pe care ştia sigur că nu-l va găsi acasă.

La cea dintâi ciocănitură, uşa se deschise şi în cadrul ei apăru o femeie îmbrăcată pentru oraş.

— „Sunteţi pe punctul de a pleca... Ce rău îmi pare!..."

— „Mă duceam la vecernie, dar încă am vreme! Poftiţi!

Bodruz stătu pe un scaun şi privi la femeia care 'n faţa oglinzei îşi aşeza şuviţele de păr sub o pălărioară de o mare simplicitate.

Şi se'nfioră. Corpul ei înalt era numai nervi. La cea mai mică mişcare a mânilor, tremura ca o gelatină pe toată întinderea. Picioarele cu glesne subţiri, de credeai că stau să se frângă, lunecau par'că fără să atingă podelele, iar din ovalul lung şi slăbit al feţei

www.ziuaconstanta.ro

doi ochi negri, cari se forțau să pară veseli, răspândeau împrejur un nimb de vrajă.

— „Am auzit despre nenorocirile pe care încă trebuie să le îndurați din partea..."

Femeia se 'ntoarse mirată și revoltată.

— „Nenorociri ?... Eu ?..."

— „Vorbeam... Purtarea soțului Dv., adică... Țineam să vă spun că mie cel dintâi mi-a părut rău..."

— „Ei, Domnule Bodruz, dar lumea vorbește !... Eu nu sunt femeia care să bat străzile orașului, ca să văd singură dacă e adevărat ceea ce spune lumea !... Intre pereții acestui cămin soțul meu se poartă cum trebuie !... Asta e tot ce mă interesează !..."

Mosafirul privi răbdător în podele.

— „Admir sacrificiul pe care-l faceți... Este chiar frumos !... Ar fi timpul să vă 'ntrebați dacă-l faceți pentru cineva care merită !...

Ochii femeei scânteiară.

— „Domnule !... Aș crede că sunteți pe punctul să 'ndrăzniți prea mult !...

După aceasta își chemă copilul și-i potrivi hăinuța.

Bodruz fu nevoit să-și ia rămas bun. Dar pe drum îl cuprinse o adâncă desperare. Lucrurile luaseră o întorsătură cum nu se așteptase.

— „Straşnică femee !..." își șopti el cu tristă admirație. „N'am fost destul de abil !... Dar nici n'ar trebui să pierd minunata ocasie care mi se prezintă !... Voiu întrebuința toate mijloacele ca s'o despart de soț !... La rigoare... o să-l rog și pe părintele Epifan !..."

Fără să vrea, își întoarse privirile către turnurile cele subțiri ale bisericei Sfinții Impărați. Soarele care scăpătase într' apus, frângea ultimele raze pe argintul celor trei cruci, iar din depărtare se părea că trei luceferi coborâseră pe coperișul bisericei în care părintele Epifan citea în cartea lui minunată.

„ —Da !..." cugetă întru sine Bodruz ; „nu strică s'o 'ncerc și pe asta ! Părintele Epifan îmi e doar prieten și aș putea să-i spun o taină..."

Bodruz se 'ndreptă către micul restaurant unde obișnuia să mânânce. După un colț însă, se 'ntâlni piept în piept cu Deliu.

Amândoi se opriră.

— „Bine că te-am prins, Domnișorule !... De la o vreme plutești în alte sfere și nu te mai poate găsi singur nici un creștin prin oraș ! Nu vrei să-mi faci plăcerea unui pahar ?..."

— „N'am nimic de zis împotrivă !..."

Au intrat în grădinița restaurantului și au cerut o jumătate, pe care au băut-o la repezeală. Apoi mai cerură una și luară și un mizilic.

— „Bine !... Zic și eu că-i bine !... Te felicit cu toată inima !..."

Deliu se roși puțin.

— „Felicitări !... Dar pentru ce lucru extraordinar ?..."

www.ziuaconstanta.ro

— „Te-ascunzi după deget!... E vorba de noua ta cucerire! Cunosc în oraș cel puțin zece becheri, cari jinduiesc norocul tău!..."

— „Dragă... Poate că te grăbești..."

— „Așa spune tot omul în asemenea împrejurări! Dar... în fine! Eu cred că nu se poate să faci mai bine! Un intelectual ca tine să trăiască..."

— „Nu mă pot hotărâ. Nici nu e ușor. Poate să fie numai un capriciu."

— „Stai la'ndoială?... Ții să rămâi tot cu... Mă!... Ți-o suflă, mă!... Dar... te privește! Nu-i treaba mea să mă vâr în asemenea lucruri!... Fă, dragă, ceea ce-ți comandă inima!..."

Și pentru ca efectul vorbelor să fie mai adânc, plăti consumația și se despărți.

Deliu își continuă drumul și cugetă mult la vorbele prietenului. Îi dăduse să'nțeleagă că ar face bine. Avea multă dreptate. Știa el că Antonia era o bună gospodină, dar... numai de bucătăreasă avea el nevoie?... Desigur că-i trebuia ceva mai mult. La etatea la care se găsea, simțea necesitatea să aibă o nevastă tânără, care să se'nvârtească 'mprejurul lui ca o sfârlează, fiindcă simțea tot mai mult că'mbătrânește. Antonia era o bună gospodină, de sigur, dar n'avea spirit de inițiativă și nu era totdeauna inteligentă.

Mai întâi, avea idei ciudate despre modă și se'mbrăca așa cum credea ea. Și-apoi se'mbuzna la vorbele de spirit ale oamenilor politici. Mai ales această ultimă meteahnă i-a răpit multe relații și l-a făcut să piardă multe combinații.

Pentru aceste motive se simția lipsit de orice răspundere că o lasă.

Cealaltă?... Cu totul altfel! Avea temperament, nu glumă!

Ce rău făcuse că s'a supărat în noaptea aceea... Avusese dreptate biata fată! Cinstită și simțitoare cum e ea, cum să vază lumea că ține pe un bărbat zi și noapte?... Putea el să stea numai în casă toată ziua?...

Da. Trebuia să meargă și să-și ceară iertare. Se hotărâ repede.

Dar acest gând îl surprinse tocmai când era pe strada casei lui. Gândi să între puțin în casă, dar se răzgândi. Ce avea să mai caute acolo?... Femea cu care se'ntovărășise pe drumul greu al vieții, ea singură făcuse toate sforțările pentru ca să-și creeze o năprasnică indiferență în sufletul lui.

Așa a vrut, așa a făcut. Cât îi era de streină acum!...

Cugetând astfel, ajunse în dreptul porții.

Ce o fi însemnând asta?... Privind cu coada ochiului către casă, văzu casa scufundată în întuneric desăvârșit. Nici măcar candela din dormitor nu-și mai fâlfâia stropul ei de lumină.

Simți că bătăile inimei devin mai repezi și că respirația este mai profundă.

Ce s'a'ntâmplat?...

www.ziuaconstanta.ro

Puse mâna pe poartă şi'ntr'un suflet fu la uşa antreului. Era închisă cu cheia pe dinafară.

Unde să fi plecat Antonia?... La vremea asta, n'avea obiceiul să plece de-acasă.

Intr'o clipă 'şi aminti purtarea lui urâtă... Şi dintr'odată simţi că se zguduie ceva în inima lui.

— „Să fi plecat..."

Deschise uşa cu cheia lui, şi făcu lumină. Cercetă hainele şi rufăria. Nimic nu fuse mişcat.

— „Atunci... şi-a găsit un prieten..."

Gândul acesta îi urcă tot sângele la cap. Involuntar îşi pipăi buzunarul de la spatele pantalonului.

— „Hm!... De-a fi aşa cum gândesc eu, atunci... Muiere ticăloasă!... S'a terminat cu tine!..."

Şi'n prada unei extraordinare nelinişti rămase acasă.

III.

Când Antonia intră în biserică, nu mai era nimeni. Câteva lumânările ardeau în faţa icoanelor, iar câteva candele îşi tremurau lumina luptând zădarnic să străbată întunericul de sub boltă. Paşii ei sfielnici şi ai copilului produseră în tăcerea templului un susur pe care înalta boltă îl trimetea înmiit în jos.

Femeia avu un fior nervos, ca un val de căldură care cobora în lungul spinării.

Ea aprinse două lumânări, sărută şi ajută şi copilului să sărute icoanele din amândouă părţile uşei împărăteşti, apoi întredeschise uşa mică din stânga altarului.

Nu se vedea nimeni acolo. Doar de undeva răsbătea un şopot slab, un glas domol de izvor câmpenesc.

Câteva clipe i se părură mai lungi decât anii.

Preotul veni şi-i întinse dreapta, pe care femeia o sărută îndoindu-şi genunchii. Apoi bătrânul slujitor al templului şezu în cea mai apropiată strană şi-şi şterse ochii umezi.

Era un om înalt, părintele călugăr Epifan. Trupul şi faţa lui erau slabe, dar privirile lui erau senine, mişcările corpului precise, iar pielea lui fără zbârcituri arăta pe omul deplin împăcat întru sine.

— „Părinte, am venit să cer un sfat la vreme de grea cumpănă şi să caut sprijinul lui Dumnezeu într'o nenorocire!..,"

Glasul îi tremura, iar ochii i-au umplut obrazul de rouă.

Preotul oftă.

— „Durerile lumeşti sunt trecătoare, cum trecători sunt oamenii cari le fac!... Stăruitoare'n vecii vecilor nu e decât îndurarea lui Dumnezeu!..."

— „Părinte, sunt o femeie nenorocită în căsnicie!..."

— „Credinţa în Mântuitorul este ţărm de fericire!..." Spune, fica mea, tot ce ai pe suflet! Nu uita: aici sunt eu, d-ta, copilul d-tale, iar de-asupra noastră Dumnezeu, care ne judecă pe toţi!..."

www.ziuaconstanta.ro

Şi cum luă această hotărâre, sufletul i se linişti şi dormi ne'n-tors până dimineaţă.

Reconfortat şi mulţumit ca omul care după multe rătăciri îşi găseşte drumul, îşi îndeplini datoriile către slujbă cu o deosebită bucurie. Toţi elevii ştiură lecţia, căci Deliu avu răbdarea să-i scoată din încurcăturile lor momentane, iar explicările ce le făcu, ii dară o mare satisfacţie.

Spre seară, când auzi muzica de argint a clopotelor dela Sfinţii Impăraţi, Deliu merse repede la biserică.

Până la uşa bisericii îl stăpânise curiositatea şi interesul. Când insă păşi sub întunericul boltei, nu mai rămase nimic omenesc în sufletul lui. Dispăruse din amintirea lui imaginea femeei, pentru a cărei preocupare venise aici. Nici un gând lumesc nu intrase cu el. Toate au rămas dincolo de prag. Nici mersul apăsat de afară nu-l mai avea : pasul lui aluneca uşor pe pietrele de jos, dar zgomotul uşor ce-l făceau tălpile se pierdea în sus, se izbea de boltă şi se'n-torcea peste capul lui, întărit ca o mustrare cerească. Iar luminiţile celor câteva candele dela catapiteasmă tremurau şi, biruind intune-ricul uneori, luminau sfintele chipuri zugrăvite sus.

Şi dintr'odată sufletul său, inşiretlit prin contact cu o lume rea se simţi stăpânit de o mare sinceritate. Lumânărelele din faţa icoanelor i se părură că sunt nişte ochi cari luptau să biruie intunericul din sufletul său.

Şi greşeala ii apăru in toată goliciunea ei. Pentru întâiaş dată în viaţă, în această biserică întunecată şi pustie, ii vui urechile sub stăruinţa unui simţământ de ruşine.

— „Fiule, am cugetat la impasul pe care vrei să-l faci... Cred că este... o... rătăcire..."

— „Da, Părinte!... Astăzi văd şi eu că-i rătăcire..."

— „Cu toate astea, am să-ţi spun deschis fructul gândirei mele!... Dacă Dumneata ai fost până astăzi acolo..." şi-i arătă cu preciziune direcţia în care era casa Paulei, „dacă ai fost acolo numai noaptea, du-te odată şi ziua, că Dumnezeu a făcut soarele numai ca tot omul să poată vedea mai bine lucrurile. Dacă ai fost numai ziua, nu strică să te duci odată şi noaptea ; iar dacă ai fost şi ziua, şi noaptea şi n'ai văzut nimic, atunci sfatul meu singur nu te poate lumina. Nimic nu-ţi poate fi de folos, dacă n'ai lumina ochilor şi a minţii!..."

Zicând acestea, ii întinse mâna şi dispăru in altar.

Dionisie se'mpleteci zăpăcit sub boltă şi ieşi afară. Aerul cel răcoros al serei îl trezi. Din adâncul inimei lui năvăli un val de sânge în obraz şi un crivăţ de turbată mânie în contra preotului.

— „Şarlatanul!... Numai pentru atâta lucru să mă scoată el din casă?..."

Aşteptase s'audă lucruri precise, acuzaţiuni... Şi când colo... Fleacuri!..."

Mâncarea îi fu agitată. Sufletul lui nu mai primea nimic. Merse

www.ziuaconstanta.ro

în oraș, cu gândul să bea vin mult, ca să-și adoarmă gândurile capului, dar nu putu decât să guste un pahar din toată jumătatea pe care o comandase.

Acasă cercă să doarmă. Dar nu fu chip să'nchidă un ochiu.

— „Șarlatan !... Șarlatan bătrân !... Și eu... ce prost !... Să dau în mintea muierilor și să cer sfat dela un... dobitoc !...“

Dar îi veni în minte fața descompusă a Paulei, atunci, în acea dimineață... Ba, de data asta, din adâncul conștiinței lui adormite, se ridicau în lumină alte amănunte, peste care trecuse cu multă ușurință până atunci.

Așa, odată, a văzut la marginea patului, jos pe podele, mucuri de țigări „meseriaș“. Cine le fumase ?... Apoi își aminti că pe Bulevard, într'o după amiază, își trase iute mâna de sub brațul lui și se tulbură trecând prin dreptul unui sergent major de gardiști. Acuma de-abea înțelegea recomandația să se ferească de gardistul de pe stradă.

— „Mi se pare că... vorbele părintelui Epifan au destul înțeles !... Am să mă duc odată și ziua !...“

In după amiaza zilei următoare luă drumul bine cunoscut. La Paula geamul era deschis. Știa că este acasă și intră fără să mai bată. Fata-l primi cu multă surprindere.

— „Hei !... Domnișorule !... Dar așa se vine ?... Ziua'n amiaza mare ca să te vadă vecinii ?... Și ce-i mutra asta ?... Ori s'a'ntâmplat ceva ?...“

Deliu făcu pe desperatul. El șezu pe marginea patului și-și pironi ochii în podele.

— „Firește !... Am rupt-o cu cealaltă !... Și pentru totdeauna !... Acum se cheamă că sunt numai al tău pe lumea asta !... Până se va libera casa de boclucurile nevestei m' am hotărât să stau la tine !... Și... iată : am venit !...“

Vestea nu păru să o bucure. Brațele ei cele moi nu i se mai încolăciră împrejurul gâtului.

Ridică ochii și privi la ea. Ce față rece...

— „Și copilul cine-l crește ?...“

— „Eu !...“

— „Dar ei îi dai pensie alimentară ?...“

— „Două mii de lei pe lună !...“

— „Hm !... Asta-i prost !... Dar eu cu ce rămân ?...“

— „Nu-i mare pagubă, dragă ! O să mai iau câteva ore în „plus“...“

— „Oricum, dragă, numai cu leafa... Trebue să găsești un chip ca să mă... asiguri într'un fel...“

— „Dar peste cel mult trei luni ne vom fi căsătorit !...“

— „Asta nu-i nici o garanție !... După ce-ți vei face gusturile cu mine, n'o să-mi dai cu piciorul cum îi dai ăștia ?... Mai întâi să mă asiguri !...“

www.ziuaconstanta.ro

Dionisie o privi lung. Asta să fie fata care de atâtea ori îi jurase dragoste desinteresată ?

Totuşi, zâmbi liniştit.

— „Nu-i mare lucru să te asigur ! Aşa de pildă... la Dacia, pentru vr'o două sute de mii... ce zici ?..."

— „Nu aşa, Domnişorule !... Să-mi faci mie casa vânzătoare !..."

Deliu îşi aminti de fetişoara care-i spusese de-atâtea ori că nu'nţelege ce fel e dragostea precupeţită. El se stăpâni şi se lăsă dus mai departe pe drumul început.

— „In definitiv, ori a ta, ori a mea, dacă ne căsătorim, nu e tot una ?... Am toată încrederea în tine !... Uite o sută de lei : du-te şi cumpără coli timbrate pentru act ! Dar formalităţile, taxele şi avocatul, te privesc !..."

— „Las'! Cunosc eu pe cineva care nu-mi ia bani !..."

— „Vezi, dragă, să treacă totul cât mai neobservat ! Să nu afle lumea..."

De-abea acum îi sări Paula de gât şi-l sărută.

— „Vezi ?... Ştiam eu că eşti băiat drăguţ !..."

Repede închise geamul, îşi îndesă pălăria peste părul zbârlit şi'mbrăcă un taior peste capotul murdar. Apoi sări veselă peste prag.

Când pasul ei nu se mai auzi răsunând pe caldarâm, Dionisie se ridică de pe pat. Abea fusese 'nchis geamul de-o clipă şi aerul camerei devenise de nesuferit.

Un miros acru şi'nţepător părea să vie de către cutia lavoa-rului. Deliu se plecă şi o deschise, dar se retrase cu scârbă şi cu piciorul izbi uşa la loc.

Ridică cearşaful dela pat şi privi dedesupt. Gunoiul de mai multe luni fusese cu grijă măturat acolo. Peste gunoi era ligheanul in care-şi spălase de multe ori ochii. Acum era pe jumătate plin cu zoi galbene, cu resturi de mezeluri, fărămături de pâine şi mucuri de ţigări proaste. Alături erau o pereche de bocanci cu ţinte pe margini, două jambiere cafenii, foarte ferfeniţă şi o rufă de om care asudă din greu.

Cu multă scârbă scoase totul la lumină şi plecă frumuşel.

— „Bietul Părinte Epifan, ce sfat de inspiraţie Dumnezeească, mi-a dat !... Face să-l recunosc larg !..."

Privi la ceas. Incă nu era opt. Poate va fi la biserică.

Deliu iuţi pasul sub stăpânirea unei veselii care cerea o zgo-motoasă manifestare în afară.

Părintele Epifan tocmai răsucea cheia în uşa bisericei.

— „Bună seara, Părinte !"

Preotul zâmbi.

— „Aşa de grabă, fiule ?... Nu m'aşteptam să te văz chiar azi !.."

— „Sărut mâna, Părinte !... Minunat sfat !...

Şi plăcându-se ca să-i sărute mâna, îi strecură în palmă câteva hârtii.

www.ziuaconstanta.ro

— „Dar a fost aşa de preţios sfatul meu?...“ întrebă bătrânul, cercetând banii.

— „Extraordinar, Părinte!... M'a scăpat dintr'un ocean de primejdie şi murdărie!... N'am putere să preţuiesc sfatul la valoarea lui dreaptă!... Dar îţi rămân veşnic îndatorat!...“

Deliu tăcu o vreme. Apoi reluă pe un ton de regret:

— „Vai, Părinte!... Ce era să fac!... Nu găsesc în limbă cuvinte cu care să mă batjocoresc!... Şi la etatea mea... Îmi e scârbă de mine!...“

— „Domnul a vrut, fiule, să nu rămână în gunoi două suflete care-şi puseseră nădejdea în El!...“

Până mai către casa preotului, Dionisie tăcu. In vremea asta exuberanta veselie de mai înainte puse iar stăpânire pe sufletul lui.

— „Părinţele, dacă nu-i cu supărare... cum de-ai ajuns la... meseria asta?...“

Bătrânul tuşi sec de câteva ori. Deliu simţi că vorbele acestea l-au jignit şi cercă să'ndrepte lucrurile.

— „...adică... la puterea asta pe care o ai!...“

Bătrânul preot zâmbi cu bunătate şi vorbi cu înţeleaptă linişte.

— „Fiule!... Dumneata eşti un om cu mai multă învăţătură ca mine. Am să-ţi spun cum: oamenii m'au silit şi datoria mea m'a'nvăţat!

„Vine la mine o femeie cu un copilaş de mână, cade în faţa altarului şi cu lacrămi de nestăvilită durere, îmi spune:

— „Părinte, bărbatul meu vrea să mă părăsească după zece ani!... Mă lasă cu un copil pe drumuri!... Roagă-te lui Dumnezeu ca să mi-l întoarcă!...“

„Eu am socotit că timpul îndreaptă multe rătăciri, că domoleşte sângele cel ferbinte al trupului şi că bărbatul se va întoarce la cămin cum se'ntoarce vrabia la adăpostul straşinei, în frigul toamnei. Sau că nevasta îşi va găsi un rost mai bun... In sfârşit!... Ea cere sprijinul lui Dumnezeu!... Ce vrei Dumneata?,.. Să-i spun că Dumnezeul în care crede ea, e neputincios, ori nedrept? Că nu poate s'o ajute la o vreme de mare cumpănă?... Dar este cu putinţă să fiu eu atâta de nepriceput?... Ar fi însemnat s'o'mping de timpuriu pe calea primejdioasă a desperării şi să distrug tot ce are sufletul omenesc mai mult decât vitele dela jug: credinţa!...“

„Unul îmi cere soţia, altul lucrurile care i s'au furat, alţii sănătatea zdruncinată...“

„O!... Dar câte nu sunt durerile acestei lumi...

„M'ai sfătui Dumneata să pun mâna pe toiag şi să-i gonesc de la nădejdea Dumnezeului nostru?...

„Ori aş face aşa, ori aş tăia funia de care s'au agăţat nişte naufragiaţi, n'ar fi aceeaş crimă oribilă?...

„Nu gura mea, fiule, va defăima puterea Celui care'n veci rămâne *Atotputernicul!...*“

Părintele Epifan tăcu. Vorbind aşa, au ajuns la portiţa casei.

www.ziuaconstanta.ro

— „Da, Părinte!... N'am s'ascund nimic: soţul meu vrea să mă lase după douăzeci de ani de căsnicie... Nu mai mă place!"

— „Copila mea, eu am să mă rog Puternicului Stăpân ca să-l întoarcă dintr'o rătăcire aşa de grea. Dar trebue să'ntăreşti ruga mea prin nestrămutată credinţă în ajutorul Lui! Poţi face asemenea lucru?..."

In sufletul obijduitei coborâ o neaşteptată putere şi faţa i se luminâ de o puternică speranţă.

— „Da, Părinte, pot!..."

Atunci bătrânul merse'n altar şi apăru în uşa de la mijloc. El aruncă patrafirul peste capetele plecate şi, sub lumina fâlfâindă a unei lumânărele din care picura ceară fierbinte, citi o rugăciune dintr'o carte cu file groase şi galbene ca de pergament.

Apoi veni iarăşi în strană.

— „Să nu uiţi ce-ai făgăduit!... Toată nădejdea biruinţei este numai la Cel de sus!..."

Antonia sărută mâna Preotului şi-i strecură o hârtie bine împăturită.

— „Părinte!... Ar strica dacă aş aduce eu o rufă ca să i-o citeşti?..."

— „Rău nu-i!..."

— „Aş face şi o slujbă în casă..."

— „Asta negreşit!... E tot ce poate fi mai bun!... Pentru că numai necuratul, care s'a'ncuibat în casa voastră, a putut unelti atâta rău!..."

Antonia se'ntoarse acasă. Avea pasul sigur şi sufletul uşor. Pe drum copilul, care stătuse 'n biserică toată vremea cu mintea încordată ca să'nţeleagă ceva, obosise. Mama trebui să-l ia'n braţe.

Mititelul înţelesese mult.

— „Are să vie tăticu iar la noi?..."

— „Dacă te rogi şi tu lui Dumnezeu..."

— „Dar nu vreau să mai plece de la masă..."

In urma lor preotul stinse câteva lumânări care ajunseseră la capăt. Se pregătea să stingă şi candelele care mai luminau biserica, pentru ca s'o'nchidă şi să plece, când un pas grăbit şi răsunător îl făcu să se'ntoarcă spre intrare.

— „Sărut mâna, Părinte!..."

— „Ce durere ai pe sufletel, oiţa taichii?..."

O tânără măruntă şi grăsulie se oprise 'n faţa lui. Cu obrajii stacojii, ea ţinea poşeta într'o mână, iar cu cealaltă sta gata s'o deschidă.

— „Părinte, aş ruga să faceţi o rugăciune şi pentru mine..."

— „Face taica şi două!... Dar pentru matale, mai înainte de toate, ar trebui un băiat voinicuţ,.. L-ai găsit?..."

— „Găsit, Părinte, dar... să vedeţi... tocmai aici e chestia! Ar cam avea unele încurcături..."

Preotul o privi drept în ochi.

— „O fi... însurat?..."

www.ziuaconstanta.ro

— „Tocmai !... Ne'nțelesesem să ne luăm, dar acum s'a răz=gândit îmi pare !... Așa că v'aș ruga..."

— „Legătura dintre bărbat și femeie este sfântă, iar cei ce o strică, nu fac pe placul lui Dumnezeu !...."

— „Dar nevasta lui e o toantă și=i face omului zile fripte ! Dacă nu mă ia pe mine, are să'ncapă pe cine știe ce mâni..."

— „Ei, dacă e așa, se schimbă lucrurile !..."

— „Așa este !... De=aceea am gândit să faceți o rugăciune și pentru fericirea mea !..."

— „Să ne rugăm Sfintei Maria din Magdala, cea cu nestră=mutată credință în Mântuitorul !..."

— „Cred, Părinte, că ar ajuta mult să citești o haină de=a lui... S'ar gândi poate mai deseori la mine..."

— „Nu crezi rău !..."

Tânăra plecă voioasă. Pe urma ei Preotul stinse candelele și pe'ntuneric ieși afară, închise ușa și se'ndreptă spre casa lui de către maginea orașului. Dar nu departe îl ajunse cineva din urmă.

— „Sărutăm dreapta, Prea Cucernice !..."

— „Domnul cu tine, fiule !..."

— „Veneam chiar la Sfinția ta, Părinte Epifan !... Aș dori un sprijin într'o chestiune delicată, de care atârnă fericirea vieții mele.

— „Tot ce Dumnezeu permite, fac pentru Dumneata, Domnule Bodruz !..."

Și se depărtară vorbind încet.

IV.

Deschizând ușa gospodăriei sale, Antonia își găsi soțul în prada unei groaznice enervări.

— „Unde ai fost tu la vremea asta ?..." se răsti el aspru. Dar în adâncul sufletului său simțea că se așează o liniștitoare pace, vă=zând=o că intră.

— „M'am dus la vecernie să=mi spun durerea lui Dumnezeu, că'n casă... n'are cine să mă asculte !..."

Soțul nu mai îndrăzni un cuvânt. Ochii ei mari și senini, fruntea 'ntinsă, glasul domol și hotărât îi umpleau sufletul de fiori.

Oare ce=și va fi pus în gând ?...

In vremea mesei își spionă cele mai mici gesturi. Se temea să nu o jignească. Gândi că=i fusese tovarășă bună vremuri lungi și grele și, dacă împrejurările îl silesc, să nu se despartă ca doi dușmani.

După cină aștepță răbdător cafeaua, o sorbi domol ca'n vremile bune, apoi își luă pălăria.

— „Mă duc să=mi cumpăr țigări !... Să nu'nchizi ușa !..."

Ea nu=i răspunse. Luă copilul în brațe și=l culcă'n pătucul lui, apoi aprinse candela dela icoană și șopti cuvinte de mulțumire către Cel Atot Puternic.

Dionisie cugetase într'adevăr să meargă până la cea mai apro=

www.ziuaconstanta.ro

piată tutungerie şi-apoi să se'ntoarcă, dar fără să-şi dea seama, se trezi pe strada unde sta Paula.

Gândurile i se'ntoarseră înapoi, către ultima vizită ce i-o făcuse. Pentru ce mutra aceea îngrozită ?... Frica de gazdă ?... Dar a fost cu putinţă să doarmă luni de zile acolo şi să nu-l fi simţit proprietarul ?... Doar ştia tot oraşul despre legătura lor !... Altceva trebuia să fie la mijloc !... Şi pentru ce-i recomanda să se ferească de gardistul din post ?....

Ajuns în dreptul casei, aruncă o privire piezişă către geam : era lumină. Trecu însă mai departe şi cotind de mai multe ori, se'ntoarse acasă mai de timpuriu decât gândise.

Din adâncul gândurilor ei, Antonia nu-şi putu stăpâni mirarea.

— „Rugăciunea părintelui Epifan..." gândi ea, „are urmări !..." Şi repezi către icoană o privire de mulţumire.

In seara aceea şi'n dimineaţa următoare gospodina avu surpriza să nu audă nici un cuvânt urât. Şi avu mai multă încredere în viitor.

— „Trebuie numaidecât să fac şi o sfeştanie în casă !..."

In dimineaţa următoare, împreună cu o femeie mai nevoiaşe din vecinătate, scoase lucrurile în curte şi răzui bine pereţii camerelor. Apoi aşeză şabloanele cumpărate şi zugrăviră cameră cu cameră, fiecare în alt chip şi'n alte culori. Apoi schimbă şi destinaţia camerelor: bucătăria fu aşezată în locul dormitorului, care n'avea nici lumină, nici orizont. In vechea bucătărie, care cu un geam da'n strada plină de veselă mişcare, iar cu altul în curtea destul de largă, rândui dormitorul. Biroul şi biblioteca fură mutate în holl, din camera copilului.

La prânz soţul nu ştiu nimic despre aceste transformări. El nici nu intră în casă, căci prânziră afară, în umbra casei.

La plecare, nevasta-i spuse :

— „Diseară între 6 şi 7 am chemat pe părintele Epifan dela Sfinţii Impăraţi ca să facă o slujbă în casă. Ar fi frumos din partea ta ca să nu lipseşti, măcar numai în împrejurarea asta !..."

— „Bine !..." răspunse scurt soţul.

După luni de zile, era prima dată când răspundea afirmativ la o rugăciune a ei. Şi se bucură şi mai mult.

Soţul se ţinu de cuvânt. Dar ce surpriză în casă !... Când pătrunse în holl şi dădu cu ochii de biblioteca plină de cărţi legate, rămase o clipă înţepenit pe loc.

— „Ce minunată ideie să aşezi biblioteca aici !... E impunător !..."

La şase tocmai veni şi părintele Epifan. Cu gesturi domoale el pregăti slujba, pe care o rosti cu o intonaţie şi cu o simplicitate care zgudui pe Dionisie. Bătrânul citi rugăciuni despre legătura făcută de Dumnezeu între bărbat şi femeie, despre păcatul celui care rupe o asemenea lucrare divină şi despre alte lucruri, care impresionară profund pe ascultători.

www.ziuaconstanta.ro

Meşteşugita mână a gospodinei aşezase în sufragerie şi o masă, pe care părintele Epifan se simţi dator să o binecuvinteze. Iar după câteva pahăruţe de vin, Deliu se simţi dator să plătească el însuşi slujba şi ceru voie să-l conducă până la biserică.

La 'nceput au mers tăcuţi. Apoi vorbiră banalităţi despre politica locală. Şi iarăşi tăcură o vreme. In mai multe rânduri Deliu voi să-i spuie ceva. Preotul simţi aceasta şi rări pasul.

După un colţ, se văzu silueta elegantă a bisericei.

— „Părinte!... M'aş ruga de Sfinţia ta... Ca om mai bătrân şi cu mai multă pătrundere a sufletului omenesc, poate că m'aţi ajuta cu un sfat... Pentrucă... dela o vreme, mă găsesc la o răspântie: Mi se pare că n'aş mai putea duce jugul unei căsnicii nepotrivite. Cred să fi găsit o persoană, care să-mi deschidă perspective noi în viaţă..."

— „Inţeleg!... Inţeleg bine, fiule! Ai vrea un sfat care să-ţi lumineze mintea. Numai că asemenea lumină nu se poate da cu uşurinţa cu care răspunzi unui strein ce te întreabă despre o stradă oarecare, sau aşa cum arunci un ban unui cerşetor în faţa porţii!... Adastă, fiule, ca mai întâi să stau de vorbă singur cu inima mea, apoi, împreună cu ea, cu Dumnezeu, singurul dela care ne vine lumina adevărată!... La ceas de vecernie, treci mâne, sau poimâne pe a biserică şi vei asculta o vorbă hotărâta!..."

Preotul îi strânse mâna şi plecă în biserică. Dionisie se'ntoarse acasă. Îi părea rău de vorba stricată. Ce lucru mare era să zică aşa, ori aşa?... De ce s'a 'nconjurat de atâta taină?... Să'ntrebe pe Dumnezeu!... Hm!... Asta s'o creadă o boaită de călugăr ca el!... Şi cum l-a insultat când i-a spus că un sfat nu se aruncă în tocmai ca un ban în căciula unui cerşetor în faţa porţii. Erau chiar în faţa porţii bisericei, prin urmare... ar însemna că cerşetorise...

Ce greşeală mare a făcut!

Să se ducă să ceară sfat la el muierile cu mintea lor neroadă, nu el, un intelectual de forţă!

Cugetând astfel, Deliu ajunse în oraş, luă o bere în centru şi se'ntoarse acasă şi se culcă repede, că se şi simţea obosit.

Dar parcă fu chip să aţipească... Roiuri de gânduri îl înţepau şi-l sileau să se sucească în aşternut.

— „Dece să fi spus părintele Epifan aşa?..."

Tonul vocei lui avusese modulări ciudate. Ba a făcut şi cu mâna un gest, care da de'nţeles... Desigur! Popii ăştia primesc spovedanii, iar proastele de muieri spun toate câte le au pe inimă.

Sigur că şi Paula se va fi spovedit la el.

Şi iarăşi îşi aduse aminte de scena din dimineaţa aceea, când fu vorba să rămâie la ea şi peste zi. De ce-a făcut mutra aceea aşa de acră?...

— „Ai dracului mai sunt şi popii ăştia!..." socoti Dionisie întru sine. „Iţi pot face uneori servicii neuitate!... Sunt sigur că voiu afla adevărul!... Mâine pe seară mă duc la biserică!..."

www.ziuaconstanta.ro

Profesornl Dionisie Deliu se simți umilit și rușinat. Nu găsi nici o vorbă de spus. Nu crezuse nici odată, că un om așa de simplu la 'nfățișare, ca părintele Epifan, ar fi putut să-i dea un răspuns...

Dar, hotărât lucru !... Părintele Epifan era inspiratul lui Dumnezeu !

— „Să fie cu iertăciune, Părinte !..."

Deliu sărută mâna bătrânului și se'ntoarse fulburat către căsuța lui.

București, Aprilie 1935. **Mihail I. Pricopie**

www.ziuaconstanta.ro

STROFE ODICE DIN HORAŢIU

I.

Cu ederă pe fruntea gânditoare
Sunt pus în rândurile zeilor, iar corul
Cu satirii şi nimfele uşoare,
Pădurea... mă despart de tot poporul.

E de ajuns ca muze dragi şi bune
Să însoţească versul lirei mele,
Şi dacă printre lirici mă vei pune
Am să ajung cu creştetul la stele.

(Finalul odei 1, I).

II.

Regină Calliope, lin coboară
Şi zi din flaut lunga melodie,
Sau însoţeşte vocea ta zglobie
Cu acordări pe strune de chitară.

O auziţi ? Sau numai mi se pare,
Cuprins de visuri, cum ascult alene
Şi rătăcesc prin sacrele poene
Cu vânturi şi cu ape de izvoare ?

Copil fiind, am adormit odată —
Trudit de joc — pe multele Voltur,
Iar nişte porumbiţe dimprejur
M'au învelit cu frunza scuturată...

Şi mult s'au minunat sătenii mei
Cum a putut să doarmă, fără frică
De vipere şi urşi, fiinţa mică
Proteguită doar de mirt şi zei.

(4, III).

www.ziuaconstanta.ro

III.

Da. Mâine o furtună stârnită de Eur
Va învăli tot ţărmul cu alge verzi şi foi
Din arborii pădurii, dacă mi-a fost augur
Ce nu înşală, cioara bătrână, pentru ploi.

Cât poţi şi mai e timpul, tu — Aelius — aruncă
În vatră lemne: mâine, pe zeii voştri buni,
Înconjurat de sclavii scutiţi o zi de muncă,
Tu să-i cinsteşti cu vin şi un porc de două luni.

(17, III).

ODA TALIARHULUI

Vezi cum se urcă alb de nea spre cer
Soracte, iar pădurile trudite
Se pleacă sub povară, când — de ger —
Chiar fluviile stau încremenite.

Tu, Taliarhe, viscolul de iarnă
Înmoaie-l punând lemne în cămin,
Din amfora sabină apoi toarnă
Un vin de patru ani, toarnă din plin.

Rămâi sub straja zeilor divini
Ce-au potolit o mare biciuită
De vânturi...
Chiparoşii sunt senini
Şi vechii frasini nu se mai agită.

Nu întreba ce, mâine, va mai fi!
Socoate-o pe oricare dintre zile
Un dar al soartei. Nu dispreţui
Nici dragostea, nici horele, copile,

Cât încă bătrâneţea e departe.
Acum e vremea dulcilor şoptiri,
Sub seară, pe câmpiile lui Marte.
La ora hotărâtei întâlniri,

www.ziuaconstanta.ro

Acum răsună tainicul ungher
În râsetele vesele de fată,
Când tânărul îi ia un giuvaer
Din deget... de se lasă alintată.

LEUCONOEI

Nu căuta să ştii sfârşitul ce ni s'a dat, căci nu e voe,
Şi nici nu-l iscodi prin stele ca vechii magi, Leuconoe,
Să suferim, e mult mai bine, ori ce va fi. Sau că vor cerne
Mai multe ierni pe noi zăpada, sau cea din urmă dintre ierne

În stânci opuse potoleşte acum înfuriata mare.
Ia seama deci: strecoară vinul, măsoară clipa trecătoare
După lungimea năzuinţei. Stând la taifas, timpul hain
A şi fugit: petrece-ţi ziua şi'n „mâine" crezi cât mai puţin.

LUI DELLIUS

Adu-ţi aminte, Dellius, la fel —
În vremuri grele — cugetul să-ţi fie
Şi să păstrezi o fire de oţel
În orice insolentă veselie.

Căci ori ai dus un trai nefericit,
Ori te-ai făcut chefliu de sărbători
— Pe iarba primitoare zolănit —
Cu vinul scos din beci... Tot ai să mori.

De ce măreţul pin şi albul plop
Îşi împletesc umbriri ocrotitoare
Din ramuri verzi şi, apoi, cu ce scop
Prin vaduri saltă apele fugare?

Zi să-ţi aducă vin, parfum şi flori
Cu viaţă scurtă... flori de trandafir,
Cât vremea, vârsta, cele trei surori
Îţi vor mai toarce negrul vieţii fir,

www.ziuaconstanta.ro

Vei părăsi grădina cumpărată,
Pe care apa Tibrului o udă,
Şi vei lăsa urmaşului tău toată
Averea strânsă cu atâta trudă.

Nu-i pasă morţii, dacă tu ai fost
Bogat şi că descinzi din vechi domnii,
Ori un sărac şi neamul îţi e prost
Tot victima lui Pluto ai să fii

Pe toţi aceeaşi soartă ne încearcă...
Şi vor ieşi — acum sau mai târziu —
Din urnă sorţii noştri, iar o barcă
Ne va porni spre veşnicul pustiu.

Traducere de ***Ioan Micu.***

EŞTI FLACĂRĂ DE SOARE...

Eşti pulbere, eşti undă şi flacă de soare!
Că te vei stinge'n ele, de ce să te'nfioare?
Târî-vei după tine şi lumile din jur?
Răpi-vei floarea luncii şi aştrii din azur?
Când fi-vei întuneric, a lumilor contururi
În splendida lumină vor scânteia de-apururi!
Şi toate vor rămâne; iar tu, un fir de-oglindă,
În care nesfârşirea putea să se cuprindă,
Strop închegat din truda mileniilor stinse,
Te vei întoarce 'n sânul naturii necuprinse,
Înapoindu-i clipa şi forma ta de lut,
Oglinda 'n care firea pe sine s'a văzut.

Grigore Sălceanu.

www.ziuaconstanta.ro

LUMINA

Adânc mă cutremură noaptea !
Fiinţa=mi întreagă s'anină
De alba nădejde că mâine
Vedea=voiu un cer de lumină.

Se sfâşie vălul de besnă.
Lumina din nou fulgerând,
Se umplu de zâmbete ochii,
Dar noapte s'aşterne pe gând.

Căci nu voiu putea niciodată
Să ştiu pentru ce străluceşti,
Lumină ! Eşti însăşi nădejdea,
Şi totuşi, adânc mă 'ngrozeşti.

De ce=mi spui că ochii, în care
Odată zâmbind te=ai răsfrânt,
Sunt pulbere fără simţire,
Pe veci îngropată 'n pământ ?

Deapururi uitată sub lespezi
E azi Cleopatra, o, soare,
Ce 'n zori luminai frumuseţea=i
Pe treptele ninse de floare.

Grigore Sălceanu.

www.ziuaconstanta.ro

FALEZELE MĂRII NEGRE ÎNTRE CARMEN SYLVA ŞI SCHITU-COSTINEŞTI

I. Ca mai peste tot la Sud de capul Midia, podişul dobrogean se termină abrupt spre Mare şi între staţiunea balneară Carmen Sylva şi Schitu Costineşti. La capuri el arată faleze, încă vii, de lut cu baza de piatră, în care valurile scobesc pe alocuri bolţi de abraziune; iar în băile larg arcuite dintre capuri, faleze mai ales moarte, prinse de vegetaţie; sub ele terase false de surpare şi mai jos plăji nisipoase pline de alge.

Linia ţărmului nu e dreaptă, ci formează uşoare arcuiri spre uscat în dreptul stinselor sinclinale ale plăcii sarmatice şi capuri râpoase cu stânci ce se continuă şi sub mare în dreptul anticlinalelor aceleeaşi plăci care, dela N. la S., prezintă ondulaţiuni, precum am arătat într'un studiu anterior, după cum prezintă ondulaţiuni şi dela W. la E., evidenţiate prin profilele geologice ale regiunii.

E un ţărm care evoluează încă spre faza maturităţii depline.

In articolul „*Profile quaternare în falezele M. Negre*“ [1]) am arătat că, imediat deasupra stratelor sarmatice şi a argilei roşcate ce le acopere, se aştern, spre această lature a M. Negre, *depozitele eolice ale loessului*. Acestea sunt suprapuse în *4 orizonturi*, ce corespund celor 4 perioade climaterice aride şi reci ale timpurilor glaciare şi anume: Günz, Mindel, Riss şi Würm, despărţite între ele prin orizonturile sau brâele roşcate-cafenii ale perioadelor interglaciare corespunzătoare. Am mai arătat că în ultimul orizont de loess, Würm, se poate distinge clar, — de şi nu în tot lungul coastei —, un suborizont colorat mai slab în cărămiziu, care divide perioada glaciară şi loessul Würm în două subperioade: Würm I şi Würm II, întocmai ca în unele profile din stepele dela nordul M. Negre.

N'aş mai fi revenit asupra chestiunii, dacă nu mi s'ar fi exprimat oarecare îndoeli asupra existenţei primului orizont de loess, Günz,

---

[1]) In Bulet. Soc. R. R. de geografie 1933.

www.ziuaconstanta.ro

de la baza quaternarului şi dacă n'aş fi descoperit — mult mai clare de cât cele publicate în menţionatul articol, — alte două profile, în care evidenţa acestui prim orizont face imposibilă orice obiecţie şi certifică definitiv concluziile noastre anterioare.

Aceste două profile se găsesc:

1. Unul, lângă al doilea cap spre Sud de plaja cazinoului Carmen Sylva;

2. Celălalt, lângă primul cap spre Nord de punctul Pescăria Schitu-Costineşti.

II. **Profilul dela Sud de Carmen Sylva.** (Fig. I)

Faleza Mării are aci o înălţime de 19^{m}.50 şi cade vertical până la nivelul apei.

La bază ea este formată din 8 orizonturi sarmatice pe o grosime de 3^{m}.60, iar deasupra, peste un strat de argilă brun-roşcată, urmează 4 orizonturi de loess tipic, despărţite între ele de benzile colorate interglaciare, precum urmează:

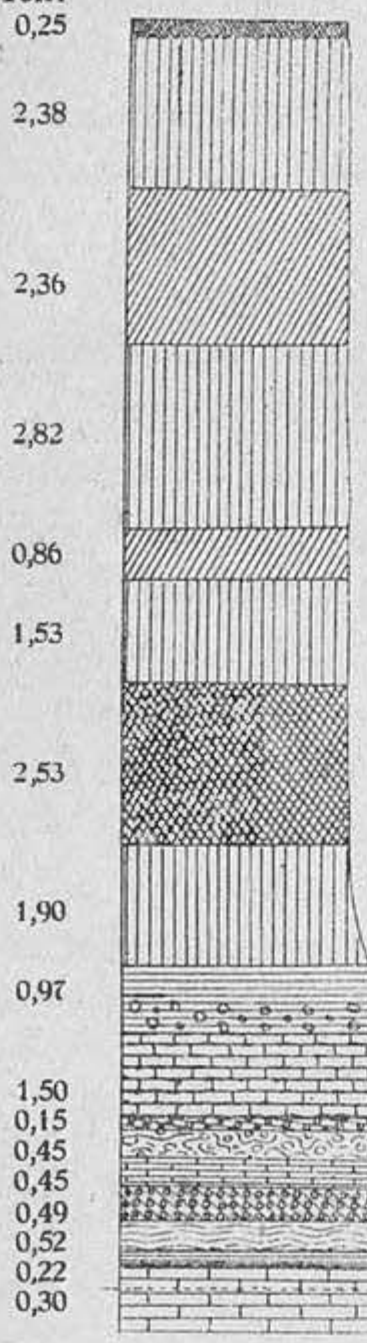

0^{m}.25 Sol negru actual.

2^{m}.38 *Loessul Würm.* Pe la mijlocul său, o bandă slab colorată în brun-roşcat îl desparte în două orizonturi: Würm I şi Würm II.

2^{m}.36 Orizontul interglaciar Riss-Würm, de culoare roşcată-cafenie.

2^{m}.82 *Loessul Riss*, de culoare gălbue.

0^{m}.86 Orizontul interglaciar Mindel-Riss, de culoare roşcată-cafenie.

1^{m}.53 *Loessul Mindel*, de culoare gălbue.

2^{m}.53 Orizontul interglaciar Günz-Mindel, de o culoare intensă cafenie-roşcată.

1^{m}.90 *Loessul Günz*, de culoare gălbue, cu pete albicioase de carbonaţi.

0^{m}.97 Argila roşcată de la baza quaternarului, conţinând în partea inferioară mulţi bulgări albicioşi-făinoşi de carbonat de calciu.

1^{m}.50 Plăci calcaroase sarmatice în strate orizontale, cu slabe intercalări de argilă roşcată.

Fig. 1.

www.ziuaconstanta.ro

Dobrogei. Relieful prea accidentat a înlesnit aci opera deflațiunii și a șiroirei, așa că loessul, chiar dacă se depunea, era spulberat în lunile secetoase și vântoase, sau era spălat de ploi în lunile mai bogate în precipitări. Deaceea vârfurile unor dealuri, cum sunt Heraclea, Denis-Tepe, Consul, Beș-Tepe etc., ne apar golașe și stâncoase; pe când unele pante din spre Dunăre nu prezintă de cât în adăposturile lor un singur loess, Würm, dar și acela astăzi pe cale de denudare, fiind ruinat prin șiroire de numeroase râpi.

2. Din cercetarea unei văi largi și puțin adânci, cu pante prelungi de podiș și acoperită de *toate* orizonturile de loess, cum este cea de la Schitu-Costinești, rezultă două concluzii:

a) Că eroziunea văii în stratele sarmatice era terminată înainte de depunerea loessurilor, care n'au făcut de cât să îmbrace în mantaua lor, mai mult sau mai puțin groasă, un relief pliocen, preexistent.

b) Că submersiunea văii s'a produs târziu de tot, la sfârșitul quaternarului, întrucât și baza ultimului loess stă în unele puncte sub nivelul Mării.

Evoluția laturei marine dobrogene e ceva mai deosebită de cât a celei dunărene. La Dunăre depozitele lacustre levantine acopere o buză înaltă de podiș între Rasova și Rusciuc pe o lărgime până la 10—15 km., iar văile râurilor spre vărsare taie depozitele pliocene și roca subjacentă pe o grosime de peste 80 și chiar peste 100^{m} până la un vechiu nivel de bază, care se găsește sub nivelul actual al Dunărei. Aceste văi înguste și adânci au fost sculptate, prin urmare, în quaternar. In scurt, văile largi din spre Mare ale platformei prebalcanice dobrogene, *acolo unde sunt acoperite de 4 loessuri,* au fost roase și terminate în pliocen, iar în quaternar au fost sedimentate, pe când cele din spre Dunăre abia în quaternar își capătă o adâncime mai importantă datorită unei eroziuni mai puternice.

De ce? Cauza stă în raporturile vechi de nivel ale podișului dobrogean față de nivelul de bază și în mișcările pe verticală ale scoarței, ce s'au îndeplinit aci mai târziu.

In pliocen, până la finele levantinului, latura din spre Marea Neagră era mai ridicată, iar Dobrogea se întindea până departe în Mare, oferind o suprafață continentală întinsă pentru sculptarea văilor fluviale, *astăzi submarine,* ale Dunărei, Casimcei, Mangaliei etc., precum am arătat-o și în altă parte; în timp ce latura din spre Muntenia era mai lăsată și acoperită în parte de apele lacului levantin, ale cărui depozite litorale se pot urmări pe suprafața, *astăzi înaltă,* a podișului dobrogean.

www.ziuaconstanta.ro

In quaternar însă raporturile de nivel se inversează: laturea din spre Mare se scufundă, câmpia răsăriteană dobrogeană se îneacă împreună cu văile sale fluviale, formând un larg şelf submarin; în timp ce laturea dunăreană se ridică cu un număr important de metri peste nivelul de bază, dând posibilitate râurilor să-şi roadă văi adânci în depozitele levantine ale podişului. Insăşi platforma podişului se diformează.

Aceste fenomene trebuesc distinse însă de o ultimă submersiune, care a transformat gurile văilor, pe ambele laturi ale Dobrogei, în golfuri şi mai apoi în limane. Această ultimă submersiune s'a realizat după depunerea ultimului loess, Würm.

Iată de ce socotim ca greşită interpretarea răposatului geograf A. Nordon şi a altora cari, ademeniţi de ideea preconcepută a eustatismului, s'au grăbit să nege mişcările epirogenetice şi diformarea platformelor dobrogene în quaternar, pentru care pledează şi atâtea alte argumente:

a) nivelul la care se găsesc depozitele litorale levantine în Dobrogea, Basarabia şi Carpaţi;

b) existenţa unei flexuri către M. Neagră, paralelă cu ţărmul Mării, descoperită de geologul Popescu-Voiteşti;

c) adâncirea progresivă a basinului M. Negre în pliocen şi quaternar şi mutarea neegală în sens vertical a liniilor de ţărmuri;

d) înălţarea coastei Anatoliei în quaternar şi scufundarea (pe alocuri şi ridicarea) ţărmului de N., W. şi SW., al M. Negre;

e) inversarea profilului podişului dobrogean în raport cu direcţia văii Cara-su şi a altora vecine de la Sud;

f) evoluţia ceva mai diferită a văilor dobrogene din spre Mare de a celora din spre Dunăre etc., etc.

3. Prin stabilirea existenţei celor 4 orizonturi de loess şi deci a 4 perioade climaterice favorabile formării acestui depozit eolic, fiind pusă o bază în studiul quaternarului, se poate trece acum la aplicările paleogeografice din cuprinsul ţării. *Mai ales în studiul evoluţiei regiunilor de câmpie,* cum ar fi Bugeacul Basarabiei, Câmpia Română, sau Câmpia Tisei, *unde numărul orizonturilor de loess poate arăta fără greş vechimea uscatului şi epoca când aceste câmpii au scăpat treptat de apele lacustre ce le acopereau, — baza aceasta se arată în deosebi fertilă pentru concluzii şi rezultate din cele mai frumoase.* Nu mai vorbesc de *studiul unor anumite terase, unde numărul orizonturilor de loess ce le acopere ar putea fi un criteriu mult mai*

www.ziuaconstanta.ro

0m.15 Un orizont format din moluşte sarmatice (mactra sp.) stratificate oblic, cu înclinare slabă dela Sud spre Nord.
0m.45 Un orizont calcaros-marnos, oferind aspectul unor golomoaţe albicioase, cu intercalări marnoase ondulate.
0m.45 Straie de calcar sarmatic conquilifer, groase de 2—5 cm., cu slabe intercalări de argilă roşcată.
0m.49 Un orizont format din moluşte sarmatice (mactra sp.) stratificate oblic, cu o înclinare de 35° dela Sud spre Nord.
0m.52 Marnă calcaroasă albicioasă cu pete roşcate.
0m.22 Argilă marnoasă gălbue-vineţie.
0m.30 Calcar sarmatic slab fosilifer, rezistent, coborând şi sub nivelul mării.

O atenţie deosebită în acest profil am dat-o orizontului de loess Günz, din care am luat probe din peretele râpei spre mai amănunţită cercetare. Roca oferă toate caracterele unui loess tipic: culoarea

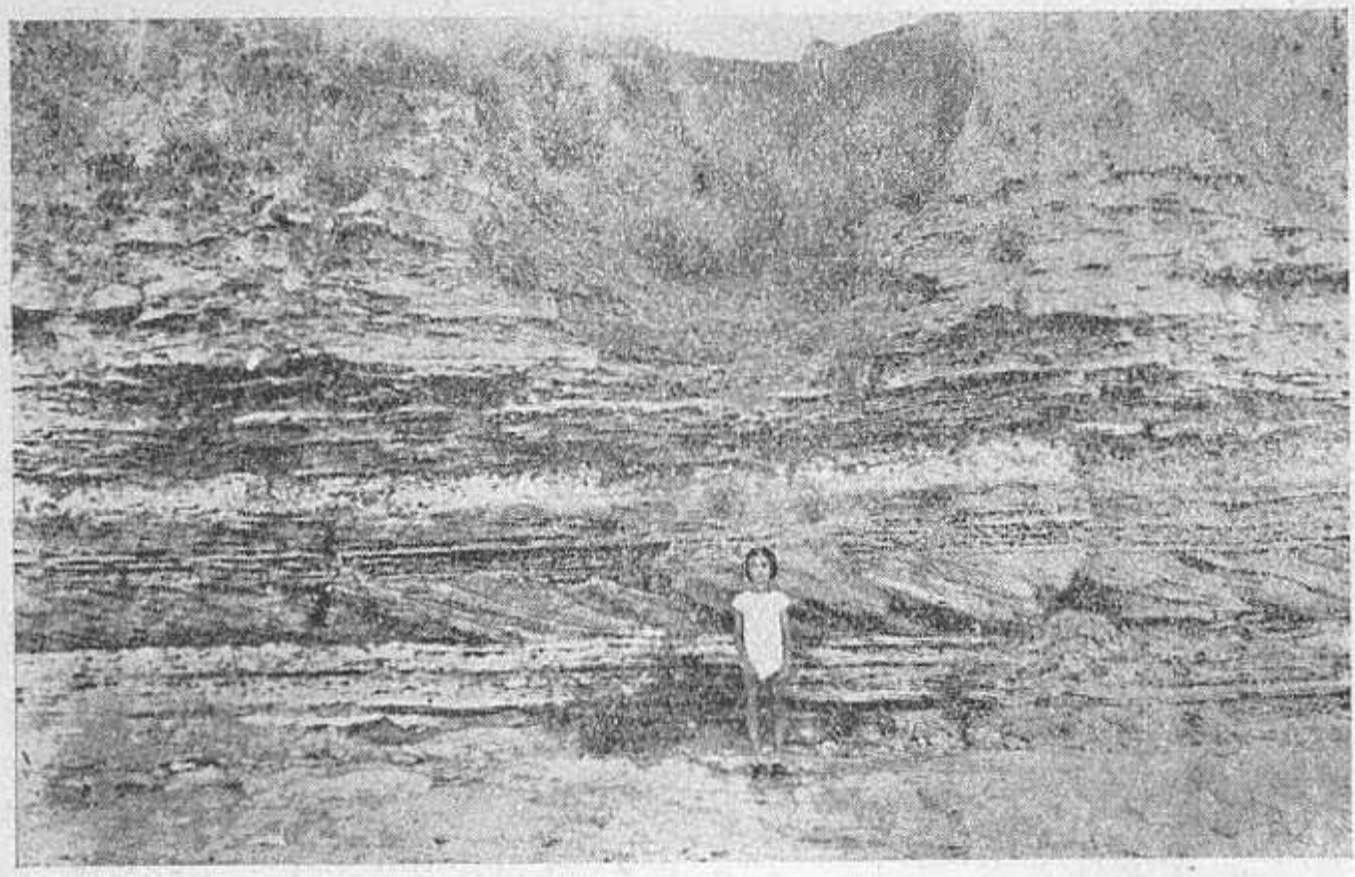

Baza sarmatică a falezei Mării Negre la S. de Carmen-Sylva.

gălbue, porositatea, urmele organice de plante, spargerea în felii verticale etc.

Vrednic de menţionat în acest profil este şi orizontul sarmatic IV dela nivelul Mării în sus, format exclusiv din moluşte stratificate oblic dela S. spre N., cu o înclinare regulată de 35°. E un fenomen într'adevăr curios, care aci, în faleza Mării, apare pe o întindere nu tocmai mare. Departe de a avea o origine tectonică, — de oarece

www.ziuaconstanta.ro

stratul stă cuprins între alte două orizontale, — fenomenul s'ar explica mai curând prin acţiunea unor curenţi repezi, locali şi temporari, cari au depozitat în strate succesive, pe un plan înclinat şi la mică adâncime sub faţa apei, conchiliile acestor moluşte. Un fenomen identic am constatat şi într'una din carierele dela Cuza Vodă, jud. Constanţa.

III. Profilul de la Nord de punctul Pescăria Schitu-Costineşti. (Fig. II)

Aci faleza Mării are o înălţime de 18^{m} şi cade de asemenea vertical până la nivelul apei, aşa că descopere în secţiune clară toate stratele până la sarmatic.

La acest cap însă sarmaticul urcă peste faţa Mării abia 0^{m}80. Deasupra vine un strat de 2^{m} de argilă brun-roşcată, după care urmează în sus orizonturile quaternare până la solul actual. Deosebirea între acest profil şi cel anterior stă în aceea că orizonturlle interloessiene arată o structură mai complicată.

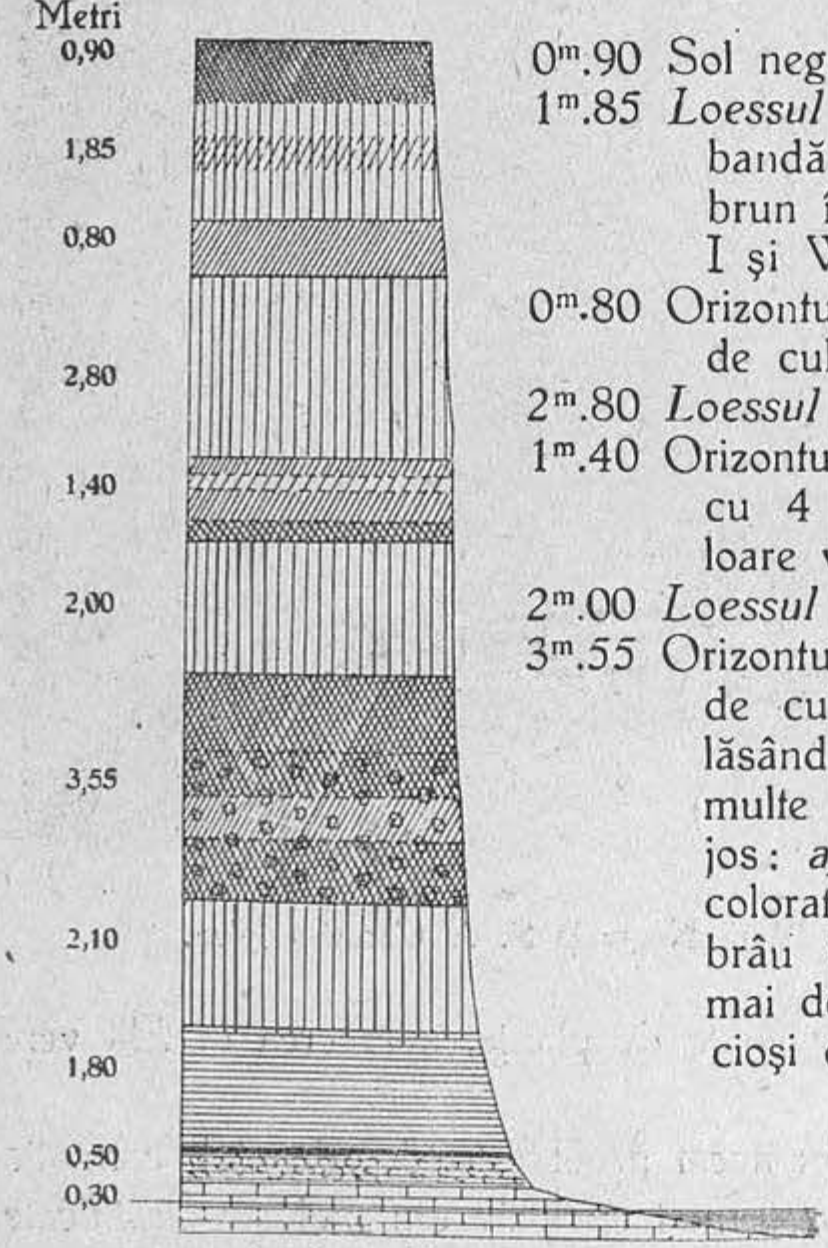

Fig. 2.

0^{m}.90 Sol negru actual.
1^{m}.85 *Loessul Würm*, despărţit clar printr'o bandă slab colorată în cărămiziu-brun în două suborizonturi: Würm I şi Würm II.
0^{m}.80 Orizontul interglaciar Riss - Würm, de culoare brun-roşcată.
2^{m}.80 *Loessul Riss*, de culoare gălbue.
1^{m}.40 Orizontul interglaciar Mindel - Riss, cu 4 benzi roşcate-cafenii, de culoare variabilă ca intensitate.
2^{m}.00 *Loessul Mindel*, de culoare gălbue.
3^{m}.55 Orizontul interglaciar Günz-Mindel, de culoare cafenie-roşcată intensă, lăsând să se distingă în el mai multe zone suprapuse, de sus în jos: *a)* un brâu de 1^{m}.25, intens colorat în cafeniu-roşcat şi *b*) un brâu de 2^{m}.30, de culoare ceva mai deschisă, plin de bulgări albicioşi de carbonat de calciu, având la mijloc o bandă şi mai albicioasă.
2^{m}.10 *Loessul Günz*, de culoare gălbue, cu intercalări neregulate şi slabe de argilă roşcată şi cu pete albicioase.
1^{m}.80 Argila roşcată-brună dela baza quaternarului.

www.ziuaconstanta.ro

0m.50 Un măciniș conglomeratic, marnos-argilos, cu pete roș-cate, de vârstă sarmatică.

0m.30 Calcar sarmatic conquilifer, alb-cenușiu, rezistent, cobo-rând și sub nivelul Mării.

Proba de loess Günz, pe care am luat-o din mal și aci, are de asemenea toate caracterele loessului, numai că e mai bogată în carbonați albicioși făinoși de calciu și conține și slabe intercalări de

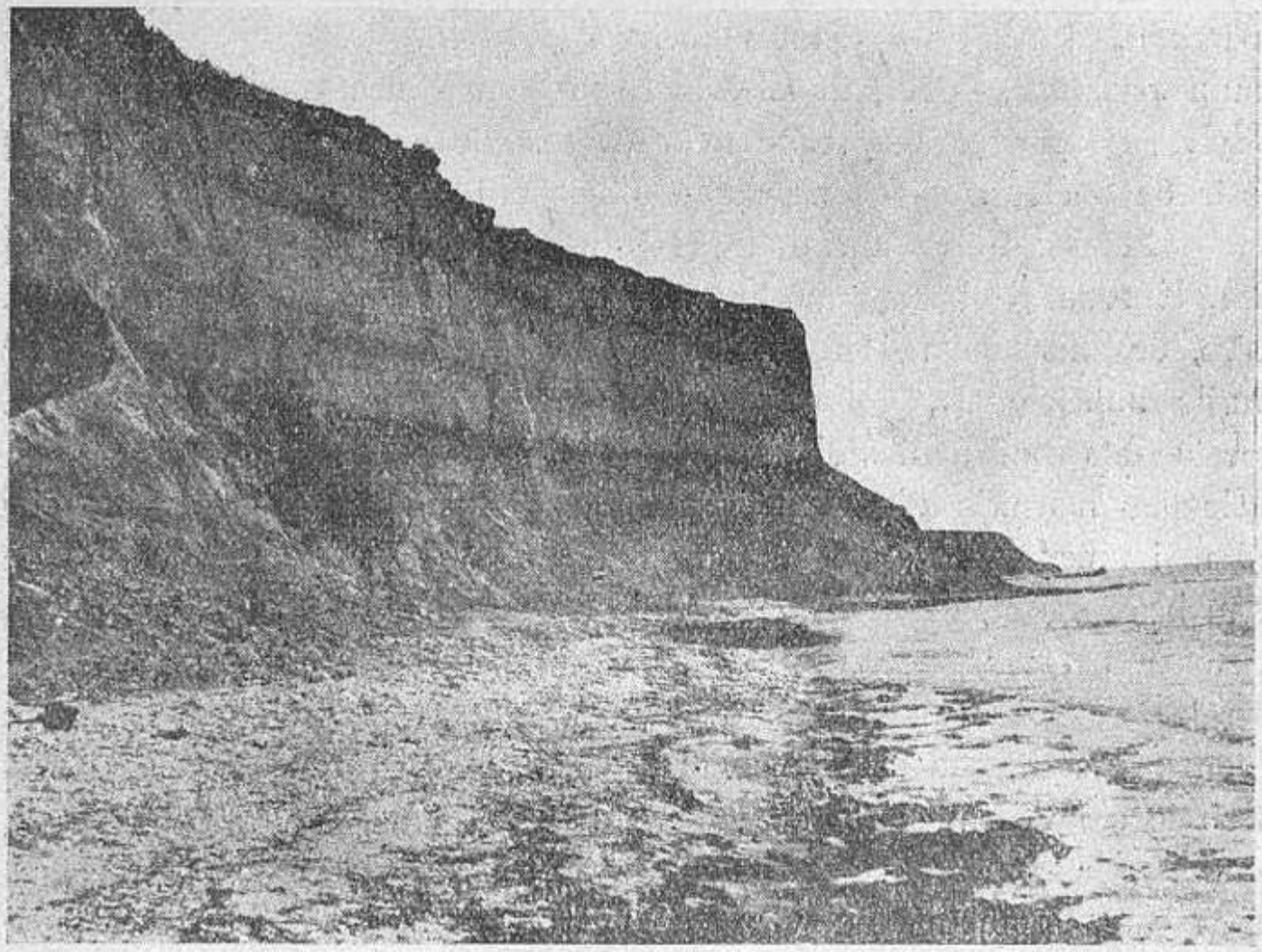

Faleza Mării Negre la Nord de punctul Pescăria Schitu-Costinești.

argilă roșcată. Loessul Günz acopere aci un relief prae-quaternar. Inaintând de la capul, al cărui profil l-am analizat mai sus, spre Sud, către vălcica punctului „Pescăria", vedem că orizonturile de loess intră treptat sub nivelul Mării, așa că la gura văii nu mai rămân peste acest nivel de cât o parte din grosimea orizontului roșcat inter-glaciar Riss-Würm și loessul Würm de deasupra, dovadă sigură de submersiune, constatată cu alt prilej și la gura văii Agigea. Vârsta acestei submersiuni este posterioară perioadei Würm, de oarece la Agigea, ca și în alte puncte, baza ultimului loess stă sub nivelul Mării.

www.ziuaconstanta.ro

IV. Concluzii.

1. După aceste două profile, pe care le adăugăm la cele anterioare, rezultă clar că s'a făcut dovada definitivă pentru existența a 4 loessuri în profilele complete de podiș din țara noastră. Pentru cei cari mai exprimă îndoeli, mărturie concretă stau falezele de la Constanța, Carmen Sylva, Schitu-Costinești etc. Acolo oricine își poate procura suficiente probe din toate cele 4 orizonturi de loess. Orizontul inferior Güinz, care în alte profile ar părea nu tocmai tipic, fiind oarecum alterat prin acțiunea apelor de infiltrare și în oarecare măsură argilificat, — aci, în falezele Mării și mai ales la S. de Carmen Sylva, își păstrează aproape toate caracterele sale inițiale, așa în cât este de o eloquență ce nu sufere obiecțiuni.

Aceste 4 orizonturi de loess corespund celor 4 perioade glaciare din Europa și ele dau mărturie, pentru paleo-climatologia țării noastre, de existența a 4 perioade quaternare reci și aride, în care vânturile anticiclonale, coborând dela NE, de peste calotă, au așternut peste fața podișului dobrogean 4 orizonturi palide-gălbui de loess. Ele dau mărturie și de existența a 3 perioade interglaciare mai calde și mai umede, în care s'au format orizonturile colorate în cărămiziu sau brun-roșcat, ce separă loessurile, întocmai după cum în perioada actuală, postglaciară, se formează solul vegetal. Dacă orizonturile interglaciare dobrogene nu au o culoare așa de închisă ca cele din stepele rusești, sau ca solul actual bogat în substanțe organice, cauza trebuie s'o vedem și în faptul că, în trecut, în interiorul Dobrogei, cu un relief calcaros încă vizibil la suprafață, se desvolta multă terra-rosa care, spulberată de vânt și chiar spălată prin șiroire, a luat parte activă la alcătuirea orizonturilor interglaciare sau inter-loessiene. Ca să ne facem o idee de cum se prezinta un asemenea sol de terra-rosa interglaciar, instructiv este să cercetăm împrejurimile micului liman Bolata dela N. de capul Caliacra, unde, peste placa calcaroasă sarmatică, odihnește un strat gros de țărână roșie, ca sângele aproape. Deflațiunea, care este foarte puternică aci — podișul înalt fiind înaintat în Mare ca o peninsulă și măturat violent în timpul iernei, primăverii și toamnei de vântul dominant de NE, — n'a îngăduit așternerea peste terra-rosa din păduricea de tufani a nici unui orizont de loess, după cum n'a îngăduit la capul Caliacra nici măcar păstrarea peste placa de calcar a acestei terra-rosa. Pentru aceleași motive nu trebuie să căutăm profile complete de loess nici în Nordul

www.ziuaconstanta.ro

CALEA DUNĂREANĂ ŞI DOBROGEANĂ A LUI GRILLPARZER ÎN ANUL 1843

Ca autor dramatic, Franz Serafim *Grillparzer* este una din personalităţile cele mai impunătoare ale literaturii germane. Poetul însuşi îşi reclamă locul imediat după dioscurii clasici, Goethe şi Schiller, iar critica nu-i contestează această poziţie atât de sus pusă, considerând totalitatea operei sale şi mai ales după ce s'au ivit încă multe piese necunoscute, ieşite deabia după moartea lui din sertare cari au stat încuiate cu sgârcenie, cât timp a fost încă în viaţă.

În literatura mondială, dramele sale clasice s'au încetăţenit prin efectele puternice ce emană din ele.

O rară castitate sufletească, o modestie aproape bolnăvicioasă, o timiditate nervoasă de a ieşi la lumina stridentă a publicităţii, eşecuri literare nemeritate, neplăceri suferite prin neînţelegerea superiorilor şi presiunea care apăsa asupra activităţii literare în epoca trăită de el, au făcut că acele mărturii mai mărunte ale vieţii care rotunjesc cadrul biografic al unui scriitor au putut fi culese şi publicate deabia relativ târziu, şi că nu e mult decând biografii şi criticii dispun în mod mai bogat de materialul necesar pentru a elucida chestiuni nelămurite, ajungând în cele din urmă la o sinteză cât se poate de completă a caracterului său poetic şi sufletesc.

Anuarul[1]) închinat memoriei lui Grillparzer şi a contemporanilor săi şi-a început apariţia, ce e drept, 20 de ani după moartea lui, dar rămâne fragmentar şi nu e uşor de consultat.

Deabia rapoartele[2]) despre *convorbirile sale* şi oglindirile firii sale, adunate din *scrierile altora* de către repaosatul August *Sauer*, fost profesor la Universitatea germană din Praga care şi-a închinat o viaţă întreagă de savant neobosit în serviciul autorului său favorit, au

---

[1]) *Jahrbuch* der Grillparzer-Gesellschaft, 1891 şi continuând până astăzi.

[2]) *Grillparzer's Gespräche und Charakteristiken seiner Persönlichkeit* durch die Zeitgenossen. Gesammelt und herausgegeben von August *Sauer* = Schriften des Literarischen Vereins in Wien, Wien 1904—1916, I, III, VI, XII, XV, XX.

www.ziuaconstanta.ro

pregătit încoronarea acestor încercări, reprezentată prin volumele din *ediția* [1]) monumentală îngrijită de același învățat și cari cuprind corespondența, documentele, actele personale și însemnările sale autobiografice.

Această ediție, scoasă în urma însărcinării de către Primăria orașului Viena, în care s'a născut și unde a murit poetul, lucrată în baza unui plan cât se poate de vast, nu este încă terminată.

Un mare noroc e însă pentru cercetători că chiar tomurile ce conțin părțile biografice au fost prezentate publicului mai degrabă, astfel că putem renunța deocamdată la celelalte volume.

Iată dece *jurnalul călătoriei din 1843* a lui Grillparzer la Constantinopole și lăcașurile Eladei vechi, n'a fost considerat până acum decătre istoriografii noștri.

Vom da în cele ce urmează traducerea pasagiilor ce ne privesc și vom încerca să reconstruim atmosfera acestui pelerinaj spre locurile cari reprezintă scena dramelor sale magistrale, cu subiecte din lumea antică.

Grillparzer a fost o fire stăpânită de nervi până la neurastenie ; simțindu-se mereu străin în mediul în care trăia, nefiind niciodată mulțumit cu soarta ce i-a fost hărăzită și prea puțin sigur de puterea sa vitală, el n'a fost în stare să-și dureze un cămin.

Cele cinci mari *călătorii* ce le-a făcut prin țările străine, au fost evadări conștiente din viața de toate zilele și însemnau sau retragerea din fața unui eveniment apăsător, sau o fugă de sentimente nelămurite. Ele sunt întreprinse, aproape toate, la porunca neclintitei sale voinți, suprimându-se inclinațiile adevăratei sale firi. Indispoziția sufletească, adeseori și fizică, ce o resimte la plecare, se prelungește și în cursul drumului, degenerând câte odată chiar până în teama de a muri printre străini. Rezultatul favorabil al deplasării care nu lipsește, cel puțin în unele momente fericite ale ședерii departe de țara lui sau la întoarcere, se schimbă brusc nu odată, în contrariul, aducându-l la situații pline de desperare. Dificultatea de a se adapta mediului, proprie caracterului său, se manifestă nu numai acasă, ci-l urmărește și dincolo de granițele patriei sale, sub influența reciprocă a fizicului și a sufletului.

Cea dintâiu încercare, la 1819, de a scăpa de umbrele negre

---

[1]) *Grillparzers Werke.* Im Auftrage der Reichshaupt- und Residenzstadt Wien, herausgegeben von August *Sauer*, Wien, 1909—.

www.ziuaconstanta.ro

ale existenței sale, în vesela și însorita *Italie*, s'a întâmplat câteva săptămâni după sinuciderea prea iubitei sale mame. Tinerețea l-a ajutat atunci să-și uite necazurile și să profite de farmecul țării dorită pururea de locuitorii nordului, dar un eveniment blestemat, publicarea unei poesii care preamăria splendoarea păgânismului antic, îi atrase persecuția autorităților Austriei bigot-catolice. Totuși, stimulațiunile celor trăite și văzute prin Italia se arată foarte puternic.

Șapte ani mai târziu, la 1826, o călătorie în *Germania*, începe sub auspicii dacă se poate și mai triste. Poetul constată că e aproape vestejit și descurajat. Călătoria o consideră ca ultimul mijloc să vadă dacă mai persistă într'însul o rămășiță de vitalitate. Se teme că puterea sa creatoare ar fi secat.

Pornește apoi, zece ani mai târziu (1836), spre *Franța si Anglia*. El declară că niciodată n'ar fi plecat cineva într'o apatie mai gravă și spune că voiajul n'ar avea nici un scop. Ajungând în țară, i se vestește că fratele său Carol a nebunit. Durerea năprasnică ce-l cuprinde o formulează într'o frază îngrozitor de simplă: „Cu aceasta se încheie jurnalul meu".

Scurgându-se un alt ciclu de șapte ani, i se ivește din nou nevoia de a-și părăsi căminul, de data aceasta activează reminiscențe pronunțat literare, cari, de altfel, n'au lipsit nici la călătoriile de mai înainte. Primul proiect prevedea Spania ca țară de destinație, a cărei cultură și literatură a fost bine cunoscută traducătorului și discipolului lui Cervantes, Lope de Vega și Calderon. Această intenție se schimbă în alta, deasemeni inițiată de activitatea sa de autor dramatic. El se hotărește să viziteze în *Grecia* peisagiul pieselor de teatru, cari constituie titlul de glorie a scrisului său: Sappho, Hero și Leandru și grandioasa trilogie, „Lâna de aur".

Depășind cadrul expunerilor noastre, vom menționa că în cursul ultimei sale călătorii mai mari ce-l duce prin *Germania*, până la Hamburg, (1847), Grillparzer era însoțit de favoritul său, tânărul Wilhelm Bogner, nepotul miresei sale Katty Fröhlich. Câteva luni după întoarcere, acesta moare, iar evenimentele zguduitoare ale anului 1848 nu-l lasă să se bucure de urmările binefăcătoare ale plecării sale din Austria, ce ar fi reieșit, fără îndoială, sub alte împrejurări.

Revenind la tema noastră, constatăm că intențiunea de a porni spre *Orient* o avea mai de demult: la 1839, apoi la 1840. Diferite șovăiri mărunte au împiedicat realizarea ei.

La 27 August 1843, în fine, la orele 4 după amiazăzi, vaporul

www.ziuaconstanta.ro

Societății de navigațiune dunărene părăsește portul Vienei, în josul Dunării. Tovarăș de drum trebuia să-i fie baronul Ferdinand Mayerhofer von Grünbiihel, maior și consul austriac la Belgrad, om foarte cult, familiarizat cu literatura și prieten cu mulți literați. El se urcă pe vapor însă deabia la Rusciuc. După o oprire la Bratislava, tocmai când parlamentul unguresc era adunat, călătoria continuă spre Budapesta, unde se oprește câteva zile. La 3 Septemvrie vaporul grăbește mai departe. Carlovățul i se pare frumos, îl numește însă din greșeală : Cernăuți.

Cum jurnalul purtat de Grillparzer dela trecerea prin Porțile de fier și până la eșirea în marea plină va fi tradus de noi pela sfârșitul acestui articol, vom înregistra numai că la 12 Septemvrie se zărește mult doritul Bosfor. Privelișfea îi face o impresie înălțătoare, iar așezarea Țarigradului îi impune mai mult decât acea a Neapolei. Atmosfera în care se petrec cele două săptămâni întârziate acolo, apare destul de favorabilă. Viața orientală, moscheele, palatele și vederile îl interesează. E bine și cu multă atențiune primit decătre internunțiul (ministrul) Austriei, baronul Bartolomeu Stürmer și decătre societatea internațională din care făcea parte pe atunci și o altă călătoare, contesa Ida Hahn-Hahn, cunoscuta romancieră germană. Tinerii dela Legațiune îl omagiază cu admirație ; vremea și starea sănătății sale lasă de dorit, dar sunt suportabile.

Romanticul turn al lui Leandru îl găsește transformat într'un spital. La Jeniköi, însoțitorul său, baronul Mayerhofer e primit în audiență de către Domnitorul Munteniei, Gheorghe Bibescu, care era în drum spre Constantinopole. Poetul vede de mai multe ori pe sultanul Abdul Medjid.

La 25 Septemvrie vaporul „Metternich“ se îndreaptă spre Grecia. Această ultimă parte a excursiei ce era să-i aducă înfăptuirea unui vis de demult, umblatul pe drumurile sfințite de poezia și legendele vechi grecești, n'a reușit aproape de fel.

În fața Mitilenei, patria eroinei sale Sappho, i se face rău ; salută deci amintirea ei — după cum o spune însuși [1]) — într'un mod foarte puțin cuviincios. Totuși, îi este dat să cerceteze la fața locului geografia Iliadei ; pe insula Syra e chinuit de ceremoniile ridicole ale carantinei, printr'o încarcerare plictisitoare de zece zile. Ajungând la Atena, găsește țara revoluționată. Regența e silită să recunoască o

[1]) Franz *Grillparzers* Sämtliche *Werke*... im Auftrage der Bundeshauptstadt Wien, hg. v. August *Sauer*, III/2, Briefe u. Dokumente, II, No. 526.

www.ziuaconstanta.ro

precis în determinarea vârstei lor de cât criteriul altitudinei peste talveg (scara Depéret), *aplicabil numai acolo unde n'au interveni. mişcările pe verticală ale scoarţei*, adecă acolo unde, scoarţa rămânând neclintită, numai mişcările eustatice ar putea fi invocate pentru explicarea acestei altitudini, dacă nu cumva şi cele climaterice, sau şi alte cauze locale.

C. Brătescu
Prof. la Universit. din Cernăuţi

NORUL

MIHAIL LERMONTOV

Un nor de aur noaptea-şi petrecu
Şoptind la pieptul stâncii uriaşe,
In zori de zi, în depărtări trecu,
Plutind zglobiu cu formele-i gingaşe.

Dar lacrămi au rămas pe urma lui
In faldurile negre de pe stâncă,
Şi-acum, privind pe întinsul cerului
Cum plânge stânca 'n liniştea adâncă!

trad. Mihail I. Pricopie

www.ziuaconstanta.ro

LÂNGĂ PĂTULEȚ

NADSON

Ades șoptești, copile drag, visând
În pătulețul care te'ncălzește :
„Of, Doamne, când m'oi face mare, când ?
Mai repede dac'aș putea eu crește !
Urâte lecții n'aș mai învăța,
Și bârrr ! Nici gamele plictisitoare !
Tot mosafir prin case aș umbla
Și m'aș culca'n grădină, la răcoare !"
Cu trist surâs, pe lucrul meu mă plec
Și-ascult aceste vorbe în tăcere ...
Dormi, dragul meu, cât grijile nu-ți trec
Sub frunte'n părintească încăpere...
Dormi, păsăruica mea ! Azi timpu-i greu :
Nu vrea să cruțe, nu te-așteaptă, trece !
Cu multă bucurie-aș face schimb
Ca să mă joc, sau ca să cânt ca tine,
Să rîd, ne'ntunecat de-al grijei nimb
Și să mă uit o clipă și pe mine...

trad. Mihail I. Pricopie

www.ziuaconstanta.ro

constituţie şi să concedieze o parte din sfetnicii străini. Ura populaţiei împotriva Bavarezilor din anturajul regelui e destul de vehementă ; cine vorbeşte nemţeşte e suspect şi primejduit. Cu toate că era acompaniat de funcţionari ai Legaţiunii austriace, al cărei titular era cavalerul Anton Prokesch-Osten şi de oamenii regelui, şi se servia de graiul italian, pentru a-şi ascunde obârşia, călătorul nu poate duce la îndeplinire programul său. La 22 Octomvrie, aproape fără ispravă, părăseşte Grecia ; la 28 e la Trieste, iar la 7 Noemvrie salută din nou silueta capitalei austriace.

Călătoria lui Grillparzer spre Orient ar fi putut să se desfăşoare sub condiţii mai bune decât cele de mai înainte. Supărări în cariera sa de funcţionar nu s'au prea întâmplat pe atunci, căci dela anul 1833 dânsul funcţiona ca director al Arhivelor pe lângă Ministerul Finanţelor. Crize de dragoste deasemeni nu sunt cunoscute din acea epocă, iar emoţiunile furtunoase sufleteşti pricinuite prin relaţiile sentimentale cu eterna sa mireasă Katty Fröhlich, ajunseseră de mult la o situaţie calmă şi plină de resemnare, de ambele părţi, deşi nu dispar cu desăvârşire hărţuieli ocazionale cari pot fi întrezărite şi acum, căci prima scrisoare a poetului trimisă vechii prietene, din Pesta [1]), se foloseşte de alocuţia : „Stimată domnişoară“ şi de formula „D-Voastre“. Katty replică [2]) foarte drăguţ şi indulgent, răspunzând : „Iubite Grillparzer ! sau iubite bătrâne sau iubite !“, cerându-i o titulatură similară, amestecând apoi şi ea obişnuitul „tu“ cu „D-Voastre“.

Totuşi, începutul jurnalului de drum repetă aceleaşi fraze de depresiune sufletească ce le cunoaştem din memorialele precedente ; Mărturiseşte că plecarea sa din Austria „e fără rost“. „E aproape o prostie să fac această călătorie de lungă durată şi anevoioasă, în vârsta mea înaintată [52 ani], cu sănătatea mea şubredă, părăsit de toţi [aluzie la nesosirea însoţitorului baron Mayerhofer], în felul unui student“ [3]). O face numai pentru a învinge rezistenţa sa hipocondrică. Avea impresia ca şi când n'ar merge „pe apă ci în apă“.

Vom găsi poate cea mai bună explicaţie a dispoziţiei sale, dacă cetim, intercalată în jurnalul său, la 23 Septemvrie, când era să părăsească Constantinopolul, o poezie, exhalând suspinul unui om care se simte străin în ţara lui :

---

[1]) ibidem, No. 520.
[2]) Ediţia suscitată, III/2, Briefe u. Dokumente II, No. 521, p. 232.
[3]) ibidem, II/11, Tagebücher..., V, p. 21.

www.ziuaconstanta.ro

„„Wo also willst du weilen?
Wo findest du die Statt?
O Mensch, der nur zwei Fremden
Und keine Heimat hat“ [1]).

[Unde vrei deci să mâi? Unde-ţi găseşti adăpostul? Ah omule, ce nu cunoşti decât [două] ţări străine, şi nu ai un cămin să fie al tău].

Jurnalul n'a fost destinat publicităţii şi nici n'a fost publicat cât timp poetul a fost în viaţă. Ultima redacţie lipseşte. Se găsesc neegalităţi şi asperităţi stilistice cari n'ar fi rămas necorectate de autor. Unele păreri prea severe le-ar fi moderat desigur. În schimb profităm de avantajul să cetim primele impresii originale, nesulemenite. E câte odată ca şi când un copil răsfăţat şi rău dispus îşi scrie tema, cu sila.

Inclinaţia spre formulări ascuţite şi epigramatice, proprie stilului său de mai târziu, se observă în tot cursul redactării. Deseori o impresie e redată numai cu un cuvânt, ce se poate considera mai mult ca un ajutor de memorie, urmând a fi complectat. Printre rânduri se observă o cruzime faţă de el însuşi şi faţă de lumea ce-l înconjoară,

Nu putem caracteriza mai bine felul lui Grillparzer în scrierile sale autobiografice, decât prin cuvintele învăţatului istoric literar vienez Ştefan Hock, pronunţate, în precuvântarea sa din volumul XV al ediţiei operelor poetului, îngrijită de d-sa [2]).

„Jurnalele lui Grillparzer sunt indispensabile pentru cunoaşterea personalităţii sale. Ele sunt atrăgătoare şi importante ca rapoarte pe deplin valoroase despre oamenii şi stările din prima jumătate a secolului al 19-lea. Oferă o bogăţie de observaţii, nu totdeauna îmbucurătoare, dar totdeauna importante, a căror exploatare a fost omisă până acum de psihologi şi neurologi. Desvăluesc, fără milă, o inimă rănită, raportează în mod mişcător despre nevoile unui biet suflet; cine le-a scris era un copil vitreg al lui Dumnezeu, aci pe pământ“.

Efectul călătoriei asupra stării sufleteşti a poetului era totuşi satisfăcător. Şi aceasta ne-o explică un pasagiu din autobiografie: [3]) „Călătoriile mi-au fost totdeauna nesuferite, dar efectul mi-a făcut bine“.

---

[1]) ibidem, p. 49.

[2]) Grillparzers Werke, Hg. v. Stefan Hock, Bong & Co., Berlin, 1911 XV, p. 11.

[3]) Ibidem, XIV, p. 145.

www.ziuaconstanta.ro

Dintr'o convorbire notată de Adolf Foglar[1]) aflăm chiar din gura lui Grillparzer că „scopul principal al călătoriei a fost totuşi ajuns: să fiu liberat de greutatea şi apăsarea sufletului".

Iată pasagiile închinate regiunilor noastre:[2])

„5 Septemvrie [1843]... Cam pe la orele 11 înainte de amiazăzi am ajuns la Trenkowa[3]) şi ne-am luat rămas bun dela „Samson". M'am aprovizionat cu mâncări reci şi cu vin. Cum călătoria peste cele dintâi vârtejuri ale Dunărei era să fie şapte ceasuri, ne-am mutat pe o corabie mânată de vâslaşi români. Am fost rău dispus... Dacă apa este urcată, ca în prezent, vârtejurile Dunărei n'au nici o importanţă. În schimb vremea era mizerabilă. Ploaie, vânt, frig. Minunatul peisagiu nu putea să ne despăgubească pentru atâtea neplăceri. Scara, la Orşova veche. Un han mai bun decât era de aşteptat. Indispoziţia mea ţine înainte. (Peştera lui Veterani)".

„6 Septemvrie. Cum plecarea noastră se va întâmpla deabia la orele 3 după amiazăzi, ne-am hotărât să vedem Mehadia. Am pornit dimineaţa la orele şapte. Regiunea e frumoasă, dar nu e mai frumoasă decât multe câte le-am văzut. Mehadia e frumuşică, chiar elegantă. — Peştere de hoţi... — Se pare că regiunea devine tot mai frumoasă înspre vale, am fost însă nevoiţi să ne întoarcem".

„Prânz. La 3 ore plecarea într'o barcă cu vâsle prin Porţile de fier. Vârtejurile ceva mai puternice decât pe prima porţiune. Sosire la Klado Solowa[4]). Ne urcăm pe vaporul „Argo". Imediată plecare"....

*

---

[1]) Grillparzers Gespräche und Charakteristiken seiner Persönlichkeit..., hg. v. August Sauer, III/2, No, 798.

[2]) Ediţia oraşului Viena, II/11, Tagebücher... V. No. 3626—3703, p. 30—34.

[3]) Drencova, jud. Caraş.

[4]) [Nota din ediţiunea oraşului Viena:] poate Skela Cládowa.

[Nota noastră:] E vorba într'adevăr de Schela Cladovei, jud. Mehedinţi. Iată ce ne spune ghidul contemporan, apărut numai doi ani înaintea călătoriei lui Grillparzer: Die Donau... von Adalbert *Müller*. II. Die untere Donau, Regensburg, 1841, la G. Iosef Manz, p. 213/215: „Skella-Cladova (mai exact Skela-Cladovi[ţ]). Ca antrepozit al vapoarelor de pe Dunărea de jos am bănui aci o localitate mai importantă. Găsim însă o adunătură mizerabilă de câteva case răzleţite. Numai edificiul carantinei dă localităţii o oarecare înfăţişare mai interesantă... Principele muntean a dispus să fie construit chiar acum un local nou de carantină, pe dealul îndărătul turnului dela Severin şi care pare că va fi foarte solid şi potrivit. (Nota lui Müller: „După ultimele ştiri casa a şi fost terminată"). „Pe aceste coline se înfiinţează un oraş nou *Severinul*. Instituţiile de carantină au fost introduse în Muntenia de Ruşi, în ultima lor invazie. Prin ele ţara e separată de provinciile turceşti şi sârbeşti...".

„La Skella-Cladova îl primeşte pe călător unul dintre vapoarele care circulă

www.ziuaconstanta.ro

— Lectura pe drum se compune din poeziile lui Omer, nu-i prea place călătorului Dunărea dintre Vidin şi Rusciuc. Obiceiurile orientale le întâlneşte prima dată la Vidin: Mitropolitul ortodox, o figură venerabilă, îl primeşte cu dulceaţă, cafea turcească şi ciubucuri.

*

...„8 Septemvrie. În Rusciuc se înfăţişează în fine şi tovarăşul meu de drum [1]). Vizitez oraşul cu el. Acest imperiu e pierdut. Peirea nu este iminentă, ea este săvârşită. Aş vrea ca bărbaţii noştri de stat să călătorească numai până aci, pentru a înţelege zădărnicia nădejdilor de restaurare ce le hărăzesc. 800 de tunuri aşezate în fortăreaţă cu afete putrezite, fără pază, fără servanţi. Băieţii de pe drum se joacă cu ghiulelele tunurilor şi cu bombele. ¡Casele, ruine sfărâmate. S'a terminat, nu poate ajuta nici un Dumnezeu. Silistra, pe vremuri o fortăreaţă atât de puternică, într'o stare şi mai rea. Am sosit noaptea la Cernavoda. Zgomotul straşnic de pe vapor nu încetează. Căpitanul cunoaşte arta de a inventa mereu ceva ce te supără, ploşniţele il ajută. Spre unu şi jumătate zgomotul încetează şi reîncepe în zori de zi".

„9 Septemvrie. Ne găsim într'o regiune din cele mai puţin atrăgătoare, la începutul canalului roman spre Constanţa. Suntem ţinuţi să îndurăm aci o zi întreagă, până când vor sosi trăsurile pentru călătoria spre uscat. Deci încă o noapte în acest cuib de ploşniţe. Tinerii din societatea noastră vor să meargă la vânătoare, am să-i însoţesc, să-mi treacă timpul, căci numai două puşti stau la dispoziţie. Vremea începe să se posomorească".

„Vânătoarea s'a sfârşit cât se poate de puţin favorabil. Am tras numai o împuşcătură, asupra unui pelican care sbura prea sus şi pe care nu l-am nimerit, din această cauză. Câinii sunt proşti, potârnichile nu rabdă. În cele din urmă am rătăcit şi m'am întors la vapor numai în tovărăşia Olandezului celui mai bătrân. Pretutindeni pustie, nimic decât pustie. Dorm în cabina maiorului unde cel puţin ploşniţele nu sunt atât de frecvente şi unde sunt excluşi ţânţarii uriaşi cari înţeapă ca moschitele.

între această localitate şi Galaţi, pentru a-l transporta în josul râului..." (Nota lui Müller: „Cele două vapoare care circulă actualmente între Cladova şi Galaţi sunt împiedicate prin regulamentul de carantină de a fi o *legătură* pentru locuitorii ambelor maluri. Unul e nevoit să se ţie exclusiv dealungul malului muntean, celălalt dealungul malului turcesc").

[1]) Baronul Mayerhofer. Vezi mai sus.

www.ziuaconstanta.ro

„10 Septemvrie. Dimineaţa la 7 am pornit mai departe, cu trăsura. Nicăiri un sat, cel mult cimitire ca rămăşiţe de sate distruse. Aşa la fel prin 20 de mile germane. Caii, unde era cu putinţă, în galop, ba chiar în goană mare. Un şir delacuri la dreapta drumului, presărate cu paseri acvatice. Niciodată în viaţa mea n'am văzut mai multe potârnichi adunate la un loc. Vulturi, uli, şezând pe movile vechi de morminte. La mijlocul drumului, la aşa zisa cafenea, cearta cu un turc care găseşte că trăsura sa de clasa întâi ar fi prea proastă, cu toate că plătise numai pentru clasa a treia. În apropierea Constanţei priveliştе asupra Mării Negre. Arată ca o movilă în culori albastru-închise. Vânt din răsărit. Ne ameninţă o trecere rea. Sosim la Constanţa. Devastată ca tot ce e turcesc. Colaţiune [cină] cu peşti de mare, care ne face bine, fiindcă n'am luat nimic dela orele 5 şi chiar atunci numai o ceaşcă cu cafea. Aşteptăm ce se va mai întâmpla".

„Am plecat înainte cu comisarul companiei de navigaţie cu vapoare. Restul societăţii noastre urmează după un ceas. Mergem până la malul mării. Miros răcoritor de mare. Ne desbrăcăm. Tânărul englez înoată până la vaporul nostru, la radă. Mă mulţumesc să fac exerciţii mai aproape de mal. Gust neplăcut al apei mării. Apa e mai rece decât am presupus-o. Supa caldă şi vinul de Tenedos servit la un prânz bun, ne fac să simţim şi mai mult cât de binefăcătoare a fost baia de mare. Facem o plimblare, însoţiţi de un misionar minorit, Neamţ din Coblentz, care a venit cu noi dela Cernavoda. La 8, spre vaporul care e cam mic, dar bine înzestrat pentru odihna de noapte. Jucăm whist până la 11. La miezul nopţii vaporul se pune în mişcare. Sunt fericit că am putut să adorm imediat".

„11 Septemvrie. M'am trezit dimineaţa la 4. Noaptea temută a trecut. Vremea cea mai frumoasă. Marea e liniştită cu toate prooroсirile contrare. Nicăieri în jurul nostru nu se vede malul. Delfini săritori înconjoară vaporul".

„Ziua a trecut în splendoare şi plăcere...".

*

Descrierea călătoriei orientale a lui Grillparzer, (Tagebuch auf der Reise nach Griechenland), a fost destul de târziu cunoscută publicului. Heinrich Laube, directorul Burgteatrului, a descoperit autograful scris cu creion şi-l publică în biografia sa întitulată: „Viaţa lui Grillparzer", la 1884, deci 12 ani după moartea lui [1]). Complectată,

[1]) p. 91—135.

www.ziuaconstanta.ro

ea reapare deabia în ediția a 5-a a operelor, scoasă la 1892 la Stuttgart (I. G. Cotta) de August Sauer [1]), de unde trece în ediția d-lui Ștefan Hock, făcând parte din așa numitele „edițiile clasice de aur" (Berlin, Bong & C-ie) [2]). Redactarea definitivă, însoțită de comentarii bogate, se găsește în marea ediție a orașului Viena, îngrijită deasemeni de August Sauer [3]). Citatele noastre se referă la această ultimă ediție.

Drumurile spre răsăritul Europei, cu mici excursii în Asia, erau de mult la modă, ca și publicarea impresiilor culese în această lume străină Europeanului din apus. Astfel se face că putem controla, în parte, evenimentele trăite de Grillparzer, după jurnalul contesei Ida *Hahn-Hahn* [4]) și după acel al unui alt scriitor austriac, Iacob Nicolaus *Craigher* [5]), care făcea parte din cenaclul romantic din jurul poeților Friedrich Schlegel și Zacharias Werner. Era pe-atunci Consul belgian la Trieste.

Doi ani înaintea lui Grillparzer, aproape aceleași drumuri au fost bătute de poetul danez Hans Christian Andersen. Capitolele privitoare la trecerea lui prin Țară au fost traduse și publicate de subsemnatul, în 1930 [6]).

În vreme ce paginile contesei din Mecklenburg și acelea ale romanticului vienez, puse alături de cele scrise de Grillparzer, nu ne dau un rezultat mai interesant se impun unele comparații între poetul basmelor și autorul „Lânei de aur".

Ambii au fost naturi neurastenice. Andersen era la fel inapt să-și întemeieze o căsnicie, dar el se simte bine în străinătate, el caută și găsește în țările străine ceea ce-i refuză patria: admirația entuziastă a operelor sale și aureola de poet mondial. El e mereu dispus să laude ceea ce vede, populând peisagiile prin care trece cu reminiscențe din țara sa. E în largul său, fiind un călător din inclinație, iar nu un călător forțat ca Grillparzer. Cum este, în primul rând, un narator eminent, descrierile sale sunt mai largi, mai binevoitoare, nu lipsesc evenimentele romantice și pitorești. Grillparzer e mai concis și mai abrupt; elementele dramatice, aforistice și epigramatice pre-

---

1) XX, pg. 147—184.
2) XV, p. 287—319.
3) II/11, Tagebücher V, p. 20—64.
4) Orientalische Briefe. Berlin 1844.
5) Erinnerungen aus dem Orient, Triest, 1847.
6) *Viața și opera lui H. C. Andersen și trecerea lui prin România în 1841* de E. I. *Păunel*. București, Socec & Co.. 1930.

MUZEUL REGIONAL R.P.R.
www.ziuaconstanta.ro

valează. Acolo creionări colorate sau acvarele mai mult conciliante, aci gravuri în lemn, crude în tehnica lor, deseori necruțătoare și injuste.

Paralel cu jurnalul de călătorie apar câteva scrisori, adresate de către poet prietenei Katty Fröhlich [1]). Cum acele notițe de drum n'au fost scrise în vederea unui public, găsim, aci și acolo, redate aceleași impresii, adeseori cu aceleași cuvinte.

Reținem doar din scrisoarea trimisă din Constanța: „...astfel că ne putem aștepta acum, la malul Mării Negre, după o foarte interesantă călătorie prin provinciile turcești, la o trecere pe deplin norocoasă. Aci toate diferă așa de mult de stările de pe la noi, întrucât scopul unei călătorii nu poate fi nicăieri mai bine ajuns decât tocmai în această direcție".

*

Ne mirăm întrucâtva că nu găsim printre foile rămase din zilele petrecute în Grecia o aluzie la acel cap demoniac, ce ar fi trebuit să-i iasă înainte ca o vedenie, închipuind pe o femeie de o frumusețe dumnezeească, — după cum o spune el însuși — originară din aceste meleaguri, Maria *Smolk* de *Smolenitz*, fiica unui mare negustor grec, măritată apoi cu renumitul miniaturist vienez Moritz *Daffinger*, portretistul lumii bune contemporane. Viața poetului a fost influențată în mod nefast prin dragostea pentru această ființă fermecătoare. Decepția sufletească în urma acelei pasiuni i-a inspirat, între altele, poezia amărâtă „Blestemul" (Verwünschung), și se oglindește în multe pasagii sumbre din scrierile sale autobiografice, iar vraja ei stranie ne-a rămas în figura eroinei Hero din „Ale mării și iubirii valuri" [2]).

Dar unele fire ale vieții lui se întind până în Capitala Moldovei.

Grillparzer, la 1846, îi spune tânărului diplomat Emil *Wickerhauser*, detașat pe atunci pe lângă consulatul austriac din Iași, la plecarea lui spre noul post [3]): „Veți fi deci și la Iași? Acolo prietena mea *Heloisa* este măritată după profesorul Costinescu; vizitați-o și prezintați-i salutările mele cele mai bune". Doamna Costinescu, născută *Hoechner* (Hechner), fiica unui înalt funcționar comercial din Viena, s'a bucurat mult, aflând de amintirile amicale ce-i păstra vechea cunoștință. Heloisa (Ana) Hoechner a fost ultima dragoste a

---

[1]) *Ediția orașului Viena*, III/2, Briefe und Dokumente II, No. 522, Constanța, 10 Sept. 1843; 526, Syra, 3 Oct. 1843; 528, Trieste, 28 Oct. 1843.

[2]) Tradus în metrul original de Constantin *Berariu*, Cernăuți, 1904.

[3]) *Grillparzers* Gespräche... III/2, No. 879, p. 368, 533/6.

www.ziuaconstanta.ro

poetului [1]). Câteva scrisori din 1834, adresate lui, sunt foarte interesante. Ea ar fi avut toate însuşirile alese să-l fericească, iar el îşi reproşează însuşi că a fost crud faţă de dânsa.

Acest ultim epi od sentimental din viaţa sa şi câteva legături cu persoane proeminente din Principate şi cari rezultau din funcţia sa de director al arhivelor Ministerului Finanţelor, vor fi subiectul unei alte comunicări.

Eugen I. Păunel

---

[1]) *Ediţia* oraşului Viena, II/10, Tagebücher... IV, p. XI. *Ediţia* Ştefan *Hock*, I, p. XLIII. Pentru amănuntele biografice comp: biografia pusă de A. *Sauer* înaintea operelor din ediţia a 5-a dela *Cotta* şi acea redactată de d-l Şt. *Hock* în primul volum al ediţiei sale, iar apoi, pe lângă celelalte izvoare citate în cursul prezentului articol, şi Karl *Goedeke*, Grundriss zur Gesch. der deutschen Dichtung, 2. Aufl. Dresden, vol. VIII, (1905), § 323.

www.ziuaconstanta.ro

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE DOBROGENE

Intr'un articol precedent, tipărit în „Analele Dobrogei" pe anu 1934, am publicat o monografie, „Bizone-Portul Cavarna", la care am adăugat şi câteva clişee, ce reprezentau parte din rezultatul cercetărilor noastre.

Cum anunţasem, şi era necesară apariţia unui articol detailat, voiu trata în rândurile ce urmează ceeace însuşi titlul prezentului articol anunţă.

Săpăturile noastre le-am făcut împreună cu elevii gimnaziului român — în calitate de profesor şi director al acestei şcoli — pe *platoul Ciragman,* unde, după părerea noastră, se afla *Acropolea Bizonei.*

In primele noastre săpături pe Ciragman, în 1929, am dat peste o serie de *schelete* omeneşti, ce se găsiau îngropate în pământ la o adâncime de jumătate de metru, sau mai mult chiar.

Majoritatea scheletelor se aflau în nişte blăni de lemn — acum putrede — groase de 7,5 cm. şi lungi de 1,75 m., căptuşite în exterior cu lespezi de piatră, groase de 6 cm.

Din lemnele care adăpostiau scheletele păstrăm o bucată în „Muzeul arheologic regional" al gimnaziului.

In morminte nu s'au găsit obiecte de lut, ci nişte *cercei de bronz,* cari nu s'au păstrat întregi ; totuşi, din bucăţile lor s'a putut reconstitui forma lor exactă.

Blănile erau fixate cu *scoabe* de fier, din care o parte se păstrează la muzeu.

Din scheletele desgropate s'a putut reconstuit *unul,* aflat în posesia gimnaziului.

Suntem de părere, că în ambele extremităţi ale Ciragmanului se găseşte *cimitirul Bizonei,* fiindcă numai pe o porţiune de 6 m² s'au descoperit 15 schelete.

Sondage s'au făcut şi înaintea noastră de d-l Ion Ciomu, secretarul şcoalei care, favorizat de noroc, în săpăturile dela poalele

www.ziuaconstanta.ro

Ciragmanului, a descoperit o statuetă reprezentând un *Efeb*, modelat în terra rosa şi gol pe dinăuntru.

Efebul se află azi în posesia d-lui Dr. I. Lepşi, văduvindu-se muzeul de un obiect de artă, ce trăda mâna pricepută a unui maestru grec.

Regretăm imens, că nu posedăm nici un clişeu.

De asemenea s'a găsit şi un *relief votiv* de marmură, tot la poalele Ciragmanului, lung de 19 cm., lat de 14,5 cm. şi gros de 6 cm., reprezentând un bărbat al cărui cap lipseşte, iar degetele mânei stângi le sprijină pe un sceptru, probabil un atribut al puterii — bărbatul fiind un zeu.

Fig. 1. Zeus şi Hera.

Alături de el se află soţia sa, învăluită în himation; capătul vestmântului e aşezat pe umărul stâng, iar restul pe deasupra umărului drept, cu multă eleganţă. Părul zeiţei e coafat şi acoperit cu o poală a himationului. Figura e prelungă, umerii obrajilor proeminenţi, gura mare şi sensuală, bărbia rotundă; în tot exprimă tristeţe reţinută.

Probabil că relieful votiv reprezintă pe *Zeus* şi *Hera*. (Fig. 1).

Un obiect, găsit de noi în sondagiile de pe Ciragman-Acropolea Bizonei, este un cap de *Afrodite*, zeiţa iubirii, modelat din lut ars, gol pe dinăuntru spre a fi umplut cu miresme. Sigur că statueta avea întreg corpul, cu o bază pe care se sprijinea. Din ea n'am găsit decât capul; restul probabil că s'a fărâmat prin cutremur.

Capul de Afrodite are 4 cm. lungime şi 3 cm. lăţime. (Fig. 2).

Probabil că e un produs al artei locale greceşti din secolul V sau IV înainte de Hristos.

www.ziuaconstanta.ro

Interesant şi admirabil prin sculptură se prezintă un *tors* de marmură, care — după noi — este o statuetă, ce reprezintă pe zeul *Dionysos*[1]), lungă de 21 cm. şi lată la piept de 13 cm. Artistul a înfăţişat pe Dionysos nud, cu organele genitale acoperite de o foaie de viţă, însă vizibile. Pieptul lat, are musculatura corpului armonic desvoltată. Mâna dreaptă şi-o sprijinea pe un suport, din care a rămas o bucăţică, eşită în relief pe şoldul drept. Probabil că în mâna stângă ţinea un ciorchine de strugure sau alt obiect. Statueta e lucrată cu multă simetrie, proporţiile fiind bine păstrate, iar detaliile anatomice, redate cu multă măestrie, confirmă părerea că ne aflăm în faţa unei opere de artă greacă din sec. V sau IV a. Chr., sculptată probabil la Bizone. Dionysos s'a găsit la poalele Ciragmanului.

Fig. 2. Cap de Afrodite, găsit pe Acropolea Bizonei.

OPAITE

Tot în săpături pe Ciragman-Acropolea Bizonei, s'au descoperit şi şiste opaiţe de mărimi diferite.

Opaiţul Nr. 1 are lungimea de 9,5 cm., lăţimea de 6 cm. şi înălţimea de 3,8 cm.; opaiţul Nr. 2, spart şi lipit, din care lipseşte o parte, are lungimea de 6,5 cm., lăţimea de 6,2 cm. şi înălţimea de 2,5 cm.; opaiţul Nr. 3 are lungimea de 5 cm., lăţimea de 3,2 cm. şi înălţimea de 2,2 cm.; opaiţul Nr. 4 are lungimea de 4,5 cm., lăţimea de 3 cm. şi înălţimea de 2,5 cm., iar opaiţul Nr. 5 are lungimea de 3,4 cm., lăţimea de 2,7 cm. şi înălţimea de 1,2 cm. Opai-

[1]) O. *Mărculescu*: Bizone — Portul Cavarna, publicat în „*Analele Dobrogei*" din anul 1934. Acolo se află, la pag. 160, Dionysos (tors). In articolul de faţă nu dăm decât descrierea statuetei.

www.ziuaconstanta.ro

tele sunt de lut ars şi fără desemne pe ele, afară de opaitul Nr. 4, care prezintă nişte figuri geometrice, romburi.

Opaitele se află în Muzeul arheologic regional al gimnaziului român.

OALE

In săpăturile făcute de noi, în cursul anului 1933 împreună cu elevii gimnaziului, am găsit o ulcică de lut, lungă de 6,5 cm. şi cu diametrul de 6 cm.

In pământ, la o adâncime de 2—3 m. s'au descoperit *5 vase*

Fig. 3. Opaiţe.

mari de lut ars, care erau sparte şi aveau o înclinare de 45°, aşa cum se aflau în pământ. *Această înclinare a vaselor (chiupurilor) de lut către mare confirmă opinia noastră, că o parte din Bizone*, din platoul actual Ciragman, unde am situat *Acropolea cetăţii*, — *s'a cufundat în mare prin cutremur şi alunecări de teren.*

Trei vase mari aveau înălţimea de 1,5 m. şi diametrul de 0,9 m., iar alte două vase aveau înălţimea de 1 m şi diametrul de 0,60 m.

Vasele erau goale sau pline cu melci. Intr'un vas s'a găsit o piatră de moară, căzută în timpul cutremurului cine ştie de unde.

Probabil că în aceste oale Bizonenii îşi ţineau grâne, untdelemn sau vin. Buza inferioară a vaselor avea o lărgime de 11 cm. şi o grosime de 12 cm. Chiupurile n'aveau nici un fel de inscripţie.

Regretăm că nu le-am fotografiat aşa cum se aflau fixate în pământ. Cioburi din ele se păstrează la Muzeul şcoalei.

Deasemenea nu trebue uitate nici alte obiecte găsite în săpături ulterioare anului 1933, la nişte morminte.

www.ziuaconstanta.ro

Astfel, s'a descoperit o oală de lut, lungă de 17 cm. cu diametrul superior de 13,3 cm., iar diametrul bazei de 7,5 cm. ; alăturăm fotografia ei.

Fig. 4. Oală de lut ars, găsită cu cenuşe într'un mormânt în portul Cavarna — vechiul Bizone.

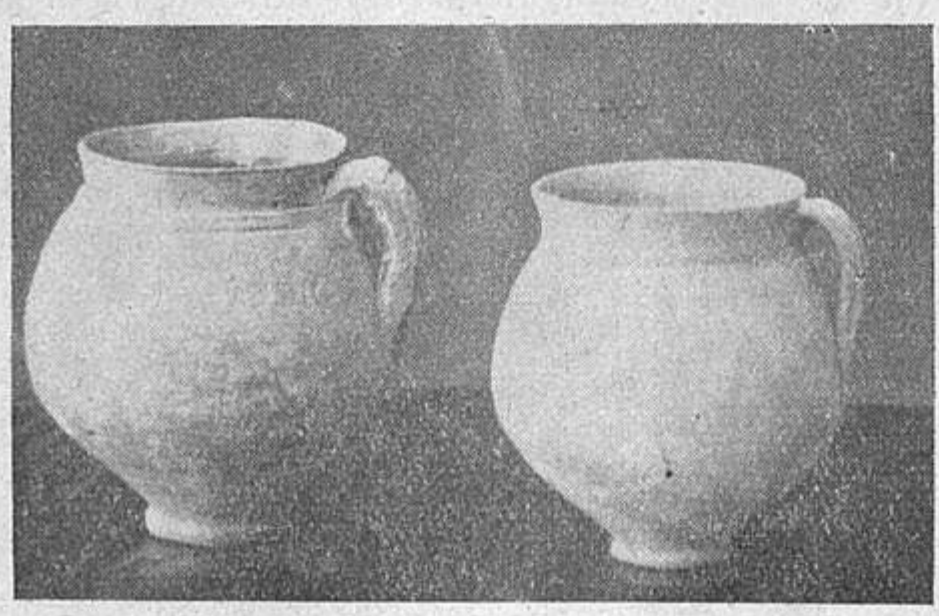

Fig. 5. Ulcele de lut, modelate cu multă finețe, par'că te aştepți să vezi şi nişte figuri pictate pe ele.

Ulcelele s'au găsit într'un mormânt, la picioarele scheletului. Tot aci s'a găsit şi o *amforă mică,* fără toarte şi buza superioară.

www.ziuaconstanta.ro

Fig. 6. Amforă mică, găsită în preajma Acropolei Bizone, în portul Cavarna.

Pe tarlaua d-lui Diamandi dela poalele Ciragmanului s'a găsit o metopă, reprezentând o *floare*. Floarea este modelată din pământ. Se găseşte între obiectele Muzeului arheologic al gimnaziului.

Fig. 7. Metopă dela un templu grec, înfăţişând o floare.

www.ziuaconstanta.ro

INSCRIPŢIILE

Jireček [1]) pomeneşte de nişte inscripţii, care se găsiau în *Cavarna* la şcoala greacă, inscripţii pierdute, întrucât Bulgarii, câţiva anî mai târziu, după 1878, au desfiinţat şcoala greacă, silind pe copiii Grecilor şi Găgăuzilor să se ducă la şcolile de stat bulgăreşti.

Pietrele clădirei s'au folosit la construcţii nouă. De aceea citărm din Jireček [2]): „Eine Inschrift ist in der griechischen Schule zwischen den Fenstern des großen Saales eingemauert, 0,63 h., 0,29 br., rechts und links, *leider* übertüncht :

ΑΓΑΘΗ(Ι)ΤΥΧΗΙ
(Θ)ΕΟΓΕΝΗΣ ΣΚΥΘ(ΟΥ)
(ἱερ)εὺς Ταύρων
Σκύθης θεογέν(ους ἱ)ερεὺς Ταύρων κ(αὶ)
εὐεργέτης πόλε(ως) . . . .
κος Ποσειδ(ω) ν(ί)ου
(ἱερ)εὺς Ταύρων, θεα . . . . Σκύθου ἱερεὺς Τα(ύρ)ων,
Πρόκλος Σκύθ(ου ἱ)ερεύς Ταύρων, ... Ἀ(πολ(λ)
ωνίου ἱερεὺ(ς) Τ)αύρων, Χρύσιπ(π)ο(ς Δ)αισίου (?)
ἱερεὺς (Ταύρω(ν, Ποσειδών(ιος) (Μ)όσχου εὐερ(γέτ)ης.

In demselben Gebäude liegt auf dem Hofe neben einer Kloake ein sehr abgeschlieffener Stein mit einer mittelalterlichen lateinischen Inschrift, vielleicht ein Denkmal der italienischen Seefahrer, welche während der Genuesenherrschaft auf der Krim diese Gestade oft besuchten.

†ΔEΔONIS ΔIE / / / / / /
SCICOS MαNΔEM / / / /
CONST / / / / / / / / / / /
STEF / / / SD / / / / / / /

Inscripţiile menţionate de Jireček se aflau în *oraşul Cavarna*, pe când inscripţiile ce le vom descifra, cât şi mănuşile de amfore cu inscripţii provin din sondagele făcute la poalele Ciragmanului, — *Portul Cavarna*, situat la 3 km depărtare de oraş.

---

[1]) [2]) Jireček, „Arch. Epigr. Mitteilungen 10—12, 1886—888, p. 186.

www.ziuaconstanta.ro

Fig. 8. Marmură cu inscripţie.
Portul Cavarna — Bizone.

Descifrarea inscripţiei:

Ε)Ѡ
ΕΥΗΡΟ
ϹΜΑΡΙΘ
ΗϹΔΗΜΗΡ
ΟΣΓΕΙΜΝ
ΙΟΣΕΥΙΥΧΟ
ΗΓΥΨΠΙΜ
ΔΙѠΝΔΙΟΔΙ
ΜѠΜΘΝΙΛ
/ ΕΔΓΕΝΟ

Fig. 9. Marmură cu inscripţie.
Portul Cavarna — Bizone.

Descifrarea inscripţiei:

ΑΓΑΠΗ
ΠΤΙΜΙΟϹ
ΥΡΑΝΤѠΝ
ΥΡΗΑΡΙϹΤ

www.ziuaconstanta.ro

MĂNUȘI DE AMFORE CU INSCRIPȚII GRECEȘTI

Descifrarea inscripției de pe mănușe:

ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ
ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ
ΣΡΑΤΙ ΤΑΡΧΟΣ

Fig. 10. Mănușe de amforă cu inscripții grecești, găsită pe Ciragman — Acropolea Bizonei.

Descifrarea inscripției de pe mănușe:

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ
ΑΘΗΝΙ ΠΓΟΥ
ΓΥΜΗΤ. ΡΟΔΙΘΟΥ
ΑΠΑΤΟΥΡΙΟΣ

Fig. 11. Inscripția de pe mănușa unei amfore, găsită pe Ciragman — Acropolea Bizonei.

Descifrarea inscripției:

ΠΑΡΙΟΝ

Fig. 12. Inscripția de pe mănușa unei amfore. Ciragman — Acropolea Bizonei.

www.ziuaconstanta.ro

Fig. 13. Inscripţia de pe mănuşa unei amfore.
Ciragman — Acropolea Bizonei.

Fig. 14. Inscripţia de pe mănuşa unei amfore.
Ciragman — Acropolea Bizonei.

Descifrarea inscripţiilor:

ΑΡΙΣΤΟ
(Κ)ΡΑΤΕΟΣ

ΧΡΗΣΙΜΟΥ

Fig. 15. Inscripţia de pe mănuşa unei amfore.
Ciragman — Acropolea Bizonei.

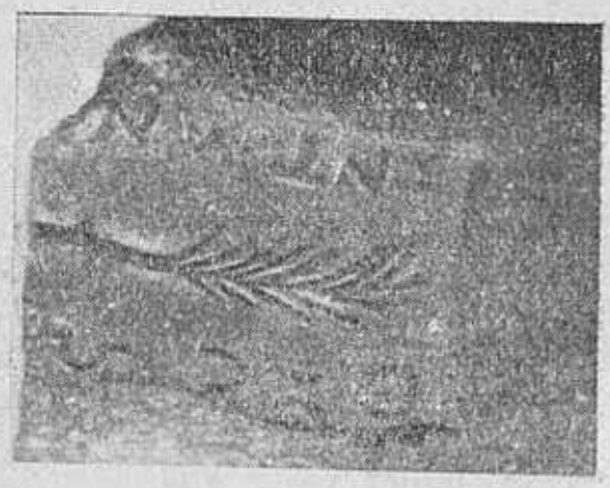

Fig. 16. Inscripţia de pe mănuşa unei amfore.
Ciragman — Acropolea Bizonei.

Descifrarea inscripţiilor:

ΑΡΙΣΤΟ
(Κ)ΡΑΤΕΟΣ

Θ(Χ)///Ω
//ΝΤΙΑΝ

Fig. 17. Inscripţie de pe mănuşa unei amfore.
Ciragman — Acropolea Bizonei.

Fig. 18. Inscripţia de pe mănuşa unei amfore
Ciragman — Acropolea Bizonei.

Descifrarea inscripţiilor:

(Δ)ΙΟΝΝC

ΑΡΙΣΤΟ

www.ziuaconstanta.ro

Fig. 19. Inscripţia de pe mănuşa unei amfore.
Ciragman — Acropolea Bizonei.

Descifrarea inscripţiei :

/ / / ΣΥΟ
/ / / ΣΟΣ

CONCLUZII

Bazaţi pe acest material arheologic, conchidem că Bizone era o colonie greacă, unde pulsa o viaţă intensă comercială şi industrială. Industria locală a ceramicei era foarte desvoltată.

Dacă luăm în considerare *efebul*, *relieful votiv*, ce reprezintă pe *Zeus* şi *Hera*, *capul de Aphrodite*, *floarea*, *metopa* de templu grec şi *torsul* identificat de noi cu Dionysos, trebue să afirmăm că ne găsim în faţa unor opere de artă greacă din sec. V sau IV a. Cr. şi că, deci, la Bizone în acel timp cultura şi civilizaţia greacă erau într'o stare înfloritoare.

Octavian Mărculescu
Directorul Gimnaziului Român din Cavarna

www.ziuaconstanta.ro

PAGINA FRUNTAŞILOR DOBROGEI

COLONELUL IONESCU M. DOBROGIANU

Este născut într'una din mahalalele cele mai mărginaşe ale Bucureştilor (Delea Veche, str. Cireşilor, 23), la 21 Noembrie 1866, dintr'o familie mai puţin decât modestă.

Studiile şi le-a făcut la liceul Matei Basarab ; dar, din cauza sărăciei, a trebuit să părăsească şcoala, după absolvirea a şase clase şi să caute a-şi croi o pârtie în armată, unde a muncit din greu, înrolându-se ca simplu soldat.

Reuşit întâiul în Şcoala subofiţerilor de la Bistriţa, iese sublocotenent la 1 Octombrie 1890 şi este dat în Constanţa, de care nu s'a deslipit timp de 45 ani.

A cunoscut în tinereţea sa pe protagonişţii culturii noastre, pe Eminescu, pe Vlăhuţă, Carageale, Delavrancea (cu care era din aceeaşi mahala), de la care a căpătat dragostea în ale cititului.

Pasionat cititor al cronicarilor noştri vechi, de la cari a împrumutat ceva din arhaismul stilului, Colonelului Ionescu-Dobrogianu nu-i era streină întreaga noastră literatură.

Dar Colonelul mai este şi un cercetător neobosit ; cunoaşte „de visu" toată Dobrogea-Veche, pe care a străbătut-o în lung şi în lat, cu mijloacele rudimentare ce puteau să-i stea la îndemână acum aproape o jumătate de veac şi în starea de sălbătăcie în care se afla pe atunci provincia noastră.

Acest cărturar a avut înaintea războiului una din bibliotecile cele mai bogate din Constanţa ; dar i-a fost răpită de armatele ocupante bulgare. Este o pierdere, care nu se mai poate înlocui, de oarece multe din cărţile Colonelului Dobrogianu nu mai pot fi cumpărate, ele fiind peste măsură de vechi (de prin Sec. 17, 18 şi 19), majoritatea de istorie şi geografie.

Colonelul Dobrogianu a citit mult ; dar a şi scris mult şi de diferite naturi, mai ales în ramurile sus pomenite.

www.ziuaconstanta.ro

De 40 ani face parte din Societatea noastră de Geografie, unde a făcut comunicări importante, publicate în Buletinul acestei Societăţi.

Şi prin alte reviste de greutate a scris.

Dăm lista lucrărilor acestui laborios cercetător :

1. *Cercetări asupra oraşului Constanţa*, 1896 (epuizat).

2. *Cursul inferior al Dunărei şi formarea Deltei.* In Buletinul Soc. geogr., Vol. 22.

3. *Dobrogea în pragul veacului al 20-lea.* Lucrare închinată Regelui Carol I. Premiată de Acad. Rom. şi răsplătită cu medalia de aur la expoziţia din 1906 (epuizat).

4. *Colonizarea Dobrogei.* Buletinul Soc. geogr., Vol. 25.

5. *Două probleme de geografie.* 1910, (epuizat).

6. *Formarea Deltei Dunărei.* Bul. Soc. geogr., Vol. 29.

7. *Scythia minor, Berdzan, Dobrogea.* Bul. Soc. geogr., Vol. 31.

8. *După 3 ani de la închegarea secţiei militare a S. R. R. G.*, Vol. 31.

9. *Din notele de călătorie ale lui Ewlia Celebi,* Vol. 34.

10. *Note relative la istoria Dobrogei,* Vol. 34.

11. *Un veac şi jumătate din viaţa Dobrogei medievale,* Vol. 36.

12. *Ce ne-a dat „Renaşterea".* „Viaţa Românească", IX—X, 914.

13. *G. Schumberger. Le siège, la prise et le sac de Constantinople en 1453.* Recenzie. Idem, 1915.

14, *Valea Carasu.* Bul. Soc. geogr., Vol. 37.

15. *Năvălirea bulgară în jud. Tulcea.* 1920, (epuizat).

16. *Delta Dunărei.* Bul. Soc. geogr., Vol. 40, (1921).

17. *Reminiscenţe (Delavrancea şi Vlăhuţă).* In „Analele Dobrogei", 1921.

18. *Amintiri din Constanţa (Ricordo di Constanza)* 1921, (epuizat).

19. *Spicuiri şi tălmăciri din Herodot.* Bul. Soc. geogr., Vol. 42, (1923).

20. *Intre Capul Midia şi gura Sf. Gheorghe.* In „Natura" I/925.

21. *Dobrogea şi Constanţa acum 100 ani.* In „Viaţa Dobrogeană", 1927.

22. *Formarea Deltei Dunărei şi configuraţia ţei veche.* 1927, (epuizat).

www.ziuaconstanta.ro

23. *Dobrogea: Pământul și omul.* Bul. Camerei de Comerț, Constanța, 1928.

24. *Tomis-Constanța*, 1931, (epuizat).

25. *Începuturile creștinismului în Dobrogea.* In „Tomis", 1932.

26. *„Peuce" era numai grindul Chiliei?* Bul. Soc. geogr., 1933.

27. *Cum am cunoscut pe Eminescu.* In „Omagiu", 1934.

După demisia sa din armată (Aprilie 1920), Colonelul Dobrogeanu a profesat:

a) Doi ani la Școala Specială a ofițerilor de infanterie (Geografie și Istorie).

b) Un an la Școala ofițerilor de marină (Geografie).

c) Cinci ani la Școala Superioară comercială de băeți din Constanța (Geografia economică).

www.ziuaconstanta.ro

KEMAL

Tătarul acesta nu-i o plăsmuire a unei minți isteţe în scorniri, ci a trăit, ca oricare altul, pe meleagurile dobrogene.

Potrivit de statură, dar bine legat şi cu faţa oacheşă, Kemal era un om bogat, stăpânind în orăşelul Megidia pământuri şi case, rămase lui moştenire dela părinţi.

Kemal se plimba agale prin orăşelul împrăştiat pe panta unui deluşor depe malul mlăştinoasei Carasu, plină de miasme şi de ţânţari, căci, fiind primar, avea grijă ca totul să meargă bine sub administraţia lui. Uneori se mai oprea la câte o cafenea ca să-şi piardă timpul, ori să afle noutăţi. Cerea, ca ori şi care, o cafea pe care şi-o sorbea tacticos din feligean; apoi scotea Kemal din punga dela brâu o monedă de zece bani şi-o întindea lui Izet cafegiul şi, cum pe vremea aceea, cafelele se vindeau trei de zece bani, Izet trăgea cu tibişirul două linii pe uşă, semn că omul avea dreptul să mai bea două cafele. De altfel, uşa şi grinda din cafenea erau numai linii trase cu tibişirul, arătând că şi alţii îşi aveau trecute acolo cafelele lor. Cu vremea, unele erau şterse, altele adăogate. Cum le mai ţinea socoteala, numai Izet cafegiul ar fi putut să vă lămurească.

In anul 1890 se pusesc piatra fundamentală şi se ridicase numai temelia bisericii româneşti din Megidia; dar, din cauza lipsei de bani, lucrarea se oprise. Trecuse câtva timp şi nu era nădejde ca să fie dusă mai departe. Aceasta îl frământa amarnic pe Kemal, care nu putea înţelege ca, în orăşelul lui, musulmanii să-şi aibă geamia lor, iar creştinii să fie lipsiţi de biserică, lucru ce nu era, — după socoteala lui, — nici bun, nici drept. Până când, tot muncindu-se el cu gândul, i-a venit în minte c'ar trebui să ceară şi ajutorul Ministerului Cultelor. De audienţă nu se temea Kemal, fiindcă, într'o încurcătură administrativă de sub regimul special al legii de organizare a Dobrogei se prezentase el şi Regelui Carol I şi căpătase dreptate.

Intr'o bună zi, îşi schimbă primarul şalvarii şi celelalte straie

www.ziuaconstanta.ro

tătăreşti cu altele „nemţeşti", pe care le avea pentru ceremonii la zile mari, — păstrându-şi însă fesul, - pune caii la căruţa dobrogeană ce păcănea să s'audă de departe şi pleacă la Cernavoda. Cum podul de peste Dunăre era tocmai în construcţie, — între 1890—1895, — trece Kemal fluviul cu remorcherul, iar balta apostoleşte în curmeziş, trece şi Borcea cu şlepul şi, dela Feteşti, apucă trenul şi ajunge la Bucureşti.

Pe vremea aceea, la instrucţie şi culte era ministru Take Ionescu, care a condus acest departament, pentru prima oară, între 1891—1895, făcând parte din marele guvern conservator Lascăr Catargiu—Petre Carp.

Sătul şi el, ca oricare, de vecinicile cereri de bani, vestitul orator de atunci stabilise o înţelegere cu un funcţionar superior din minister: îl chema în faţa celui cu plângerea şi, dacă ministrul începea afirmativ propoziţiunea, funcţionarul răspundea la fel; iar dacă începea negativ, celălalt răspundea tot aşa.

Kemal a făcut tot ce-a putut şi a isbutit să pătrundă la Take Ionescu. Când l-a văzut, ministrul s'a uitat curios la Tătarul dobrogean, care şedea tantoş cu fesul în cap.

— „Ce doreşti?"

— „Dom' menistră, la mine pirmar Medgedia estem. Acolo ai ceput un beserica pentru cristiani, ai pacut temelia, ama para pusin şi nu putem mergem mai departe. Treba dai un agiutor, ispraim ala beserica!"

Take Ionescu l-a privit cam chiorîş, neputând înţelege cum un Tătar să se intereseze de ridicarea unei biserici pentru creştini. A sunat să vină funcţionarul superior. Când s'a înfăţişat acela, l-a întrebat:

— „Nu mai avem ceva bani?"

Potrivit înţelegerii, funcţionarul a răspuns tot negativ:

— „Nu mai avem, domnule ministru!"

Take Jonescu s'a întors către Kemal:

— „De, domnule primar, îmi pare destul de rău, dar vezi bine că nu mai avem bani şi nu putem să-ţi dăm nimic. Faceţi cum puteţi, până când vom putea şi noi să vă venim în ajutor!"

Kemal a înţeles şi a eşit; dar, ajuns în sală, s'a răsgândit, s'a întors şi a dat busna la ministru, vorbindu-i repede şi aprins:

— „Bine, dom' menistră, la mine asta nu mai 'seiegem. La mine Tatar şi musulman estem, la tine Urman şi cristian estem; la mine ivrei pacem ala beserica Medgedia, ama la tine nu ivrei! Ce

www.ziuaconstanta.ro

fel de Urman şi cristian la tine estem? Urşine, bre, urşine, aman, aman!"

Ministrul s'a uitat întâiu crunt la Kemal, gata să-l asvârlă pe uşă afară; dar pe urmă, s'a răsgândit. Prea era sinceră revolta primarului!

A sunat din nou pe funcţionarul superior, care s'a înfăţişat îndată. Acum ministrul l-a întrebat:

— „Mai avem ceva bani?"

Iar funcţionarul a răspuns:

— „Mai avem, domnule ministru!"

Pe dată, s'a şi întocmit ordonanţa de plată, iar Kemal a trecut pela cassierie şi a luat banii.

A plecat el vesel şi, aducându-şi aminte că-i este foame, a intrat într'unul din cele mai mari restaurante. Acolo, lume multă şi aleasă. Kemal s'a aşezat tacticos la o masă. A ciocănit, a strigat şi abia-abia s'a îndurat un chelner să vină şi la el. Cu chiu, cu vaiu, prost servit, Kemal a isbutit să mănânce. La plată, ca pe vremea aceea, socoteala abia era de vre-o doi lei. Kemal a mai scos şi o monedă de argint de cinci lei şi a dat-o ca „bacşiş" chelnerului, că-i ruia nu-i venea să-şi creadă ochilor. După ce a plecat, toţi ceilalţ îşi dădeau cu pumnii în cap că nu-l serviseră ei, crezând că cine ştie ce mare paşă turc este.

După amiază Kemal a dormit la hotel.

Seara, din nou la masă, la acelaş restaurant. Cum l-au văzut, chelnerii au dat uitării pe toţi ceilalţi dela alte mese şi au sărit ciorchine să-l servească pe Kemal. A mâncat Tătarul ca un padişah; dar la urmă, a plătit numai bucatele ce poruncise, s'a ridicat, a dat „bună seara" şi a plecat fără să dăruiască ceva, lăsându-i pe chelneri miraţi, uitându-se lung după el.

Dela restaurant, a luat un „muscal" şi mână întins la gară. Când a ajuns la cassă, a cerut:

— „Dom' pucsionar, dai repede un belet Peteşti, clasa doi!"

Funcţionarul i-a dat un bilet pentru Piteşti.

Pe peron, Kemal a întrebat pe unul cu şapcă roşie:

— „Care este tren Peteşti?"

— „Uite, acela este, sui repede că pleacă!"

A sărit Kemal în trenul care mergea spre Piteşti şi s'a aşezat liniştit într'un compartiment. A mers mai toată noaptea. In zori, aude Kemal:

www.ziuaconstanta.ro

— „Piteşti, domnilor, cinci minute!“

S'a dat jos; dar când a văzut gara, deşi s'a uitat bine, n'a recunoscut-o şi a întrebat pe unul:

— „Ce gară estem aici?“

— „Piteşti!“

— „Cum Peteşti? Ala Peteşti altpel estem. Acolo, Dunărea!“

— „Aha, d-ta vrei să mergi la Feteşti! Apoi, te întorci cu alt tren, treci prin Bucureşti, mergi înainte şi ajungi la Dunăre!“

— „Cum, domnule, doi Peteşti estem la Urmania?“

— „Ba nu: unul Piteşti şi altul Feteşti!“

— „Ei! Peteşti, Meteşti, la mine ştii tot una estem!“

Ce să facă bietul Kemal? A văzut şi el că necazul i se trage din faptul că, potrivit limbii tătăreşti, zicea în unele locuri „p“ în loc de „f“ şi, de ciudă, a dat „pesul pe ceapă“, a luat alt bilet, s'a întors la Feteşti, a trecut Dunărea şi a ajuns acasă.

Cu banii aduşi de el, biserica din Megidia, care fusese începută în anul 1890, a fost terminată; în 1898 i s'a făcut sfinţirea şi astăzi este o podoabă a orăşelului.

Kemal a murit şi doarme sub o lespede de piatră, într'un cimitir lângă o margine de drum; iar astăzi, pe străzile oraşului Constanţa, feciorul fostului primar bogat şi cu atât de mult suflet este un om sărac, trăind din ce poate şi pe unde apucă.

I. Dumitrescu—Frasin

www.ziuaconstanta.ro

NOTE ASUPRA STELEI FUNERARE, CU INSCRIPȚIE GREACĂ ȘI CU BASSORELIEFUL UNUI RETIARIUS, DIN MUZEUL DOBROGEI

Imprejurarea, sau modul cum a fost găsită piesa arheologică, obiectul observațiunilor și notelor de acum, nu este lipsită întru nimic de amănuntele unei descoperiri cu totul neașteptate, pe care le voiu expune în rândurile următoare, fiindcă vor servi la o viitoare stabilire a punctelor de extensiune ale vechiului Tomi.

In urma unui anunț, prin care se făcea cunoscut Muzeului Regional că valurile mării au scos la iveală, de sub nisip, un trunchiu de leu — în vecinătatea plajei Domnița Ileana — am plecat, însoțit de ziaristul Ion Neicu, pentru o cercetare mai apropiată. Am coborât la mare pe la capătul Străzii Cuza Vodă, unde se află o scară cu trepte de lemn, care face legătura între partea de sus a malului și baza lui. După cum se știe, malurile din estul Constanței, formate din loess și argile, sunt într'o prăbușire lentă, dar continuă, așa că spațiul dintre peretele malului și plaje este ocupat numai de asemenea surpături.

Dela baza peretelui, unde se termină scara, pornește o cărare principală care duce, cu suișuri și scoborâșuri, spre mare. La circa 100 m dela scară, într'o movilită de pământ peste care trece cărarea, se afla stela funerară, vizibilă numai pe una din laturile sale — încolo toată fiind băgată în pământ — și anume pe laturea din stânga cum ar privi-o cineva din față. In situ, era așezată pe o coastă, cu inscripția și bassorelieful în sus, și acoperită de un strat subțire de pământ.

Piesa se află actualmente în Muzeul Regional al Dobrogei, trecută în inventar cu Nr. 208. E făcută din calcar compact și are o formă paralelipipedică, având dimensiunile: înălțimea 0,67 m., lățimea 0,34 m., iar grosimea 0,10 m. Singura suprafață netedă e aceea pe care sunt inscripția și bassorelieful; celelalte suprafețe au rămas așa cum le-a cioplit, în mod grosolan, pietrarul. Piesa nu prezintă nici o

www.ziuaconstanta.ro

leziune puternică, însă bassorelieful arată că a suferit o serie de eroziuni, evidente mai ales în regiunea capului: figura apare rotunzită.

Suprafaţa principală a stelei funerare este aceea care meritä toatä atenţia. Bassorelieful ocupă mijlocul suprafeţei, fiind incadrat într'un *quadratum incusum* cu laturile aproape egale, una de 0,38 m., alte de 0,30 m. Deasupra şi dedesuptul bassoreliefului închis în pătrat sunt două spaţii inegale: spaţiul superior, mai mic, cu inscripţia greacă, şi spaţiul inferior, absolut gol, pe care se văd numai urmele daltei cu care lapicidul a îndepărtat asperităţile pietrei. Intre pătrat şi marginile laterale din stânga şi dreapta piesei, e un spaţiu îngust de 0,02 m.

Inscripţia cuprinde cinci linii, dintre care numai primele patru au respectiv câte trei cuvinte, iar ultima doar un singur cuvânt. Literele inscripţiei sunt săpate cu o îndemânare deosebită, deaceea prezintă în chip regulat rândurile epitafului. Mărimea literelor este de

www.ziuaconstanta.ro

2 cm. Sunt câteva litere incisate într'o formă rar întâlnită, ca de ex. *omega* făcut ca un dublu V cu barele nu arcuite, ci în unghiu — W —; sau ζ, a cărui formă curioasă se poate vedea bine pe figură. Litera A este întotdeauna apicată, prevăzută — adică — deasupra cu o bară. Litera Σ e în formă de ⊏. Litera *thita* o întâlnim cu două forme: de romb în rândul întâi şi ⊖ în rândul al treilea. In această inscripţie sunt caracteristice şi ligaturile, fiindcă sunt nu numai între literele — două sau trei — aceluiaş rând, dar avem şi un exemplu de ligatură între literele dela sfârşitul a două rânduri: între ξ din a doua linie şi ς (sigma) din a treia.

Inscripţia nu ocazionează dificultăţi, aşa că se poate citi chiar cu multă uşurinţă:

Ἄργοῦτος ἐνθάδε ἐγώ
κειμε ῥητιάριος νέηξ
θάπτε δέμε Ὀρέστης
μνείας χάριν χαῖρε
παροδεῖτα.

Din rândul întâi şi al doilea al inscripţiei rezultă că stela aceasta funerară a fost pusă pe mormântul unui luptător de circ: „*Aici odihnesc eu, Argutos retiarul. Cel care l-a îngropat şi i-a ridicat monumentul acesta, ca amintire, e un oarecare Oreste*".

Sub inscripţie, lapicidul a săpat — desigur după indicaţiile acestui Oreste — chipul defunctului în una din poziţiile obişnuite la luptele de circ. Cu siguranţă însă că retiarul pe care îl vedem pe stelă nu avea să păstreze în totul trăsăturile tânărului Argutos, ceeace era foarte greu, ci, reprezentându-l într'un act al profesiunei sale, putea să reapară în memoria celor cari au asistat, poate, la sfârşitul său tragic în arenă. Aşa dar, lapicidul a căutat mai mult o redare a aspectului profesional, în virtutea căruia el trebuia să dureze μνείας χάριν.

Cum este înfăţişat Argutus?

Ca înfăţişare generală, e un tip musculos, cu statură atletică, în poziţie gata de atac. Sprijinit pe piciorul drept, cu talpa bine fixată pe pământ şi întoarsă dela călcâi spre dreapta, el îşi ţine gamba încordată ca şi coapsa. Muşchii sunt într'o perfectă tensiune. Piciorul stâng şi l-a dus înainte şi stă acum înfipt, datorită aceleiaşi vigurosităţi a muşchilor. Braţele, deasemenea musculoase, ţin încleştată în mâini furca prevăzută cu trei dinţi. Mâna dreaptă strânge din răsputeri coada furcii, înclinată, iar cu stânga a apucat-o de lângă dinţi;

www.ziuaconstanta.ro

tot cu stânga şi tot în acelaş loc ţine strâns un pumnal de mărime exagerată. Pieptul său e lat şi aşa de musculos încât se curbează ca nişte sâni.

Argutus e îmbrăcat, ca măsură defensivă, cu un *subligaculum* de piele, care îi protejează corpul, începând dela umărul stâng, şi acopere numai partea stângă a pieptului, regiunea ventrală, dorsală şi şoldurile, lăsând coapsele descoperite. Pentru defensiune serveşte şi *manica* de care este protegută mâna stângă, în vreme ce mâna dreaptă rămâne goală, tocmai ca să manevreze cu uşurinţă reţeaua, *rete* sau *jaculum*, ce se poate vedea, pe figură, la dreapta lui Argutos.

Capul acestui luptător e desfigurat, fără îndoială, din pricina eroziunilor care au survenit ulterior: chipul s'a rotunjit. Se păstrează, bine definite, fruntea şi părul căzut pe umeri; bărbia e frumos arcuită. Pornind dela bărbie spre ochi, obrazul are o tăetură curbă. După felul cum ţine capul, deducem că privirea ochilor lui era îndreptată către stânga, atentă în totul la lovitura pe care avea să o dea.

Despre Argutos, epitaful spune că era „ῥητιάριος". Cuvântul acesta, care defineşte meseria defunctului, nu e altceva decât o transpunere în greacă a latinescului *retiarius*, cu toate că existau termeni — în limba greacă — prin care se putea reda această profesiune: δικτυοφόρος, sau δικτυοβόλος [1]) au exact accepţiunea lui *retiarius*.

Un *retiarius* se recunoaşte foarte uşor pe monumente după arma de atac pe care o ţine în mâni. În mod obişnuit — şi aşa este şi pe monumentul nostru — e o furcă numai cu trei dinţi, *fuscina* sau *tridens*, înlocuită în mod excepţional printr'o suliţă, cum e pe o frescă în amfiteatrul din Pompei [2]). Tot ca armă de atac, retiarul mai poartă o sabie, sau un pumnal, care serveau în luptă ca auxiliar, ca şi reţeaua pe care luptătorul o arunca, dotat cu o dibăcie deosebită, cu scopul să învălue în ea pe adversar şi să-i temporizeze mişcările. S'a făcut o legătură între echipamentul şi manopera retiarului, şi aceea a pescarului care a servit ca model când s'au organizat cele dintâi lupte şi cei dintâi profesionişti. Numele unui retiar, Aequoreus [3]), e o dovada neîndoelnică pentru precizarea originei acestor lupte. Cu mult timp înainte, Grecii avuseseră ideea acestui gen de luptă, dar

---

[1]) Cf. Gloss. Labb. la cuv. *retiarius*.

[2]) Daremberg-Saglio, Dict. des Antiq. II, 2, fig. 3578, şi Pauly-Wissowa, Real-Encyclopädie, la „Retiarii".

[3]) Corpus inscriptionum latinarum, X, 1927: D. M. *Aequoreo retiario* qui vixit annis XXV .... Inscripţia a fost găsită la Puzzuoli.

www.ziuaconstanta.ro

într'un mod cu totul deosebit şi rarele exemple pe care ni le pune dinainte istoria nu pot să fie considerate, propriu vorbind, că au dat naştere gladiaturei, instituţie specific romană.

Retiarul avea de luptat sau cu *murmillo* — un fel de gladiator cu coif, pe vârful căruia era făcut un peşte — sau cu *secutor*, tot gladiator ca murmillo. Tactica retiarului consista în a se menţine, cât era posibil, departe de adversar, pentruca să aibă locul necesar unei manevrări repezi şi nestingherite. El caută să prindă cu plasa capul adversarul şi, pe urmă, să-şi înfigă tridetul în el. *Murmilo* sau *secutor* aveau o altă tactică: pe ei îi interesa să ajungă la o luptă corp la corp. La începutul luptei, retiarul ţinea tridentul cu mâna stângă, iar cu dreapta arunca reţeaua. Când aruncarea ei dădea greş, luptătorul avea posibilitatea să o tragă îndărăt, deoarece reţeaua avea de jur-împrejurul ei un şnur puternic, care era legat de subligacul cu o extremitate. Şnurul[1]) acesta rezistent îi permitea retiarului ca, într'un eventual insucces, să-şi retragă plasa şi să reînceapă lucrul cu mai mult noroc.

Retiarul de pe stela noastră funerară este reprezentat chiar în momentul când vrea să atace, sau se pregăteşte să atace pe adversar. Plasa e lăsată, deocamdată, la o parte, poate din pricină că nu mai are nevoe s o arunce, atacul adversarului fiind prea îndârjit şi prea apropiat.

O astel de luptă, unde însă apare şi secutor, este înfăţişată pe un relief descoperit în Grecia şi reprodus în *Dictionnaire des Antiquités*[2]). Retiarul, urcat pe o movilă, primeşte atacul unui secutor. E îmbrăcat numai cu *balteus*, tot un fel de subligacul şi ţine în mâna stângă un pumnal şi un trident, iar în dreapta, ridicată deasupra capului, un alt trident cu care vrea să-şi izbească adversarul înarmat cu sabie şi apărat de scut şi zale. Tot în acest dicţionar sunt reproduse o serie de bassorelieţuri cu astfel de luptători. În figura 3594 sunt arătaţi doi luptători, unul cu un pumnal — seamănă perfect cu pumnalul de pe stela noastră — ţinându-l cu vârful în sus, altul cu tridentul îndreptat în jos. În fig. 3595, deasemenea o luptă între un retiar şi un secutor. Poziţia acestui retiar este identică, în cele mai mici amănunte, cu a retiarului de pe monumentul nostru. În fig. 2887

---

[1]) *Spira* „une corde, enroulée autour de filet, et dont une extremité était attachée a son corps, peut-être a sa ceinture" (Daremberg-Saglio, Dict. des. ant., la cuv. Retiarius).

[2]) Daremberg-Saglio, II, 2.

www.ziuaconstanta.ro

se poate vedea, în colțul de sus din dreapta, un retiar care ține cu mâna dreaptă fuscina înfiptă în pământ, iar cu stânga, lângă șold, ține un pumnal cu vârful în sus. În fig. 357 ◌ un retiar cu trident; coada tridentului este îndoită la mijloc, formând o curbură evidentă, întocmai ca la tridentul lui Argutos. Tridentul acestuia, privit din față, apare drept; privit însă de sus, curbura e ușor vizibilă.

Așa dar, Argutos face parte din acea speță de gladiatori, în rang cu totul inferiori, cari se numeau *retiarii*. Identificarea am făcut-o atât după nota din epitaf, ἐνθάδε ἐγὼ κεῖμαι ῥητιάριος, cât și după echipament, în legătură cu ficcare element asemănător găsit în alte reprezentări ale aceluiași tip.

Interesează acum dacă acest Ἀργοῦτος este grec sau nu. În Wörterbuch der Griechischen Eigennamen [1]) nu figurează numele Argutos pe acel „Tablou al numelor de persoană", așa că am căutat să stabilesc o oarecare legătură între numele retiarului, pentru stabilirea originei, a țării de proveniență a acestui tânăr, și celălalt nume din același epitaf: Ὀρέστης. Numele Orestes este fără îndoială grec. El are o întrebuințare azi, ca și în vechime, în lumea greacă, foarte mare. Am căutat să-mi explic ce rol a putut avea Orestes în viața tânărului Argutos, ca să văd dacă nu cumva era la bază o afinitate etnică. Greutatea însă intervenea din clipa când trebuia să precizez ce era, în realitate, Orestes, ce relațiuni puteau exista între ei.

Ipoteza pe care am emis-o rezidă în următoarea apropiere pe care am făcut-o: trupele de retiari erau alcătuite și conduse de un *lanista*: Orestes e un astfel de *lanista*. Seneca vorbește de acești diriguitori de trupe *lanistae*, — pe care Darenberg-Saglio îi compară cu „racoleur-ii" vechiului regim — cu totul pricepuți în a instrui și a face profesioniști ai circului pe tinerii, numeroși și deosebiți ca ginte, cari roiau nu numai la Roma dar și în provincie. Argutos era și el tânăr, inscripția ne spune clar că a murit νέος = tânăr. Ce făceau lanistae? „Momeau pe nenorociții tineri, destul de naivi ca să-i creadă, — spune Seneca — și aruncau în școlile lor pe cei mai frumoși oameni, pe cei mai bine făcuți pentru serviciul militar" [2]).

Pe mâna unui astfel de *lanista* a încăput Argutos, atras poate — aici intervine apropierea ipotetică — de mirajul conaționalității, socotindu-se mai bine în societatea și sub protecția unui astfel de om, pentrucă, odată intrat în școala de gladiatură care era condusă de un

[1]) Cf. Pape-Benseler, Wört. der gr. Eig., 1825. (două vol.).

[2]) Seneca Tatăl, Controv. V, 33.

www.ziuaconstanta.ro

procurator, tânărul — potrivit acelor *leges gladiatoriae* — trecea în grija directorului trupei, la noi Orestes.

Trebue să intercalez o supoziție, foarte interesantă, pe care o fac Daremberg-Saglio în citatul dicționar: după cum existau școli de gladiatori în toate regiunile importante, e cert că a existat și în regiunea danubiană o școală „pour les pays du Danube et l'Achaïe".

Prin urmare, tânărul Argutos — poate băștinaș, poate mai curând din Ahaia[1]) — a intrat în școala din țara Danubiului, unde a primit instrucție sub Orestes, ca lanista, și a profesat în amfiteatru, locul unde cel instruit punea în practică tot ce învățase la școală, *ludus*.

După un timp de profesare a meseriei sale, care punea în risc viața, Argutos a murit tânăr. A murit, desigur, într'una din luptele corp la corp cu nu știu ce alt gladiator, în fața unui public satisfăcut în plăcerea lui sanguinară. A murt tânăr — și mulți colegi de circ au murit astfel — fără să ajungă ca Veianius, celebrul gladiator din versurile lui Horațiu:

Veianius, armis
Herculis ad postem fixis, latet abditus agro,
Ne populum extrema toties exoret arena.
(Epist. Ad Maecenatem. 4—6)

Ioan Micu

1) Ἀργαῖος dela Ἄργος? Argianul?

www.ziuaconstanta.ro

RUGĂ

O, Doamne, Tu, în veci Atotputernice,
In besna mea scântei divine scapără,
Din nou primeşte rugile=mi cucernice,
Arată=mi calea cerului, mă apără!

Căci simţurile sufletul mi=l nărue
In viforul de patemi ce mă bântue,
Dar cugetul mă judecă şi stărue
De apriga robie să mă mântue.

Cu simţurile caut fericirile
Ce'ntr'una îmi înşală aşteptările;
Gândirea îmi arată rătăcirile
Şi=atâta de amare=s deşteptările!

Când patima e pulberea pământului,
Iar cugetul a cerurilor ramură,
Tu, Domn al veciniciei şi=al cuvântului,
Mă mântue, fă=mi sufletul o lamură.

I. Dumitrescu=Frasin

www.ziuaconstanta.ro

PLECAREA

Un dangăt de alarmă
Şi punţile s'au tras.
Nădejdile se sfarmă.
De-acuma, bun rămas!

Mi-arunci pe cheiu o floare
Alăturea să-mi pari.
Mireasma ei mă doare.
C'an-vis, încet, dispari.

In liniştea pustie,
Imi fluturi braţul stâng,
Surâzi cu duioşie,
De teamă să nu plâng.

Corabia te duce
Şi ochi-mi trişti rămân,
Imi fac în taină cruce
Şi-o rugă'ncet îngân.

Grigore Sălceanu

www.ziuaconstanta.ro

EPIGRAME

D-lui Dr. C. Mureşanù
preşedintele societăţii culturale „Cartea sub icoană".

Profesorul are-o toană:
Câte-o carte dăruieşte;
Preotul dac'o slujeşte,
Omul nici n'o mai citeşte,
Ci o pune . . . sub icoană.

Unui profesor
de muzică şi matematici.

Mulţi elevi par enigmatici
Când spun ce păţesc la şcoală:
La muzică-i vâri în febră
Cu probleme de algebră
Şi, în loc de matematici,
Le faci . . . muzică vocală.

I. Dumitrescu-Frasin

www.ziuaconstanta.ro

PSALMUL 136

In Vavilon, pe lângă râuri late,
Stăturăm noi atunci şi-am plâns amar,
Cu harfele de sălcii rezemate,
Noi ne plângeam Sionul în zadar.

Cântare ne cereau apăsătorii,
La veselie ne 'mpingeau mereu:
„Cântaţi-ne ca să simţim fiorii
Sionului clădit de Dumnezeu!"

Iar noi, pătrunşi adânc de pocăinţă,
Cercam să le-arătăm cumplitul chin:
„Putem cânta cântări de biruinţă
Când ne-aţi robit într'un pământ strein?"

Ierusalim!... De te-om uita vr'odată,
Să-şi uite dreapta vrednicia ei,
Lipească-ni-se 'n gură limba toată,
Să nu mai ştim nici cânt, nici vorbă ce-i!

Puternice Stăpân din veşnicie,
Să nu uiţi de-ai Edomului copii,
Că ei strigau în zile de urgie:
„Sfărmaţi Sionul până 'n temelii!"

Ferice om ce ţi-ar plăti vr'odată,
O, Vaviloane, dornic de război!
La prunci le sfarme ţeasta blestemată,
Că multe rele ai făcut cu noi!...

Mihail I. Pricopie

www.ziuaconstanta.ro

EPIGRAME

Lui Brătescu-Voineşti,
autor al volumelor „In slujba păcii", „In lumea dreptăţii" şi „Intuneric şi lumină"

O viaţă=ai stat „în slujba păcii",
Dar răsplătirea ta deplină
E'n „lumea celor drepţi" . . . dincolo
In „întuneric sau . . . lumină"

Scriitorilor de azi,
la doi ani dela incetarea apariţiei „Gândirii"

Azi cărţile de seamă=s rare
Şi se presimte prăbuşirea,
De când falangei literare
I=a dispărut din cap . . . gândirea.

Ministerului Instrucţiunii,
care, în vederea reformelor în şcoala secundară, a consultat şi pe profesori.

Reforma'n şcoala secundară
Iar preocupă'ntreaga ţară.
De ce ne mai consultă iar
Când profesoru=i . . . secundar.

Traian Marcu

www.ziuaconstanta.ro

UN MONUMENT DE MĂSURĂ NUMITĂ ΔIMOΔION, DIN MUZEUL DIN CONSTANȚA.

Piesa nr. 199 din Muzeul Regional al Dobrogei din Constanța, este un bloc de marmoră, lucrat pe toate părțile. Ea este ruptă la stânga. Vezi figura nr. 1.

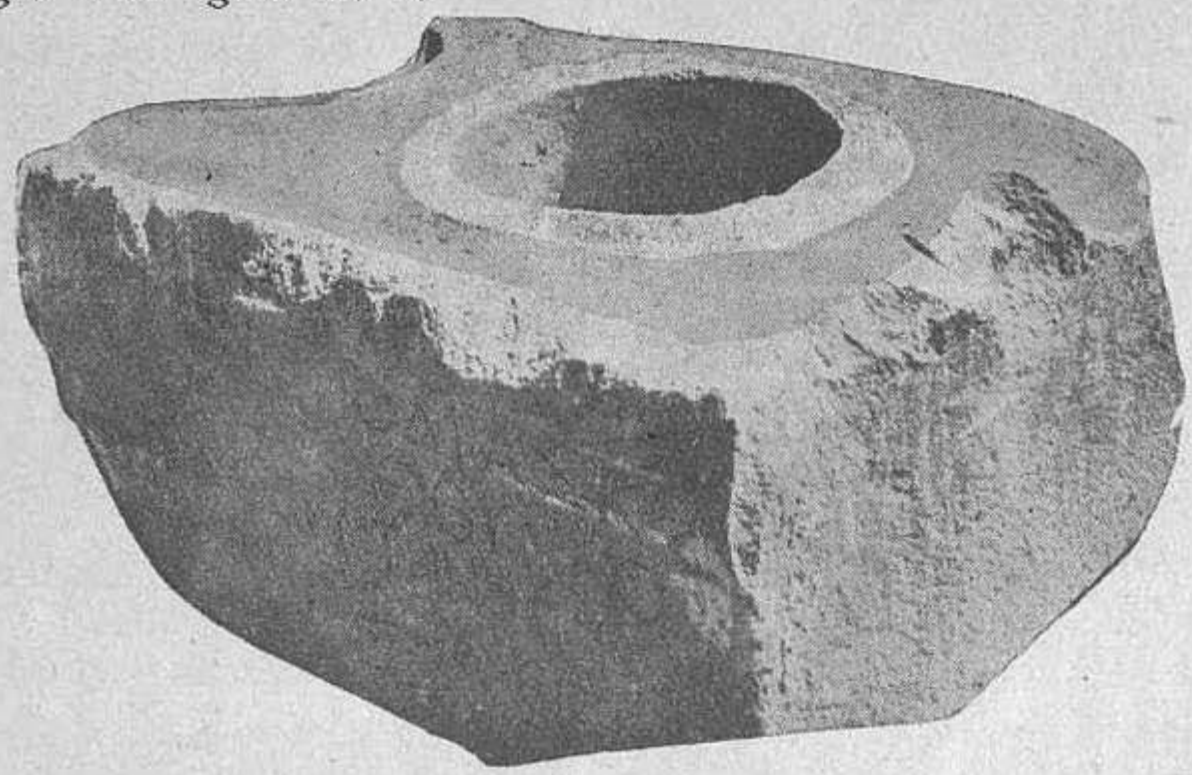

Fig. nr. 1.

Blocul acesta, lucrat rectangular, are lungimea păstrată de 93·5 cm —95 cm, lățimea de 79·5 cm și înălțimea de 47·5 cm.

Acest bloc, cu marginile și colțurile azi fărâmate și tocite, arată pe fața de sus două excavațiuni aproape conice, 16·5 cm, una dela cealaltă. Una din ele nu ne este păstrată decât pe jumătate; cealaltă jumătate, dela stânga, a excavațiunii lipsind cu o parte a blocului.

Scobitura integral păstrată se apropie cu 21 cm de marginea laturei înguste și cu 21 cm de fiecare dintre cele două laturi lungi. Aceste două excavațiuni, cu adâncimi aproape conice, sânt încadrate de un șănțuleț de 5 cm lărgime și 3 cm adâncime, săpat la 15 cm dela marginea fiecărei din cele două laturi lungi.

Laturea îngustă a blocului de marmoră este bine lucrată, nu însă bine netezită, cum sânt cele două laturi lungi.

www.ziuaconstanta.ro

In scobitura conică, integral păstrată, care are aceeaşi adâncime ca şi înălţimea blocului de 47·5 cm, se constată, la 44·8 cm adâncime, o ruptură, probabil ulterioară. Scobitura păstrată pe jumătate se pare a fi avut o adâncime mai mică, căci perforarea a 10 cm din adâncimea ei arată o lucrare diferită de cea a celeilalte părţi.

Fig. nr. 2.

Diametrul de bază al uneia dintre cele două scobituri aproape conice, este de 39·6 cm, iar al celeilalte, păstrată pe jumătate, de 38·7 cm. Cele două laturi lungi poartă câte o inscripţie. Inscripţia mai lungă, cu litere mari, de 4·8 cm, şi frumoase, are următorul text (vezi figura nr. 2) reprodus în majuscule [1]):

ΞΙS 18·5 cm ΔΙΜΟΔΙΑ ΞΚ vacat 10 cm
ΕΩΝΕΝΑ ΠΑCΙΝΕΙΘΥΝΑC vacat 9 cm
ΕΝΤΙΑΝΟC ΚΑΙ ΤΙΙΝΤΩΝ vacat 11·2 cm
CAI ΠΙΚΙCΤΑ ΠΑΡΕΑΕΙΠΕΝ vacat 6 cm.

Inscripţia mai scurtă, cu un singur rând, ne arată următoarele litere, cu îngrijire săpate, şi de 5 cm mărime:

ΔΙΜΟΔΙΑΝΞΚΔΙΜΟΔΙΑ Vezi figura nr. 3.

Fig. nr. 3.

La inscripţia întâia, rândul 1 se pare a fi scris de altă mână decât celelalte trei rânduri, şi pe alocurea pe un nivel ceva mai jos decât cealaltă suprafaţă.

In rândul întâi al inscripţiilor de pe cele două feţe, este de remarcat forma târzie a lui xi, şi forma puţin elegantă, parecă improvizată a literelor μ, xi şi kapa.

1) Regretăm că din motive tehnice nu putem reproduce literele şi părţi de litere în forma lor originală. Vom repara această scădere, insistând în acest articol, mai mult decât de altfel, asupra momentelor epigrafice din fiecare rând al inscripţiilor care se publică.

www.ziuaconstanta.ro

Rândurile 2—4 ale inscripţiei mai lungi arată litere frumoase cu forme rotunde pentru epsilon şi sigma. Literele theta şi omega ne îndreaptă cu forma lor înspre secolul al doilea după Hristos.

In rândul 1 al inscripţiei întâia, după litera în formă de xi tăiat în jumătate la mijloc între cele două bare orizontale, printr'o linie care nu este paralelă cu ele, urmează o hastă verticală, după care urmează imediat un S latin. Am aştepta ca litera care urmează după xi, să fie kapa, ca şi litera dela finea acestui rând.

Cele două braţe ale unghiului dela kapa nu se pot clar distinge, astfel că ar fi nevoe să contăm cu litera S, care şi ea poate să-şi aibă rostul şi explicaţia în metrologia antică elenă [1]). După literele aceste, pe o întindere de 18·5 cm, nu putem vedea nici o urmă de literă.

In rândul 2, la început, se vede, înainte de litera epsilon, un semn în formă de semicerc, ca un spiritus lenis, prin care se tradează litera rho.

In rândul 3, literele a treia şi a patra îmi par a fi mai degrabă tau şi iota, decât pi.

Ne dăm bine seama că ne găsim în faţa unui monument de mare importanţă metrologică din antichitatea clasică.

Δημόδια este cuvântul de care ne legăm. Acest cuvânt se găseşte de două ori pe fiecare din cele două laturi lungi ale monumentului de marmoră.

Δημόδια, numărul plural dela δημόδιον, înseamnă grecizarea şi dublarea cuvântului latin modius, care este măsura romană principală de capacitate pentru materii lichide şi solide, de 8·75 l. Vezi Friedrich Hultsch, Griechische und römische Metrologie, zweite Bearbeitung, 1882, p. 104 şi urm.

Până acum cunoşteam două măsuri de capacitate formate dela cuvântul „modius“: „semodius“, jumătate de modius, şi „trimodium“, trei modii. Vezi Hultsch, l. c., p. 121.

Δημόδιον arată deci măsura de doi modii. Δημόδιον ne este nou ca nomenclatură, nu însă ca măsură pentru capacitatea de doi modii.

Căci doi modii erau o măsură provincială bine cunoscută, care se desvoltase în staţiunile militare romane şi ca măsură pentru cereale, şi se numia acolo „castrensis modius“, cu capacitatea de 17·51 l. Vezi Fr. Hultsch, l. c., p. 121, şi 629 şi urm. Castrensis modius

---

1) Vezi despre semne şi abreviaţiuni în metrologia antică Fr. Hultsch, Metrologicorum scriptorum reliquiae II, p. XXIX şi urm., apoi cf. I, p. 170 şi urm.

www.ziuaconstanta.ro

corespunde măsurii cu numirea grecească de σπόριμος μόδιος. Vezi Hultsch, l. c., p. 616 şi 629.

Cele două excavaţiuni aproape conice de pe monumentul nostru din Tomis sânt importante pentru verificarea rezultatelor în detaliu, la care ştiinţa metrologică a ajuns în ce priveşte modius-ul şi multiplul lui.

Din diametrul orificiului şi din înălţimea acestor excavaţiuni putem lesne calcula volumul, pentru a cărui precizare vom trebui să ţinem cont de curbele de revoluţie ale acestor două excavaţiuni.

Atrăgând atenţiunea asupra interesantei inscripţii din vechiul oraş Philippoi din Thracia, publicată de P. Lemerle în Bulletin de Correspondance Hellénique, LVIII, 1934, p. 457, nr. 3, care inscripţie începând cu cuvintele: „aequilatem Augusti et mensuras", ne arată că edilii oraşului au comandat şi fixat pe stela inscripţiei — pe partea superioară a stelei se şi vede cavitatea — un arheotyp de măsură de bronz, ca acest arheotyp să servească cetăţenilor de model sau de mijloc de control, rezervăm pentru un studiu viitor interpretarea monumentului din Muzeul din Constanţa şi a inscripţiilor lui.

Azi însă ţinem să constatăm că acest monument ne interesează mult şi din punct de vedere al locului lui de descoperire. Despre îmbogăţirea Muzeului din Constanţa cu acest monument şi cu încă alte două monumente epigrafice, d-l profesor Constantin Brătescu, meritosul director al acestui Muzeu, a avut amabilitatea să mă înştiinţeze îndată după sosirea acestor piese, în vara 1935, în Muzeul din Constanţa. După informaţiunile primite la Muzeu, ele au fost găsite lângă Oieria Statului din Palas, lângă Constanţa.

Primind, cu concursul d-lui profesor Constantin Brătescu, un ajutor din partea Primăriei municipiului Constanţa — profit de ocazie de a mulţumi onoratei conduceri a Primăriei Constanţa pentru acest gest frumos făcut în interesul ştiinţei arheologice şi epigrafice — am putut să fac, asistat de tânărul profesor secundar Robert Schmidt, la începutul lui Septembrie 1935, studii în Palas, şi să stabilesc cu privire la cele trei piese următoarele date importante:

Ele au fost scoase, în primăvara lui 1935, din valul de piatră, castelul III, care se găseşte la o distanţă de 2177 paşi dubli dela staţiunea c. f. r. Palas, unde este castelul II al valului de piatră. Vezi lucrarea lui Carl Schuchhardt, Die sogenannten Trajanswälle in der Dobrudscha, Abhandlungen der preussischen Akademie der Wissenschaften, Jahrgang 1918, philosophisch-historische Klasse, nr. 12, p. 1—60, care complectează lucrarea lui Gr. Tocilescu, Les vallums de

www.ziuaconstanta.ro

Cernavoda à Constantza dans la Dobroudja, Inscriptions inedits, Communication faite a l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres de Paris, séance de 27 Octobre, 1899, din Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie, Bucureşti, 1900, p. 145—184. Vezi şi Fabricius, sub voce Limes, la Pauly-Wissowa-Kroll, RE, XIII, 1, 1926, p. 647—650, unde se găseşte şi altă literatură.

Acele trei piese au fost găsite în partea apuseană a zidului de miază-noapte a castelului III din valul de piatră, şi este meritul savantului doctor N. Teodoreanu, directorul Oierii Statului din Palas, că aceste piese au ajuns unde trebue, şi nu pe mânile acelora cari din materialul valului de piatră şi-au făcut, de decenii, un izvor de câştig ilicit. Carl Schuchhardt, l. c., p. 28 şi 29, zice în descrierea profilului pe care ni-l arată valul de piatră: „Im Aufwurfe des St. W. zeigt sich heute aber fast überall eine Mulde, die durch das Herausbrechen der Mauer entstanden ist. Diese Raubarbeit ist sehr gierig und gründlich ausgeführt worden. „Ganze Dörfer sind aus den Wallsteinen erbaut: Omurdscha, Murfatlar, Alakap; auf allen türkischen Friedhöfen wimmeln die unverkennbaren römischen Quadern, die Eisenbahn verdankt ihnen ihre sichere Grundlage, und nach dem allen werden noch heute ganze Waggonladungen exportiert: bei dem Dorfe Hasandscha sah ich eine mehrere hundert Schritt lange Reihe Wallsteine aufgeschichtet, die für Konstantza bestimmt waren und von da weiter befördert werden sollten". So habe ich 1884 geschrieben.

Und dieser Raubbau hat sich nachher so fortgesetzt, dass heute kaum mehr eine intakte Stelle der Mauer zu finden ist".

După săpăturile noastre arheologice din Septembrie 1935, făcute pe o distanţă de mai bine de 200 m. a valului de piatră, putem confirma şi noi pasagiul din urmă din constatările făcute de Carl Schuchhardt, în 1917: Pe urma exploatării frauduloase sistematice a valului de piatră, în anii din urmă, ca o carieră de piatră, nu am găsit nici un punct intact în zidul de nord al castelului III din valul roman de piatră, care după Tocilescu, l. c., p. 160, avea o grosime de 1.65 m. şi o înălţime de 3 m. Intr'un raport special voiu publica constatările făcute cu ocazia săpăturilor arheologice dela castelul III al valului roman de piatră, din Septembrie 1935, în ce priveşte zidul împrejmuitor şi resturile de ceramică găsită.

Cele trei piese din Muzeul din Constanţa fiind găsite în porţiunea apuseană a zidului de nord al castelului III, ne indică prin momentele epigrafice cuprinse în ele, un terminus post quem, pentru istoricul

www.ziuaconstanta.ro

valului de piatră sau cel puţin pentru acea porţiune a acestui val, în care au fost găsite cele trei monumente epigrafice din Muzeul de Constanţa.

Anticipând, putem afirma că, prin aceste piese epigrafice, se confirmă concluzia lui Carl Schuchhardt, l. c., p. 61, care atribue valul de piatră perioadei ultime de domnie romană în Dobrogea de azi, aceasta aflât pe urma tehnicei antice foarte târzie care se poate constata în structura zidului şi la piesele architecturale romane târzii, cât şi pe urma momentelor epigrafice din inscripţiile folosite în unele porţiuni ale valului de piatră din apropierea Constanţei.

Refuzând de a fi de acord cu Tocilescu şi a atribui valul de piatră vremii împăratului Constantin cel Mare, Carl Schuchhardt care, acu la 1898, s'a gândit la vremea împăratului Teodosius, nu se lasă tulburat în această convingere, de ceramica sarmatică, descoperită în castelele valului de piatră. Carl Schuchhardt, l. c., p. 62, termină considerăţiunile sale cu cuvintele: „Es muss also tatsächlich ein hier ansässiges unrömisches und wohl auch ungermanisches Volk mit dem Grenzschutz betraut gewesen sein, und zwar aller Wahrscheinlichkeit nach am Ende des 4. Jahrhunderts und noch später".

Pe la 400 d. H. sau mai târziu au fost scoase blocuri şi monumente antice din construcţiile şi cimitirele Tomiţilor, pentru a fi transportate şi zidite în valul de piatră menit să fie un zid de apărare împotriva barbarilor nordici. După o mie şi cinci sute de ani, istoria îi răsbună pe Tomiţi: le restitue Constănţenilor crâmpee din monumentele falnice odinioară ale oraşului lor.

Teofil Sauciuc-Săveanu.

www.ziuaconstanta.ro

EPIGRAMA SEPULCRALĂ DIN MUZEUL DIN CONSTANŢA, A LUI HERMOGENES, ŞI ALTE FRAGMENTE DE INSCRIPŢII.

O bază de calcar, cu bogat profil sus şi jos, de 122·5 cm înălţime, de 42·7 cm lăţime a suprafeţei scrise, sus, 46 cm jos, şi de 60·5 cm grosime (cu profilul), care poartă numărul 188 al Muzeului Regional al Dobrogei din Constanţa, ne arată o inscripţie sepulcrală metrică.

Literele destul de neregulat, ba chiar neglijent săpate, ajung până la 3 cm mărime.

Iată figura nr. 1 a acestei baze cu inscripţie şi textul transcris :

Ἑρμογένης ὄνομ' ἦν
καὶ Κωζίκιόν με
vacat 7 cm κίκλησκον· vacat 10 cm
Ἦρξα πάτρης σεμνῶς
ἀγορανομίην τε
vacat 7 cm τέλεσσα· vacat 13 cm.
Καὶ φιλίη πρὸς
πάντας ἐτιμήθη
vacat 10 cm ἐπιδόξως. vacat 7 cm.
Πεντήκοντ' ἐτεῶν
ἐξανύσας βίοτον
κάτθανον δ' ὥςπερ ἔχ[ει]
πᾶσιν τὸ πεπρωμένον
vacat 12 cm ἐλθεῖν. vacat 17 cm.
vacat 9 cm χαρ vacat 17 cm παρ.

După παρ vacat 13·5 cm.

Fig. nr. 1.

Din punct de vedere epigrafic constatăm, că literele au acea „inconstanţia scripturae" care se apropie de neglijenţă şi de neiscusinţă.

www.ziuaconstanta.ro

Litera kapa din rândul 2, dela începutul cuvântului Κοζίκιον, arată cele două braţe ale unghiului, puţin încovoiate.

In rândurile 7, 8 şi 9 vedem litera omicron, care de altfel, dară mai ales în rândurile 13 şi 14, este rotundă şi mult mai mică decât celelalte litere, în forma de pătrat adâncit, aşezat pe un colţ. Omicronul pătrat se schimbă cu omicronul rotund şi într'o inscripţie din Thasos, recent publicată de Launey, BCH, LVIII, 1934, p. 495, nr. 7, din vremea împăratului Septimius Severus sau Diocleţian.

Aceeaş formă pătrată ca şi omicronul inscripţiei noastre, o are şi litera theta în inscripţia de pe baza lui Hermogenes, în rândurile 8 şi 12. Litera theta se deosebeşte de omicron prin diagonala, care leagă două colţuri. Această diagonală este abia vizibilă, când lapicidul nu reuşeşte să facă inciziunea pătrată, fără să se spargă interiorul pătratului. Vezi litera theta din cuvântul ἐτιμήθη al rândului 8.

Formele pătrate ale literelor omicron şi theta apar în inscripţiunile atice în cursul perioadei dela circa 120 d. H. până pela 210 d. H., după Larfeld, Handbuch der griechischen Epigraphik II, 2, p. 490. Forma pătrată a lui sigma apare mai degrabă în epigrafia atică.

Inscripţia noastră ne arată pentru litera xi o formă, care este rară şi pe care o găsim în inscripţiunile atice, după Larfeld, l. c., p. 502, după anul 210 d. H. Litera omega are forma de mi întors, cum îl vedem la Larfeld, l. c., p. 500.

Relevăm şi numeroasele ligaturi, pe care le vedem în această inscripţie din Muzeul de Constanţa: în rândul 4, eta şi rho în cuvântul ἦρξα. Sigma finală a genetivului πάτρης din rândul 4, serveşte totdeodată şi ca literă iniţială a adverbului σεμνῶς din acelaş rând.

In rândul 8, avem ligatura literelor mi şi eta în cuvântul ἐτιμήθη; în rândul 10, eta şi kapa în cuvântul πεντήκοντα, apoi omega şi ny, în cuvântul ἐτεῶν; în rândul 12, omega şi sigma, în cuvintele ὥςπερ; în rândul 13, pi şi epsilon, apoi pi şi rho, în acelaş cuvânt πεπρωμένον.

In rândul 12, nu vedem la finea lui decât litera „χ". Metrul cere persoana a treia a prezentului ἔχει, care se potriveşte bine aci.

După textul acestei inscripţiuni sepulcrale, urmează două compendii, două abreviaţiuni cu câte trei litere mai mari, împletite, aşezate una înlăuntrul şi alta deasupra celei de a treia literă.

Regretăm că din motive tehnice nu putem reproduce aceste două compendii interesante.

La prima vedere s'ar părea că abreviatura întâia, care se vede în rândul 15, la 9 cm dela marginea stângă, este monograma lui

www.ziuaconstanta.ro

Hristos. La o examinare mai atentă se vede arătată litera alfa în jumătatea de jos a literei χ, iar litera rho, ridicată mai sus până pe transversala literei alfa, şi tăind litera χ în două jumătăţi, una la dreapta şi alta la stânga, astfel că avem de cifit χαρ sau χαιρ. Urmează 17 cm după această abreviaţiune, literele împletite παρ. Litera alfa este aşezată înlăuntrul literei pi, iar rho se arată cu folosirea celei de a doua linii verticale a literei pi, şi cu adăogarea semicercului în partea de sus a acestei linii verticale. Ne gândim că aceste compendii ar putea să fie o prescurtare pentru χαῖρ(ε ὦ)παρ(οδεῖτα), cuvinte pe care le găsim afât de des pe monumentele sepulcrale ale secolelor de apoi.

Textul acestei inscripţiuni metrice arată forme ionice, în rândul 5 prin cuvântul ἀγορανομίην, şi în rândul 7, prin φιλίη. Fraza φιλίην τιμᾶν πρός τινα pe care o citim în rândurile 7 şi 8, se găsesc în limbajul grecesc de toate zilele (Pape, Griechisch-deutsches Wörterbuch, 1864, II, 1255), nu însă la Homer.

Cuvântul βίοτον din rândul 11, înseamnă, după Apoll. Lex 51, 23, ἡ ζωὴ καὶ τὰ πρὸς ζωήν. În legătură cu verbul ἐξανύω „perficio, conficio", îl găsim des la Homer. Vezi Ebeling, Lexicon homericum, I, 1, p. 428. Despre cuvântul πεπρωμένον, vezi Pape, l. c. II, 673. sub voce πορω.

Sinonime cu πεπρωμένον din rândul 13, sânt cuvinte ca μοῖρα, ἡ εἱμαρμένη (vezi Gundel, R E VII, 2622 şi uu.), τύχη, αἶσα, ἀνάγκη. Vezi lucrarea lui S. Eitrem, Schicksalsmächte, Symbolae Osloenses, fasc. XIII, 1934, p, 47—64. Cf. şi cuvintele „quisque suos patimur manes" (Verg. Aen. VI, 743) şi articolul Boyancé, Les deux démons personels dans l'antiquité, Rev. de phil. IX, 1935, p. 189.

Dintre cuvintele acestei înscripţiuni, mai aparţine vocabularului homeric, verbul κίκλησκον, în rândul 3. Vezi la Ebeling, Lexicon homericum I, 2, p. 795.

Cuvântul πάτρη din rândul 4 se găseşte în înţelesul de patrie în lexiconul homeric. Ebeling, l. c. II, p. 147.

În rândul 5, avem conjuncţiunea τέ, în loc de καί.

Textul acestei inscripţiuni din Muzeul de Constanţa, ne arată că monumentul sepulcral aparţine lui Hermogenes, numit şi Kyzikios. Numele acesta este format după oraşul Kyzikos din Phrygia ad Hellespontum, în Asia Minoră.

Până acum cunoşteam numai formele de Κύζικος şi Κυζικηνός ca nume proprii de persoane. Vezi Pape-Benseler, Wörterbuch der

www.ziuaconstanta.ro

griechischen Eigennamen. Hermogenes nu şi-a avut oare porecla de Κυζίκιος după origina sa sau după cea a familiei lui? Cert este că oraşele de pe coasta apuseană a Mării Negre au întreţinut legături comerciale strânse cu oraşele coastei Mării Negre din Asia Minoră, între care de bună seamă era şi Kyzikos, cu cele două porturi bune. Vezi Besnier, Lexicon de géographie ancienne, p. 256.

Hermogenes, numit şi Kyzikios, a murit cum trebuie să-i sosească fiecăruia veleatul. Şi Hermogenes nu era un oarecare: fusese în patria sa arhon şi agoranomos. Funcţiunea de arhon o îndeplinise cu demnitate (σεμνῶς din rândul 4). A ţinut în cinste prietenia faţă de toată lumea şi s'a achitat cu glorie (ἐπιδόξως din rândul 9) [1]) de această datorie.

Nu este ceva neobişnuit ca un cetăţean să fi fost arhon şi agoranomos.

Despre ἀγορανόμος, vezi J. Oehler, R E, I, 883 şi uu. În vremea căreia aparţine această inscripţiune cetăţenii nu se prea îmbulziau la funcţiuni de Stat destul de costisitoare.

Acest monument sepulcral al lui Hermogenes a fost scos, odată cu monumentul dimodiilor, din partea apuseană a castelului III al valului de piatră de lângă Palas, şi este de importanţă pentru fixarea cronologică a zidului din care făcea parte.

Dacă momentele epigrafice ale acestei inscripţiuni ne conduc înspre jumătatea a doua a secolului al treilea după Hristos, este clar că, până la utilizarea acestei baze sepulcrale cu inscripţie, în zidul de apărare a valului de piatră, ca simplu material, a trebuit să treacă un timp mai îndelungat, că abia după mai bine de una sută ani a putut să nu fie socotită ca o lipsă de pietate, transportarea acestei pietre sepulcrale, unde avea să fie aşezată alături de alte blocuri cioplite şi necioplite.

Şi urmele unei alinieri se pot încă deslueşi pe partea stângă a acestei baze sepulcrale, unde profilul de sus şi de jos şi mici părţi din suprafaţa scrisă au fost tăiate.

* * *

La un loc cu baza de calcar cu epigrama lui Hermogenes, a fost adusă dela Palas în Muzeul din Constanţa, piesa care poartă numărul 189 al Muzeului. Este un fragment de calcar fără nici o

---

1) Cf. adverbele λαμπρῶς şi ἐπιφανῶς din inscripţia callatiană publicată de Tocilescu, Arch.-epigr. Mitteilungen VI, 4, nr. 4 (ἀγανοθετήσαντα λαμπρῶς | [ἀ]ρξαντα ἐπιφανῶς).

www.ziuaconstanta.ro

urmă de margine pe nici o parte. Marginea cioplită, la dreapta, nu va fi fost departe de marginea neregulată a frânturei. Este o bucată fărămată dintr'o bază similară cu cea cu numărul 188 al Muzeului din Constanța.

Acest fragment de calcar, care poartă o inscripțiune, are dimensiunile: 41 cm. înălțime, 38 cm. lățime și 25·5 cm. grosime. El poartă pe fața dinainte, litere de 2·5 cm. mărime, săpate cu destulă îngrijire.

Această inscripție are 9 rânduri de litere. Ea ne arată pentru xi, în rândurile 4 și 5, și pentru omega în rândurile 3 și 8, forme care, pentru inscripțiile din Atica, sunt noui, în perioada între 30 î. H. până cam pe la 50 d. H., după Larfeld, Handbuch der griechischen Epigraphik, II, 2, p. 484. Ele se găsesc mai des în perioadele de apoi, peste anul 120 d. H. și peste 210 d. H. (Vezi Larfeld, l. c., p. 489 și 498).

De relevat este forma literei theta, în rândurile 1 și 7, care are în mijlocul cercului o liniuță scurtă apicată. La fel este și liniuța horizontală între cele două hastae ale literei eta, care se găsește la mijloc între aceste hastae fără să le atingă.

Ligaturi avem de constatat în rândul 1, eta și ny la χθην, în rândul 4, mi și epsilon, la μ' ἐπὶ, în rândul 6, mi și epsilon, la μέ, în rândul 7, ny și eta, la κα]τ:γνητοι, în rândul 9, eta și rho, la ἥρωι.

In Atica, ligaturile sunt foarte rare în epoca ante-hadrianică. In vremea după împăratul Hadrian, se înmultesc considerabil exemplele de ligaturi. (Vezi Larfeld, l. c., p. 513).

Acest fragment de inscripțiune este, după cuprinsul ei, o parte dintr'un monument sepulcral, dintr'o bază cu inscripție funerară. Vocabularul acestui fragment de inscripție nu aparține limbei obișnuite, libere, de toate zilele. El este scos din limbajul poetic și nu vom greși dacă afirmăm, că forma acestui text de inscripțiune a fost metrică și că autorul acestor rânduri a ținut să fie în stilul lui Homer.

In rândul 1, avem dativul ἀλόχῳ, fără iota adscriptum. Cuvântul ἄλοχος, foarte des la Homer, înseamnă „tori consors, coniunx". (Vezi Ebeling. Lexicon homericum I, 1, p. 87).

Conjuncțiunea πρίν se găsește foarte des la Homer (Ebeling, l. c., II, p. 224), la fel și cuvântul δαίμων din rândul 3. (Vezi Ebeling, l. c., I, 1, p. 268).

www.ziuaconstanta.ro

Iată figura nr. 2 a acestei inscripțiuni și textul ei :

Fig. nr. 2.

χθην ἀλόχῳ πρὶν vacat 1·7 cm.
ωσε δ'ἀπὸ ταύτης
ενος δαίμων vacat 7·5 cm.
μ.'ἐπὶ ξενίην vacat 6·5 cm.
5 Ἀλεξάνδρειαν
αἳ με κατέσχον
κα]σιγνητοι κανθλ
τ'ἔρισαν
ς ἥρωι παρα
τὰ θεσ

In rândul 2, nu știm ce să începem cu literele ωσε. In rândul 4, cuvântul ξενίη se găsește și la Homer. (Vezi Ebeling, l, c., I, 2, p. 1178).

In rândul 5, este de importanță numele orașului Alexandreia, care nu poate fi decât orașul Egiptului, care avea legături strânse comerciale cu orașele de pe coasta apuseană a Mării Negre. Un Theon, fiul lui Potamon, din Alexandreia, a murit în Kallatis, după cum ne arată stela funerară de marmoră de 40·5 cm. înălțime, 29 cm. lățime sus, 29·5 cm. lățime jos și de 9 cm. grosime, nepublicată, care se găsește azi în Muzeul de antichități din Mangalia.

In rândul 6, la început, am putea să ne gândim și la Μοῖρ]αί

www.ziuaconstanta.ro

με κατέσχον. Cf. Homer, Ilias XXIV, 49: τλητὸν γὰρ Μοῖραι θυμὸν θέσαν ἀνθρώποισιν. Totuş mai des se găseşte verbul κατέσχεν cu un alt subiect. Vezi γαῖα κατέσχεν la Homer, Od. XI, 549.

In rândul 7, citim cuvântul κα]σίγνητοι, care este obişnuit în limbajul poetic. La Homer îl găsim des. (Vezi Ebeling, l. c. I, 2 658). Ultimul rest de literă din rândul 7 ne tradează mai degrabă un lambda. Se pare a nu putea fi litera alfa. Literele ΚΑΝΘΑ nu le pot înţelege. Literele rândului 8 sunt scrise mai rar, la distanţe mai mari, una dela cealaltă. Litera dela începutul rândului nu poate fi, după resturile păstrate, decât un tau. Verbul ἐρίζω este de regulă fără augment la aorist. (Vezi Ebeling, l. c. I, 1, p. 473).

In rândul 9 cuvântul ἥρως, la dativ, este cert. La Homer îl găsim des. (Vezi Ebeling, l. c. c. I, 1, p. 548.

In rândul 10, după litera theta urmează un spaţiu nescris de 2·8 cm.

Am putea să ne gândim la κα]τὰ θέσ[φατα]. (Vezi Ebeling, l. c. I, 1, p. 565.

Această inscripţie prin momentele sale epigrafice se aşează sub raportul cronologic, înaintea epigramei lui Hermogenes.

* * *

In Muzeul din Constanţa se mai găsesc şi fragmentele de inscripţii greceşti, pe care ni le arată figura nr. 3 (cu 3 inscripţii aşezate pe un bloc interesant cu cinci figuri omeneşti în relief, dintre care numai una nu este în picioare, ci este aşezată).

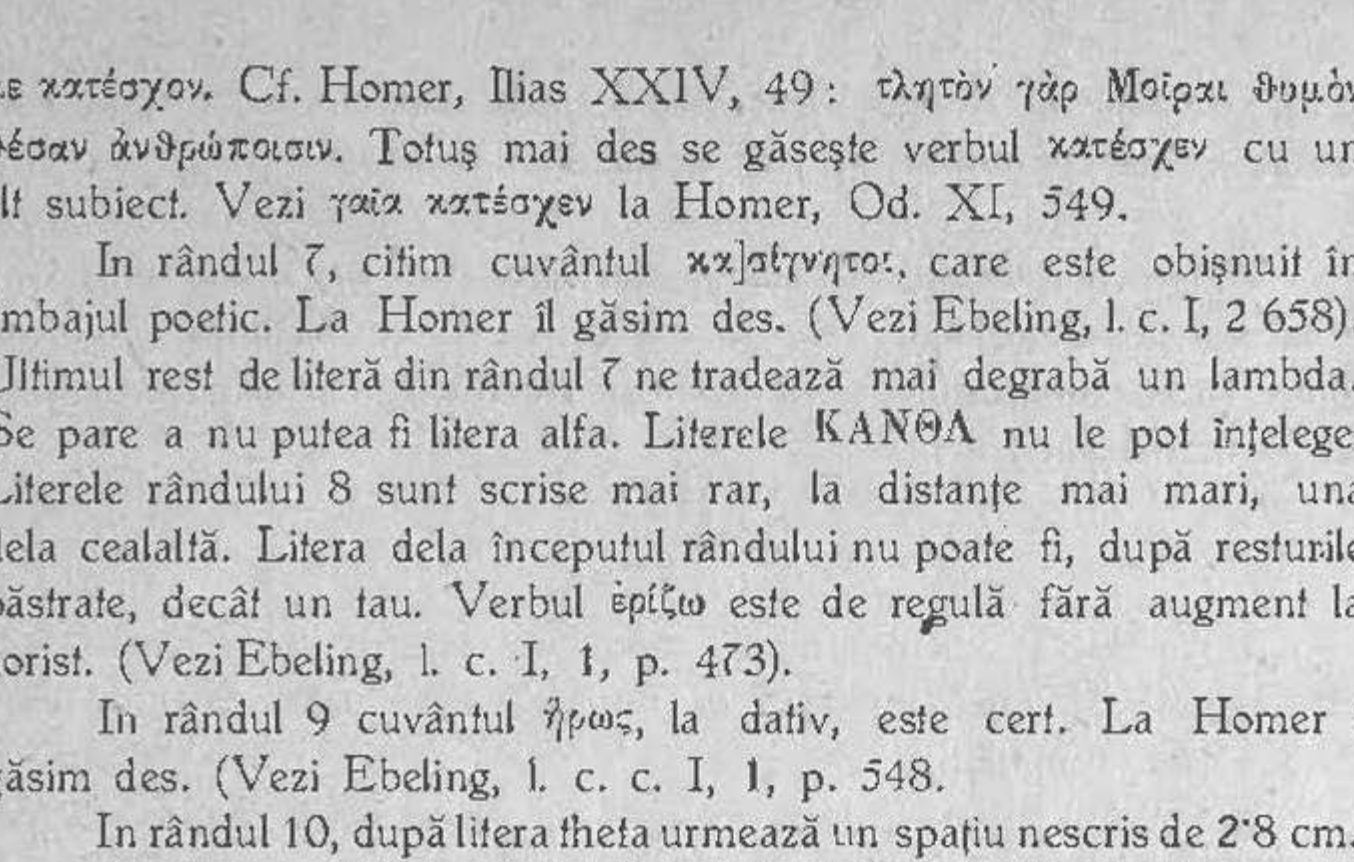

Fig. nr. 3.

www.ziuaconstanta.ro

Proveniența acestor inscripțiuni fragmentare nu se cunoaște exact. Se știe numai că au fost găsite în Constanța.

*

Fragmentul întâilea la stânga din figura nr. 2, cu numărul 7 al Muzeului de Constanța, este de calcar, de 17 cm înălțime, 20·5 cm lățime și 13 cm grosime, și ne arată în trei rânduri următoarele litere, de 3 cm mărime :

ΑΚΑΙΔΟ
ΠΟΡΟΣΡ
Χ

In rândul 1, înaintea literei kapa, se vede o linie oblică, care fiind urmată de kapa, nu poate să fie decât a unui alfa, nu și a unui lambda sau a unui mi.

In rândul 3, nu vedem, înaintea lui **X**, nici un singur rest de literă. După rândul acesta nu se văd urme de alt rând de litere.

Fragmentul acesta de calcar, fărâmat pe toate părțile, pare că are, jos, urme de margine lucrată. **X**[αἰρε] sau χ[αίρετε] ?

*

Inscripția fragmentară a doua de pe blocul cu relief, din figura nr. 3, cu numărul 9 al Muzeului de Constanța, săpată în calcar, are 20·5 cm înălțime, 25 cm lățime și 15 cm grosime.

In patru rânduri se văd următoarele litere de 3·5—4·5 cm mărime :

ΟΦΙ
ΣΑΝΤΙΕ
ΜΒΙΩΣΟ
ΤΗΣ

In rândul 1, 2·2 cm dela litera omicron, nu se vede nici o literă. Litera **Φ** are forma târzie de cerc tăiat în două, prin o linie verticală. După literele **ΟΦ** se văd resturi de litere, care nu se pot ușor preciza. După **Φ** urmează cert o hastă verticală (iota sau epsilon ?). După aceea, resturi ca dela doi lambda. Sau se ascunde aci un **M** ?

In rândul 2, înaintea lui sigma, se vede o linie verticală, probabil a unui **H** : ἤσαντι ἐ sau ἤσαντι ἑ.

In rândul 3, se vede înaintea literei **M**, la înălțimea acestei litere, un rest de linie orizontală. Dela un **E** ?

In rândul 4, litera tau este certă. Inainte de tau se vede sus, un rest de hastă verticală. După tau urmează două linii verticale și apoi partea de sus a unui **Σ**, astfel că literele τηϛ par a fi asigurate.

*

Inscripția a treia fragmentară, din figura nr. 3, de marmoră, cu

www.ziuaconstanta.ro

numărul 18 al Muzeului din Constanța, are dimensiunile: 21·5 cm înălțime, 15 cm lățime și 5·5 cm grosime. Numai sus se arată o parte de cadru puțin ridicat, de 2·5 cm lărgime.

Se văd șapte rânduri de litere, de 1·2 cm mărime:

ΙΛΟΤΕ
ΤΕΙΓΡΑ
ΙΟΣ.ΤΟ
ΟΝΤΑΡΧ
ΦΙΛΟΣΓΙΟΝ
ΚΟΥΠΙ
ΡΟΥ

In rândul 2, înaintea literei T, se vede jos o liniuță orizontală.

La finea rândului 3, după litera omicron, se vede, jos, un început de linie verticală, la fel și la finea rândului 4, după litera X.

In rândul 6, înaintea literei K, se vede, sus, o liniuță verticală, la fel și în rândul 7, înaintea literei P.

*

Inscripția de calcar, rupt în două, cu numărul 164 al Muzeului din Constanța, are dimensiunile: 23 (9 + 14) cm. înălțime, 26 cm. lățime și 10·5 grosime.

Literele au mărimea de 1·4 cm. și sunt, cu toată defectuositatea materialului, destul de bine săpate. Vezi figura nr. 4.

Fig. nr. 4.

Starea în care această inscripție a ajuns la noi, nu ne lasă să o putem descifra în întregime. Loviturile cu un obiect ascuțit și

www.ziuaconstanta.ro

diferiţi agenţi atmosferici au lăsat numeroase urme, sub care se ascund alocurea literele inscripţiei.

Mult se îngreunează descifrarea lor şi din cauza diverselor ligaturi. Am putut constata ligaturile următoare: In rândul 3, linia orizontală de sus a literei sigma este prelungită, ca să servească şi pentru litera tau, la fel şi în rândul 10. In rândul 5 este ligatura literelor N şi Π, în rândul 6, N şi K, în rândul 8, N şi E, de două ori, în rândul 9, H, N şi E, apoi N şi E.

Iată această inscripţie transcrisă în majuscule:

— — — —
ΣΠΟΣΙΟΥΚΑΙΔΕ
ΑΞΑΓΑΝΟΣΤΟΥ ΚΑΙΔ
ΕΞΑΡΑΙ . _ ΤΟΙ . . ΤΡΙ
ΟΙ ΚΑΠ . . Ρ.ΝΠΟΛΥ
ΝΚΑΙ∠ ⁄ . ΠΟΔ.⁄
ΑΙΟΝΟΣΕΣΤ . ΕΙΣΚΑΙ
ΥΩΙΝ Ι ΩΝΕΠΙΛΙΘΟΝΕΣ —
ΟΥ ΘΗΝΕ[Π]ΙΛΙΘΟΝΕΣΣ . . ΚΟΔ
ΟΣΤΟΥ ΟΓΔΟΟΥ ΕΥΔΕΞΙΩ
ΘΗΕΠΙΛΙΘΟ.ΕΣ ∠ ||ᴸ.|
ΕᴸΑ — — . . . ΠΟΛ

Din punct de vedere epigrafic mai avem de relevat că literele sânt apicate. Chiar litera alfa, care are liniuţa de legătură a braţelor, îndoită, poartă o căciuliţă. Litera theta are un punct în centrul cercului şi are aproape pretutindeni aceeaş mărime ca şi litera omicron. La litera epsilon liniuţa orizontală din mijloc nu atinge linia verticală. Litera ypsilon poartă, în punctul de ramificare a celor două braţe, o liniuţă orizontală. Literele xi (din rândul 4 şi 10) şi omega (din rândul 8 şi 10) au forme târzii. Litera omega are cele două capete încovoiate înlăuntru şi aşezate pe două liniuţe orizontale, una lângă cealaltă.

Inscripţia aceasta are 12 rânduri.

Din rândul 1 nu vedem decât un mic rest rotund, de Θ sau O, deasupra literei Δ din rândul 2.

In rândul 2, vedem înainte de sigma, sus, un început de hastă verticală. La finea rândului 2, vedem, jos, un început de linie oblică. In rândul 3, litera Γ nu este sigură.

In rândul 4, după ἐξαραι urmează un spaţiu pentru o literă, şi apoi două linii paralele orizontale.

www.ziuaconstanta.ro

Am putea oare să citim aci ἐξαραί[ν]ετο, în loc de ἐξηραίνετο?

In rândul 6, a şaptea literă arată unghiul stâng, ca dela un delta, apoi o liniuţă oblică sus. La finea rândului 6, se văd două linii oblice, una după cealaltă.

La finea rândului 7, se vede, după alfa, sus, un început de linie verticală.

In rândul 8, litera a cincea are o hastă verticală. La finea acestui rând se văd, după ypsilon, două linii orizontale paralele, ca dela un sigma, şi apoi încă o linie orizontală, sus.

In rândul 9, litera înainte de lambda, are o hastă verticală.

In rândul 10, resturile celei dintâi litere, ne indică pe kapa, astfel că εἰ]κοστοῦ ὀγδόου rămâne cert.

În rândul 11, a opta literă arată formă rotundă. La jumătate de omicron se vede o linie oblică. După litera sigma se pare a urma, după resturile păstrate, alt sigma, apoi sus, resturi de două linii verticale, apoi partea de sus a literei kapa, şi iarăş resturi de două linii verticale, un rest jos, celalalt sus.

In rândul 12, după capetele de sus ale literelor păstrate, credem a putea citi ἑκά[σ]τους πολ.

In rândurile 8, 9 şi 11, citim: ἐπὶ λίθον.

* * *

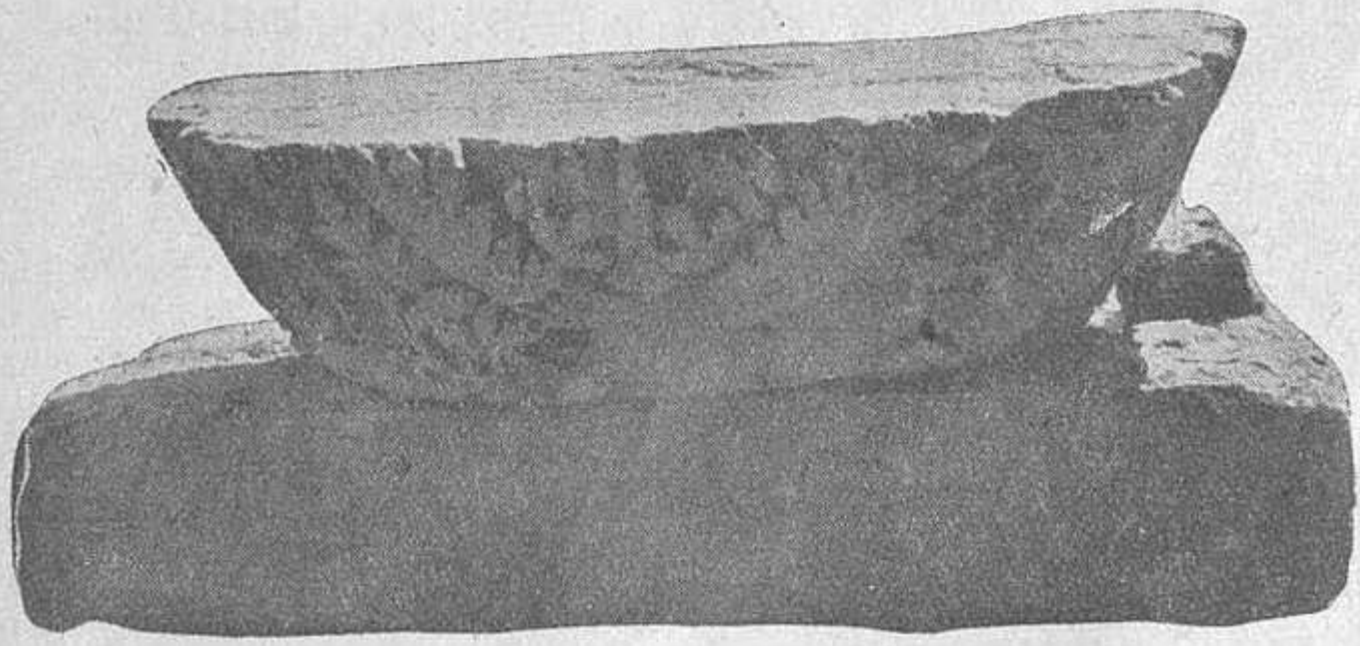

Fig. nr. 5.

www.ziuaconstanta.ro

Figurile nr. 5 şi 6 ne arată două capitele de [tot târzii, încă nepublicate, din Muzeul din Constanţa.

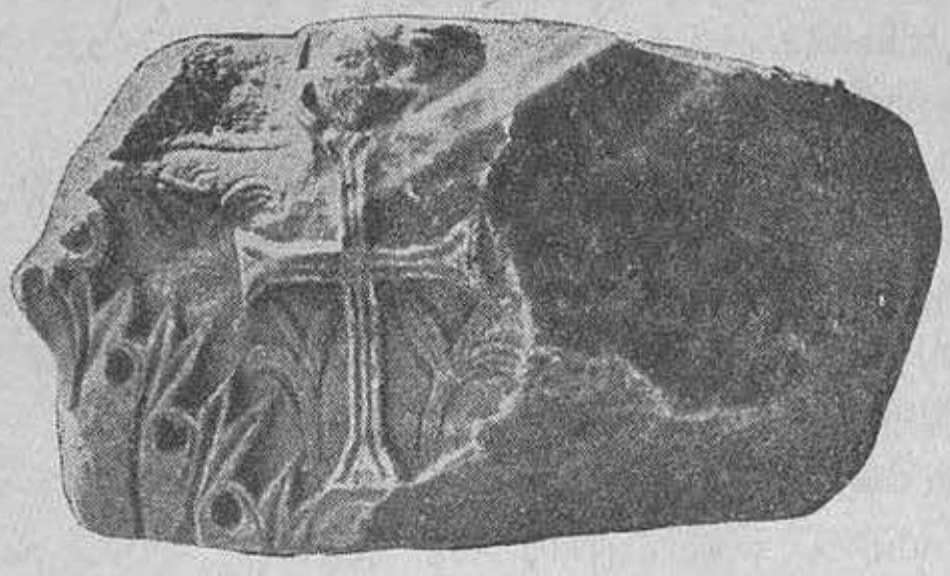

Fig. 6.

T. Sauciuc-Săveanu

Cernăuţi, Noembrie 1935.

www.ziuaconstanta.ro

RECENZII

Tudor, D.: *Un nou monument al cavalerului trac descoperit la Tomi* (în „Cronica numismatică și arheologică", anul XI, 1935, tip. Göbl Fii, Buc. 1935). Monumentul a fost desceperit la Constanța împreună cu alte două piese arheologice și este astăzi în posesiunea d-lui V. Canarache. Este o placă de marmoră albă, lungă de 0,57 m., înaltă de 0,45 m. și groasă de 0,075 m., ciupită puțin la bază și cu rupturi în figuri. Reprezintă un cavaler care înaintează domol privind spre spectator și ținând în mână o pateră, îmbrăcat într'o tunică până la genunchi, peste care e prinsă cu o fibulă rotundă o mantie umflată de vânt și terminată cu doi ciucuri; părul îi e în șuvițe mari căzând pe spate, iar piciorul drept, probabil cioplit izolat și prins cu un cui de bronz, lipsește. Calul are coamă bogată, picioarele săpate liber (dreptul dinapoi e rupt), capul ridicat spre dreapta și cu o expresiune de mare atențiune. Sub pântecele calului este schițat un câine atacând un mistreț care se apără. In fața călărețului e un mic altar cu profil dublu, iar înapoi un arbore scorburos cu *șapte* mămănunchi de frunze, fiecare purtând câte un fruct (mere?). In jurul pomului e încolăcit un șarpe care pare că mușcă frâul calului. În dreapta plăcii e Cybele așezată pe o cathedra cu spetează lată și între doi lei cu gurile deschise pe cari își sprijină brațele; e îmbrăcată cu un chiton și un himation legate sub bust cu o cingătoare simplă, pe cap un văl ce cade pe umeri. Ca și cavalerul, ea are fața ovală, molatecă, iar nasul, gura și ochii frumos rotunjiți. Poartă în dreapta o pateră și în încovoetura brațului stâng un tympanon. După specialistul Kazarow, monumentul cavalerului trac ar intra în categoria A: cavalerul înaintează domol spre pomul cu șarpele, cânele luptă cu mistrețul etc. Deși cavalerul și Cybele sunt populari la Tomi, asocierea depe acest monument e cu totul nouă, ceeace face pe autor să creadă că el a fost ridicat într'un templu al Cybelei; altfel, obișnuit, ea era reprezentată împreună cu Dioscurii. Tot interesant este și numărul *șapte*, foarte răspândit în cultele orientale, ca și în monumentele mithriace, thraco-mithriace ori cabire. Din punct de vedere artistic se deosebește mult de celelalte monumente ale cavalerului trac descoperite la Tomi și dacă nu e cel mai frumos, este cel puțin printre primele și legat de o puternică influență helenistică. Epoca în care a fost sculptat ar fi mai curând sfârșitul sec. I decât începutul sec. II d. H.

Dan Iliescu

* * *

Dr. H. Sarafidi: *L'histoire de l'évolution de la Médecine en Dobroudgea* (extrait des Comptes rendus du Congrès international d'Histoire de la Médecine (séance du 12 Septembre 1932); Impr. „Lupta", Bucarest, 12 p. in 4°). Săpăturile făcute în Dobrogea au scos la iveală anumite dovezi privitoare la practica medicinei în aceste părți. *In epoca preelenistică*, Geții și Dacii aveau noțiuni din medicina preistorică. Dealtfel, Thracii adorau în Zamolxis, iar Sciții în Abaris, divinități medicale. Herodot povestește că primii medici în Sciția minoră au fost preoții-vrăjitori,

www.ziuaconstanta.ro

la cari apelau în caz de boală regii Sciților și descrie un număr de practice medicale. Vechii locuitori ai Dobrogei uzau de toate medicamentele obișnuite epocei, atât ale medicinei vrăjitorilor cât și ale agenților fizici și galenici.

Dela medicina preistorică trecem la *medicina prehipocratică* a coloniilor grecești, fundate spre secolul VI a. H. Prezența băilor și palestrelor în săpăturile acestor colonii sunt indicii sigure despre existența în aceste locuri a medicinei și medicilor, măcar că în inscripții nu găsim mențiuni în acest sens. Templul lu. Apollon Iatros la Histria a trebuit să fie servit de preoți, cari în acelaș timp erau și vindecători de boale; iar instrumentele chirurgicale găsite în săpăturile dela Dionysopolis sunt și o mai bună dovadă de existența medicinei prehipocratice. S'au găsit apoi în diferite locuri și instrumente de farmacie.

Epoca dominațiunii macedonene n'a lăsat nici o urmă în această privință, precum nici aceea *a stăpânirii romane* (Ovidius se plânge de lipsa de medici și că a trebuit să-și îngrijească singur, cum putea, pleuresia și frigurile de care suferia). Nici *epoca bizantină* n'a fost mai fericită din punct de vedere medical; numai târziu, *în vremea stăpânirii turcești*, prin sec. XVII și XVIII, încep să apară câțiva medici, dintre cari unii erau călători Din secolele XVIII—XIX sunt multe mărturii privitoare la boalele contagioase, care au decimat populația Dobrogei și care se datorau deselor invaziuni și războaie ruso-turce. Abia cu *instalarea stăpânirii românești*, Dobrogea a luat alt aspect: s'au organizat servicii sanitare, spitale, infirmerii, farmacii și s'a ținut în deosebită grijă sănătatea populației. Ceeace s'a realizat până în prezent (autorul enumără toate îmbunătățirile) e cu totul deosebit de ceeace a fost înainte de 1878.

Comunicarea d-lui Sarafidi prezintă un deosebit interes pentru istoria medicinei în România; este, în acelaș timp, și o bună călăuză pentru cercetările viitoare prin conștiinciozitatea și obiectivitatea care se desprind din întreaga lucrare.

Dan Iliescu

* * *

Ion Ionescu: *„Sai, Ghiuvenlia!"* (Tip. „Lucrătorii asociați", Constanța, 1934; 88 p. in 8°, cu 14 fig. în text). Nu anunță nici o primejdie; e doar titlul glumeț al unei monografii a satului Chirnogeni (fost Ghiuvenlia). Dupăce înșiră pe scurt legendele privitoare la întocmirea satului, se oprește la adevărurile istorice: „După luptele lui Baiazid cu Mircea cel Mare, Turcii au primit vreo 30 de familii tătărești din Crimcia și le-au așezat în punctul numit „Ghiuvenlia„; apoi, după războiul din 1877—78, s'au făcut două încercări de colonizare cu Români, dar fără succes; în sfârșit, a treia colonizare s'a făcut cu Românii din com. Chirnogi (Ilfov). Neînțelegerile dese între Români și Tătari au dus la un fapt important: Tătarii au început a părăsi comuna, în cât până în 1916 au rămas doar 20 familii; dar și acestea au părăsit satul de teama răspunderilor pentru stricăciunile cauzate gospodăriilor Românilor în timpul războiului. Ca toate comunele românești din Dobrogea, a avut și Ghiuvenlia multe de suferit în timpul războiului, în cât a trebuit totul luat dela capăt, pentru a se ajunge la starea relativ înfloritoare de azi.

Autorul se ocupă mai departe cu descrierea fizică a comunei: așezarea, planul, pământul, clima, întinderea teritorială și populația. Trece apoi la starea economică: agricultura, comunicațiile, comerțul și instituțiile comerciale locale. Înfățișează traiul sătenilor, locuința, ocupațiile și portul, pentru a se opri la starea morală, culturală și

www.ziuaconstanta.ro

socială, unde dă un loc de cinste obiceiurilor în diferite ocaziuni, cele mai multe transplantate din locurile de origină ale locuitorilor. Autorul sfârşeste printr'un apel către pătura intelectuală şi educatoare a ţării, cerându-i să iubească poporul şi să-desvolte calităţile; „dar pentru a iubi poporul, trebue să-l cunoaştem pe orice cale, şi mai ales prin monografii".

Această monografie, fără să aibă pretenţiunea de a fi desăvârşită, este neapărat o încercare frumoasă, mai ales prin scopul ei; şi bine ar fi dacă de astfel de iniţiative s'ar molipsi cât mai mulţi cărturari ai satelor. Ceeace trebuie avut totdeauna în vedere este un plan bine stabilit, iar folosirea materialului să se facă în spirit strict obiectiv şi arătându-se exact isvoarele de informaţie. **Dan Iliescu**

* * *

Stoian, Al.: *Caramurat (Ferdinand I)*, monografie. (Tip. „Albina", Constanţa, 1935; 56 p. in 8⁰ cu 28 fig. în text). Lucrarea d-lui Stoian este una din încercările frumoase, care ar trebui întinse asupra tuturor localităţilor dobrogene, mari şi mici. Importanţa acestor monografii e recunoscută cu prisosinţă şi de nimeni discutată astăzi. Autorul începe cu un istoric al satului pe care, după mărturia bătrânilor, îl crede întemeiat de cel puţin 300 ani de către Murat cel Negru şi populat cu Tătari din Crimea; iar după informaţiile culese din călătoria lui Eulia Celebi, vechimea satului ar putea atinge chiar 400—450 ani. D-l Cergău, institutor în Constanţa, ne informează că satul ar fi fost clădit pe urmele unui „Vicus Clementinus", după cum reiese dintr'o inscripţie inedită, prin care părinţii pomenesc pe fiul lor „Dumis". Intre neamurile aşezate ulterior, autorul pomeneşte pe Cerchezi, ale căror urme de aşezări se văd în „ceair"; aceştia s'au risipit de mult, căci la 1870—72 Asan Abdulah era singurul lor reprezentant la Caramurat. Intre 1879—1880 s'au aşezat aici familii de Români transilvăneni şi Germani din Crasna, jud. Cetatea-Albă (după d-l Georgescu: „Coloniile germane în Dobrogea", An. Dobr. 1926, Germanii sunt şi de aiurea, din Cherson şi Caraibil şi o parte au emigrat în Dakota şi Argentina). Astăzi satul este împărţit în trei cartiere deosebite: românesc, german şi tătăresc, cărora li s'a adăugat satul model Ferdinand I, un centru de experienţă pentru intensificarea şi valorificarea agriculturii şi creşterii vitelor. In mod sumar şi uneori cu lacune, autorul se ocupă de aşezarea satului, populaţiunea (regimul proprietăţii, naţionalitatea, religia, portul, obiceiurile, cultura şi arta), viaţa (locuintele, hrana, viaţa casnică şi socială, mişcarea populaţiei), instituţiile publice, bogăţiile şi sfârşeşte cu clima, capitol al cărui loc nu este ales nimerit. Cu privire la bairacul Tătarilor, tot d-l Cergău ne informează că el nu este un obiceiu local, ci este răspândit şi în satele vecine. Sunt interesante amintirile din cap. „*Din viaţa Mocanilor*", ca şi „*Viaţa la stână*", în care bine ar fi fost să se fi stăruit mai mult. Ca şi celelalte sate dobrogene, Caramuratul a avut de suferit multe pierderi materiale în timpul războiului, mai cu seamă cartierul românesc; deşi Germanii sunt mai numeroşi, războiul n'a stins dintre ei decât 15 vieţi, faţă de 100 ale Românilor căzuţi pe câmpul de luptă. Mai departe, autorul descrie sumar cătunul Oituz şi mai pe larg satul model Ferdinand I. La sfârşit dă, la pag. 52, trei exemple de folklor românesc: cântec, urare, strigături; iar la pag. 53—54, folklor german: nunta, înmormântarea, strigoii, proverbe, ghicitori, emigrare, un cântec. Intr'o nouă ediţie, desigur că autorul ar putea îmbogăţi monografia şi cu alte informaţiuni, înlăturând lacunele pe cât posibil şi păstrându-se în cadrul obiectivităţii stricte, singurul şi totdeauna de recomandat.

Dan Iliescu

www.ziuaconstanta.ro

Max Vasmer. — *Osteuropäische Ortsnamen.* Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis. Humaniora B I3, Tartu 1921, 16 pag. (Articol scris în limba germană).

Intre alte numiri topográfice din Răsăritul Europei autorul caută să explice numele m. Negre. După părerea sa numele grecesc al M. Negre „Πόντος Εὔξεινος" ar fi o transformare etimologico-populară a unei numiri iranice, anume ar proveni dela cuvântul iranic axšaēna = de culoare închisă. Ae din limba irană se redă în greceşte prin ει, de ex. cuv. grecesc Παράδεισος dela cuvântul iranic pairidaeza.

Deci cuvântul iranic axšaēna ar fi ἄξεινος (= neospitalier în dialectul ionic cel mai răspândit pe marea Neagră), care mai târziu, pe bază eufemistică, s'a schimbat în εὔξεινος.

Numele de Pannonia ar veni dela numele unei localităţi „Pannona" (= oraş mlăştinos).

Şlemco Roman

* * *

D. Rauser-Cernousova, *Étude géologique du lac Soleny dans la baie Krouglaya près Sébastopol.* (Bulletin de l'Académie des Sciences de l'Union des Republiques Soviétiques. III Série. Classe des sciences phisico-mathématiques. Leningrad 1928. pp. 273—298. (Cu 7 figuri). Articol scris în limba rusă, cu un rezumat german.

Lacul Sărat, un lac relict, e despărţit de Mare prin un perisip îngust de 40 m. şi s'a format dintr'un laguno-liman, astupat la gură. Ţărmurile lacului sunt formate din calcar sarmatic şi sunt joase. Fundul lacului e orizontal. Talwegul lacului se coboară spre Mare. Adâncimea predominantă e 1 m, iar cea maximă, de 103, cm, se află 30—60 m. departe de perisip.

Sedimentele lacului constau din nămoluri. Grosimea lor cea mai mare e 2,8 m. Nămolurile se împart în 6 orizonturi. La suprafaţă avem un nămol negru (7—12 cm.), întrebuinţat pentru scopuri medicale.

Toate aceste orizonturi cuprind în cantităţi mari 4 specii de moluşte autohtone: *Cardium edule* L., *Syndesmya ovata* Phil., *Hydrobia ventrosa* Mont. şi *Setia valvatoides* Milasch.

In sens vertical, fauna arată în fiecare orizont o anumită deosebire foarte constantă. Schimbările formei observate la C. edule, în cele şase orizonturi, se pot atribui schimbărilor condiţiunilor de viaţă (creşterea salinităţii şi secarea lacului).

Şlemco Roman

* * *

B. Fedorowicz, *Sur les terrasses dans les vallées des fleuves Katcha et Alma en Crimée* (avec 1 fig.). (Bulletin de l'Académie des Sciences de l'Union des Républiques Soviétiques Socialistes. VII. Série. Classe des sciences phisico-mathématiques. Leningrad 1929, No. 3, pp. 311—321). (În limba rusă).

Mulţi autori pomenesc despre existenţa teraselor în Crimea; totuşi, numai în linii generale (Pallas, Borissiak, Golovkinsky, Socolov, Toula, Andrussov).

Autorul studiază depozitele vechi fluviale, care se găsesc la toate râurile din Crimea, dar cel mai bine reprezentate sunt pe valea Katscha şi Alma.

Valea râului Katscha. — In cursul superior, unde Katscha curge într'o vale îngustă şi adâncă şi unde are loc o eroziune puternică, numai în unele locuri s'au păstrat rămăşiţele teraselor fluviale. Aşa, prundişuri şi pietrişuri bogate găsim pe malul văii între loc. Kousch şi gura râului Ciuciun — Ilga. Ieşind din munţi, valea

www.ziuaconstanta.ro

râului se lărgeşte şi e acoperită în toată lărgimea ei de pietriş, peste care rătăceşte râul. Numai în dreptul localităţii Ulu — Sala albia râului e mai fixată şi pietrişul dela marginile văii e acoperit de nisip.

Intre localitatea Pička şi Kosch-Degerman râul taie al doilea masiv din Crimea, înalt de 420 m. peste talwegul actual (600 m. peste nivelul Mării). Aci Katscha taie un cañon adânc în calcare massive şi marne compacte ale cretacicului superior şi eocenului mijlociu.

Ieşind din cañon, râul intră în zona marnelor argiloase din orizontul bartonian (eoc. superior), uşor erozive. Pe această porţiune râul lasă multe terase vechi foarte bine păstrate şi desvoltate. Mai departe, la vale, râul se îngustează, taie formaţiuni oligocene, apoi calcare miocene, în care se infiltrează o mare parte din apa râului. Pe această porţiune n'avem terase.

Profilul transversal, făcut pe valea râului Katscha, între loc. Toule şi dealul Eghis-Oba, scoate în evidenţă următoarele terase, începând dela:

Lunca inundabilă, care are o lărgime de 15—25 m. şi e acoperită de pietrişuri (diametru de 5—10 cm.) formate din calcarele jurasicului superior şi gresiile triasice şi ale jurasicului mijlociu, desvoltate în cursul superior al râului.

1) *Terasa I-a,* situată la 1—2,5 m. peste talwegul actual, apare pe unul sáu pe ambele maluri. E acoperită de aluviuni nămoloase, cu intercalaţiuni de pietriş în formă de lentile. Lărgimea ei, împreună cu albia în dreptul loc. Toule, e de 320 m. şi abia mai jos, la vărsarea râului Ciuruk-Su, se lărgeşte până la 620 m.

2) *A II-a terasă* se întinde imediat deasupra primei, despărţită de ea numai printr'o pantă abruptă. Altitudinea ei mijlocie deasupra talwegului e de 10 m. E desvoltată numai pe malul drept, cel mai bine între Kosch- Degherman şi Topceköi unde formează o suprafaţă netedă, uşor aplecată spre râu. E formată din prundiş mare, necompact, până la 25 cm. în diametru, alternând cu nisip şi nămol. Grosimea ei e de 4—5 m. Constituţia petrografică a prundişului e aceeaşi ca în albia râului. Deasupra terasei de pietriş zac, mai aproape de pante, deposite („suglinki") marnoase diluviale puternice (până la 9 m, la Kosch-Degherman), care îndulcesc relieful.

3) *Terasa a III-a* se află tot pe malul drept al r. Katscha şi se întinde între Kosch- Degherman şi kurganul Egis-Oba. E formată din pietriş mărunt şi prundiş mai mare. Diametrul fragmentelor, în mijlociu, nu e mai mare de 10 cm.; câteodată ajunge până la 25 cm. A fost supusă denundării; de aceea grosimea ei iniţială nu e cunoscută. Totuşi, ca nu trecea de 2 m. Înălţimea terasei peste talweg este de 18—20 m. pe malul drept.

4) *Terasa a IV-a,* foarte bine conservată, joacă un mare rol în relieful actual al regiunii. Se află pe malul stâng, la altitudinea relativă de 30—38 m. (în mijl. 34 m.). Grosimea ei: 1,5—2,5 m. Pietrişul e rotunzit. Diametrul fragmentelor de 30 cm. nu c o raritate.

5) *Terasa a V-a,* mai înaltă, s'a păstrat numai pe trei holmuri-martori, situate în centrul văii longitudinale, pe malul drept al r. Katscha, pe ambele dealuri: pe Egis-Oba la 164 m. alt. abs. şi pe Uzun Sirt la 162,8 m. alt. abs. Altitudinea ei relativă se schimbă dela SE spre NW, dela 60 m. pe Kurganul Egis-Oba la 64 m. pe dealul Egis-Oba de Nord şi mai departe la 70 m. pe muntele Uzun Sirt.

www.ziuaconstanta.ro

De aci rezultă că *panta acestei terase e mult mai mică decât la râul actual.* Pietrişul, a cărui grosime variază, ca strat, între 2—3 m., e frumos rotunzit. Diametrul predominant e 7—10 cm., dar sunt prundişuri şi mai mari.

Dacă la înălţimea relativă de 70 m. a terasei a V-a adăugăm încă stratul de sedimente, gros de 20 m., din albia actuală a râului, atunci obţinem o amplitudine de 90 m., rezultatul activităţii r. Katscha.

Valea râului Alma prezintă acelaş aspect.

Aci terasele s'au păstrat şi mai bine decât la r. Katscha şi aceasta nu numai pe porţiunea văii longitudinale, dar şi mai sus între Karagač şi Beşuia. Cel mai bine desvoltate sunt terasele în reg. gării Alma, unde r. Alma şi-a adâncit valea în marnele moi ale eocenului superior.

Panta albiei actuale coboară, în reg. gării Alma, dela cota absolută de 206 m. în dreptul cătunului Kun-Teimez (5 km. mai sus de gară) la 128 m. în dreptul loc. Alma-Kermen (la 5,5 km. mai jos de gara Alma). Lărgimea văii oscilează între 20—45 m. în timpul inundaţiilor anuale din timpul iernii şi primăverii, râul cară pietriş de un diametru până la 20 cm. Diametrul mijlociu al pietrişului variază între 4—10 cm. Compoziţia petrografică: gresii triasice şi jurasice medii şi calcare ale jurasicului superior.

Sondagiul făcut în 1925 în albia r. Alma, la 2 km, mai sus de gara Alma, a dat următorul profil al depunerilor fluviale:

1. Prundiş şi pietriş fin . . . . . 2,90 m.
2. Argile plastice verzui . . . . . 0,62 m.
3. Pietriş fin . . . . . 1,83 m.
4. Argilă verde . . . . . 1,68 m.

1) *Prima terasă,* sau lunca neinundabilă, e acoperită la suprafaţă de aluviuni, gros. 1—1,5 m, cu intercalaţiuni de pietriş şi nisip fluvial. Se ridică peste talwegul actual în mijlociu 2 m. Lărgimea ei, pe toată suprafaţa marnelor moi bartoniene, variază între 500—800 m.

2) *A doua terasă* s'a păstrat numai pe malul drept al râului, între satul Oisunki şi calea ferată. Înălţimea ei peste talweg e de 8—9 m. Se compune din pietriş, de un diametru de 5—8 cm., a cărui grosime ca strat e de circa 1 m.

3) *Terasa a III-a* se întinde numai pe malul drept, la înălţimimea de 20 m. peste talweg (colonia Bazarček). Grosimea ei e de 1,5—2,5 m.

4) *Terasa a IV-a* e desvoltată mai ales pe malul drept, dealungul liniei de cale ferată, în ţinutul gării Alma şi mai departe spre Oisunki. Altitudinea ei mijlocie peste talweg e de 30—40 m. E formată din pietriş de un diametru de 6—10 cm., şi a cărui grosime, ca strat, variază între 1—2 m. Spre cumpăna apelor terasa aceasta se urcă treptat, formând o pătură care acopere ca o manta muntele Kisil-Djar

5) *A V-a terasă* e desvoltată pe malul stâng şi se distinge foarte bine în relief pe toată întinderea între cătunul Kun-Taimez şi calea ferată. Altitudinea ei e de 53—60 m. peste talweg. Mărimea pietrişului cel mai frecvent e 10 cm., dar atinge uneori 30 cm. şi mai mult. Numai pe alocuri terasa e acoperită de o pătură subţire de sol; cele mai adeseori pietrişul se află direct la suprafaţă. Grosimea lui atinge 4—6 m., alternând cu intercalaţiuni de lut şi nisip fluvial.

www.ziuaconstanta.ro

6) *Terasa a VI-a* reprezintă altitudinea absolută de 284 m. deasupra cârciumei „Priatnoie Svidanie", la 3 km. spre NE de gara Alma. Altitudinea ei peste talweg e de 96,7 m. Terasa aceasta, formată din prundiş mare, repreziută un platou mai întins, cu o înclinare uşoară spre NW şi formează o parte din cumpăna apelor între Alma şi părăul Bulganak.

7) *Terasa a VII-a*, care numai condiţional poate fi numită terasă, formează platoul Kisil Djar (330,7 m. alt. absol.) care serveşte drept cumpăna apelor între r. Alma şi păr. Bulganak. Se ridică peste talweg cu 160—170 m. Platoul acesta e format din prundişuri mari, care alternează cu terra rosa (Krasnozem) pliocenă a lui K. K. Focht. Grosimea acestor depuneri atinge 35 m. Formarea acestei terra-rosa şi a prundişurilor e legată de o fază continentală şi de un climat cald.

Concluzii. — *În general, în Crimeia deosebim trei categorii de terase f. bine distincte.*

I) *Suprafeţe din prundiş şi pietriş, formând pături puternice, neîntrerupte, uşor înclinate şi care înconjoară munţii.* Acestea sunt desvoltate *mai mult în Crimea de Răsărit*, în raionul Karasubazarsk şi Sterokremski. In vremea actuală ele sunt erodate şi *formează suprafeţe netede, care servesc ca cumpene ale apelor* Compoziţia lor petrografică depinde în întregime de cea a munţilor înconjurători; iar *vechimea lor, în multe cazuri*, pe baza alternaţiunii cu terra rosa (în oraşul Staryj Krem, pe muntele Kisil-Djar, în gara Alma etc.) *poate fi socotită ca pliocenă.*

II) Terase în formă de acoperişuri, care cad în pantă repede şi care se formează deseori din denundarea suprafeţelor pliocene. Sunt răspândite pe pantele văilor, mai ales ale pâraielor actuale cu revărsări puternice. Aşa sunt *terasele Sudacului*, care sunt socotite de N. I. Andrussov ca formaţiuni continentale semiaride ale epocelor interglaciare.

III) *Terase fluviale, formate din pietriş frumos rotunzit, desvoltate pe văile râurilor mari şi având o înclinare paralelă cu talwegul actual.* Sunt legate prin formarea lor de perioadele mai umede ale epocilor glaciare, (după *P. A. Dwoitschenko*).

La majoritatea râurilor din Crimeia găsim două sau chiar toate trei grupele de terase, din care cauză se înregistrează un număr însemnat de terase, câteodată până la 7. Răspândirea lor în văile Crimeei ne-o arată tabela alăturată, unde, pentru comparare, s'a adăogat o tabelă asemănătoare, făcută de *B. L. Litschkow* pentru basinul de N şi W al M. Negre.

In ce priveşte aplicarea scării lui *Depérét* la terasele fluviale din Crimeea şi în general, la terasele M. Negre, problema aceasta deocamdată nu poate fi rezolvată deoarece nu s'au făcut încă cercetări sistematice şi amănunţite în această privinţă. Prima încercare de a se stabili analogia terasei tirrheniene din Mediterana cu cea a M. Negre a făcut-o *I. Andrussov.*

Paralelizarea teraselor fluviale din Crimeia cu cele ale M. Negre e îngreuiată din cauza că *terasele Mării sunt răspândite mai ales pe peninsula Kerci, unde ele sunt foarte dislocate. Fiecare dintre acestea se află la diferite niveluri, odată peste, altă dată sub nivelul Mării.*

Şlemco Roman

www.ziuaconstanta.ro

Schema răspândirii teraselor fluviale în Crimeia şi basinul de nord şi apus al Mării Negre, cu indicarea înălţimii lor peste talweg în metri

	CRIMEIA										Basinul de nord şi de apus al m. Negre după B. L. Litschkow										
	r. Belbek (mai sus de Fotisala	r. Katscha (Kosch Degerman — calea ferată)	r. Alma (la vărsarea r. Sablinka	r. Alma (Bazarcek-gata)	r. Alma (Alma-Kermen)	r. Salghir (o Sanfiropol)	r. Zuia (s. Zuia)	r. Burultscha (Burultscha-Baraschan)	valea Sudac	Maximum şi Minimum	Înălţimea mijlocie peste niv. râului	cursul mijlociu al Niprului	Afluenţii din cursul mijlociu al Niprului	Râurile din Wolhynia	r. Ingulet	r. Tiligul	r. Bug	Nistrul	Siret	Dunărea	Maximum şi minimum	Altitudinea mijlocie peste talweg
	B. FEDOROVICZ											B. L. Litschkow	E. W. Oppokow	W. D. Laskarew	I. Lewinski	P.A. Prawoslawlew	P.A. Prawoslawlew	R. R. Werjikowski W. D. Laskarew B. L. Litschkow	Sevastos			
Terasa I-a	3—4 s. d.	1—3 s. d.	3 s. d.	2 s. d.	2	[6] 2—4 d.	3—4 s.	3—4 s.	2	1/4	3	3—4	5,3 / 1,9—	—	4—5	—	—	2—4	—	?	1,9 / 5,3	3,6
Terasa a II-a	?	10 d.	10—12	9 d.	8	[7] 8—10 s.	[10] 8—12 d.	8—12 s. d.	10	8/12	9·5	12	13 / 15	7,5	8—10	10	10 / 15	6—11	?	?	6/15	9,8
Terasa a III-a	20	18—20 d.	19—21	20 d.	19	[8] 18—20 d.	?	20 s.	?	18/20	19,5	—	—	21	—	20	—	17/26	15	15—20	15/26	19
Terasa a IV-a	34 s.	34 s.	35—40	30—40 d.	30—34	[9] 34 s.	?	[11] 32—34	[12] 34	30/40	34,5	36	23,5 / 30	35 / 42	30 / 45	30	—	[17] 35 / 45	30 / 33	—	23.5/45	34,25
Terasa a V-a	60 s.	55,5 [8] 60 / 70,3 d.	—	55—60 s.	53—60 s.	—	55 [11] 60 d.	—	[14] 50—70	50/70	59	66	43—49	—	—	50 / 60	50 / 70	50	50 / 53	60—68	43/66	55
Terasa a VI-a	100 s.	—	—	[4] 96,7 d.	—	—	—	—	[15] 95—100	95/100	97,9	—	—	—	—	—	—	100	100	—	100	100
Terasa a VII-a	—	—	—	[5] 160 d.	[5] 160—170 d.	—	—	—	[16] 155	155/170	161	—	—	134	—	—	—	—	150	—	134/150	142

[1]) Altitudinea 400 m. spre Sud de loc Kokluz (?), [2]) Muntele Eghis-Oba. [3]) Muntele Uzun-Sirt (?). [4]) Altitudinea 284,4 m. deasupra cârciumei „Priatnoie Svidanie". [5]) Pliocenul pe muntele Kisil Djare. [6]) Oraşul Nou. [7]) Parcul oraşului. [8]) Spitalul oraşului. [9]) Cimitirul în Werchni Stawky. [10]) La altitudinea de 239,6 m. [11]) Cumpăna apelor cu râul Burulcei între înălţimile 300,2 şi 290 m. [12]) Aceeaş cumpănă apelor ca şi pentru râul Zuia. [13]) Deal în Sudac la 43,7 m. [14]) Percemskaia, după N. I. Andrussov. [15]) Mandžilskaia. [16]) Altitudinea 168,6 m. — prima terasă a lui N. I. Andrussov. [17]) Terasa Terasa Tiraspol. [18]) Terase Belvederski (?).

s. = malul stâng d. = malul drept.

www.ziuaconstanta.ro

L. Berg. *Sur l'origine des éléments septentrionaux dans la faune de la mer Caspienne.* Comptes Rendus de l'Académie des Sciences de l'Union de Républiques Soviétiques Socialistes. Leningrad, 1928, No. 7, pp. 107—112. (In limba rusă).

In M. Caspică găsim un număr de *forme nordice,* care nu armonizează cu aspectul general al faunei caspice. Aceste sunt de două tipuri : unele care sunt proprii numai M. Caspice, altele care sunt comune M. Caspice și M. Negre.

Iată *lista formelor nordice proprii numai M. Caspice și care nu se găsesc de loc în basinul M. Negre (și Azow) :*

1. *Stenodus leucichtys* Güld.
2. *Limnocalanus grimaldii* (de Guerne).
3. *Mysis caspia* Sars și *M. microphthalma* Sars.
4. *Gammaracanthus loricatus caspius* Grimm.
5. *Pontoporeia microphthalma* Sars.
6. *Pseudolibrotus* Della Valle.
7. *Chiridothea entomon caspia* Sars.

Tipurile 3, 4, 5, 6 și 7 trăesc în partea de Sud a M. Caspice, la adâncimi de 500 m.

In schimb *Salmo trutta labrax* Pallas se află atât în M. Caspică cât și în M. Neagră. *Cum au ajuns aceste forme nordice în M. Caspică ?* S'a susținut că datorită legăturii ce există între M. Înghețată de Nord și M. Caspică (Sars G., Ekman Sv.). Autorul combate această părere, invocând faptul că *transgresiunea aralo-caspică din quaternar* (timpul, când au putut pătrunde aceste forme nordice în M. Caspică) *n'a trecut spre Nord mai departe de linia Țarițin— Kameschin* (înălțimi paleogene) și anume p. l. *altitudinea absolută de 40 —43 m. (după Prawoslawlew 60 — 65 m.). Pe țărmurile l. Aral depunerile cu Cardium edule nu se ridică nicăeri mai sus de 4 m. peste nivelul Aralului, adică mai sus de 56-57 m. altitudine absolută.*

Alți autori admit că aceste forme nordice au pătruns în Caspica prin râuri (Kessler, Pallas, A, Berulia, K. Sowinski ; după A. Högbom prin Volga).

D-l Berg se dă de partea lui S. A. *Iacowlew,* care în ultimul timp *a descoperit pe cumpăna apelor între lacul Onejskoie* (r. Wetygra) și *basinul Volgei* (Beloozero) *argile bariolate (dungate) (la 130 m. altitudine), depuse aci după retragerea gheței* (acopere depozite morenice).

Deci în timpul postglaciar țărmul Balticei, basinul lacului Ladoga, Onega, lac. Alb și Scheksna au format un întins basin lacustru, ale cărui granițe de nord și sud acuma sunt încă greu de stabilit. Această descoperire a lui Iacowlew, după părerea autorului, *ne indică drumul pe care au pătruns formele nordice în basinul Volgei și după aceasta în M. Caspică.*

Pătrunderea formei Salmo trutta labrax din Marea Caspică, în M. Neagră este încă o enigmă.

In M. Caspică a putut pătrunde sau din M. Neagră, sau pe calea descrisă mai sus, din lacurile glaciare de baraj, prin Volga. In M. Neagră a putut pătrunde din Mediterana, după stabilirea legăturii prin Dardanele și Bosfor.

Răspândirea form. Salmo trutta în Mediterana se poate explica prin venirea ei în această mare într'una din perioadele quaternare reci, când aci a pătruns un număr întreg de moluștenordice. Așa în epoca siciliană, formele boreale, de ex. Cyprinia islandica, s'au întins până în Sicilia, ins. Kos și Rodos.

www.ziuaconstanta.ro

A. P. Prawoslawlew atribue orizontul sicilian epocei glaciare *Mindel* şi-l compară cu orizontul „Bacu" de pe ţărmurile Caspicei. (pleistocenul inferior). *In acest timp M. Neagră era legată cu Caspica, insă legătura cu Mediterana încă nu exista. Legătura aceasta s'a stabilit după glaciaţiunea Riss.* După Pawlow, *in timpul perioadei glaciare Würm*, după alţii *în perioada interglaciară Riss-Würm.*

Şlemco Roman

* * *

V. Bogačev, *Sur une nouvelle trouvaille d'espèces méditerraneénnes dans la mer Caspienne.* Comptes Rendus de l'Académie des Sciences de l'Union des Républiques Soviétiques Socialistes. Leningrad, 1928, No. 14—15, pp. 263—264. (Articol scris în limba rusă).

Dintre 180 de forme de moluşte pontice şi azowice cunoscute, numai 5—7 forme trăesc şi în Caspica, unde numărăm vreo 40 de forme de moluşte. Dintre aceste numai *Cardium edule şi Dreissensia rostriformis* unt forme marine; celelalte trăesc şi în râuri.

Dealtfel *Cardium edule s'a găsit trăind şi în Don aproape de Rostow şi în râul Aksai, afluentul Donului, lângă Nowočerkask. D. rostriformis trăeşte în limanele din partea de NW a. M. Negre. Această formă e relicta faunei din miocenul superior sau pliocenul inferior, pe când Cardium edule e venită din Mediterana în timpul quaternarului. In M. Azowului şi limanele M. Negre s'au păstrat şi alte forme relicte pliocene — trei forme de Adacna şi Monodacna.*

Studiind *terasa cu C. edule* var. magna Golub pe ţărmurile peninsulei Apscheronsk, autorul a dat peste o nouă formă: *Mytilaster lineatus*, pe care l-a găsit acuma şi în stare vie, în colonii mai mari, la adâncimea de 1 m. In M. Azowului, *M. lineatus* trăeşte în golful Taganrog şi la gurile Donului, între formele *Potamogeton* şi *Dreissensia polymorpha.*

După părerea autorului *această formă trebue socotită ca un imigrant postpliocen*, deoarece nu se găseşte în depunerile sarmatice, meotice, pontice din Transcaucasia, penin. Kerci şi în Europa de SE.

Şlemco Roman

* * *

Prawoslawlew P. A. *Sur les travaux de l'expédition de l'Académie des Sciences pour explorer les baies de la mer Caspiénne Mertwy Koultouk et Kaïdak en 1934.* (Avec 1 fig.) Bulletin de l'Académie des Sciences de l'Union des Républiques Soviétiques Socialistes. VII Série. Classe des Sciences mathématiques et naturelles. 1935, Nr. 3, pp. 335—347). Articol scris în limba rusă.

Lucrarea de mai sus prezintă rezultatele principale ale cercetărilor făcute în anul 1934 în partea de NE a M. Caspice, în golful Mertwyj Kultuk şi Kaïdak, care până în prezent a fost partea cea mai puţin cercetată a acestei Mări. Expediţia era sub conducerea lui Prawoslawlew şi a durat dela 1 August până la 1 Septembrie.

Reprezentarea ţărmurilor golfului Kaïdak şi ale Mării Caspice necesită multe modificări; mai ales aceasta se referă la ţărmul de W şi S. a golfului Kaïdak. Aceeaşi obiecţiune trebue făcută şi în privinţa răspândirii adâncimilor în partea de NE a M. Caspice.

Pe ruta urmată de expediţie, Huriew — golful Mertwyj Kultuk, adâncimea oscilează între 0·6 şi 4·8 m (în golful M. Kultuk). In timpul expediţiei nivelul mij-

www.ziuaconstanta.ro

loclu al M. Caspice a fost cu 0·34 m mai jos ca cel normal (cel de o sută de ani la Baku).

Salinitatea apei în partea de NE a M. Caspice, creşte cu cât ne depărtăm de la gura fluviului Ural spre capătul de sud al golfului Kaïdak. Lângă gura fluviului Ural, aproape de insula Peşneie, areometrul arată 0·1⁰—0·2⁰ Bomé; lângă insulele Buenski 0·7⁰ B.; aproape de peninsula Buzaci, la SE de insula Durneva 0·5⁰—2·0⁰ B.; la întrarea în golful M. Kultuk 2·7⁰ B.; în golful M. Kultuk, în direkţia Djeman-Airakli, 2·9⁰—3·1⁰ B.; la întrarea în golful Kaïdak, 3·5⁰ B. şi 6·5⁰ B. la capătul de sud.

Diferenţa de salinitate între păturile de apă dela suprafaţă şi cele dela fund nu trece de 0·1⁰—0·2⁰ B.

Salinitatea apei în partea de sud a g. Kaïdak întrece pe cea a Mării Caspice în larg de 4—5 ori, iar pe cea a oceanului în larg de 1·7 ori. E însă inferioară celei din golful Karabugaz.

In raionul Kaïdak conţinutul în O_2 oscilează între 3·41 cm^3 şi 7.27 cm^3 la litru; nicăeri nu scade sub minimul necesar organismelor vii.

Temperatura apei ziua, în cursul lunei August 1934, a oşcilat între 22·8⁰ şi 27·8⁰ C. la o temperatură a aerului de 22·6⁰—31·0⁰ C. Diferenţa de temperatură între păturile dela suprafaţă şi cele de fund în cele mai multe cazuri n'a trecut de 0·1⁰—0·2⁰ C. Numai rareori a fost de 1⁰ C.

Culoarea apei în golf. M. Kultuk a fost verzue cu diferite nuanţe; depinde de puterea vântului, adâncimea şi caracterul fundului.

Transparenţa apei până la 3,2 m.

Curenţii în ambele golfuri curg în direcţia încotro bate vântul. La capătul de sud al golfului Kaïdak s'au observat doi curenţi: la suprafaţă spre NE; la adâncimea de 1 m spre SE. Un curent destul de puternic se observă dinspre mare la întrarea în golful M. Kultuk.

Pe fundul golfului Kaïdak, lângă ţărmuri, se observă un mâl albastru — întunecat, aproape negru, cu miros de hidrogen sulfurat, ce trece în mâl de culoare cenuşie de diferite nuanţe.

In partea de sud a g. Kaïdak, în mâl se pot găsi cristale de gips, uneori într'un număr mare.

Acelaş caracter prezintă fundul g. M. Kultuk în partea sa dinspre mare. Şi aci fundul e ocupat de un strat de mâl albastru-cenuşiu, destul de gros, acoperit de o vegetaţie marină bogată, între care sunt împrăştiate scoicile de *Cardium edule*, *Neritina liturata*, *Hydrobia* şi altele.

Flora din zona bentosului e reprezentată mai ales prin *Characeae*, cu care e amestecată într'un număr mai mare sau mai mic *Ruppia maritima*. Aceasta din urmă joacă un rol important în golful Kaïdak. In partea de sud a golf. Kaïdak, Ruppia dispare aproape cu totul.

Dintre moluşte în tot golful Kaïdak întâlnim *Cardium edule* şi mai rar *Hydrobia*. Numărul lor se împuţinează cu cât naintăm spre capătul de sud al golfului; în schimb creşte numărul de *Chiromonas*.

Planctonul e reprezentat prin organisme caracteristice zonelor periferice ale M. Caspice, amestecate cu formele caracteristice locurilor continentale foarte sărate. S'au găsit:

Achinocyclus Ehrenbergi, *Oscillatoria margaritifera*, *Brachionus Mülleri*, *Pe-*

www.ziuaconstanta.ro

dalion oxyure, Celadocera (Evadne camptonyx kajdakensis), *Copepoda* (Poppella givernei) şi a.

Dintre peşti au fost găsite *Casp. brashnikovi, Aterina, Syngnathus, Gasterosteus.*

Ţărmul golfului Kaïdak e abrupt şi se ridică la capătul de Nord (Kzel-Tas) până la 215 m, la cel de sud până la 245 m peste nivelul golfului.

Profilul transversal, începând de jos în sus, arată următoarea stratificaţie;

1. Argile marnoase cenuşii şi albe, în grosime de vreo 3 m.

2. Marne albe cu resturi bogate de *Crinoidea gryphaea*, peşti şi a. până la 40 m.

3. Argile cenuşii cu resturi de peşti şi cu scoici de *Pectunculus, Ostrea* şi a.; în sus trec în argite cenuşii şi brune-cenuşii de tipul maicovschi, cu cristale de gips şi rareori cu urme de peşti. La adâncimea de aproximativ 20 m dela graniţa superioară, apare un strat care trece in unele locuri de 0·20 m, format din materii ruginii închise feruginoase cu gips; acelaş strat înconună capătul argilelor, având în jos depozite bogate de scoici de *Ostrea* (Ostrea gryphoides ?), uneori *Pelecypoda, muna Venus,* Cytherea, rareori *Pecten* şi a. până la 100 m.

4. Argile marnoase cenuşii şi albicioase-cenuşii şi depozite de calcar cu moluşte mici de *Spaniodontella, Leda* şi *Ervilia,* jos; *Unio, Limneus, Planorbis,* mici *Hydrobia,* rareori *Spaniodontella,* aproape 52—55 m peste graniţa inferioară şi multe moluşte de *Spaniodontella,* sus, grosimea până la 60—63 m.

5. Argile marnoase colorate pestriţ, uneori foioase, şi depozite de calcar marnos cenuşiu deschis. Jos urme de mici *Pholas;* în partea de sus depozite bogate în scoici: *Pholas ustjurtensis, Ervilia ex. gr. trigonula, Tapes af. vitalina, Syndesmya* mici *Cardium, Buccinum, Hydrobia etc.* până la 30—35 m.

6. Argile cenuşii cu *Syndesmya reflexa, Cardium praeplicatum* şi a. (sarmaticul inferior) 6 m.

7. Strate de marne, argile marnoase şi depozite de calcar cu *Tapes gregaria, Bulla lajonkaireana, Trochus, Modiola volhynica, Mactra ponderosa, Cardium Fittoni, C. obsoletum* şi a. (sarmaticul mijlociu) p. la 15—20 m.

La suprafaţă, între depunerile diluviale, s'au găsit mai ales scoici de Mactra, de tipul *M. caspia.*

Pe ţărmul mării se pot distinge bine următoarele terase:

1. *Terasa superioară, înaltă de 25—40 m, acoperită de depuneri argilo-nisipoase cu scoici caspice de tip „chwalenschi" (fără Cardium edule).*

2. *Terasa inferioară, de 6—7 m altitudine, conţine depuneri caspice cu Cardium edule.*

Aceste două terase se observă şi pe ţărmul de apus al golfului Kaïdak, unde ele se ridică peste o câmpie litorală formată de nisip.

Vânturile dominante în această parte sunt cele de apus şi de răsărit. Cele dintâi ridică, celè din urma coboară nivelul apei în golful M. Kultuk şi Kaïdak.

Umiditatea aerului în golful Kaïdak ziua atingea până la 70%.

Din punct de vedere economic, regiunea golfului M. Kultuk şi Kaïdak prezintă un mare interes, mai ales în privinţa pisciculturii.

Şlemco Roman

* * *

W. I. Krokos şi W. G. Bondartschuk, *Über die quartären Ablagerungen des nordöstlichen Teils des Asowschen Meeres.* Ukrainian Academy of sciences.

www.ziuaconstanta.ro

Symposium edited as a Memorial to the Late Academician P. A. Tutkowsky. Vol. I. 1931. Kiew, pp. 167—183. (Articol scris în limba ucraineană cu un rezumat german).

In studiul de faţă, rezultatul cercetărilor făcute în 1929 pe ţărmul M. Azow, în regiunea Taganrog-Mariupil şi în regiunea oraşului Ieisk (pe ţărmul de sud al colţului de NE al M. Azow), autorii dau o scurtă privire asupra stratigrafiei depozitelor quaternare. S'a putut constata existenţa unei terase (menţionate mai înainte de Socolow) dealungul ţărmului de N al M. Azowului. In regiunea Morskoie lărgimea terasei e de aproape 1 km, La gura râului Sambek, lângă Wareniwka, ea se lăţeşte până la 2,5 km. Lângă Bezsergeniwka ea se îngustează şi, la apus de sat, ea atinge abia 0'5 km lăţime.

In cuprinsul regiunii Taganrog lăţimea acestei terase variază între 1/2 şi 3 km. La apus de gura limanului Mius, aproape de satul Weselo-Woznesenskoie, terasa se lărgeşte simţitor, atingând o lăţime până la 10 km, pentru a se îngusta din nou spre SW. Inălţimea acestei terase oscilează între 13—25 m alt. relativă. Platoul care o mărgineşte spre N. are o altitudine de 50—70 m. Terasa (numită de autori: *caspică)* e formată din formaţiuni argilo-nisipoase cu *Paludina diluviana, Corbicula fluminalis* etc. şi acoperită de o serie de loessuri.

La baza terasei se află calcar sarmatic (sarmaticul mijlociu sau superior). Ea se observă şi pe malurile limanului Mius, unde atinge o lăţime de 0,5—1 km.

Cumpăna apelor, care desparte limanul Mius de Mare, prezintă o parte a platoului dealungul căruia, spre Mare şi spre liman, se întinde *terasa caspică* sub forma unei fâşii înguste. Din această cauză părerea lui N. Sokolow că toată cumpăna apelor între limanul Mius şi Marea Azovului ar fi formată numai din depunerile cu Paludina diluviana, nu poate fi împărtăşită.

Din punct de vedere geologic, regiunea studiată e formată din păturile neogene (sarmaticul mijlociu şi superior şi din pontic) şi quaternare.

Calcare din sarmaticul mijlociu au fost observate la o distanţă de 2 km la apus de portul Taganrog, la atitudine de 1 m peste nivelul Mării şi pe malul drept al limanului Mius.

Calcare din sarmaticul superior au fost găsite în golful Gordiewoi şi pe malul drept al limanului lângă satul Otrady. In ele s'au găsit *Mactra bulgarica* şi *Mactra Caspia.*

Calcare prontice cu multe Congerii se deschid pe ţărmul drept al limanului, lângă satul Paramoniwka

Depozitele quaternare sunt reprezentate prin roce argilo-nisipoase cu *Paludina diluviana, Corbicula fluminalis* şi *Cardide caspice* şi prin seria loessurilor care le acopere.

Depunerile cu Paludina diluv. sunt formate din roce argiloase sus şi nisipoase jos şi sunt acoperite de o serie de loessuri.

In unele cazuri loessul se află pe suprafaţa erodată a acestor depozite.

N. A. Sokolow s'a exprimat că moluştele caspice (Cardium, Adacna, Dreissensia rostriformis) sunt caracteristice pentru regiunea Taganrog. In nisipurile limanului Mius el a găsit esclusiv o faună de apă dulce cu Paludina, Unio, Planorbis. Autorul a găsit în deschiderile depe ambele maluri ale limanului Mius (Lakedemoniwka, Malomikolaïwska, Otrady) pe lângă forme de apă dulce, *Cardide caspice.*

Admiţând că cumpăna limanul Mius-Marea Azowului e formată în întregime din nisipuri cu Paludin şi lut roşcat-brun, N. A. Sokolow a tras concluzia că valea adâncă a limanului Mius s'a format după depunerea lutului roşcat-brun.

www.ziuaconstanta.ro

Cercetările autorului au scos în evidență că depunerile caspice apar pe ambele maluri ale limanului Mius numai sub forma unei benzi-terase înguste. Deci valea lim. Mius s'a format înainte de existența basinului cu fauna caspică.

In ce privește altitudinea nivelului basinului cu fauna caspică, autorul e de acord cu Sokolow. El n'a trecut de 15 m peste nivelul actual al Mării Azow.

Loessurile care acopere depunerile cu Paludina diluv. și depunerile caspice cu Cardium sunt formate din trei orizonturi de loess, despărțite prin benzi de soluri fosile.

Grosimea primului orizont de loess oscilează între 1,60 (Bezsergeniwka) și 6.80 m la apus pe portul Taganrog); în mijlociu 4,60 m.

Al doilea orizont de loess are o grosime între 1,60 m (Nataliwka) și 7,30 m (Budeniwka); în mijlociu 4,40 m.

Pe când al treilea orizont are o grosime mijlocie de 3,4 m, oscilând între 1,20 (Budeniwka) și 5 m (Bezsergeniwka).

In privința vârstei acestor orizonturi de loess, după Krokos, ar fi, de sus în jos: Loessul Würm II, Würm I și Riss, adică orizontul imediat de peste morenă. Primul sol fosil ar data din perioada interstadială Würm I — Würm II, iar al doilea din perioda interstadială Riss-Würm.

Depunerile cu Paludina diluviana, Corbicula fluminalis și Didacna trig. din reg. studiată sunt acoperite de aceste trei orizonturi de loess.

Prin urmare, vârsta depozitelor cu Paludina diluv. și Corbicula fluminalis ar fi interglacialul Mindel-Riss. In acest timp basinul unit Ponto-Azovic a stat în legătură cu M. Caspică. La sfârșitul per. interglaciare Mindel-Riss, poate chiar și la începutul înaintării ghețarului Riss, s'a format, din cauza unei înălțări a solului, terasa, pe care a început să se depună loessul Riss.

In ce privește afirmarea lui P. A. Prawoslawlew că am avut o transgresiune recentă a M. Azovului, urmată de o regresiune, după părerea autorilor ea e greșită, deoarece scoicile recente ale M. Azowului nu sunt decât rămășițele culturale din apropierea satelor de pescari; pe când în locurile nelocuite nu le găsim. Dacă într'adevăr ar fi avut loc o transgresiune recentă, atunci urmele ei s'ar fi păstrat sub forma unei noi terase, iar cernozemul ar indica urme de sărături. Așa ceva însă nu se observă.

Țărmurile abrupte, precum și o lunecare continuă a masselor dealungul suprafeței depozitelor argiloase cu Paludina diluv. pledează pentru o scufundare contimporană a reg. țărmului.

Totodată trebue remarcat că *în unele puncte orizonturile inferioare de loess se află sub nivelul Mării Azow* (Weselo-Woznesensc) *și limanului Mius* (Nataliwka).

* * * **Șlemco Roman**

G. I. Brătianu: *Recherches sur Vicina et Cetatea-Albă*. (Bucarest 1935, pg. 195, VIII planches).

D-l G. I. Brătianu reia în acest studiu cercetările cu privire la timpurile medievale ale coastelor nordice și apusene ale Mării Negre, expuse și în alte lucrări, insistând în special asupra Vicinei, despre care s'a mai ocupat și mai înainte (*Bulletin de la section historique de l'Académie Roumaine* t. X, 1923, pg. 113—190), la care mai adaugă informațiuni și unele interpretări ale izvoarelor despre Cetatea Albă.

Urmărindu-se mai ales informațiunile în legătură cu istoria bisericii și cu aceea a comerțului din părțile apusene ale Pontului, reiese în mod lămurit însemnătatea ora-

www.ziuaconstanta.ro

şului *Vicina*, ce trebueşte deosebit, după părerea autorului, de *Ditzina*, un râu identificat de Thomaschek cu Kamcicul de astăzi, a cărui vărsare în mare este între Varna şi Mesembria. Căutând să precizeze primele menţiuni ale Vicinei la scriitorii bizantini, autorul inzistă în deosebi asupra informaţiunilor cuprinse în „Alexiada" scriitoarei Ana Comnena, unde se povestesc faptele tatălui său în legătură cu expediţiunile împotriva Pecenegilor. După o bătălie pierdută de împărat, Cumanii şi Pecenegii, neînţelegându-se asupra prăzii, se iau la luptă şi Pecenegii sunt aruncaţi cu mari perderi pe malul marelui lac *Ozolimne*, aproape de „o *sută de coline*": în vecinătatea acestui lac se varsă mari fluvii, pe care plutesc către sud corăbii de comerţ

Pentru identificarea *Ozolimnei*, autorul preferă părerea propusă de d-l N. Iorga, că această numire corespunde cu marele lac Razim.

Fiind vorba de o precizare, credem noi că în nici un caz nu poate să fie luată în considerare ipoteza d-lui N. Grămadă, că Ozolimna ar fi un nume indigen dat sub o formă grecizată de scriitoarea bizantină şi că sub această formă s'ar ascunde numirea de „*Ezerele Ialomiţei*" [*Codrul Cosminului* II—III (1925—1926) pg. 85—97: Ozolimna—Aşezarea Ozolimnei—Origina numelui].

Că nu poate să fie un nume indigen ca cel propus mai sus o arată şi faptul că o asemenea numire topică se găseşte dată şi sânului de mare în care se varsă Niprul. [P. I. Schafarik; *Slavische Alterthümer*, Leipzig 1843, I, pg. 502: Die türkischen Völkerschaften geben dem Dniepr den Spottnamen *Uzu, Uzi, Ozi, Oza, Joza*, woran auch der Meerbusen, in welchen er fällt, den Namen *Ozolimna*, erhielt). Deci rezultă că numirea este turanică şi ea se mai păstrează chiar şi astăzi în numirea localităţii *Uzlina*, de pe malul braţului Sf. Gheorghe, la nord-est de satul şi ghiolul Morughiol, — şi în acela a celor două lacuri cuprinse în aceiaşi direcţiune între braţele Sf. Gheorge şi Sulina: *Ghiolul Uzlina* şi *Ghiolul Uzlina mică*. [Vezi harta hidrografică a deltei Dunărei. Ridicările făcute în anii 1909—1911 de serviciul pescăriilor, — anexată de lucrarea: Dr. Gr. Antipa: *Câteva probleme ştiinţifice şi economice privitoare la Delta Dunărei*, în An. Ac. rom. memoriile secţiunii ştiinţifice seria II, tom. XXXVI (1913—1914).

Credem că lacurile de astăzi trebuie să fi fost odinioară mult mai mari, de oarece treptat treptat s'au mai împotmolit, — şi că numai aici este de căutat şi de identificat localitatea *Ozolimna* aşezată, după afirmarea scriitoarei bizantine, lângă cele „o sută de coline". Cine cunoaşte bine întreaga regiune aşa zisă a Cotului Bugeacului, cuprinsă între braţul Sf. Gheorghe, marele lac Razim şi o linie ce-ar merge de la Isaccea şi s'ar opri spre Babadag, nu poate să se mai îndoiască că numai aceasta poate fi regiunea celor o sută de dealuri, fiindcă într'adevăr mameloanele ce se văd în această întreagă regiune sunt aşa de dese şi de multe încât puteau să facă impresia a o sută de dealuri, chiar dacă în realitate n'ar fi atins numărul de o sută. D-l G. I. Brătianu înclină spre această soluţiune (pg. 22—23).

In ceia ce priveşte populaţiunea de la Vicina, ce se găsea numai în această regiune, ea trebuie să fi fost un fel de mozaic de fel de fel de neamuri.

„Fonctionnaires et marchands grecs, aventuriers russes et petchénègues, paysans valaques devaient se côtoyer journellement dans les ruelles primitives de Dristra et de Vitzina; d'autres éléments s'y ajouteront plus tard. Il est bien difficile d'affirmer l'existence d'une nationalité precise à l'exclusion de toutes les autres" (pg. 26).

Deşi pomenită încă în veacurile XI şi XII, nu se poate trage totuşi nici o concluziune precisă asupra locului unde anume se găsea Vicina, pe baza tuturor

www.ziuaconstanta.ro

felurilor de informaţiuni din această vreme, cu toate că autorul crede că numai în această regiune pare să fi fost aşezată. „Une ville située au Sud du delta actuel pouvait fort bien, il y a quelques siècles, être entourée par des ramifications du fleuve et des lacs qui ont disparu aujourd'hui. Il faut surtout observer avec attention la région du bras de St. Georges: le massif montagneux de Bech-Tépé est entouré par une ceinture de lacs (Razelm, Babadag) qui s'avancent très loin à l'intérieur des terres et communiquent entre eux par des canaux. Est-ce que cette presqu'île orientale de la Dobrogea ne serait pas la *isola Vecinae*, l'île de Vicina des cartes médievales, et le fleuve de Vicina ne représente-t-il pas ces annexes méridionales du Delta danubien?" (pg. 68).

Numele Vicinei apare între 1260 şi 1280 ca reşedinţa unui episcopat şi pe care, oricât ar fi încercat Selzer să-l situeze prin Cuban, nu poate să fie decât în Dobrogea; acestui episcop se adresează un grup de 16.000 de Alani înarmaţi pentru a le mijloci intrarea în imperiul bizantin după moartea hanului Nogai. (pg. 38).

In capitolul „Comerţul genovez la Vicina în veacul XIII şi politica bizantină în Bulgaria" se arată că din socotelile comerciale ale acestui oraş se constată că de aici porneau cereri pentru stofe şi metale preţioase, iar în schimb se exporta ceară şi grâu de „*Vezina*", cu un renume mai mare de cât acela de Varna din Bulgaria. Însemnătatea comercială a Vicinei rezultă şi din faptul că „*existau hyperperi de Vicina*", sau „*după măsura Vicinei*", ceea ce arată lămurit că oraşul avea măsuri speciale ca şi Pera, Caffa, sau Trebizonda şi chiar o monedă specială, fără îndoială imitată după hyperperul bizantin.

Din acest punct de vedere este interesant de constatat că moneda greacă din Constantinopol este aceea care stăpâneşte piaţa Vicinei; mai la nord, în Crimeia, dominaţia tătărască introdusese asprul, pe care-l adoptase şi Trebizonda, modificându-l pentru folosinţa sa. Pare lămurit că Vicina ar fi fost punctul cel mai nordic din ţinuturile Mării Negre, unde hyperperul ar fi avut curs în mod exclusiv şi unde ar fi fost imitat. (pg. 50—51). — Se espune o întreagă situaţiune politică din Balcani, prin care se explică apariţiunea unui scaun arhiepiscopal la Vicina, existând probabil încă din timpul imperiului de la Niceia.

Urmărindu-se situaţiunea Vicinei şi a Dobrogiei, de la invaziunea tătărască până la cucerirea otomană, se arată că *Dobrogea şi Basarabia sudică au aparţinut dela 1300 cam până la 1322 ţarului de origine cumană, stăpân în Bulgaria.*

In privinţa originei lui *Balica* cu reşedinţa la Kavorna, autorul nu face decât enumeră părerile istoricilor ce susţin originea românească a lui precum şi a acelora ce-l cred de origină turcă (Balik).

O părere interesantă caută să se înfăţişeze atunci când se arată că în dialectul turc „dunărean" din Dobrogea s'ar găsi amestecate cele trei straturi ce s'au suprapus în decursul timpurilor în această provincie: cel mai vechiu format din resturile Pecenegilor sau Cumanilor, peste care a urmat un alt strat anterior invaziunei otomane, care nu poate să fie format decât de aşezarea grupei lui Saru-Saltuk, un aghiotant al lui Issedin, şef seleucid, alungat din Anatolia cu 10.000 de Turci pe la 1263 şi căruia i-a oferit această ospitalitate Mihail a VIII; peste aceste două straturi s'a aşezat în sfârşit colonizarea intensă cu elemente turceşti, în veacul XIV.

Ridicarea Chiliei şi Cetăţii Albe ca serioase concurenţe comerciale aduce decăderea comerţului dela Vicina, cu urmarea firească a dispariţiunii complete a cetăţii noastre (pg. 82), despre care se mai păstrează unele amintiri încă în veacul XV în raporturile ce le mai are oraşul dobrogean cu Caffa.

www.ziuaconstanta.ro

Rezerva autorului este aşa de mare în ceea ce priveşte indentificarea precisă a locului unde a existat odinioară Vicina, încât se măgineşte doar să creadă că ea n'a'putut să fie de cât în regiunea precizată mai sus cu numele de „*isola Vecinae*" cuprinsă între braţul Sf. Gheorghe şi marile lacuri dobrogene, Razim, Babadag etc

In ultimul capitol D-l G. I. Brătianu, dându-ne cele din urmă informaţiuni ce mai amintesc Vicina, ne arată că a făcut pentru identificarea acestei localităţi chiar o scurtă recunoaştere a ţinutului în care presupune să fi fost acest oraş. Pe lângă resturile unor vechi cetăţi întâlnite la *Domniţa Maria* (Vechea Prislava) şi la *Romula* se arată că *Mahmudia* de azi ar fi în locul localităţii de odinioară *Betesine*; Tătarii din Mahmudia ar păstra o tradiţie despre existenţa, în acest sat, a unei vechi fortăreţe genoveze, despre care autorul se întreabă „Emplacement de *Vicina ?*" (pg. 91).

Observăm că nu Tătarii sunt cei mai vechi locuitori ai acestei localităţi, deoarece înainte de venirea lor aici, după emigraţiunea din Crimea, acest sat era locuit de Moldoveni, numindu-se chiar *Beştepea moldovenească*, cum am arătat noi în studiile: *Cotul Bugeacului, o incercare de reconstruire istorică a unui ţinut de hotar dobrogean* în Analele Dobrogei II (1921) No. 3, pg. 853—857, precum şi *O. incercare de reconstruire a trecutului Românilor din Dobrogea* în Analele Dobrogei III (1922) No. 2 pg. 45. De asemenea ni se pare exagerată afirmaţiunea că „aujourd'hui la petite ville de Mahmudieh est habitée par des Tatars" (pg. 90), când realitatea este că dintre dânşii abia dacă mai sunt câţiva şi aceia într'o completă stare de decădere. Prin urmare nu credem că aceşti Tătari ar putea fi deţinătorii unei tradiţii în legătură cu trecutul localităţii, de oarece cei câţiva ce mai există sunt unii din cei mai noi locuitori. Tradiţiunea trebuie cautată, dacă există, la populaţiunea cea mai veche, care este cea românească.

De bună seamă că numai cercetările arheologice pe teren ar putea să aducă lumină sigură în toată mulţimea părerilor despre locul existenţei importantei cetăţi Dobrogene.

În partea privitoare la Cetatea Albă se discută mai cu seamă chestiunea prezenţei Bulgarilor în acest port genovez, pe baza faptului că fratele Angelo de Spoleto a fost ucis de Bulgari aici. Svetoslav ar fi domnit în mod efectiv dincolo de fluviu, numai datorită faptului că stăpânitorul tătar cu care se găsea în alianţă i-a permis să ocupe Cetatea-Albă, la vărsarea Nistrului: lui i-au lăsat mai apoi în grijă litoralul Dobrogei şi al Basarabiei sudice cele două căpetenii tătăreşti Toktaï şi Uzbek. După moartea lui Svetoslav şi a fiului său Gheorghe al II Terteridul, Bulgaria s'a fărmiţat din nou într'o mulţime de stătuleţe.

In cele câteva note asupra Genovezilor în Moldova în secolul XV este cu totul demn de reţinut faptul că după căderea Cetăţii-Albe sub Turci şi împrăştierea populaţiuni oraşului, câţiva negustori genovezi şi-au găsit adăpost în Moldova, contribuind într'o bună măsură la desvoltarea comercială a Moldovei în ultima parte a veaculuiaXV.

Urmează două anexe: *Incercare asupra cercetărilor de etnografie balcanică şi dunăreană in veacul de mijloc*, şi *Actele notarilor Genovezi de la Pera şi de la Caffa (1281—1290) privitoare la Vicina şi Cetatea-Albă.*

Prin bogăţia informaţiunilor şi mai cu seamă prin analiza pătrunzătoare a documentelor şi logica strânsă în prezentarea concluziunilor, această lucrare se prezintă ca una din cele mai de seamă din literatura noastră istorică privind vremuri şi evenimente din întunecosul nostru veac de mijloc.

Al. P. Arbore
profesor-Focşani

www.ziuaconstanta.ro

NOUTĂŢI ARCHEOLOGICE DOBROGENE

Histria. Săpăturile d-nei şi d-lui Prof. S. Lambrino, au avut ca obiect, în în acest an, curăţirea completă a terenului plin de dărâmături, din afara cetăţii, între zid şi valuri. Pe terenul acesta se găsesc foarte adesea pietre cu inscripţii şi elemente architectonice utilizate în sec. III la construcţia zidurilor de apărare, precum şi ruine de clădiri sărace, din vreme târzie, (circa sec. V—VI). De asemeni s'a lărgit zona de săpături din capătul străzii, care dela poarta principală se prelungeşte în interiorul cetăţii.

Fig. 1. — Săpăturile neştiinţifice din ruinele casei romane dela Costineşti

Vadul *(Carabarmani).* D-l Alexandrescu, învăţător în acest sat, dărâmând o casă mai veche spre a-şi construi una nouă, a găsit în construcţie trei pietre cu inscripţii: un fragment de architravă lung de circa 0,60 m. cu litere greceşti frumoase, un fragment mare de altar cu inscripţie latină, înalt de circa 0,70 m. şi un fragment de placă frumoasă, tot cu inscripţie latină, înalt de circa 0.60 m. Toate inscripţiile, acestea pe care le-am văzut în Septembrie 1935 cu prilejul unei călătorii de cercetări împreună cu d-l Prof. Nicorescu şi cu archeologul englez G. A. Short, sunt din epoca romană bună. Ele provin poate din cetatea Histria, care e la câţiva km. depărtare. E mai puţin probabil ca să fie în legătură cu castelul roman târziu dela marginea satului Vadul. La cererea d-lui Prof. Paul Nicorescu şi a subsemnatului de a transporta inscripţiile la Histria, unde e un muzeu, d-l Alexandrescu a răspuns cu toată amabilitatea, punându-ne la dispoziţie şi un mijloc de transport. Pietrele au fost duse astfel la Histria spre a se adăoga materialului de acolo, care urmează a fi publicat de către d-l Prof. S. Lambrino.

Tomi. Ziarele au adus de curând ştirea că d-l I. Micu, conservator al Muzeului din localitate, a găsit în dărâmăturile de pe ţărmul mării, în dreptul străzii Cuza Vodă, un relief reprezentând pe un gladiator anume Orestes, cu o inscripţie grecească de caracter funerar (*Credinţa*, nr. 553 din 2. X. 1935).

In cursul lunii Iunie au fost aduse la Muzeul din Constanţa, prin grija d-lui

www.ziuaconstanta.ro

Dr. N. Teodoreanu, directorul oieriei Statului dela Palas, mai multe inscripţii greceşti şi elemente architectonice găsite pe valul de piatră, la circa 4 km. spre V de Palas, în apropiere de gara Valul lui Traian, pe porţiunea care străbate moşia oieriei (*Curentul*, nr. 2641, 12. VI. 1935). Monumentele găsite sunt toate de epocă romană târzie, creştină. Unele au semnul crucii. Printre fragmentele architectonice deosebit de interesant e un capitel mare, sculptat cu multă bogăţie de foi de acanthus. Transportându-mă la Palas, în cursul aceleeaşi luni, în tovărăşia archeologilor englezi dd. G. A. Short şi R. M. Cook, am putut vedea în curtea oieriei şi alte elemente architectonice de mai mică însemnătate, dar toate de dimensiuni mari, bine lucrate, unele în marmoră, denotând proveniența lor din clădiri importante şi bogate. O călătorie până la locul descoperirii mi-a lămurit şi rostul acestor piese de clădiri prin excelenţă orăşeneşti la o atât de mare depărtare de Constanţa (circa 10 km.). Au fost aduse din Tomi, care a avut o viaţă înfloritoare în vremea romană, şi utilizate la construcţia zidului dintre Mare şi Dunăre, cunoscut sub denumirea de valul de piatră. Zidul, de o lungime considerabilă (59 km.), a fost deci construit într'o epocă târzie, în vremea invaziunilor, când era deosebit de trebuincios pentru apărarea provinciei Moesia inferioară.

Tocilescu atribuise în 1896 această construcţie militară împăratului Constantin cel Mare (*Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, Bucarest 1900, p. 182). Din descoperirile de acum rezultă că valul este şi mai recent şi n'ar fi exclus ca să fie datat în sec. VI, vremea zidului analog al lui Anastasius din regiunea Constantinopolei. Pietrele care permit constatări atât de importante au fost descoperite cu prilejul unor distrugeri. D-l Teodoreanu, ridicându-le şi trimiţându-le Muzeului din Constanţa, le-a salvat dela o dispariţie sigură, căci fuseseră scoase din temelia zidului de către sătenii din satele vecine spre a fi întrebuinţate la clădit, sau spre a fi transformate în var. Această soartă trebue să fi avut-o multe altele înaintea lor, fiindcă în val se văd săpături adânci şi continui de exploatare radicală pe lungime de câţiva kilometri. In urma intervenţiei Muzeului Naţional de Antichităţi din Bucureşti autorităţile locale au luat măsuri ca asemenea stricăciuni să nu se mai repete.

In ultimele luni o parte din val, din aceeaşi regiune, a început să fie explorată în chip ştiinţific de către d-l Prof. Th. Sauciuc-Săveanu.

Printre antichităţile constănţene mai avem de menţionat un pond de plumb emis de cetatea Tomi, având greutatea de 64,85 gr., adică o optime din mina pontică (G. Severeanu, în *Bucureştii*, I (1935) p. 15, fig. 5—6), şi mai ales un frumos relief de epocă romană din colecţia d-lui V. Canarache (Bucureşti), având dimensiunile 0,57 × 0,45 m. şi reprezentând pe eroul trac alături de Cybele. Un monument analog, dar de dimensiuni mai reduse şi de o execuţie mai puţin îngrijită se află în Muzeul din Constanţa. Sunt până acum singurele reliefe cunoscute care reprezintă pe Eroul trac în asociaţie cu Cybele. Piesa din colecţia Canarache, prezentată într'o şedinţă a Societăţii Numismatice Române din Ianuarie (cf. „*Universul*" şi „*Dimineaţa*", 22. I. 1935), a fost publicată de curând de către d-l D. Tudor, fost membru al Şcoalei Române din Roma (*Cronica numismatică şi arheologică*, XI (1935), p. 190 sqq. şi pl. V).

Costineşti. La circa 1 km. spre N de sat, aproape de ţărmul Mării, pe moşia d-lui I. Berindei, primarul comunei Schitul, unde încă de anul trecut am stabilit, existenţa urmelor unui întins *vicus* roman, se pot vedea urme de săpături mai vechi, din care locuitorii au scos în diverse rânduri piatra antică spre a o întrebuinţa, ca de

www.ziuaconstanta.ro

obiceiu, la construcțiile moderne. In cursul acestui an o nouă săpătură de acest fel a fost făcută, în acelaș loc, cu permisiunea proprietarului, spre a procura material în scopul construirii unei case de pescari. Acest scop, total neștiințific, a fost din nefericire pe deplin atins: au fost scoase la iveală pietre mari de calcar, în cantitate impunătoare, unele nelucrate, altele ecuarizate cu îngrijire. In locul zidurilor pe care le alcătuiseră aceste pietre se văd acum șanțuri adânci de 0,50 până la 1,70 m., complet goale. Numai după direcția și îmbinarea acestor șanțuri se mai poate avea o ideie de planul clădirii distruse. E un complex de încăperi patrulatere, din care două mai mari (7 × 10 m. și 14 × 8 m.). Sunt și indicii pentru existența altor camere care n'au fost încă explorate. E vorba de o locuință importantă din satul roman de lângă Costinești, fie o *villa* a unui bogătaș, fie o clădire de caracter public. Tehnica zidurilor e rustică: pietrele nu sunt lipite cu mortar, ci cu lut. Printre pietrele lucrate am

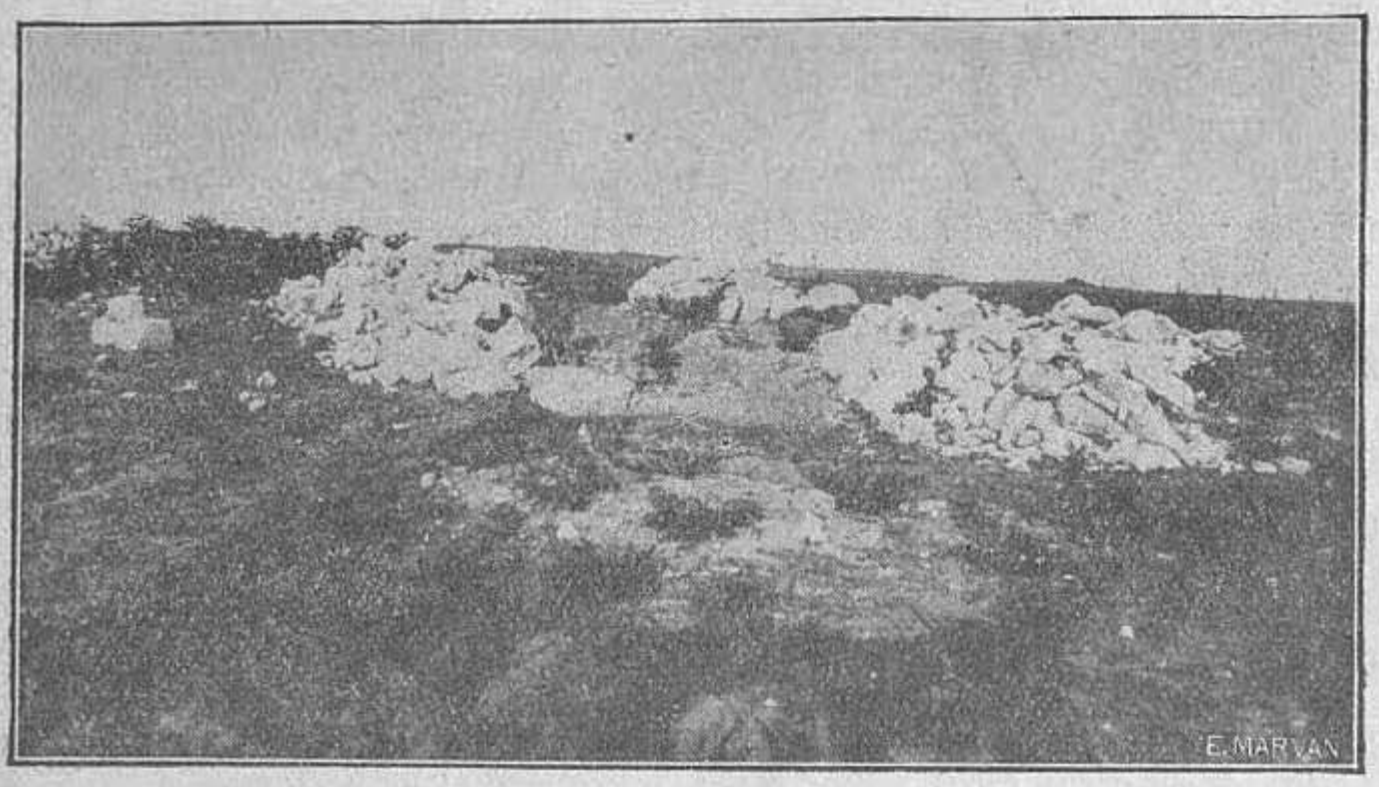

Fig. 2. — Vedere din aceleași săpături dela Costinești

distins un prag de ușă și un fragment de piatră mare de moară făcută din tuf vulcanic. De asemeni am găsit, în țărâna aruncată din șanțuri, cioburi de țigle de vase romane, printre care și *terra sigillata*, precum și mai multe resturi de *dolia*. In timpul săpăturilor s'au descoperit, după cum îmi spun unii dintre săteni, și câteva amfore întregi, care s'ar fi spart în urmă. De asemeni s'au găsit: un ulcior, pe care l-am văzut la pescăria din Costinești, înalt de circa 0,20 m., de formă sferoidală cu fundul foarte strâmt, precum și un văscior de circa 0,10 m. înălțime, cu 2 torți, și o lampă de lut cu un relief neclar. Ultimele două se găsiau la un sătean german din Costinești: le-am luat și le-am adus la București.

La 100 m. spre S de aceste săpături ilegale se vede un alt loc din care s'au scos pietre de ziduri antice în acelaș mod. Săpătura e mai superficială (circa 0,50 m. adâncime). Urmele zidurilor ce se vor fi distrus nu se mai pot distinge. Puține pietre sunt lucrate. Celelalte resturi mărunte (cioburi, două cremeni, o monetă de bronz cu ambele fețe șterse) sunt tot de epocă romană.

Suprafața resturilor de așezare antice din această regiune se întinde până la râpa țărmului Mării, unde se văd în secțiune constituind un strat de peste 2 m. pe

www.ziuaconstanta.ro

alocuri întrerupt de gropi şi mai adânci. Spre V resturile se ţin până la vreo 400 m. Spre S, spre Costineşti, nu trec decât cu vreo 50 m. dincolo de pescărie. Spre N se întâlnesc pe o întindere mai mare dealungul ţărmului.

Callatis. D. G. Severeanu a publicat în revista *Bucureştii*, I. 1935, p. 12 sqq., fig. 1 –2, o greutate de plumb, găsită la Mangalia, analoagă celei tomitane menţionate mai sus şi având valoarea unei semi-uncii (254, 33 gr.). Prezintă în relief numele la genetiv a lui *Apollodoros*, de sigur numele magistratului care a controlat greutatea înainte de a fi pusă în circulaţie.

Lângă monumentul Eroilor din centrul Mangaliei s'a dărâmat de curând o casă turcească. In dărâmături am găsit o bucată de marmoră (1,20 × 0,17 × 0,06 m.) cu inscripţia grecească de epocă bună în care se poate distinge genetivul numelui *Herodotos* şi caiificativul funerar *chrestos*. Am depus fragmentul la Muzeul din localitate.

Progresele repezi ale Mangaliei, care dela modestul aspect al unui orăşel turcesc a ajuns să capete înfăţişarea unei frumoase staţiuni balneare, au şi rezultate mai puţin îmbucurătoare. E vorba de distrugerile de ziduri care au loc foarte adesea, cu prilejul noilor construcţiuni. Una din cele mai recente şi mai regretabile din acestea e dărâmarea unei importante porţiuni din însuşi zidul de apărare al cetăţii Callatis, situat pe locul d-lui Dr. Ghimpeanu lângă judecătorie. Am văzut locul acela tocmai în momentul când zecile de blocuri mari prismatice ale zidului fuseseră scoase dela locul lor şi pregătite spre a fi utilizate ca material nou de construcţie. Faptul e grav şi cu atât mai dureros cu cât d-l Dr. Ghimpeanu e un fruntaş intelectual al localităţii, căruia importanţa monumentului pe care l-a distrus nu-i era necunoscută, mai ales că e vorba de una din cele mai interesante descoperiri arcbeologice, pe care d-l Prof. Sauciuc Săveanu le făcuse în ultimii ani (*Dacia*, III — IV, p. 435 sqq.; cf. *Noutăţile archeologice dobrogene 1932—1934* din *Analele Dobrogei*, XV, 1934).

Şabla. Cu prilejul vizitei pe care am făcut-o la farul de aci, am constatat că ţărmul e acoperit pe o întindere de câteva sute de metri cu resturi de aşezare antică. Cele mai multe resturi aparţin epocei romane şi bizantine. Sunt demne de menţionat mai ales zidurile considerabile de castel, făcute cu mortar, care se văd în imediata apropiere a farului. Dar am găsit şi cioburi greceşti clasice cu ornamente roşii pe negru. Aci s'au descoperit în vremea stăpânirii bulgare şi două inscripţii, una elenă clasică din sec. V—IV a. C. şi alta bizantină conţinând un nume turanic şi nu este exclusă posibilitatea ca la Şabla să fi fost localitatea *Carum portus* sau *Caria* pomenită de izvoarele literare (cf. G. Popa-Lisseanu, *Cetăţi şi oraşe greco-romane din noul teritoriu al Dobrogei*, Bucureşti 1914, p. 50 sq.).

Caliacra. Acest frumos promontoriu a fost puternic fortificat în epoca bizantină. In afară de zidurile de lângă far, conservate pe o înălţime încă destul de impunătoare şi având o poartă în şicană, mai există încă două linii de fortificaţii care barează succesiv accesul spre vârful promontoriului. Cea mai din afară din aceste linii are forma unui *vallum* cu zid şi cu turnuri puternice. Movila de pietre care se vede pe acest vallum, imediat lângă drumul actual la dreapta mergând spre promontoriu, reprezintă ruinile unui astfel de turn.

Dionysopolis. Resturile antice dela Balcic sunt greu de cercetat, fiindcă, întocmai ca la Constanţa şi la Mangalia, ele se află situate exact sub oraşul modern. In plus, o mare parte din ele s'au distrus prin modificările naturale ale terenului care se află aşezat în pantă şi e foarte friabil. Diferite descoperiri întâmplătoare din epoca antebellică au dat la iveală aci monumente de cea mai mare însemnătate, pre-

www.ziuaconstanta.ro

cum e vestita inscripţie a lui Acornion privitoare la regele get Burebista. Dar cercecetări sistematice nu s'au putut încerca atât din cauza dificultăţilor amintite mai sus, cât şi din lipsa fondurilor. In ultimii ani Balcicul intrând într'o fază de înflorire deosebită, mulţumită energiei şi destoiniciei d-lui G. Fotino, primarul oraşului, şi vicepreşedinte al Camerei, zile bune au venit şi pentru archeologia dionysopolitană: Descoperirea întâmplătoare a unor ruine şi a câtorva obiecte vechi, printre care figurează şi un relief roman, precum şi dorinţa de a organiza şi a înzestra un Muzeu local, l-au determinat pe d-el Fotino să prevadă în bugetul comunei un fond pentru săpă-

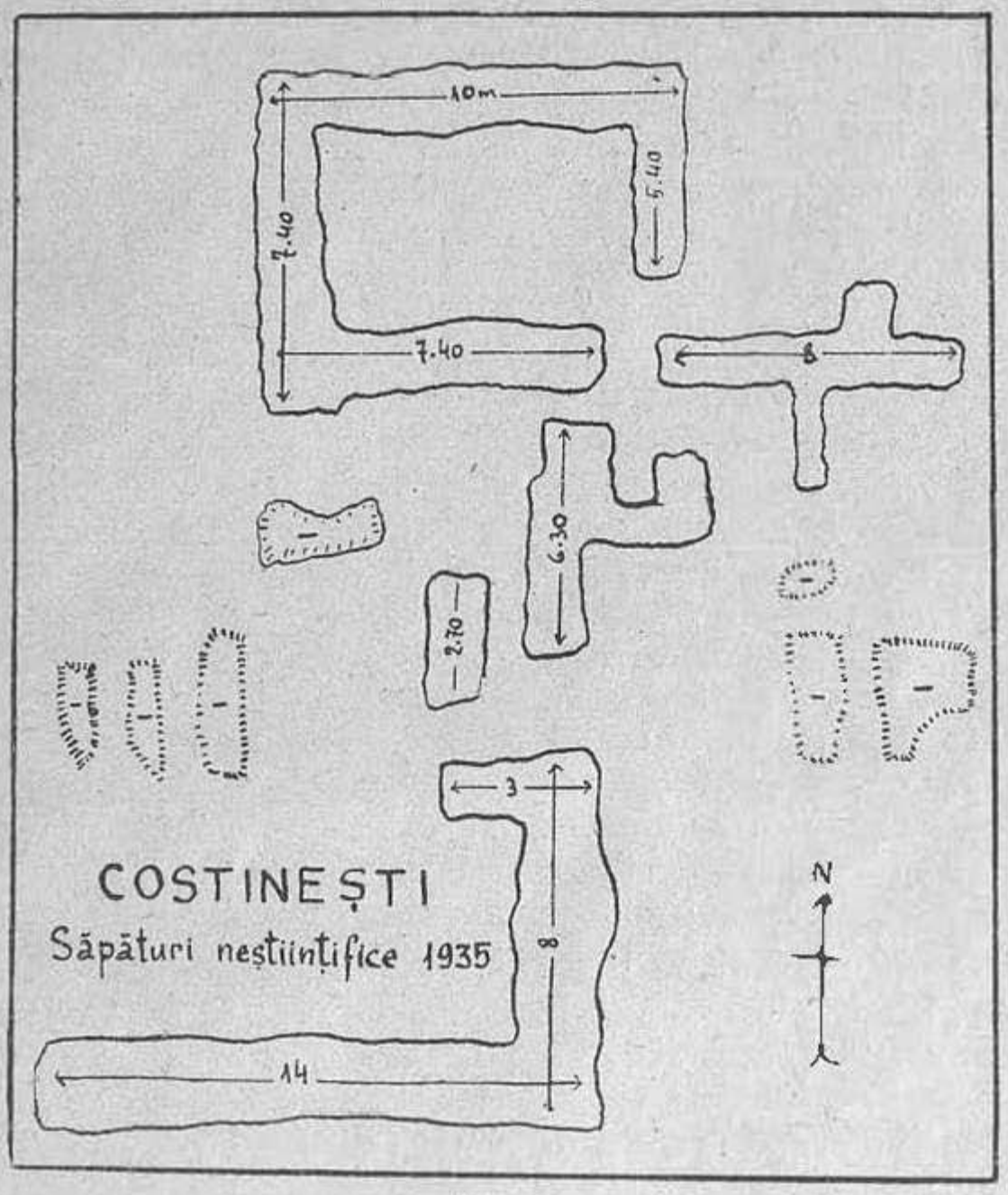

Fig. 3

turi archeologice. Pentru executarea acestor săpături d-sa s'a adresat Asociaţiei „Vasile Pârvan" a foştilor membri ai Şcoalei române din Roma, care numără în sânul său pe cei mai mulţi dintre archeologii români. Comitetul Asociaţiei a delegat pe d-l Vladimir Dumitrescu, Docent universitar şi Director-delegat al Muzeului Naţional de Antichităţi. Săpăturile s'au făcut pe acropolea vechei Dionysopolis, în apropiere de biserica Sf. Gheorghe şi imediat lângă vila d-lui General Gavrilescu, unde s'a dat peste zidurile unei clădiri romano-bizantine, de o grosime de ca. 1,20 m., păstrate până la o înălţime de peste 3 m. Zidurile sunt bine construite, cu mortar. După părerea d-lui Prof. P. Nicorescu ele aparţin unei basilici. In sprijinul acestei intrepretări vine şi orientarea exact V—E a zidurilor, care se continuă pe sub vila d-lui

www.ziuaconstanta.ro

Gavrilescu în direcţia E până la râpa podişului pe care se află acropolea. In săpături s'a găsit, printre alte obiecte, un fragment de capitel corintic bizantin.

D-l Dumitrescu a început săpături şi în afară de oraş, în tumulul mare, care constitue punctul trigonometric de lângă aeroport. Această movilă care, de sigur, e în legătură cu necropola cetăţii Dionysopolis, a fost săpată până la o adâncime de 6 metri. Sfârşindu-se fondurile, lucrările au fost întrerupte, rămânând să fie reluate în anul viitor.

Ecrenè. In această localitate balneară, aproape de plajă, se află o mică terasă peste care s'a improvizat modestul restaurant cu numele de „Papura". După relaţiunile date de proprietarul restaurantului, exista la extremitatea dinspre Mare a terasei o movilă, care a fost săpată complet de către lucrători, cu prilejul construirii restaurantului. In movilă s'ar fi găsit 13 morminte de înhumaţie, scheletele respective fiind apoi îngropate în valea râului vecin. Scheletele se aflau aşezate cu capetele spre E. In cele 13 morminte s'ar fi găsit diferite obiecte, printre care trei monete de bronz, despre care nu mi s'au putut da preciziuni. In locul unde a fost movila se văd diferite pietre mari şi mici şi se găsesc cioburi de epocă romană. Fragmente de cărămizi şi de cioburi romane se găsesc şi împrejurul terasei.

Terasa e străbătută în lăţime, de la N la S, de un zid, din care a fost desgropată o porţiune cu prilejul construirii pivniţei restaurantului. Zidul astfel scos la iveală se poate încă vedea în pivniţă: e constituit din blocuri mari ecuarizate, de calcar conchilifer, în dimensiuni de 1,20 × 0,70 × 0,55 m., bine alăturate, fără mortar.

In general se pare că e vorba de o importantă construcţie funerară din vremea romană.

Durostorum. In primul volum (I, 1935, p. 37 sqq.) din revista *Bucureştii* a Muzeului Municipal din capitală, d-l N. A. Muşmof, cunoscutul numismat dela Sofia publică în româneşte un articol privitor la un tezaur de peste 10 kg. de monete bulgăreşti din sec XIV găsite în 1933 de d-l P. Papahagi la Silistra, în grădina publică.

In acelaş volum din *Bucureştii* (p. 7 sqq. şi fig. 2—3) d-l dr. G. Severeanu publică în nemţeşte o comunicare despre două importante pumnale de aur preistorice găsite în 1929 de către un ţăran la „20 km. N de Silistra", în satul „Măcin", într'un tumul. Numele acestui sat, atât în jud. Durostor, cât şi în jud. Constanţa, mi-e total necunoscut. Pe harta pe care o dă autorul, locul e precizat în judeţul Constanţa în apropiere de satul Mârleanu. Dar aceasta nu înseamnă de loc „20 km. nördlich von Durostorum (Silistra)", ci peste 60. Având în vedere aceste nepotriviri, e de dorit ca d-l Severeanu să caute să afle precis locul descoperirii celor două pumnale care, fără acest element topografic, îşi pierd din valoarea lor archeologică şi aşa destu de compromisă prin faptul că au ajuns în colecţia particulară a d-lui Severeanu pe calea atât de nesigură a comerţului de antichităţi. In cazul că toate elementarele exigenţe ştiinţifice sunt satisfăcute, prezenţa în Dobrogea a celor două pumnale, de un caracter vădit oriental, capătă o semnificaţie deosebită. Ele ar constitui cele mai caracteristice documente ale importului oriental spre gurile Dunărei în epoca eneolitică sau cel mai târziu la începutul vârstei Bronzului.

Abrittus. Această importantă cetate, de la Abtat (jud. Caliacra), în apropierea căreia a perit eroic împăratul Decius şi fiul său, apărând imperiul împotriva Goţilor, şi care a constit it un episcopat în primele veacuri ale vremii creştine, se întinde pe un platou foarte mare înconjurat de coţitura unei văi împădurite, în mijlocul unei

www.ziuaconstanta.ro

din cele mai singuratice regiuni ale stepei dobrogene. Săpăturile au fost începute aci în 1916 de către regretatul G. G. Mateescu. Războiul însă le-a întrerupt înainte de a se ajunge la rezultate mai însemnate. Zidul cetății, după cum l-am văzut de curând, este scos la iveală din loc în loc prin săpăturile de atunci şi mai ales prin explorările actuale ale ţăranilor din împrejurimi, cari scot piatra ca dintr'o carieră. Se pare că acest zid, construit într'o vreme târzie din pietre mărunte şi mortar, n'a avut niciodată placaj de pietre mari ecuarizate. Contrastând cu întinderea enormă a cetății, zidul are un aspect foarte modest şi sărăcăcios. E ca un simbol al vremurilor de nevoi şi de mari necazuri, când a fost construit spre a stăvili necontenitele atacuri barbare.

Tropaeum Traiani. Săpăturile de aci, întrerupte încă dinainte de războiu, au fost reluate în ultima vreme, cu mijloace foarte reduse, de către d-l prof. P. Nico-

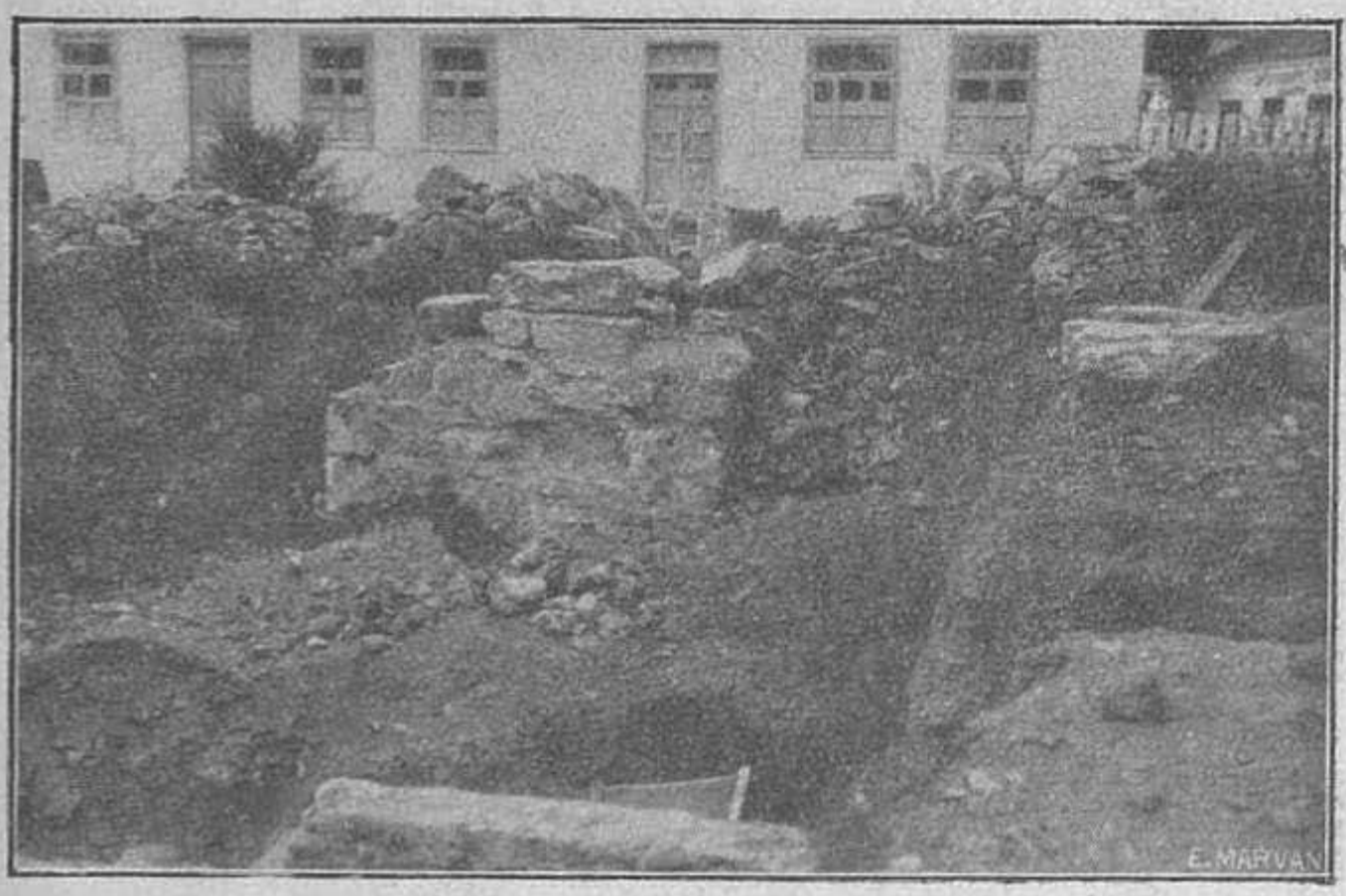

Fig. 4. — Golul lăsat în zidul cetății Callatis prin distrugerile recente de pe locul d-lui Dr. Ghimpeanu

rescu. D-sa a reuşit să scoată la iveală laturile de S. ale cetății cu toate turnurile. Deasemeni a săpat şi în interiorul cetății, făcând, printre altele, descoperiri interesante în Basilica Forensis, cel mai frumos edificiu din Tropaeum Traiani.

Ziarele au publicat în primăvară ştirea că un grup de excursionişti constănţeni ar fi descoperit între satele Ghiolpunar şi Viişoara din apropiere de Adamclissi un „tunel" lung de peste 2 km., înalt până la un stat de om, cu teren nisipos şi stâncos, cu „urcuşuri şi scoborîşuri" (*Curentul* şi *Universul*, 25/V 1935). Nu se pomeneşte nimic despre eventualele obiecte ce s'ar găsi în acest „tunel". După toate elementele descripţiei, e, fără îndoială, vorba de o peşteră naturală şi nici decum de o construcţie romană, cum spune notiţa din ziare. Totuşi ştirea poate fi interesantă şi din punct de vedere archeologic. O cercetare a peşterii din partea unui specialist ar putea duce eventual la descoperiri importante de resturi de viaţă omenească din epocile preistorice.

Capidava. Săpăturile d-lui Gr. Florescu, conferenţiar universitar, au continuat

www.ziuaconstanta.ro

şi în acest an cu asiduitate, ducând la descoperirea unor noi inscripţii romane şi la lărgirea zonei libere din preajma frumoaselor ziduri ale cetăţii. Pe şantierul de lucru a fost clădită şi o locuinţă pentru conducerea şi supraveghierea mai lesnicioasă a lucrărilor şi pentru adăpostirea materialului provenit din săpături. E de remarcat că în mare parte aceste realizări au fost făcute prin mijloacele personale ale d-lui Florescu, un caracteristic exemplu de sacrificiile cu care sunt suplinite adesea absenţele bugetare de la capitolul săpăturilor archeologice.

Aegyssus. Pe platoul de la V. de Tulcea, unde a fost cazarma reg. 33 infanterie şi unde terenul e grozav de răscolit de războiu, a fost probabil vechia cetate *Aegyssus*. Pe marginea dinspre Dunăre a platoului am găsit, pe lângă cioburi romane, mai multe cioburi de epocă La Tène getică, lucrate cu mâna şi prezentând un luciu brun ori negru. Existenţa acestor cioburi acolo confirmă concluzia mai veche că *Aegyssus* a fost o fortăreaţă getică înainte de a deveni tracă şi apoi romană (cf. V. Pârvan, *Getica*, p. 62, etc.).

Malcoci. In luna Aprilie s'a descoperit întâmplător în via sătencei Virginia Păsat o ulcică de lut conţinând 52 monete de argint romane, unele din vremea lui Traian. Monetele au fost ridicate de către autorităţi (cf. *Universul*. 5. V. 1935).

Domniţa Maria (*Prislava*). Un zid de epocă romană, construit cu mortar, s'a descoperit în ruptura unei râpi din mijlocul satului. Face parte probabil din incinta cunoscutei cetăţi romane din localitate.

Mahmudia. Cetatea de la V. de acest târg, pe malul braţului Sf. Gheorghe, foarte răscolită de tranşee bulgare şi de obuze ruseşti din timpul ultimului războiu, şi care, în ce priveşte antichitatea, a fost identificată cu *Salsovia* (V. Pârvan, *Salsovia*, Bucureşti 1906, p. 25), este privită de către d. prof. Univ. G. I. Brătianu *Recherches sur Vicina et Cetatea-Albă*, Bucarest 1935, p. 91), ca cea mai convenabilă pentru a fi eventual identificată, printre ruinile de cetăţi din Dobrogea de N, cu vestita şi enigmatica cetate medievală *Vicina*.

Dunavăţul de sus. Cetatea romano-bizantină dintre Morughiol şi Dunavăţul de Sus scăpase până acum de distrugeri moderne. Am constatat însă pe alocuri sondagii recente pentru exploatarea pietrei din ziduri. Dacă autorităţile vor proceda şi aci cu indiferenţă ca în alte părţi, nu va fi de mirare să constatăm pe viitor progrese însemnate pe calea distrugerii. In volumul d-sale citat aci mai sus, d. G. I. Brătianu înclină a indentifica această cetate cu *Vallis Domitiana* ori cu *Ad Salices*.

Cetatea Zaporojenilor. Construcţia acestei fortăreţe destul de bine conservată, mulţumită izolării ei în bălţile Dunăvăţului, este comparată de d. Brătianu (*loc. cit.*) cu cetatea medivală dela Enisala de lângă Babadag. D-sa înclină să o identifice cu *Ad Stoma*. In afară de puţine săpături făcute pe vremea lui Gr. Tocilescu, am văzut puţine şi neînsemnate urme de distrugeri mai noi din partea localnicilor. Explicaţia nu e decât în împrejurarea că cetatea, situată la egală depărtare de Dunavăţul de Jos şi de Sarinasuf, la o parte de drumul dintre aceste două, e foarte greu accesibilă altfel decât cu piciorul

Radu Vulpe
Docent la Facultatea de Litere
din Bucureşti

www.ziuaconstanta.ro

MULŢUMIRI

Aducem viile noastre mulţumiri următoarelor instituţiuni şi persoane, care au binevoit a sprijini băneşte tipărirea acestui număr din „Analele Dobrogei" :

Primăria Constanţei (D-l **H. Grigorescu**) . . .	**20.000** Lei
Prefectura Constanţei (D-l **Tr. Bellu**)	**1000** Lei
Nistor, propr. Casimcea	**300** Lei

Aducem totodată viile noastre mulţumiri şi următorilor abonaţi, cari au binevoit a achita abonamentul pe anul 1934 şi astfel ne-au dat putinţa a îmbogăţi revista cu un număr de clişee :

1. Arbore Al. P., prof. Focşani
2. Biblioteca I. L. Caragiale a liceului Mircea, Constanţa.
3. Coriolan G. Directorul liceului Mircea, Constanţa.
4. D. M. Cădere, prof. Iaşi.
5. I. Constantinescu, prof. Iaşi.
6. Călinescu R. I. prof. Bucureşti.
7. Focşa D. pensionar, Constanţa.
8. D. Frangopol, chimist, Const.
9. Grigorescu I., Ferma Buda Ploeşti.
10. Haşotti, avocat, Bazargic.
11. Colonel Ionescu M. Dobrogianu Câmpulung.
12. Jelescu Paul, prof. Cernăuţi.
13. Karadja C. I. Consul, Berlin.
14. Kirileanu Gr. T., Bucureşti.
15. Lescovar, propr., Constanţa.
16. Lăzărescu Tr., magistrat, Chişinău.
17. Dumineca Poporului, Bucureşti.
18. C. N. Mateescu. prof., R.-Vâlcii.
19. Oct. Mărculescu, Cavarna.
20. Ministerul Muncii.
21. Nistor, propr., Casimcea.
22. Prefectura de Constanţa.
23. Perdichi Stere, Balcic.
24. Puşcaru C., Pomârla.
25. Rizescu Ion, prof., Constanţa.
26. Strajan V., medic, Sulina.
27. Stoicescu C., inginer, Iaşi.
28. Sarafidi H., medic, Constanţa.
29. Tibacu Gh. inspector general Constanţa.
30. Ţimiraş D-tru, avocat, C-ţa.

Revista rămânând şi anul acesta datoare la tipografie, facem un apel călduros către d-nii abonaţi să binevoiască a-şi achita abonamentul, înlesnind prin aceasta şi posibilitatea unei apariţii mai dese, potrivită cu bogăţia colaborărilor.

DIRECŢIA

www.ziuaconstanta.ro

Colecția „Analele Dobrogei", de la anul V încoace, numerele izolate și abonamentele se pot cere d-lui C. Brătescu, prof. universitar, Cernăuți.

PREȚUL 100 LEI

www.ziuaconstanta.ro